

VU Research Portal

Kerkelijke deputaten, hun werkring en bevoegdheid, inzonderheid gelijk deze gekend worden uit de Handelingen der Zuid-Hollandsche synoden en deputaten

Rutgers, H.C.

1910

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Rutgers, H. C. (1910). *Kerkelijke deputaten, hun werkring en bevoegdheid, inzonderheid gelijk deze gekend worden uit de Handelingen der Zuid-Hollandsche synoden en deputaten.*

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

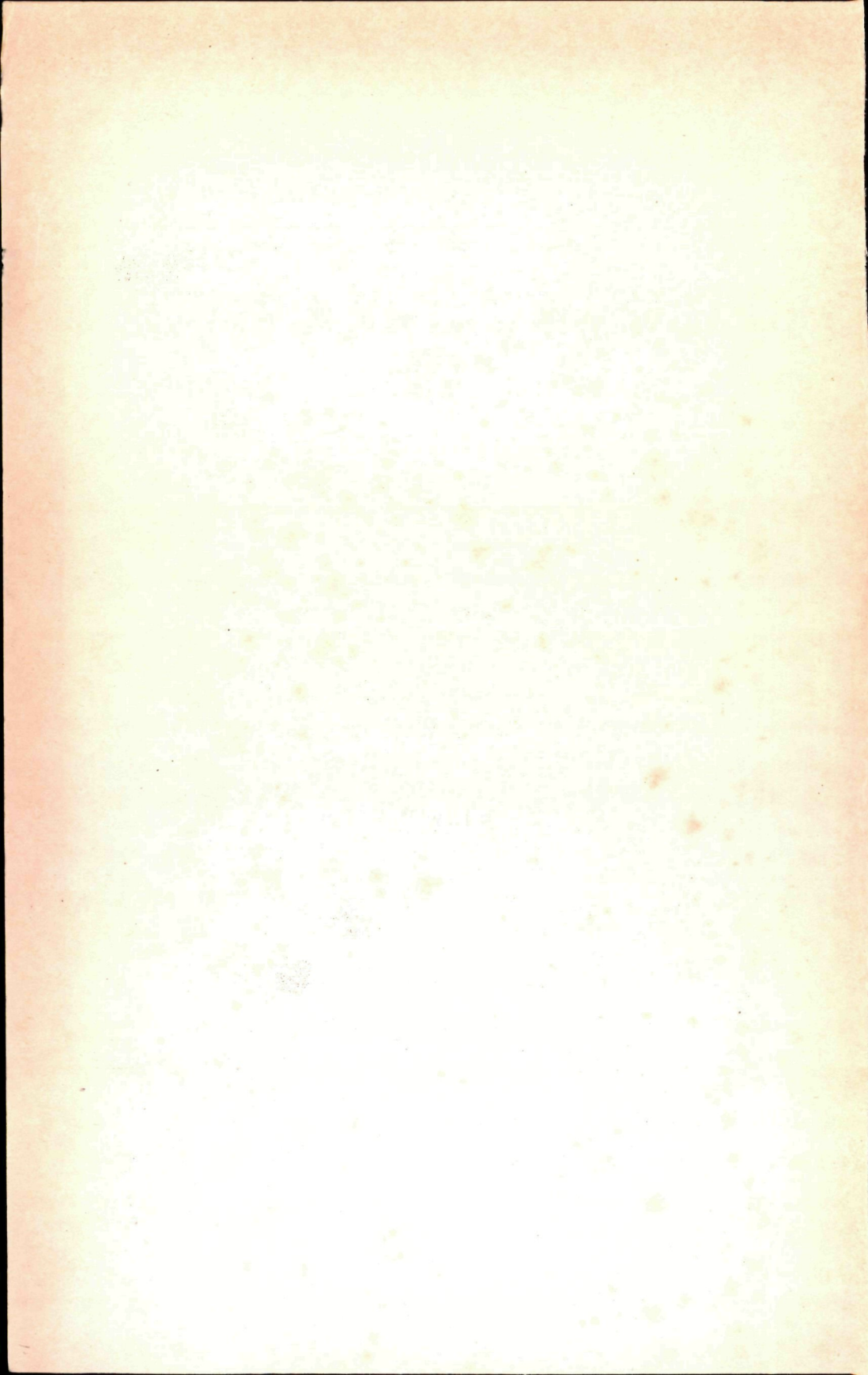
E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Uitsluitend
Uitsluitend

KERKELIJKE DEPUTATEN

VRIJE UNIVERSITEIT TE AMSTERDAM

KERKELIJKE DEPUTATEN

HUN WERKKRING EN BEVOEGDHEID INZONDERHEID
GELIJK DEZE GEKEND WORDEN UIT DE HANDELINGEN
DER ZUID-HOLLANDSCHE SYNODEN EN DEPUTATEN

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN
DOCTOR IN DE HEILIGE GODGELEERDHEID
OP GEZAG VAN DEN RECTOR DR. H. BAVINCK
HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER HEILIGE
GODGELEERDHEID IN HET OPENBAAR TE
VERDEDIGEN OP MAANDAG 19 DECEMBER DES
NAMIDDAGS TE VIER UUR IN HET GEBOUW DER
MAATSCHAPPIJ VOOR DEN WERKENDEN STAND

DOOR

HERMAN CORNELIS RUTGERS

GEBOREN TE AMSTERDAM

STELLINGEN.

I.

De overeenkomstig de kerkenorde der Gereformeerde Kerken in Nederland benoemde synodale deputaten hebben geene zelfstandige macht, maar hunne bevoegdheid gaat niet verder dan tot het uitvoeren van wat hun door de synode wordt opgedragen, waarbij zij niet meer macht hebben dan hun door de synode wordt verleend.

II.

Benoeming van synodale deputaten naar vaste tourbeurt, zooals dit tegen het einde der achttiende eeuw in Zuid-Holland geschiedde, is af te keuren.

III.

Het is gewenscht, dat de synoden, meer dan tot dusverre, hare deputaten ook kiezen buiten den kring der predikanten.

IV.

Eene regeling, waarbij bepaald wordt, dat iemand niet langer dan een zeker aantal jaren achtereen met eenzelfde deputaatschap belast mag worden, is aan te bevelen.

V.

Het toekennen van eene bezoldiging aan kerkelijke deputaten is af te keuren.

2

VI.

מִלְאָכִי in Maleachi 1 : 1 is een eigennaam.

VII.

In Micha 2 : 12 en 13 worden de pseudo-profeten sprekende ingevoerd.

VIII.

In Jacobus 2 : 18 is de lezing $\chi\omega\rho\iota\varsigma$ te verkiezen.

IX.

De dusgenaamde bewijzen voor het bestaan van God kunnen wel dienen om reeds verkregen geloof te sterken, maar zijn op zichzelf niet in staat om den ongelooovige te overtuigen.

X.

De wedergeboorte behoeft niet terstond openbaar te worden in bekeering.

XI.

Het devies der World's Student Christian Federation „Evangelization of the World in this Generation” (cf. het aldus getitelde boek van John R. Mott) is niet in strijd met de gereformeerde beginselen.

XII.

Het is onjuist, in het algemeen te stellen, dat voor het gezamenlijk optreden ter prediking van het Woord Gods in verband met evangelisatie of zending, en ook voor het bijwonen van dergelijke samenkomsten, éénheid van kerkelijke belijdenis eisch is van ons beginsel.

XIII.

De door sommige kerkeraden wel eens gevolgde gewoonte, om, wanneer leden hunner kerk zich aan voortdurend kerkverzuim schuldig maken, deze te schrappen als lid, is te veroordeelen.

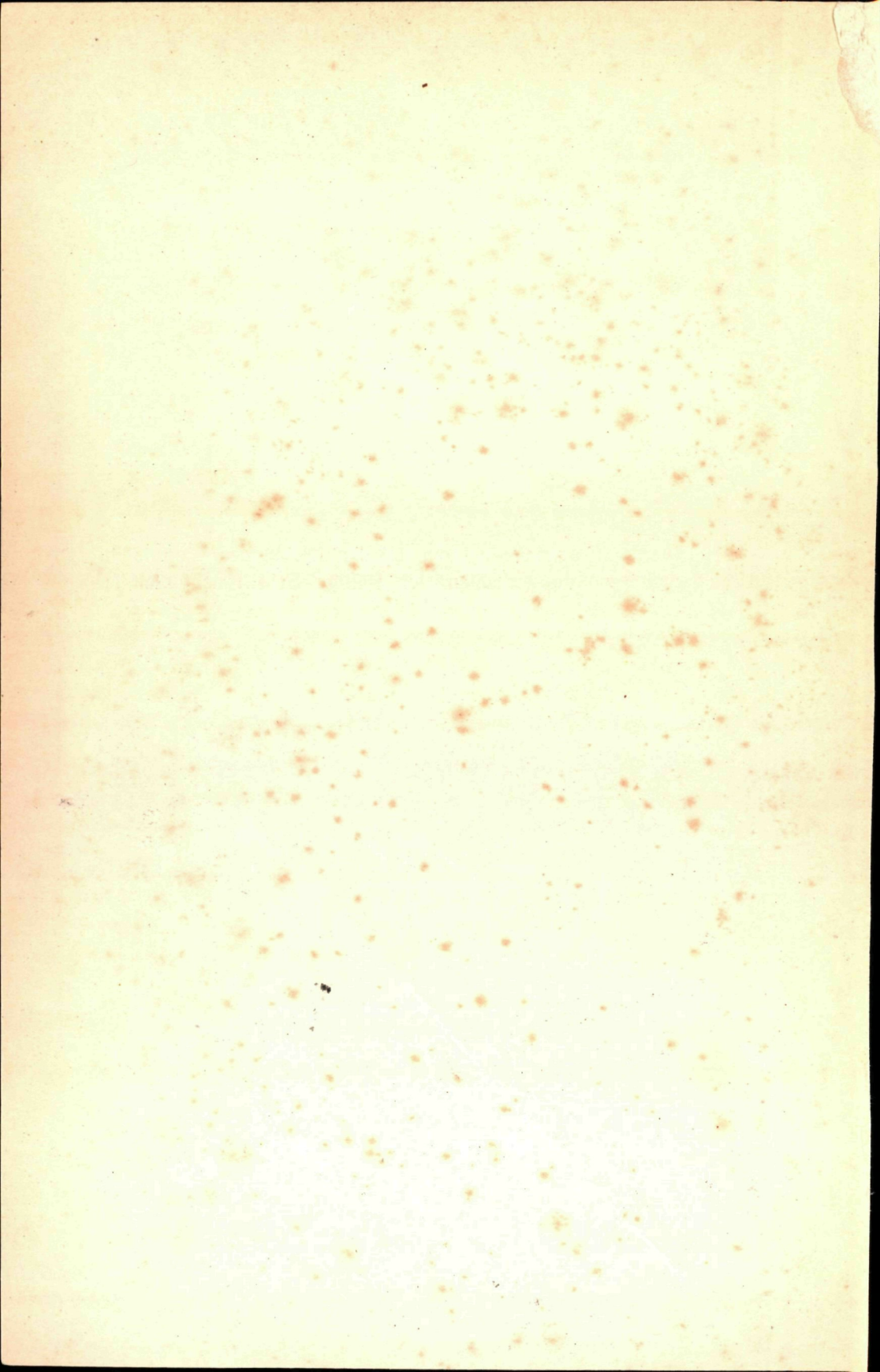
XIV.

Het in sommige kerken bestaande stelsel, om de zitplaatsen in de kerkgebouwen te verhuren, is af te keuren.

XV.

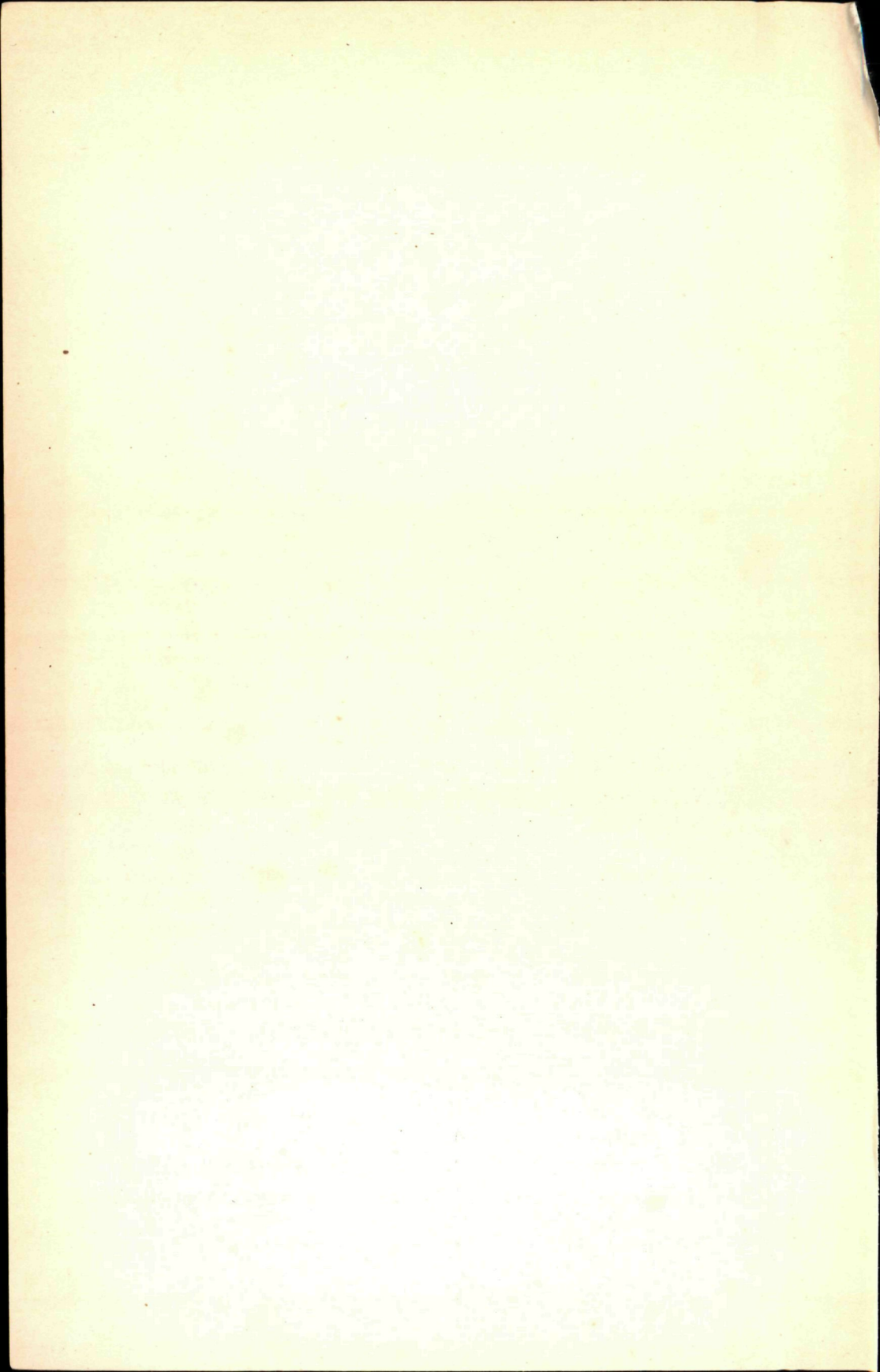
Het verdient aanbeveling om bij den Dienst des Woords in den regel grootere gedeelten der Heilige Schrift achtereen te behandelen.

AAN MIJN VADER

AAN DE NAGEDACHTENIS MIJNER MOEDER

Aan het einde mijner academische studiën gekomen, is het mij een aangename plicht mijnen dank te betuigen aan allen, die tot mijne vorming hebben bijgedragen, een dank, die in het bijzonder geldt de hoogleeraren A. KUYPER, J. WOLTJER, W. GEESINK en H. BAVINCK, wier onderricht ik zoo lang mocht volgen.

Wat ik aan U, mijn Vader, verschuldigd ben, is meer dan ik hier zou kunnen zeggen. Het past den zoon niet den lof zijns vaders te zingen en het is niet goed in het openbaar te zeggen, wat gij voor uwe kinderen geweest zijt. Trouwens, ik ken uwen afkeer van openlijke loftuitingen te wel, dan dat ik er mij aan schuldig zou willen maken. Daarom wil ik hier volstaan met U zeer hartelijk te danken voor alles, wat gij voor mij als uw zoon en als student hebt willen zijn, met de verzekering, dat ik zeer wel besef de verantwoordelijkheid van te zijn de zoon van zulk een vader.

U, hooggeleerden DR. H. H. KUYPER, mijn hooggeachten promotor, geldt mijn dank niet in de laatste plaats. De buitengewone welwillendheid, die gij mij als promotor steeds betoond hebt, zal bij mij in de aangenaamste herinnering blijven. Ik ben er van overtuigd, dat zelden een promotor den promovendus op zoo aangename wijze tegemoet gekomen is en ik acht het mijn plicht het hier uit te spreken, dat ik U daarvoor zeer erkentelijk ben.

Waar ik aan hen, die tot mijne vorming hebben bijgedragen, mijnen dank betuig, mag ik niet vergeten den kring mijner vrienden. In

velerlei kring heb ik mij gedurende mijnen langen universitair loopbaan bewogen en het is mij eene reden tot groote dankbaarheid, dat ik overal zoo hartelijke vriendschap heb mogen ondervinden, ook buiten de Vrije Universiteit; met name herdenk ik hier de jaren, die ik heb mogen medewerken in de Nederlandsche Christen-Studenten-Vereeniging op de verschillende terreinen, waarover de werkzaamheid dezer vereeniging zich uitstrekt.

Ten slotte zij mijn hartelijke dank gebracht aan de Amsterdamsche Universiteitsbibliotheek en aan DS. J. KNOTTENBELT, den secretaris van de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk, voor de groote bereidwilligheid, waarmede zij mij in staat stelden al de benoodigde stukken uit het Haagsche kerkelijk archief in Amsterdam te raadplegen.

HOOFDSTUK I.

Inleiding.

§ 1. BEPALING VAN HET ONDERWERP.

Reeds spoedig, nadat mijn besluit genomen was om het onderwerp voor mijn proefschrift op kerkrechtelijk gebied te zoeken, viel mijn aandacht op het instituut der kerkelijke deputaten als zich daartoe zeer goed leenende.

Vooreerst toch was er bij dit onderwerp veel historisch materiaal te verwerken en kon, hetgeen gezegd werd, telkens met feiten gestaafd worden. Dit is een niet gering voordeel. Immers, het woord van een jong doctorandus heeft op zichzelf geen gezag, terwijl hij ook de persoonlijke ervaring op kerkrechtelijk gebied nog mist. Dit nu maakt het voor hem noodzakelijk zich met beide voeten op den bodem der geschiedenis te plaatsen en ik heb er in de volgende hoofdstukken dan ook steeds naar gestreefd om bij al mijne beweringen het noodige feitenmateriaal bijeen te brengen, om ze te adstrueeren en te bevestigen. Aldus kan ieder zelf onmiddellijk controleeren of mijne conclusiën juist zijn of niet.

In de tweede plaats bestond bij dit onderwerp de mogelijkheid om het gemakkelijk aldus te beperken, dat de behandeling ervan dit geschrift den normalen omvang van een proefschrift niet deed overschrijden.

Eindelijk heeft het ten derde het voordeel van niet in het grijs verleden begraven te liggen, maar van nog in hooge mate actueel te zijn. De inrichting onzer Gereformeerde Kerken toch is nog geschoeid op denzelfden voet als die der zeventiende eeuwsche kerken. In ons kerkelijk leven wordt van deputaten een ruim gebruik gemaakt en er is schier geen belangrijke zaak, waarin

niet op de een of andere wijze de een of andere groep van deputaten gemengd wordt. Daarom mag het zeker gewenscht genoemd worden, dat er naar den werkkring en bevoegdheid dier deputaten eens een opzettelijk onderzoek ingesteld wordt. In deze richting heeft dit geschrift nu eene poging willen wagen.

Er zijn echter vele en velerlei soorten van kerkelijke deputaten. Dit maakt eene begrenzing en beperking van mijn onderwerp noodzakelijk. En wel eene beperking in tweeërlei zin. Vooreerst moest uit de vele soorten van deputaten een bepaalde groep ter behandeling uitgekozen. En ten tweede moest vastgesteld, wat er dan van die bepaalde groep behandeld zou worden.

De eerste beperking was niet moeilijk. Dit proefschrift toch beweegt zich voornamelijk op historisch gebied en komt alzoo in de eerste plaats in aanraking met de inrichting der gereformeerde kerken tijdens de republiek. Heden ten dage, nu het de gewoonte is „voor de onderscheidene belangen zooveel mogelijk afzonderlijke groepen van deputaten te benoemen” ¹⁾, zou het moeilijker vallen te beslissen, welke van die groepen deputaten als de belangrijkste eene behandeling het meest waard was. Onder de republiek was deze beslissing niet moeilijk. Wel had men ook toen verschillende groepen van deputaten. Er waren deputaten van correspondentie, deputati ad res Indicas, kerkvisitatoren, en al dergelijke meer, die deels door de synoden deels door de classen benoemd werden, maar er was toch één groep, die bij uitstek de naam van synodale deputaten droeg en aan welke bijna alles, wat de synode in last te geven had, opgedragen werd. Deze groep is verre de belangrijkste en het zal dus wel niemand verwonderen, dat ik voornamelijk deze synodale deputaten ter behandeling koos. Trouwens, mutatis mutandis geldt alles, wat over de bevoegdheid der synodale deputaten gezegd wordt, natuurlijk eveneens van alle andere soorten van deputaten.

Is alzoo de eerste beperking gemakkelijk, daar de synodale deputaten in belangrijkheid boven alle andere uitsteken, ook de tweede beperking ligt nog al voor de hand. Het is toch vrijwel ondoenlijk binnen het bestek, hetwelk gewoonlijk voor een proefschrift gesteld wordt, alle synodale deputaten der verschillende provinciën te behandelen. Daarvoor is er in de onderscheidene

---

1) Utrechtsche wijziging der Kerkenorde 1905 art. 49.

provinciale archieven te veel van hunne acta en van de acta hunner synoden overgebleven, dan dat het mogelijk ware al deze folianten in den toch altijd eenigszins beperkten tijd, dien men voor de bewerking van een proefschrift beschikbaar heeft, na te zien. Buitendien zou het ook goeddeels monnikenwerk zijn. In de verschillende provinciën toch liep de arbeid van deputaten vrijwel parallel, zoodat in den regel, wat men voor de eene provincie vindt, ook voor de andere geldt. Het behandelen van alle provinciën zou telkens in herhalingen doen vallen en over het geheel de moeite niet loonen. Er moest dus eene keuze gedaan worden. En dan ligt het zoo voor de hand, dat men de deputaten der particuliere synode van Zuid-Holland kiest, dat er ter verklaring dezer keuze wel niet vele woorden noodig zullen zijn. Ontegenzeggelijk toch was Zuid-Holland, zoowel wat betreft het zielental, als het aantal onder haar ressorteerende predikanten, kerken en classen de belangrijkste synode. Dit komt, gelijk haast vanzelf spreekt, ook uit in de veelheid en gewichtigheid der door haar behandelde zaken. Zoo werd de werkring harer deputaten omvangrijker dan die der andere particuliere synoden en waren zij als aangewezen ter behandeling. Hierbij komt nog, dat het archief der oude Zuid-Hollandsche synoden niet alleen veel inhoudrijker is dan dat der overige provinciën, maar ook, daar het in zijn geheel is opgenomen in het Oud Synodaal Archief, uitermate gemakkelijk toegankelijk, dank zij de vrijgevege bepalingen dienaangaande van de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk.

Deze overwegingen leidden mij er toe mijn onderwerp aldus vast te stellen: „Synodale Deputaten, hun werkring en bevoegdheid, inzonderheid gelijk deze gekend worden uit de handelingen der Zuid-Hollandsche synoden en deputaten.”

Door deze bepaling van het onderwerp is tevens aangeduid de gang, dien mijn onderzoek zal volgen.

Eerst zal een hoofdstuk gewijd worden aan het nagaan, hoe men tot de instelling dezer deputaten gekomen is, waarbij tevens behandeld zullen worden de verschillende regelingen aangaande hunne verkiezing, hunne wijze van werken en al dergelijke meer.

Een volgend hoofdstuk schetst dan in het kort hun werkring, waarbij de verschillende terreinen, waarop zij zich te bewegen hadden, achtereenvolgens de revue zullen passeeren.

Hierna wordt in het vierde hoofdstuk een onderzoek ingesteld

naar hunne bevoegdheid en getracht deze zooveel mogelijk naar de verschillende zijden af te bakenen.

Ten slotte geeft een vijfde hoofdstuk dan aan, hoe de hedendaagsche deputaten, zij het dan ook in verschillende groepen, toch in hoofdzaak nog denzelfden werkkring hebben en hoe hunne bevoegdheid binnen dezelfde grenzen beperkt behoort te blijven.

§ 2. OMSCHRIJVING VAN BRONNEN EN LITERATUUR.

Voorzoover mij bekend is, bestaan er op het gebied van het Gereformeerde kerkrecht bijna geene monographieën over bepaalde onderwerpen op de wijze, zooals ik mij voorgesteld had de synodale deputaten te behandelen¹⁾. Over het geheel is trouwens ons kerkrecht niet verwend door te veel geschriften. Zoo worden ook de kerkelijke deputaten alleen maar bijna terloops in enkele geschriften genoemd, terwijl slechts de bekende Voetius²⁾ aan hen en hunne bevoegdheid eenige meerdere aandacht wijdt.

Vandaar dat ik mij bijna geheel aangewezen zag op de acta der synoden en deputaten, zoowel de uitgegevene als de onuitgegevene, en op de onderscheidene kerkelijke handboekjes, reglementen en dergelijke. Voorzoover ik ze later met verkorten titel aanhaal, laat ik hier eene bredere omschrijving der titels volgen.

A. *Uitgegeven acta van synoden.*

Acta van de Nederlandsche Synoden der zestiende eeuw, ver-

1) De theologische dissertatie van Mr. J. J. Bergsma, „De commissariis politicis sive delegatis summi imperii ad synodos ecclesiae reformatae in nostra patria”, Utrecht, 1857, is wel op dezelfde lijn, maar is op te weinig archiefstudie gegrond, dan dat zij tot voorbeeld zou kunnen dienen. Veel eerder komt in aanmerking: Dr. F. L. Rutgers, „Het kerkverband der Nederlandsche Gereformeerde Kerken, gelijk dat gekend wordt uit de handelingen van den Amsterdamschen kerkeraad in den aanvang der 17de eeuw”, Amsterdam 1882.

2) Gisbertus Voetius, *Politica Ecclesiastica*.

zameld en uitgegeven door F. L. Rutgers, 's Gravenhage, Martinus Nijhoff 1889. Aangehaald: *Rutgers, Acta*.

Oude kerkordeningen der Nederlandsche Hervormde Gemeenten (1563—1638) en het concept-reglement op de organisatie van het Hervormd Kerkgenootschap in het Koninkrijk Holland (1809), verzameld en met inleidingen voorzien door C. Hooijer, Emeritus Predikant van Zalt-Bommel. Zalt-Bommel bij Joh. Noman en Zoon 1865. Aangehaald: *Hooijer, Oude Kerkordeningen*.

De Post-acta of Nahandelingen van de Nationale Synode van Dordrecht in 1618 en 1619 gehouden, naar den authentieken tekst in het Latijn en Nederlandsch uitgegeven en met toelichtingen voorzien, voorafgegaan door de geschiedenis van de acta, de autographa en de post-acta dier synode en gevolgd door de geschiedenis van de revisie der belijdenisschriften en der liturgie, benevens de volledige lijst der gravamina op de Dordtsche synode ingediend. Een historische studie door Dr. H. H. Kuiper, Bedienaar des Woords te Leeuwarden. Boekhandel voorheen Høveker en Wormser, Amsterdam—Pretoria, 1899. Aangehaald: *Kuiper, Post-acta*.

Acta der provinciale en particuliere synoden, gehouden in de Noordelijke Nederlanden gedurende de jaren 1572—1620, verzameld en uitgegeven door Dr. J. Reitsma en Dr. S. D. van Veen. Groningen bij J. B. Wolters. Acht deelen, 1892—1899. Aangehaald: *Reitsma en van Veen*.

Acta der particuliere synoden van Zuid-Holland 1621—1700 uitgegeven door Dr. W. P. C. Knuttel. Rijks Geschiedkundige Publicatiën. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. Verschenen zijn in de jaren 1908—1910 de eerste drie deelen loopende van 1621 tot 1656. Aangehaald: *Knuttel, Acta*.

B. Archiefstukken.

Door mij zijn voornamelijk geraadpleegd de volgende stukken, welke ik hier vermeld naar de volgorde der nummers, waarop zij in den bekenden catalogus van H. Q. Janssen ¹⁾ vermeld staan:

1) Catalogus van het Oud Synodaal Archief, bewerkt door H. Q. Janssen, Predikant te St. Anna ter Muiden. Met de indices der oude provinciale kerkelijke archieven. Uitgegeven op last van de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk. 's Gravenhage bij A. van Hoogstraten en Zoon, 1878.

No. 11. Acta deputatorum over de visie van de Autographa, zijnde een foliant, behelzende extracten uit de registers der resolutiën van H. H. Mog. de Staten-Generaal, aangaande het stuk van de visitatie der Synodale schriften en boeken, die bij H. H. Mog. en elders in bewaring gebleven zijn na 't houden der nationale Synode in 1618 en 1619 te Dordrecht; mitsgaders de handelingen van de vergadering der gedeputeerden uit de respectie Synoden der Vereenigde Provinciën, op dat stuk der visitatie voorgevallen.

No. 16. In dit deel worden onder meer gevonden *een aantal op deputaten betrekking hebbende stukken* :

1. Reglement om voor te komen, dat Synodale schriften uit de kasten, in de Kloosterkerk staande, verloren of verduisterd worden, en eenige bijvoegingen.

2. Zaken, rakende de deputaten en het deputatusschap, waarbij een copie van 't request tot het houden der Synode, gelijk het jaarlijks aan Hun Edel. Gr. Mog. dient gepresenteerd te worden.

3. Copie van het request van deputaten ter bekoming van het tractement.

4. Copie van eene acte van credentie voor een' correspondent van Zuid-Holland naar eene der corresponderende Synoden.

5. Copie van een' beroepbrief van een' candidaat, die door de deputaten geëxamineerd en tot predikant naar Pensylvanië geordend is.

6. Copie eener acte van credentie voor den nieuw beroepen predikant naar Pensylvanië.

7. Copie van een request ter bekoming van een half jaar tractement voor den predikant op den Brabantschen Olijfberg te Antwerpen.

8. Copie van een request tot het verzoeken van 84 gulden voor de commissie ad autographa.

9. Copie van den brief door gedeputeerden van Zuid- en Noord-Holland ter beschrijving van de gedeputeerden uit de andere provinciën om de visie der autographa bij te wonen.

10. Copie van een quitantie om het geld voor de kamerhuur te Antwerpen te ontvangen.

No. 20. Acta Synodi particularis Zuid-Hollandiae.

Zeventien deelen, in folio.

De nog niet uitgegeven acta beslaan hiervan ruim veertien deelen.

No. 31. Acta deputatorum Zuid-Hollandiae et utriusque Synodi Zuid- et Noord-Hollandiae.

Een foliant, behelzende velerlei rapporten en stukken van deputaten uit de jaren 1589—1620, alsmede enkele stukken van later datum 1663, 1664, 1688.

No. 32. Acta deputatorum utriusque Synodi.

Vijftien deelen in folio, bevattende de acta van deputaten 1641—1810. In de jaren voor 1662 zijn eenige hiaten en het deel 1667—1674 ontbreekt.

No. 33. Acta deputatorum Zuid-Hollandiae extraordinaria.

Zes deelen in folio, bevattende de extraordinaire handelingen der Zuid-Hollandsche deputaten 1761—1816, daar volgens een besluit van 1761 sedert dat jaar in de deelen der acta ordinaria alleen de handelingen van den coetus ordinarius van Zuid- en Noord-Hollandsche deputaten gemeenschappelijk werden ingeschreven en de Zuid-Hollanders dus voor de acta hunner eigen vergaderingen een nieuw boek moesten aanleggen.

No. 45. Pligten van Deputati Synodi 1738.

Behalve deze genoemde stukken, zijn er door mij natuurlijk ook nog wel andere geraadpleegd, maar deze leverden mij niets nieuws op, worden derhalve ook nooit door mij geciteerd en dus kan afzonderlijke vermelding hier achterwege blijven.

Wat nu het citeeren dezer archivalia betreft, zoo heb ik de acta der synoden steeds aangehaald met vermelding van de plaats en het jaar en van het artikel der betrokken acta, terwijl ik bij de acta van deputaten telkens verwees naar den datum der vergadering. Op deze wijze zijn aanhalingen gemakkelijk terug te vinden. Waar het noodig scheen heb ik ook het catalogusnummer van het betrokken archiefstuk vermeld.

C. *Kerkelijke handboekjes, enz.*

Ten slotte moeten hier nog vermeld de volledige titels van eenige nog al vaak met verkorten titel aangehaalde kerkelijke handboekjes en dergelijke.

Synodaal Register, Inhoudende de Namen en Bedieningen Dergener, die in 't Jaar 1579, en vervolgens tot 1703 afgesonden, en verscheenen zijn in de Zuyd-Hollandse Synoden. Het tweede Deel, of vervolg van 't Kerkelijk Register, etc. door Martinus Soermans, Emeritus-Predikant van Goudraan. Haarlem, Wilhelmus van Kessel, 1703. Aangehaald: *Martinus Soermans, Synodaal Register.*

Synodale ordonnantiën ende Resolutien. Tot nut, dienst en

gerief der Kerken, onder de Chr. Synodus van 't Hertogdom Gelre en Graafschap Zutphen gehoorende, Na Ordre van Hoog-gemelde Christelijke Synode Uytgegeven door Johannes Smetius, J. F., Predikant te Nijmegen. Volgens last van Hoog-gemelde Synodus op nieuws overzien, van Drukfouten gezuuyvert en aangevuld tot den Jaare 1735. Tweede druk. Nymegen, Wilhelmus Bongaards, 1736. Aangehaald: *Smetius, Synodale ordonnantiën ed. 1736.*

Utrechts Synodaal Handboekje, of hoofdzaakelyke inhoud der synodalia van de synodus van Utrecht van 1619 tot 1801. Waar achter gevoegd is manier van procedeeeren in het kerkelyke, zamengesteld en opgemaakt ten dienste van de synodus van Utrecht door Christiaan de Kruyff, Joh. Fr. Predikant te Lopik en Cabauw. Utrecht, W. van Yzerworst, 1803. Aangehaald: *Utrechts Synodaal Handboekje ed. 1803.*

Compendium der Kerkelijke Wetten van Vriesland, geëxtraheert uit 's Lands en Sijnodale Resolutien enz. Tweede Druk. Geheel verbeterd, tot den jaare 1771 aangevuld, en met een volledig Register voorzien. Als mede de Kerken-ordeningen der Gereformeerde Nederlandsche Kerken, in de Nationaale Sijnoden gemaakt; benevens die door de Provinciën van Gelderland, Holland, Zeeland en Utrecht aangenoomen en in bijzondere Vergaderingen bepaalt, enz. Leeuwarden, H. A. de Chalmot, 1771. Aangehaald: *Kerkelijke Wetten van Vriesland ed. 1771.*

Wetboek en Kerken-orde; alsmede manier van procedeeeren voor kerkenraden, klassen en sijnode, voor de Herformde Kerk in Vriesland, gearresteerd ter sijnodale vergadering, gehouden op het Heerenveen, den 17 Julij 1804, en volgende dagen, en Op last derzelven, ten dienst en gebruik der Herformde Kerken, in het licht gegeven, door de deputaten der sijnode. Franeker, D. Romar 1806. Aangehaald: *Wetboek van Vriesland ed. 1806.*

Réglemens du Synode des églises Wallonnes des Provinces-Unies des Pays-Bas. Faits conformément à la Discipline reçue dans ces Provinces, et Imprimés par ordre du Synode assemblé à Bergen-op-Zoom, en Mai 1792. Rotterdam, Dirk Vis, 1793. Aangehaald: *Waalsh reglement 1793.*

HOOFDSTUK II.

De voor deputaten gemaakte formeele regelingen.

---

§ 3. EERSTE REGELING VAN HET DEPUTAATSCHAP.

De Gereformeerde kerkinrichting kent behalve de kerkeraden geene bestuurscolleges. Ook de synode zelve heeft hare macht slechts gedurende den tijd, dat zij zit, en na haar uiteengaan ontleenen noch haar moderamen noch hare leden eenige bevoegdheid aan het enkele feit, dat zij ter synode geweest zijn. Dit zou nu, indien er geen nadere regeling getroffen werd, medebrengen, dat dus alle zaken, die niet gedurende de zittingen der synode geheel afgedaan konden worden, na het scheiden der synode onafgedaan bleven, totdat de volgende synode bijeenkwam. Om dit te voorkomen heeft men al zeer vroeg zijn toevlucht genomen tot het benoemen van deputaten, aan welke dan de afwikkeling van zulke zaken opgedragen werd.

Oorspronkelijk benoemde men voor elke zaak afzonderlijke deputaten. Zoo wees Dordrecht 1574 Jean Taffin aan om over verschillende zaken met den Prins te handelen ¹⁾ en zond dezelfde synode Bartholdus Wilhelmi en Gerardus Gallinaceus om de afzetting van Heinrichi te Gorinchem in orde te brengen ²⁾. Zoo nomineert Schoonhoven 1579 Corputius en Levinus om, zoo noodig, van dienst te zijn tot nederlegging van den twist te Gorinchem ³⁾.

Reeds spoedig ging de synode echter over tot de benoeming

1) Rutgers, Acta bl. 134, 137, 140.

2) Rutgers, Acta bl. 165.

3) Reitsma en van Veen II 177. Voor verdere voorbeelden van het aldus benoemen van afzonderlijke deputaten voor elke zaak zie men bv. Reitsma en van Veen II 199, 203, 205, 207, 208, enz.

van een aantal deputaten, die een meer algemeene opdracht ontvingen ¹⁾. Immers, Haarlem 1582 nam het volgende besluit: „Syn gedeputeert vyer persoonen: Hillebrandus Cunaeus, Joannes Damius, Arnoldus Cornelii ende Henricus Corputius, dewelcke na de beste gelegentheyt met aller discretie voir dese provincie zullen bevorderen by mynen heeren Staten, by syne Excellentie ende anders, daert van noode wesen sal, dat de kerckenordeninge moge bevesticht, oft soe eenige swaricheyt voirgecomen is, deselve beantwoirt worden om eenmael een sekere ordeninge te hebben, daerna de magistraten, dienaers der kercken ende lidmaten hen reguleren mogen. Sullen deselve oyck andere saecken bevorderen, die de gemeyne kercken aengaen, ende met malcanderen goede correspondentie houden. De costen, die hieromme gedaen worden, sullen staen ten gemeenen last van de kercken der provincie van Hollant. Wynandus van der Beeck zal de credentie schryven” ²⁾. Deze deputaten worden dan verder in de acta genoemd „de vyer gedeputeerde (ook wel: gecommiteerde) deses synode” en zij ontvangen als zoodanig nog eenige opdrachten ³⁾, al blijft deze synode daarnaast ook nog op ruime schaal voor verschillende zaken afzonderlijke deputaten benoemen ⁴⁾.

Dit is de eerste maal dat er in Holland aldus synodale deputaten benoemd worden ⁵⁾. Toch is deze benoeming nog maar

1) Te Dordrecht 1579 was de vraag reeds opgeworpen of het niet goed zou zijn synodale deputaten te benoemen. Reitsma en van Veen II 181: „Of het niet oorboorlick sal zijn, dat men in eener ijegelicker classe ende synode particulier een of twee personen sal deputeren, dewelcke alle voorvallende saecken des classis aen den synode respective sullen uijtrichten, classen ende synode of eenige daeruijt vergaderen, ist nood, ende voort opsicht hebben sullen, dat een ijegelick zijn ampt doe, oock soo swaricheyt viele tusschen eenige dienaren, ouderlingen ofte ijemanden in zijne kercke, tselve christelick ende opt aldereerste neder te leggen, ende hoelange deser tijt ende extraordinaren dienst dueren sal”. Blijkbaar is de synode echter niet op deze vraag ingegaan.

2) Reitsma en van Veen I 102.

3) Reitsma en van Veen I 103, 111.

4) Reitsma en van Veen I 106, 107, 108, 109. enz.

5) Ten onrechte vermeldt Martinus Soermans, Synodaal Register bl. 228: „De Synodus steld eenige Gedeputeerden, om uyt de naam van de Synode te verrigten sulke saken, als haar worden aanbevolen. Rotterdam 1581. Art: 16. Haarlem 1582. Art: 22 en 44”.

In de acta van Rotterdam, 1581, Reitsma en van Veen II 191—217, komt zoodanige benoeming niet voor.

een alleen staand feit. Haarlem 1582 immers was geen particuliere synode van Noord-Holland, maar het was eene provinciale van geheel Holland, die later niet meer door anderen gevolgd werd. In de particuliere synodes van Noord- en Zuid-Holland in het volgend jaar komen deze vier deputaten der provinciale synode dan ook slechts een enkel maal terloops ter sprake ¹⁾ en gaat men als gewoonlijk voort met voor iedere zaak afzonderlijke deputaten te benoemen ²⁾.

In zekeren zin zou men echter kunnen zeggen, dat ten minste de Zuid-Hollandsche synode van 1583 naast deze deputaten voor bepaalde zaken ook algemeene synodale deputaten benoemde. Alleen maar, zij wees als zoodanig niet personen aan, maar een kerk. In hare acta toch lezen wij: „Der ghemeente van Delft is opgheleijt de lasten af te doen ende te verrichten bij den Staten van remonstrantien ende andersins, dewelcke staende dese vergaderinghe niet hebben connen verrichtet werden, doch sullen zij de dienaers der ghemeente van den Haghe daertoe mede ghebruijcken moghen, dewelcke de sijnodus verstaet hierinne mede ghehouden te zijn als deghene, die in loco resideren” ³⁾.

Op de volgende ⁴⁾ synode, Rotterdam 1586, worden dan weder alleen voor iedere zaak afzonderlijke deputaten benoemd ⁵⁾. Zelfs

---

Soermans vermeldt dan als in 1581 tot deputaten gesteld: Valerius Tophusanus, Petr. Carpentarius, Arnoldus Corneli van der Linden, Reynerus Donteklok.

De combinatie dezer vier namen komt in de acta van 1581 slechts eenmaal voor en wel in de achter de eigenlijke acta gevoegde Particularia, waar aan dit viertal opgedragen wordt aangaande eenige vragen te overwegen, of het oorbaerlick is ze in de generale synode te brengen. Vermoedelijk heeft Soermans de acta min nauwkeurig gelezen en in deze opdracht eene benoeming tot deputaten gezien. Trouwens, in ditzelfde bericht heeft hij nog een fout, daar hij bij Reynerus Donteklok aangeeft, dat deze niet op de synode aanwezig was, terwijl hij er integendeel namens de classis Delft verscheen, tot assessor gekozen werd en als derde de acta onderteekende, Reitsma en van Veen II 191, 205.

1) Bv. Reitsma en van Veen II 220.

2) Reitsma en van Veen I 122, II 220, 221, enz.

3) Reitsma en van Veen, II 260. Ten onrechte geeft dus Martinus Soermans, Synodaal Register bl. 229 als deputaten voor 1583 op: „De Kerken van Delft en den Hage”. Gelijk uit het besluit blijkt, was de kerk van Delft deputaat, maar kon zij zich, zoo zij dit wilde, door de Haagsche predikanten laten bijstaan.

4) In 1584 en 1585 is de Zuid-Hollandsche synode niet gehouden.

5) Ten onrechte vermeldt Martinus Soermans, Synodaal Register bl. 229,

geeft deze synode niet de vroeger wel gebruikelijke opdracht ¹⁾ aan de classis synodaal om bij in de classen voorkomende zwaarigheden te bemiddelen en, zoo noodig, eene vervroegde synode bijeen te roepen. Zij bepaalt zich geheel tot speciale opdrachten over bijzondere zaken.

Delft 1587 art. 64 besluit echter een paar synodale deputaten te benoemen ²⁾ en van dat jaar af heeft op alle Zuid-Hollandsche

als deputaten voor 1586 „De Classis en Kerke van Rotterdam”. Deze classis werd wel aangewezen tot classis synodaal, gelijk blijkt uit art. 52: „Tensy datter een ander ordonnantie ghestelt worde, sal den naesten synode particulier wtgheschreven worden ende opsichte ende sorghe over den kercken ghenomen worden by der kercke ende classe van Rotterdam”, maar hierin ligt geene benoeming tot gewone deputaten. Reitsma en van Veen II 283.

1) Schoonhoven 1579 Generalia art. 12: „Is besloten by den broederen, dat die classis, derwelcke opgeleydt wort synodum particularem te beropen, macht sal hebben, so eenige swaricheyt ofte oneenicheyt voorfiel [in den classen], hyeronder gehorende, dieselve by haerselven ofte haere gedeputeerden te eyndigen, ist mogelick. Ende so nyet, dattet een saecke van consequentie is des te eer synodum te beroepen. Sal ock dieselve classis macht hebben andere classes, daer an particuliere personen wat onbreckt, te vermanen”. Reitsma en van Veen II 176. Soortgelijke opdracht ook I 111, II 205.

2) „Ende want verclaert is worden, hoe dat de particuliere synode van Noorthollandt verordineert hadde de kercken tot Haerlem ende Almar om tghene van haerentwegen bij zijn Excellentie ende den Staten te done was, twee wt den haeren te committeeren om tselfde te vervorderen, mits hen oversendende haere gravamina etc., heeft oock dese synode goet ende noodich geachtet niet alleen in zekere swaricheden maar oock in die dingen, die voorvallen ende noodich zijn met der haeste ghedaen te worden, te deputeeren eenighe, die ofte alleen int haere ofte hen bijgevoegt bij die gedeputeerde van Noorthollant, die de voorvallende swaricheden sullen last hebben te verrichten. Ende zyn daertoe verkoren D. Arnoldus Cornelii ende Henricus Corputius, denwelcken die poincten ende swaricheden, die men sal vinden ofte noodich te zyn souden mogen bevonden worden, in handen sullen gestelt zijn om die te expedieren, daert sal noodich zijn ende behooren”, enz., terwijl hun dan tot hulp uit iedere classis nog iemand toegevoegd wordt, die zij, al naar het noodig is, zullen mogen ontbieden. Reitsma en van Veen II 309, 310.

Uit den aanhef van dit besluit zou men de gevolgtrekking kunnen maken, dat Zuid-Holland hier niet anders deed dan het voorbeeld van Noord-Holland volgen. Toch zou dit niet juist zijn, want Noord-Holland nam zijn besluit eerst op aansporing van eenige Zuid-Hollandsche predikanten, die aan de N.-H. synode geschreven hadden, dat Zuid-Holland eenige deputaten zou benoemen, cf. Alkmaar 1587 art. 2: „Ende gemerckt eenige dienaeren van Suithollandt geschreeven hebben, dat in hunne particulari synodo eenige

synoden die benoeming geregeld plaats gevonden, eerst nog bijna uitsluitend voor het remonstreeren bij de overheid, later in meef algemeenen zin ¹⁾. Gedurende het laatste decennium der zestiende eeuw werden toen in de meeste Nederlandsche particuliere synoden op de eene of andere wijze synodale deputaten ingesteld.

De practijk van het kerkelijk leven leidde er als vanzelf toe. De kerken hadden zoovele zaken aan de Staten te verzoeken of voor te dragen, dat het zeer omslachtig en onpractisch zou geweest zijn voor ieder dier zaken afzonderlijke deputaten te benoemen. Zoo droeg men al deze zaken aan eenzelfde stel deputaten op ²⁾. Eerst bleef men toen nog wel voor allerlei zaken daarnaast andere deputaten benoemen, maar geleidelijk kwam men er toch toe hoe langer hoe meer aan de eigenlijke deputaten op te dragen, mede omdat men het gemakkelijker vond om alles in één hand te hebben en men dan zekerder was, dat alle zaken afgedaan werden ³⁾.

sullen gedeputiert worden om die swaericheden der kercken den heern Staeten ende syner Excellentie voor te draegen ende te versoeken, dat daerinne werde voorsien, is by den broederen goet gevonden van wegen deses synodi deszgelycks twee te ordonneren om met den gedeputeerden van den kercken van Suithollandt gesaementlich aen te houden, ten einde voorschreeven. Waertoe bestempt syn die kercken van Alcmaer ende Haerlem, welcke sullen elck wth hunnen kercken eenen daertoe ordonnieren, aen welcken voorschreeven twee kercken die classes deses synodi haere gravamina overseinden sullen". Reitsma en van Veen I 140, 141.

1) Ook in zijne opgave voor 1588 is Soermans onjuist. Voor dat jaar werden er drie deputaten gesteld en noemt hij Jerem. Bastingius te veel, Reitsma en van Veen II 322, 323, 333. Wel wordt Bastingius aan de drie andere toegevoegd voor het overzien van „sekere stucxkens, die in druck sullen mogen gegeven worden”, II 324, 325.

2) Hiermede wil ik natuurlijk niet zeggen, dat er dus nooit meer voor het verzoeken van eenige bijzondere zaak aan de overheid afzonderlijke deputaten benoemd zijn. Dit is zeker wel eens geschied, cf. Reitsma en van Veen I 186, 234. Maar dit bleef toch uitzondering en de regel was anders.

3) In Friesland noemt Dokkum 1597 dit zelfs als motief om naast het gewone twaalfstal deputaten ook een paar synodale deputaten in enger zin te benoemen: „Ende alsoe het jegenwoordig synodus acht genoemen heeft, dat veele noodwendige goede acten der verscheiden sijnodale vergaringen nae het opbreken ende verscheiden ofte verreisen des sijnodu alle jaren vast liggen blijven sonder effect en de executie tot groter disordre, soe is raetzaem befonden ende midsdesen besloeten, dat men alle acten, die voldoen sullen worden, nae desen sekere gecommittierden eigentlyck in last sal geven om binnen sekeren tijt te effectuieren nae gelegenthey”. Hiertoe

Zoo kwam het deputaatschap uit het kerkelijk leven op, zonder dat er nog eenige regeling dienaangaande in de kerkenorde gemaakt was. Hierin vonden deputaten eerst een plaats op de synode van Dordrecht in 1619.

Vroeger konden zij hierin trouwens moeilijk opgenomen worden, daar tijdens de vorige synode, 's Gravenhage 1586, de gewoonte om synodale deputaten te benoemen eerst begon op te komen en de zaak nog in het geheel niet rijp was om reeds in de kerkenorde geregeld te worden.

Te Dordrecht werden zij in de kerkenorde ingevoegd als art. 49 luidende aldus:

„Jder Synodus zal oock eenige deputeeren, om alles wat de Sijnodus verordineert heeft te verrichten, zoo wel bij de Hoghe Overhey, als bij de respective Classen, onder haer sorterende; mede om te samen ofte in minder ghetal, over alle examina der aencomende predicanten te staen; ende voorts in alle voorvallende swaricheden den Classen de hant te bieden, op dat goede eenicheyt, ordre, ende suyverhey der leere behouden ende ghestabilieert werden. Ende zullen dese van alle haer handelinghen goede notitie houden, om den Synodo daer van rapport te doen, ende, zoo het geeycht wort, redenen te geven. Oock en zullen zij niet ontslaghen wezen van haren dienst voor ende aeler de Sijnodus selve haer daer van ontslaet”¹⁾.

In zijne studie over de Post-acta noemt Dr. H. H. Kuyper tweeërlei motief voor de opneming van dit artikel in de kerkenorde²⁾.

Vooreerst wilde volgens hem de generale synode „eenparigheid” op dit punt bevorderen door er aldus toe mede te werken, dat er in alle provinciën zulke deputaten benoemd zouden worden.

En als tweede motief onderstelt hij, dat de synode het noodig gekeurd zal hebben, „de bevoegdheid dezer deputaten nauwkeurig te omschrijven, niet alleen om den laster van H. de Groot tegen te gaan, die deze gedeputeerden voor interreges uitmaakte in zijn *Pietas Ordinum*, p. 112, maar ook om te voorkomen, dat metterdaad uit deze gedeputeerden een kerkelijk bestuurscollege zich ontwikkelde.”

Het is zeer wel mogelijk, dat dit metterdaad de redenen zijn, worden dan twee predikanten van Leeuwarden gecommiteerd, Reitsma en van Veen VI 90, 91.

1) Kuyper Post-acta bl. 122.

2) Kuyper Post-acta bl. 127.

die de synode tot het opstellen van dit artikel geleid hebben. Ook zonder deze motieven zou echter de wensch om zulk een belangrijk punt niet geheel ongeregeld te laten reeds voldoende geweest zijn om de opstelling te verklaren en te wettigen.

---

§ 4. DEPUTATEN DER GENERALE SYNODE.

Het in de vorige paragraaf gezegde heeft voornamelijk betrekking op deputaten van particuliere synoden. De oude generale synoden toch hebben nooit in dezen zin synodale deputaten benoemd.

Wel zorgden zij natuurlijk voor de uitvoering harer besluiten, maar zij deden dit door bij ieder besluit tevens aan te wijzen wie het moest uitvoeren ¹⁾. Het verst schijnt de Haagsche synode van 1586 gegaan te zijn in het geven van een aantal opdrachten aan een bepaald stel personen. Van de papieren dezer synode is echter te weinig overgebleven om hierover iets met zekerheid te zeggen. Uit de door Dr. Rutgers medegedeelde bescheiden ²⁾ laat zich echter wel opmaken, dat de daar genoemde gedeputeerden der synode een vrij uitgebreid mandaat moeten gehad hebben.

Te Dordrecht 1619 is toen de vraag ter sprake gekomen, of er ook niet geregeld deputaten der generale synode benoemd moesten worden. Zij kwam er door een gravamen van Zuid-Holland, reeds opgesteld in 1591 op de synode te 's Gravenhage ³⁾.

De Dordtsche synode is hierop echter niet ingegaan. Naar de redenen, waarom zij dit niet deed, kan men slechts gissen.

In het afkeurend advies der Noord-Hollandsche gedeputeerden spreken deze uit, dat zij hen onnoodig achten, daar naar hun inzien de synode best volstaan kan met voor de uitvoering harer

---

1) Rutgers, Acta bl. 266, 267, 268, enz.; 368, 370, 371, enz.

2) Rutgers, Acta bl. 619, 628.

3) „Het sal oock gedacht worden, dat ten naesten generalen synode gedeputeerde desselven gestelt worden om beter correspondentie tuschen den kercken ende synoden in den provincien gehouden te worden ende door dewelcke voortaan de generale saken der kercken gevordert worden”. Reitsma en van Veen II 402.

besluiten eenigen speciaal aan te wijzen, terwijl de rest door de particuliere synoden uitgevoerd kan worden ¹⁾. Men wilde op den ouden voet blijven.

Wellicht is dit de eenige reden geweest. Het is echter ook best mogelijk, dat de politieke heeren de benoeming van zulke deputaten der generale synode liever niet zagen. Zulke deputaten toch zouden vanzelf veel bijgedragen hebben tot de eenheid der kerk, welke eenheid door de politieken juist niet gewenscht werd.

---

§ 5. DE NAAM „DEPUTATEN”.

In den eersten tijd, toen men pas begon deputaten aan te wijzen, waren er voor de aldus benoemde personen verschillende namen in gebruik. Zoo werden zij in Overijssel en Friesland „volmachten” genoemd ²⁾.

De meeste synoden noemden hen echter onmiddellijk gedeputeerden, welk woord dan afwisselend gebruikt wordt met deputati en gecommiteerden ³⁾. Omtrent 1600 was deze benaming de algemeen gebruikelijke.

De eenige uitzondering is Drente in welks kerkenorde het woord deputaten niet gebruikt wordt. Volgens de bevoegdheden, die het drietal door de synode benoemde „visitatoren” had, kan men hier echter deze in zekeren zin als synodale deputaten beschouwen ⁴⁾.

---

1) „Aengaende ten derden het stellen van *Gedeputeerde des Synodi Nationalis* sulx achten wy onnoodich, dewyle tot het besorgen van die dingen, die in deese *Eerweerdige* vergadering besloten sijn, off noch soude mogen besloten werden, eenige specialycken sullen moeten geordonneert werden: End de rest door de particuliere synoden sal wtgevoert werden, gelyck voor desen altyt is geschiet” (Heyngius p. 202). Kuyper, *Post-acta* bl. 127, 128.

2) Reitsma en van Veen V 234, 254 VI 88. Ook wel „volmachtighen”. VI 84.

3) Oorspronkelijk gebruikte men als vertaling van het Latijnsche deputati in den regel gedeputeerden. In den loop der achtffiende eeuw kwam echter al meer de vertaling deputaten, die ook in de zeventiende eeuw reeds gebruikt werd cf. Leiden 1649, Knuttel, *Acta* III 135, 152, in zwang, zoodat men thans kan zeggen dat deputaten algemeen gebruikelijk is, waarom het ook door mij steeds gebezigd wordt.

4) Hooijer, *Oude Kerkordeningen* bl. 477. Reitsma en van Veen VIII 154.

In den nieuweren tijd kwam de vraag op, of de naam deputaten niet moest vervangen door commissie. Zoo had de Chr. Afg. Ger. Kerk eene Synodale Commissie ¹⁾ en was er nog onlangs in Amerika strijd over of men het woord committee moest gebruiken of deputati ²⁾).

In vroeger eeuw kon hiervan geen sprake zijn, omdat het woord commissie toen in geheel anderen zin gebruikt werd en opdracht, last beteekende. Deputaten waren toen geen commissie, maar zij kregen of hadden commissie. Thans echter kan het woord ook aanduiden „eene groep van personen, verkozen of aangewezen door eene overheid, vereeniging of vergadering voor het ten uitvoer brengen van eene bepaalde opdracht” ³⁾. Naar deze beteekenis zou het nu dus in plaats van deputaten ⁴⁾ gebruikt kunnen worden.

Toch zou het mijns inziens geen aanbeveling verdienen de naam deputaten door die van commissie te gaan vervangen ⁵⁾).

Vooreerst toch is er reeds op zichzelf in het geheel geen reden om een reeds sinds eenige eeuwen gebruikelijke en geheel juiste benaming door eene andere te vervangen.

En ten tweede wekt het enkelvoudige commissie toch altijd eenigszins de gedachte op, dat de aldus benoemde personen in zichzelf een eenheid vormen en op hun terrein een zekere zelfstandigheid en vrijheid van handelen en een zeker initiatief hebben, zoodat zij in zekeren zin autonoom zijn. Waar nu in ieder geval ook zelfs de schijn moet vermeden worden, als zouden deputaten eene kerkelijke vergadering zijn naast kerkeraden, classen en synoden, is het het beste hun geen naam te geven,

1) H. de Cock, Gereformeerde Kerkregeering, Kampen 1868, bl. 79.

2) The Banner, Mei 1908, bl. 325.

3) Woordenboek der Nederlandsche Taal, in voce.

4) Eenigszins comisch doet het aan, te zien hoe het Woordenboek der Nederlandsche Taal geheel en al een vreemdeling is in het Gereformeerde kerkelijke Jeruzalem. Het ontkent in voce „deputaten” toch kalm weg het bestaan onzer kerkelijke deputaten en verklaart, dat in de Nederlandsche taal het woord deputaat alleen in gebruik is in de samenstellingen Deputatenschouw en Deputatenvergadering (namelijk de politieke van onzen tijd).

5) Het is wellicht niet overbodig hier even op te merken, dat ik mij met dit proefschrift geheel beweeg binnen het kader van het Gereformeerde kerkrecht, gelijk het nog in de Gereformeerde kerken hier te lande heerschende is. Wat zou passen in een geheel ander systeem, als bv. dat waarnaar de Hervormde kerk is ingericht, ligt dus buiten mijne beschouwingen.

die die gedachte zou kunnen doen opkomen. Hierom komt het mij voor, dat het beter is een meervoudig woord te gebruiken.

Waar nu in de plaats van de vroeger gebezigde woorden deputati, gedeputeerden ¹⁾ en gecommiteerden thans algemeen deputaten gebruikt wordt en waar dit woord zeer juist aanduidt personen die uitgekozen, afgevaardigd zijn om een bepaalde opdracht ten uitvoer te brengen, daar is er in het geheel geen reden dit woord door een ander te vervangen en kunnen wij het dus zonder eenig bezwaar behouden.

§ 6. AANTAL DEPUTATEN IN DE VERSCHILLENDE PROVINCIËN.

De meeste provinciën stelden het aantal synodale deputaten op vier. Toch waren er op dezen regel altijd enige uitzonderingen en in een enkele provincie werden zelfs in het geheel geen deputaten benoemd. In het kort zullen wij in de verschillende provinciën de instelling van het deputaatschap even nagaan. Wij nemen de particuliere synoden hierbij naar de rangorde welke zij tijdens de republiek hadden.

In Gelderland werden oorspronkelijk bv. in 1597 en volgende jaren ²⁾ vier deputaten benoemd. Later is met de uitbreiding van het getal der classen ook dit aantal uitgebreid tot het op negen kwam, één uit elke classis ³⁾. Toen er nog slechts vier waren, werd bepaald, dat zij twee jaar dienen zouden en elk jaar de helft aftreden ⁴⁾. Later werd de regel, dat zij drie jaar dienden en elk jaar een derde aftrad ⁵⁾.

In § 3 zijn de besluiten der particuliere synode van Zuid-Holland, betrekking hebbende op de instelling van deputaten,

1) Weder invoering van gedeputeerden is ook hierom niet wenschelijk, omdat dit op politiek terrein in gebruik gebleven is, bv. gedeputeerde staten. Daarom is het beter het niet op kerkelijk terrein te gebruiken, maar daar het thans gebruikelijke deputaten te behouden.

2) Reitsma en van Veen IV 64, 73. enz.

3) Martinus Soermans, Synodaal Register, voorberigt bl. 8.

4) Reitsma en van Veen IV 73.

5) Smetius, Synodale ordonnantiën, ed. 1736 bl. 96, art. 137.

reeds vermeld. Hier zij daaraan alleen nog toegevoegd, dat al spoedig het aantal deputaten op vier bepaald werd, waarvan ieder jaar de helft aftrad, zoodat de diensttijd twee jaar was ¹⁾. Tot aan de omwenteling van 1795 is dit zoo gebleven ²⁾.

In Noord-Holland had de Synode van Alkmaar in 1587 reeds een paar deputaten doen aanwijzen ³⁾. Dit bleef echter een op zichzelf staand feit. Eerst Haarlem 1594 benoemde op de gewone wijze een tweetal deputaten, terwijl Amsterdam 1595 besluit dezelfde orde te volgen als Zuid-Holland en er elk jaar één te laten aftreden ⁴⁾.

Over Zeeland vermeldt Voetius: „Dicimus ergo Ecclesias et Synodos Zelandicas non constituere ejusmodi Deputatos” ⁵⁾. Gedurende bijna den ganschen tijd der republiek konden er in Zeeland trouwens geene synodale deputaten benoemd worden, om de eenvoudige reden, dat er na 1637 geen Zeeuwsche synode meer bijeen geweest is. Toch is er een korte tijd geweest, dat ook Zeeland zijne deputaten kende. De synode van Goës in 1597 besloot, dat er voortaan telkens door de synode vier deputaten gekozen zouden worden ⁶⁾. Een lang leven heeft dit deputaatschap echter niet gehad, want reeds in de acta der volgende synode, Tholen 1602, lezen wij: „Het ampt van de gedeputeerschap des synodi, verordent in den Goeschen sijno, wordt van desen synodo onnoodich geacht ende om redenen afgeschafft” ⁷⁾. Sinds dien is het gedurende de republiek in Zeeland niet meer ingevoerd ⁸⁾.

1) Reitsma en van Veen II 408.

2) Een enkel maal kwam hierop eene uitzondering voor, toen in 1618 een vijftal deputaten werd benoemd. De velerlei moeilijkheden met de Remonstranten waren de oorzaak hiervan. Daarom werden in dit jaar tot ontlasting der deputaten nog buitendien tot bijwoning der examina een tweetal anderen aangewezen. Reitsma en van Veen III 316.

3) Zie § 3 bl. 20 noot.

4) Reitsma en van Veen I 188, 203.

5) *Politica Ecclesiastica* I 111.

6) Reitsma en van Veen V 38.

7) Reitsma en van Veen V 53.

8) De volgende synoden wezen telkens voor ieder besluit afzonderlijk aan wie het uit moest voeren, hetzij een persoon, hetzij een kerk, hetzij een classis. Wel werden dan echter soms al de verzoeken, die namens de synode aan de Staten gedaan moesten worden, samengevat en aan een tweetal personen opgedragen om die te bevorderen, Reitsma en van Veen V 58, 185. Het aldus op de synode te Tholen 1602 benoemde tweetal wordt

Utrecht bleef van alle provinciën het langst zonder particuliere synode. Voor 1618 werd deze er slechts tweemaal gehouden: in 1606 en 1612. Die van 1606 benoemde een zevental synodale deputaten en gaf hun eene uitgebreide bevoegdheid ¹⁾. Die van 1612 maakte een dubbeltal van zestien personen, waaruit zij door de Staten acht synodale gedeputeerden liet kiezen ²⁾. In 1618 verkoos de contra-remonstrantsche synode vier deputaten ³⁾. De synode van 1619 benoemde er weer drie ⁴⁾. Ten slotte werd ten gevolge eener resolutie der Staten van 26 Aug. 1669 het getal op vier bepaald ⁵⁾ en wel aldus, dat er telken jare uit ieder der drie classen één nieuwe gekozen werd, terwijl dan als vierde een der ouden aanbleef naar tourbeurt der classen ⁶⁾.

Friesland kent tweeërlei soort deputaten. Het overgebleven extract uit de acta van de synode te Sneek 1581 wijst er op, dat er toen reeds deputaten waren van dezelfde soort als het latere twaalfstal ⁷⁾. In de volgende jaren werden meestal alleen vijf predikanten, uit elke classis een, gecommiteerd tot deputati synodi ⁸⁾. Franeker 1589 benoemde toen weder uit elke classe naast den predikant ook een ouderling ⁹⁾. Deze Friesche deputaten staan echter niet geheel en al op één lijn met de deputaten der andere provinciën. Zij vormden ook een hof van appel,

dan op de volgende synode, Veere 1610, gewoon genoemd „ghedeputeerde des lestvoorgaenden provincialen synodi, binnen ter Tholen gehouden”. Reitsma en van Veen V 92. Daar hun echter enkel en alleen opgedragen geweest was het doen der verzoeken namens de synode aan de Staten, waren zij geen synodale deputaten naar de beteekenis, die deze benaming toen reeds had, en kunnen zij hier dus verder buiten beschouwing blijven.

1) Reitsma en van Veen VI 318, 319, 325—327.

2) Reitsma en van Veen VI 343.

3) Reitsma en van Veen VI 356.

4) Reitsma en van Veen VI 426.

5) Utrechts Synodaal Handboekje, ed. 1803 bl. 52.

6) Soermans, Synodaal Register, Voorberigt bl. 8 vermeldt aangaande het aantal deputaten: „Utrecht drie, yut ieder Classis een”. Blijkbaar vergat hij den aanblijvenden deputaat.

7) „Uit yder classis zal een dienaar en een ouderling gedeputeerd worden om de voorvallende zaken tusschen de synoden door 't geheele jaar te beslegten en nomine synodi te besorgen na nooddruft. Ende dese personen zullen in eigener persoon verschynen, of andersints nootsakelyk belet zynde zullen se met procuratie een ander in haar plaats zenden”. Reitsma en van Veen VI 1.

8) Reitsma en van Veen VI 17, 22, 32, 39.

9) Reitsma en van Veen VI 42.

een soort synodus contracta ¹⁾. Daar zulk eene groote vergadering van zelf maar betrekkelijk zelden vergadert en ook niet zoo het geeigende lichaam is om allerlei kleinere zaken af te doen, hoort men reeds te Dokkum 1597 de klacht, dat vele synodale besluiten niet geëxecuteerd worden ²⁾. Daarom heeft deze synode „verordiniert ende gecommittiert D. Pascasius Baers ende D. Bernardus Fullenius, dienars des h. evangeliums binnen Lieuwarden, om als commissarien sij nodi nomine volgende articulen soe bij den E. heeren Gedeputierde Staeten als an anderen montlic ende schriftlic te urgieren, drijven ende soeveel huer mogelijk is te effectuieren, dat se voldaan mochten worden nae inhoud van dien” ³⁾. Op deze lijn voortgaande zou men een tweede stel deputaten gekregen hebben naast het eerste. Dit geschiedde echter niet, daar men met het benoemen van aparte „commissarien” niet doorging. Leeuwarden 1605 sloeg een anderen weg in. Deze synode nam een breedvoerig besluit over het deputaatschap ⁴⁾ en gaf aan vier van het gewone twaalftal deputaten (uit twee classen ieder één predikant en één ouderling) een bijzonder mandaat. Naar de rangorde der classen worden deze vier uit iedere classe bij tourbeurt gekozen en elk jaar zullen er twee van aftreden. Later werd ook dit weder gewijzigd en toen kreeg men in het twaalftal deputaten een drietal predikanten als deputati ad causas, waarvan de praeses altijd een tweede jaar aanbleef ⁵⁾. Deze deputati ad causas komen dan eigenlijk overeen met de synodale deputaten in de andere provinciën.

Overijsel was in het begin nog al wisselvallig in het benoemen van deputaten. Kampen 1596 verkiest vier predikanten en twee ouderlingen tot volmachten der synode ⁶⁾. Evenzoo Hasselt 1597 ⁷⁾. De volgende synoden benoemen geen volmachten. Zwolle 1601 wijst als zoodanig weer vier predikanten aan, uit iedere classis een, „dewelcke, so de noot vereyscht, eenen older-

1) Zij hebben bv. de bevoegdheid tusschentijds voorvallende zwarigheden „authoritate sij nodi aff te handelen naet tbehoeren”. Reitsma en van Veen VI 74.

2) Zie § 3 bl. 21 noot 3.

3) Reitsma en van Veen VI 91.

4) Reitsma en van Veen VI 154—156.

5) Kerkelijke wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 104.

6) Reitsma en van Veen V 234.

7) Reitsma en van Veen V 241.

linck wt haeren classe sullen by sich moghen nemen" ¹⁾). Daarna blijft het eenigen tijd uit elke classe een predikant, zoodat het aantal naar de wisselingen in de classisindeeling zes, vijf of vier is ²⁾, terwijl er een enkel maal ook in het geheel geen benoemd worden ³⁾. Regel werd echter al spoedig, dat er waren vier classen en dat uit iedere classis één deputaat gekozen werd ⁴⁾. Het aantal deputaten is op vier gebleven, ook toen later dat der classen weder uitgebreid werd ⁵⁾.

In Groningen zijn de synoden eerst na de reductie begonnen en dan vinden wij reeds op de derde synode, Groningen 1597, de benoeming van deputaten en wel op de Friesche wijze tweeërlei soort naast elkaar. Wij lezen toch in art. 59: „Sint ock uth allen classibus deputati synodi erwehlet. (volgen de namen). Tho dem ende dat sie alle vörfallende saken, die ijn classibus nit können affgehandelt worden van dem classe, alwar die schwarchieit vörfallet, thosamen geropen worden umb diesulve nha kerckenorderinghe tho vörslichten, und dat vor den tidt van dith lopende jahr beth up den nahestkamenden synodum". Waarop dan volgt art. 60: „Lestlich sint ock veer vulmachten gedeputieret, (volgen de namen), umme mith requesten bij S. Gn. und die h. Staten tho vörsöken, dat die decreta synodi mögen ge-effectuirt worden" ⁶⁾. De volgende jaren blijft dit nog zoo ⁷⁾. De synode van Groningen 1603 stelt dan eene ordening vast, „updat die deputeerden synodi, so jaarlichs verkoren mögen worden, wethen, warnhae sie hare doendt behören ende sullen ahnstellen". Daarin wordt bepaald, dat er vier deputaten zullen

1) Reitsma en van Veen V 254.

2) Reitsma en van Veen V 260, 266, 273, enz.

3) Hetgeen men aan de overheid wilde verzoeken, werd dan opgedragen aan de predikanten van de plaats waar de landschapsvergadering zou zijn, zooals de synode van Zwolle 1604 besloot: „Tgene welke in vorg. articulen besloten is an de lantschop te versöken, dartho sullen ministri loci, daer de vergaderung der lantschop gehalten wort, gedeputiert sijn om tselve te versöken end van den event desselven op naestcomende sijnodale vergaderung rapport te doen". Reitsma en van Veen V 270. Desgelijks Zwolle 1609. V 280.

4) Reitsma en van Veen V 284, 288, 292, enz.

5) „Over-Ijssel heeft vier Deputaten, uyt ieder Classis een; maar Steenwijk, en Vollenhoven, te samen een, bij beurten". Soermans, Synodaal Register, Voorberigt bl. 8.

6) Reitsma en van Veen VII 19.

7) Reitsma en van Veen VII 21, 27, 29, 30, 54.

zijn, twee uit Groningen en twee uit de Ommelanden ¹⁾, waarmede de bovengenoemde onderscheiding verviel. Bij dit getal is het toen, behoudens eene enkele uitzondering ²⁾, gebleven ³⁾. Aangaande het aftreden werd in 1603 bepaald, dat de tijd van hun dienst twee jaar zou zijn, zoodat ieder jaar de helft aftrad ⁴⁾. Reeds een paar jaar later echter hield men zich daaraan niet en continueerde er als regel slechts één. In de acta van Groningen 1613 wordt dan gevraagd: „Oft niet goetgevonden werde, dat jaerlycks 2 van den oudtsten deputatis synodi gecontinuert werden juxta resolutionem synodi Gron. anno 1603 artic. 23” ⁵⁾. Men besluit te blijven bij de vorige resolutie. Toch wordt er, blijkens de benoemingen in de eerstvolgende jaren, bij het continueeren van deputaten nog al eens van den regel afgeweken.

Met Drenthe is het anders gesteld als met de andere provinciën. De naam deputaten komt hier bijna niet voor ⁶⁾. In 1612 wilde Willem Lodewijk inspectoren aanstellen. De synode wenschte in plaats van dit woord liever te gebruiken het woord visitatoren of gedeputeerden der classen ⁷⁾. Blijkens de volgende acta werd toen visitatoren gekozen. Uit ieder der drie classen was er een. De eerste visitatoren schijnen door den stadhouder benoemd te zijn ⁸⁾. Daarna werd er telkens voor iedere vacature door de synode een drietal gemaakt, waaruit stadhouder, drost en ge-

1) Reitsma en van Veen VII 70.

2) „Tho deputerden deses synodi sint vör dithmael men twe umme reden mith gemeine stemmen gekaren omme die acten bij die heren ijn effecten tho bearbeiden, alse mith namen: uth der stadt D. Bernhardus Theodorici, prediger ijn der stadt Grönningen, D. Johannes Sprengerus, prediger ijn den Dam, wegen der Omlanden”. Reitsma en van Veen VII 105.

3) Soermans, Synodaal Register, Voorberigt bl. 8.

4) Reitsma en van Veen VII 70.

5) Reitsma en van Veen VII 223.

6) Slechts zeer zelden vinden wij het woord in de Drentsche acta. Vermoedelijk zijn Reitsma en van Veen VIII 158, waar over „deputatos sijnodi” gesproken wordt, de op bl. 154 genoemde inspectoren of visitatoren bedoeld. De in 1619 VIII 235 genoemde „deputatos des lastgehouden synodi” zijn blijkens bl. 226 speciale deputaten voor een bepaalde zaak.

7) Zij belast Hillenius en Lamberti den stadhouder te verzoeken: „ten ersten das in plaetze vam wort inspectoren gebrüickt mochte worden off het wort visitatoren offte das wort gedeputirden der classen, welchs se ordelt, das was besser in disen quartir solde konnen voordragen werden”. Reitsma en van Veen VIII 154.

8) Reitsma en van Veen VIII 153.

deputeerden er dan een kozen ¹⁾. In de kerkenorde van 1638 ²⁾ werd bepaald, dat zij door de synode gekozen werden ³⁾ en „met behoorlycke commissie uyth name van Syne Gen. den Heere Stadhouder etc. by de H.H. Drost ende Gedeputeerden afgegeven versien”. Hun diensttijd was toen twee jaar en hun mandaat eenigszins een mengelmoes van wat in andere provinciën was opgedragen deels aan de synodale deputaten en deels aan de classicale visitatoren. Men kan hen dus wel niet geheel en al met de synodale deputaten op één lijn stellen, maar, waar Drenthe niet anders had, kan men hen toch wel in zekeren zin als zoodanig beschouwen.

Aan zijn bovenvermelde uitspraak over het niet benoemen van deputaten door de Zeeuwsche kerken voegt Voetius toe: „ut nec Wallonicas, seu Gallo-Belgicas” ⁴⁾. Dit is juist. Gewone synodale deputaten, zooals die in de andere provinciën voorkwamen, hadden de Waalsche kerken niet. Zij bleven volgen het stelsel van voor iedere zaak afzonderlijke deputaten te benoemen ⁵⁾. Daar dit overzicht zich alleen bepaalt tot de gewone synodale deputaten, vallen de Waalsche kerken er dus buiten en kunnen wij derhalve deze paragraaf hiermede eindigen.

---

§ 7. WIE ALS DEPUTAAT VERKIESBAAR ZIJN.

Het spreekt wel vanzelf, dat men voor een zoo gewichtigen kerkelijken arbeid als die der synodale deputaten personen be-

1) Reitsma en van Veen VIII 165, 181, enz.

2) Hooijer, Oude Kerkordeningen bl. 477.

3) Later werd dit weder veranderd: „Om goede order in de Kerke Christi te onderhouden, zullen uit elk Classis een Visitor door de Heeren Drost en Gedeputeerden op den Synode gekozen, en met behoorlijke Commissie van Welgem. Heeren voorzien worden:” Drentsche Kerkenorde, 1730 art. 53 bl. 43.

4) Voetius, *Politica Ecclesiastica* I 111.

5) „Quand il y a des Affaires qui ne peuvent être vidées pendant la tenue du Synode, ou qui ne peuvent souffrir de délai; Le Synode envoie quelques *Députés* pour les aranger; *La Table* les nomme, avec l'agrément de la Compagnie”. Waalsch Reglement 1793 bl. 66.

hoort te verkiezen, die in kerkelijke zaken eene meer dan gewone ervaring bezitten en die ook door hun karakter, leeftijd en kennis geschikt zijn om vertrouwen te wekken. Dit is zoo in het oog springend, dat slechts zelden de synoden het noodig oordeelden dienaangaande opzettelijk bepalingen te maken ¹⁾.

Ook schenen de synoden het van zelf sprekend te achten, dat men uitsluitend ambtsdragers tot deputaat benoemde. Niet alleen toch koos men nooit anderen en wel bijna overal uitsluitend predikanten ²⁾, maar ook achtte men het in Friesland, waar men ouderlingen tot deputaten benoemde, noodig de uitdrukkelijke bepaling te maken, dat zulk een ouderling-deputaat, indien onder-tusschen zijn diensttijd als ouderling verstreken is, dan toch zijn tijd als deputaat mocht blijven uitdienen ³⁾. Tot deze speciale bepaling zou het natuurlijk niet gekomen zijn, wanneer men algemeen gemeend had, dat ook zonder dat zulk een niet-ambtsdrager geworden ouderling deputaat had kunnen blijven ⁴⁾.

1) Zoo Friesland: „Een predikant zal ten minsten twee jaaren in dienst moeten geweest zijn, eer hij eenige commissie, 't zij ad Sijnodum, 't zij Deputatusschap, 't zij tot de Correspondentie, mag bekleeden". Kerkelijke wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 71. Zooals men ziet, zette men den leeftijdsgrens wel laag. De Waalsche synode nam het voor haar moderamen iets hooger: „Personne ne pourra être élu comme *Modérateur, Secrétaire* ou *Actuaire du Synode*, qu' après en avoir été membre durant *Cinq ans* accomplis". Waalsch Reglement 1793 bl. 15.

Friesland bepaalde ook nog: „De Klassen letten in de verkiezing der Personen, welke zij als Deputaten aan de Sijnode voorstellen, zoo veel mogelijk, op de kunde en ervarenheid derzelve in de zaken der Vriesche Kerk". Wetboek van Vriesland, ed. 1806 bl. 73.

2) Uit het in § 6 gegeven overzicht kan men zien, dat, met uitzondering van de eerste jaren in Overijssel, alleen Friesland ook ouderlingen tot synodale deputaten benoemde.

3) Reitsma en van Veen VI 203, Kerkelijke wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 104.

4) In Friesland heeft men er in 1605 een oogenblik over gedacht om aan de gewone deputaten toe te voegen „twee publijcke personen sijnde leden der kercken, een wt het collegie der heeren Gedeputeerde, een wt den Hove van Vrieslandt", indien de in dat jaar beraamde middelen van verbetering in het volgend jaar onverhoopt mochten blijken nog geen vrucht geschaft te hebben. Men zou de heeren gedeputeerden dan ook verzocht hebben zoodanige nominatie te approbeeren „ten aensien van den noot der saecke". Deze uitdrukking toont reeds aan dat men hiermede een noodmaatregel op het oog had, afwijkende van den regel. In het volgend jaar over dit punt handelende „heeft het synodus door ghemeene stemmen befonden dat onnodich te wesen". Reitsma en van Veen VI 156, 163.

Toch is er geen reden om de benoembaarheid tot deputaat zoo tot de ambtsdragers te beperken. In den regel zullen natuurlijk onder hen wel de mannen gevonden worden, die de meeste ervaring op kerkelijk gebied hebben. Ook op dezen regel zijn echter uitzonderingen. Buitendien komen soms andere bekwaamheden nog meer te pas. Zoo is voor onderhandelingen met de overheid kennis van regeeringszaken zeer gewenscht en zou de benoeming hiervoor als deputaat van een in dit opzicht ervaren gemeentelid van meer nut voor de kerken kunnen zijn dan van een predikant, wien dit terrein vreemd is. Indien het deputaatschap een kerkelijk ambt was of deputaten een kerkelijk college vormden naast classen en synode, dan stond de zaak eenigszins anders. Thans echter is er geen enkele reden om de gewone gemeenteleden uit te sluiten. In den laatsten tijd hebben de synoden der Gereformeerde Kerken dan ook volkomen terecht herhaaldelijk niet-ambtsdragers tot verschillende deputaatschappen geroepen.

In sommige provinciën werden er voorts uit onderscheidene motieven beperkende bepalingen gemaakt aangaande de benoembaarheid tot deputaat.

Vooreerst werd de niet-benoembaarverklaring gebruikt als tuchtmiddel. Zoo bepaalde Friesland: „De Dienaars des Woords nalaatig zijnde in het tweemaal prediken en catechiseeren, zullen van alle Classicale en Sijnodale Sessien en Digniteiten zijn verstooten ter tijd de nalaatigheid verbetert zij” ¹⁾.

Dit is het toevoegen van een nieuw tuchtmiddel aan de in de kerkenorde genoemde. Geheel onrechtmatig echter, want van tweeën een: of de betrokken persoon is de kerkelijke straf waardig, maar moet dan ook volgens den in de kerkenorde gegeven regel gecensureerd worden; of hij heeft niets censurabels gedaan, maar

1) Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed 1771 bl. 40. Zoo verklaarde de synode van Zuid-Holland 1717 Ds. Jacobus Fruijtier voor onafvaardigbaar naar de synode, waarmede hij van zelf ook van een eventueel deputaatschap was uitgesloten. En Gelderland passeerde op deze wijze in 1682 eenige personen, omdat zij onder een aanklacht lagen: „Een Deputatus Synodi, wiert gecontinueert voor een Jaar, om dat de Broederen uyt die Classis, in Synodo verschenen, wierden aangeklaagt”. Smetius, Synodale ordonnantiën, ed. 1736 bl. 96. Geheel op dezelfde lijn ligt het besluit der synode van 's Gravenhage 1716 art. 1, dat bij nalatigheid in het rondzenden der gravamina de betrokken classis van alle synodale commissiën voor dat jaar zal zijn geprivéerd.

dan mist de synode ook het recht om hem aldus feitelijk buiten het kerkverband te zetten en mag zij ook aan zijn kerk en classe het recht niet ontzeggen om hem naar de synode af te vaardigen. Het is natuurlijk mogelijk, dat er personen zijn, van wie het min gewenscht is, dat zij deputaat worden, maar dat zal dan wel blijken, doordat de synode hen niet benoemt. Men kan hier echter geen algemeenen regel stellen, die ook volgende synoden zou binden.

Ten tweede maakte men verschillende bepalingen om te voorkomen, dat eene classis of kerk in dezen een zeker overwicht kreeg.

Hiertoe behoort in de eerste plaats het besluit, dat er geen twee deputaten tegelijk uit één classis mogen zijn. In de zestiende eeuw was dit een paar maal voorgekomen ¹⁾. In 1687 was het weder geschied ²⁾. Op de synode van Delft 1688 art. 45 diende de classis van Dordrecht toen het gravamen in: „Of wel twe Deputati Sijnodi uijt een en deselve stadt (of classe gelijk de Broederen van Dordrecht sich interpreteren) behoren gekoren te werden om gelijk te dienen”, waarop: „Is geconcludeerd met de meeste stemmen der Classen om redenen, dat geen twee deputati uijt eene classe sullen werden aengesteld om gelijk te dienen.” Tegen het einde der volgende eeuw kwam het onder de werking van den later te behandelen rooster van 1768 weder herhaaldelijk voor ³⁾, totdat het bij de invoering van den nieuwen rooster in 1790 weder verboden werd ⁴⁾.

Wanneer men hier de vraag opwerpt of een dergelijk absoluut verbod eigenlijk wel gewenscht was, dan geloof ik, dat het antwoord ontkennend moet luiden.

In het algemeen is er al terstond het bezwaar tegen, dat tegen al dergelijke regelingen geldt, dat men door het maken van zulke bepalingen al heel spoedig op weg is naar een kerkelijken reglementenbundel, waarin men het kerkelijk leven verstikt. Als men de acta der synoden van de achttiende eeuw doorleest, dan ziet men van jaar tot jaar de kerkelijke reglementen toenemen in aantal en omvang, maar tegelijk is al meer de dood in de pot, totdat eindelijk de vrijheid der kerken geheel in het keurslijf der

1) In 1592, Reitsma en van Veen II 424, 449 en in 1593, III 12.

2) Abr. de Leonards en Joh. Canzius, beide uit Dordrecht. Soermans, Synodaal Register bl. 17, 235.

3) In 1779, 1782, 1783, 1785, 1788, 1789.

4) Acta syn. Rotterdam 1790 art. 9.

reglementen is ingesnoerd ¹⁾. Daarom geldt hier het principieel obsta en make men zoo weinig regelingen mogelijk.

Hierbij komt, dat in het onderhavige geval de bepaling, dat er nooit twee deputaten tegelijk uit dezelfde classis mogen zijn, ongewenscht is ook. In het algemeen is het zeker aanbevelenswaardig, dat eene synode zooveel mogelijk uit de verschillende deelen van haar ressort kieze. Zeer bekwame mannen zijn er echter in den regel niet zoo overvloedig en als zij nu eens juist in dezelfde classis gevonden worden, moet de synode vrij zijn in haar keus om ze dan ook te kunnen benoemen. Ook kan het in bepaalde gevallen gewenscht zijn voor het onderling overleg tusschen hen, om de deputaten juist uit dicht bij elkander gelegen plaatsen te kiezen. In ieder geval moet dan der synode de vrijheid blijven om hare deputaten zoo te kiezen, als het haar voor het welzijn der kerken het best voorkomt.

Met het vermelde geval komt eenigszins overeen de vraag, die op de synode van Woerden 1674 ter sprake kwam, of men niet behoorde te bepalen, dat van de deputaten steeds de helft uit de steden en de helft van het platteland gekozen moest worden ²⁾. Om de bovengenoemde redenen zou ook dit een min goede bepaling geweest zijn, nog zooveel te meer, omdat men als regel kan verwachten, dat de ervarenste en bekwaamste predikanten juist in de steden zullen zijn. De synode van 1674 kon er niet op ingaan ³⁾. Omtrent een eeuw later kwam het er toch toe,

1) Men zie bv. de dwangmaatregelen, waarmede in het eerste decennium der negentiende eeuw de Zuid-Hollandsche synoden zich keerden tegen die kerken, die ten opzichte van het gebruik der gezangen haar vrijheid wilden behouden.

2) Elders had men wel dergelijke bepalingen. Groningen 1603 bepaalde, dat er van de deputaten altijd zouden zijn „twe uth der stadt und classe van Grönningenn cum annexis und twe uth den Umblanden”. Reitsma en van Veen VII 70.

3) De commissaris-politiek liet de vraag niet in behandeling komen. Zeer ironisch moeten echter den plattelandici zijn woorden geklonken hebben, waar toch bijna zonder uitzondering uitsluitend stadspredikanten tot deputaten gekozen werden. Zoodra de vraag geformuleerd is, volgt er toch in de acta van 1674 art. 45: „Waerop de Ed. Hoogachtb. Heer Commissaris Hudde heeft verklaert en laten aenteycken, dat de predicanten van de steden geen recht en hebben om privativelyck en met seclusie van de predicanten ten platten lande geelingeert te werden tot de functie ofte commissie der gedeputeerden des Synodi, heeft voorts vermaent de predicanten ten platten lande haar vergenoegt en gecontenteert te houden met het oude

toen de rooster van 1768 ingevoerd werd, die echter in een volgende paragraaf thuis hoort.

Ten derde wilde men door enkele bepalingen er klaarblijkelijk tegen waken, dat het deputaatschap een soort monopolie van zeer enkelen werd.

Daarom de bepaling, dat aftredende deputaten niet terstond herkiesbaar waren, maar dat ieder jaar de helft vernieuwd moest worden ¹⁾. Deze regeling voorkwam vooreerst, dat het hier een „eens deputaat altijd deputaat” werd, terwijl zij vervolgens door deze gedurige wisseling bewerkte, dat het aantal personen, dat van de kerkelijke zaken goed op de hoogte was, steeds meerder werd, wat aan het kerkelijk leven ten goede kwam. Doordat steeds een gedeelte der deputaten aanbleef, was continuïteit in den arbeid gewaarborgd. Natuurlijk waren de afgetreden later weer wel benoembaar ²⁾.

Ten vierde had Friesland nog eene bepaling, waardoor het kuiperij om deputaat te worden hoopte te voorkomen.

Het stelde toch vast, dat de deputaten gekozen moesten worden buiten de aanwezige leden der synode om en gaf als motiveering van dit besluit aan, dat het geschiedde „om voor te comen alle suspicien van eergiericheit” ³⁾. Hoe goed dus de bedoeling van

gebruijk, volgens welke haer Eerw. nevens de predicanten van de steden tot de voors. functien tot noch toe eligibel syn geweest, opdat geen resolutie soude werden genomen die haer E. nadeeliger en praejudiciabeler moghte wesen”.

1) Zie § 6. In Holland trad telkens de helft af, in enkele andere provincies was deze regeling iets anders, bv. in Utrecht traden er drie van de vier af.

2) Friesland had hierbij de bepaling: „Er zullen ten minsten twee Sijnoden moeten voorbijgaan, eer iemand, (‘t zij Predikant of Ouderling) zijnde gecommiteert geweest tot een Correspondentie of Deputatusschap, wederom tot dezelve *de novo* mag worden gecommiteert”. Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771, bl. 71.

Blijkens de lijst der Zuid-Hollandsche deputaten geschiedde het slechts betrekkelijk zelden, dat iemand tweemaal deputaat werd, en eene benoeming voor de derde maal behoorde tot de uitzonderingen.

3) Franeker 1616 besloot: „Aengaende het eerste gravamen classis Sylvanae op de vraghe, oft oock ut den gecommiteerden der respective classen op den synodum souden moghen gecooren worden deputati synodi, is beslooten, dat tselve niet en behoort te geschieden om voor te comen alle suspicien van eergiericheit”. Reitsma en van Veen VI 236. Ook later bleef deze bepaling van kracht: „Zullen door de respective presente Leden van de Sijnode voor deszelfs sluiting de Gecommiteerde tot waarneeming

dit besluit ook was, toch kan het bezwaarlijk anders dan hoogst onpractisch genoemd worden. De taak van deputaten is toch juist het uitvoeren van wat op de synode besloten is en nu gaat men voor die uitvoering mannen aanwijzen, die de beraadslagingen, welke tot de besluiten geleid hebben, niet bijwoonden en dus de besluiten zeer licht misverstaan konden. Voorzoover mij bekend is, is Friesland de eenige provincie, die dergelijke bepaling maakte. De practijk in Zuid-Holland was juist omgekeerd. In den eersten tijd worden nog al eens deputaten buiten de synodeleden om gekozen, maar dit wordt al zeldzamer en in 1648 is Dionysius Spranchusius de laatste ¹⁾. Na dien worden zij zonder uitzondering uit de leden der synode gekozen ²⁾. Zuid-Holland maakte zelfs eene tegenovergestelde regeling, toen door de roosters van 1768 en 1790 aan het praesidium der synode altijd een deputaatschap verbonden werd.

Ten slotte zij er nog op gewezen, dat bv. de classis Utrecht waakte tegen het accumuleeren van commissiën door te bepalen, dat niemand tegelijk deputaat der classe en der synode mocht zijn ³⁾ en dat in Groningen de vraag besproken is, of twee broeders tegelijk synodale deputaten mochten zijn, waarop drie classen ja en drie neen antwoordden ⁴⁾. Waarom, wanneer het zoo het best uitkomt, twee broeders niet samen deputaat zouden mogen zijn, evengoed als zij bv. tegelijk lid van een kerkeraad kunnen zijn, is niet duidelijk.

Het in deze paragraaf behandelde samenvattende, kunnen wij zeggen, dat geen van de beperkingen, welke men vroeger wel gemaakt heeft ten opzichte van de benoembaarheid tot deputaat, aanbevelenswaardig is en dat het verre het beste is aan de synode de volkomen vrijheid te laten, om tot hare deputaten te

---

van de Buitenlandsche Correspondentien, met bijvoeging van haare Secundi, als ook Deputati Sijnodi met derzelver Secundi worden geëligeert, dog niet uit de Leden van dien tegenwoordigen Sijnodus". Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 98, 99.

1) Knuttel, Acta III bl. 102 cf. 69 en 70.

2) Soermans, Synodaal Register bl. 228—235. Voor na 1702 zie de acta der synoden.

In 1663 was Ludovicus à Renesse wel geen stemhebbend afgevaardigde, maar als ingevallen secundus deputaat was hij toch als adviseerend lid ter synode aanwezig.

3) Utrechtsch Classicaal Handboekje, ed. 1793 bl. 83.

4) Acta syn. Appingedam 1666 art. 48.

kiezen die personen, welke zij daartoe het geschiktst acht. Alleen zou aangaande de herbenoemingen kunnen gezegd worden, dat het in het algemeen niet gewenscht is alle aftredende deputaten onmiddellijk te herbenoemen.

§ 8. HET TRACTEMENT VAN DEPUTATEN.

De Hollandsche synode bepaalde bij de eerste benoeming van deputaten, dat hunne onkosten door de kerken gezamenlijk gedragen zouden worden ¹⁾.

Lang bleef dit echter niet zoo, want al spoedig klopte men bij de Staten om vergoeding der kosten aan, welk verzoek gereedelijk ingewilligd werd ²⁾. Reeds in de zestiende eeuw kregen de Hollandsche deputaten die vergoeding ³⁾, waarvan het

1) Haarlem 1582: „De kosten, die hieromme gedaen worden, sullen staen ten gemeenen last van de kercken der provincie van Hollant”. Reitsma en van Veen I 102.

2) Het is mij niet mogelijk hier de verschillende Statenresoluties, betrekking hebbende op het tractement van deputaten, op te geven. Wel heeft M. W. L. van Alphen Sr. bij zijn bekend Nieuw Kerkelijk Handboek in de jaren 1889—1891 als supplement I, II en III gegeven de „Resolutiën van de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, betreffende de bezoldiging der predikanten en wat daarmede in onmiddellijk verband staat” over de jaren 1573—1700, maar daarin heeft hij, behoudens eene zeer enkele uitzondering, niet opgenomen wat betrekking had op de onkosten van synoden en deputaten. Derhalve zou ik, om naar de betrokken resoluties te verwijzen, zelf al de statenresoluties hebben moeten doorzoeken. Waar het nu uit de kerkelijke archiefstukken volkomen duidelijk is, dat de synodale deputaten van de Staten tractement ontvingen en ook hoeveel zij ontvingen, en waar het er betrekkelijk weinig toe doet precies te weten in welk jaar de Staten tot de uitbetaling ervan besloten, daar meende ik dat het vaststellen van dat jaar zeker niet een tijdroovend archiefonderzoek waard was.

3) Dit blijkt uit de acta der Zeeuwsche Synode te Goes 1597. Achter deze acta is afgedrukt de copie van een aantal punten, welke namens de synode door hare deputaten aan de Gecommitteerde Raden van de Staten van Zeeland voorgedragen zijn, benevens de apostillen van de Staten daarop. In dit stuk komt als VIII voor: „Ende alsoo de gedeputeerde des synodi haere opgeleyde lasten niet en kunnen volvoeren sonder merckelijcke onkosten te moeten draghen, dat het haere E. believe op de voorsz. onkosten naert exempel van die van Hollandt ofte andersins ordre te stellen tot het remboursment derselver”. Waarop deze apostille volgt: „Die re-

bedrag en de wijze van betaling geleidelijk nader geregeld werd.

Dat de deputaten door de Staten niet karig behandeld werden, blijkt uit de opsomming van wat de Zuid-Hollandsche deputaten aan tractement, vacatiegelden en emolumenten ontvingen, waarbij men natuurlijk in het oog moet houden, dat het geld toen meer waard was dan nu ¹⁾.

Vooreerst ontvangen deputaten, op een door hen ingeleverd request, ieder jaarlijks een tractement van driehonderd gulden bij hunne eerste vergadering in September voor hunne werk-

---

monstranten overleverende declaratie van hunne te dragene onkosten, sal op alles by den Rade goet regardt genomen werden". Reitsma en van Veen V 45. Zie ook VI 155 en VII 71.

1) Een overzicht van wat de Staten der verschillende provinciën voor de onkosten van synoden, classen en deputaten betaalden, vinden wij in het Oud Synodaal Archief no. 33 V bl. 516 vlgg., Acta depp. extraord. Maart 1803. De aanleiding tot de opstelling van dit rapport was de volgende: „Uit kracht van de gelukkige keer van zaaken, en de publicatie omtrend het ontvangen van de Tractementen der Predikanten, is bij Deputt. in bedenking gekoomen, of niet bij den Staats-raad zoude dienen verzocht te worden, dat de Tractementen van Deputt. en de Sijnodaale onkosten, op den ouden voet, mogten betaald worden". Acta depp. extraord. 23 Maart 1802. Hierover wordt dan met een lid van het gouvernement gesproken, die raadt daarmede nog eenigen tijd te supersedeeren. In den loop des jaars wordt er dan verder over gehandeld met het gevolg, dat van wege den raad van binnenlandsch bestuur geschreven wordt aan den algemeenen coetus van deputaten, die tegen 15 en 16 Sept. 1802 te Utrecht was samengeroepen om te beraadslagen over het uitschrijven van den bidag, in welk schrijven het binnenlandsch bestuur aan deputaten verzoekt het op te willen geven, hoeveel vóór 1795 in de verschillende provinciën voor de onkosten van synoden en deputaten betaald werd. Op dezen Utrechtschen coetus waren echter alleen deputaten van Zuid- en Noord-Holland, Utrecht en de Waalsche kerken aanwezig. Daarom schrijft de coetus naar alle provinciën om de noodige gegevens bijeen te krijgen. Bij Ds. J. W. Bouvink te Rotterdam komt dan successievelijk een overgroot aantal brieven van alle zijden in, met behulp van welke hij dan opstelt een „Rapport van Gedeputeerden der Christelijke Sijnode van Zuid Holland aan den Raad van Binnenlandsche Zaaken der Bat. Republiek over de Sijnodaale en Classicaale onkosten van alle de Sijnodaale en coetuaale vergaderingen." Van dit rapport is hier in de acta depp. extraord. een copie opgenomen en daaraan zijn ontleend de in deze paragraaf gegeven cijfers over tractement en emolumenten van deputaten. De bemoeiïngen van deputaten om hun tractement weder van den staat te ontvangen werden met gunstigen uitslag bekroond, want O. S. A. 33 VI bl. 21 vinden wij vermeld, dat bij besluit van 11 Aug. 1803 no. 27 door het Staatsbewind der Bataafsche Republiek weder als van ouds de onkosten van synoden enz. zijn toegestaan.

zaamheden in de vier gewone vergaderingen, welke doorgaans gehouden worden in September, November, Maart en Juni.

Deze gewone vergaderingen, waarvoor zij aldus een vaste som in eens ontvingen, duurden echter zelden langer dan twee dagen, zoodat deputaten meestal in buitengewone vergadering bijeen waren. Als tweede vaste inkomst hadden zij dus de vergoeding voor deze buitengewone vergaderingen. Hiervoor kregen zij zes gulden per dag en wel f 3.50 voor vacatie en f 2.50 voor vertering. Buitendien mochten zij hunne reiskosten declareeren ¹⁾. Het aldus ontvangene werd berekend door elkander per jaar te bedragen nog eens f 300.— per deputaat.

Hierbij kwamen dan voorts eenige emolumenten.

Voor het bijwonen der synode kregen zij evenals ieder lid der synode f 3.50 per dag voor vacatiegeld. Daar de duur der synode met inbegrip van uit- en thuisreis bepaald was op dertien dagen, bedroeg dit voor ieder deputaat f 45.50.

Wanneer eens in de drie jaar de visie der autographa plaats had, ontving ieder deputaat daarvoor f 21.—.

Verder kregen zij te zamen voor de bezorging van de duplicaten van de acta der synode voor Batavia en Ceylon f 70.—, terwijl de deputaat, die voor de acta synodi de extracten maakte, daarvoor f 25.— ontving,

Niet zoo voordeelig was voor hen het bijwonen van peremptoire examens. Dit toch werd niet door de overheid betaald, maar de kosten hiervan moesten gedragen worden door hem, die het examen aanvroeg ²⁾. De regeling hiervan berustte bij

1) Dit ruime daggeld is blijkbaar niet zonder invloed gebleven op de benaming en den duur der vergaderingen. Terwijl wij toch jaar op jaar de gewone vergaderingen zelden langer zien duren dan twee dagen en hun totaal bijna nooit meer is dan zes tot acht dagen in het jaar, merken wij daarentegen bij de buitengewone vergaderingen eene voortdurende toename in aantal en lengte op, met name in den loop der achttiende eeuw. In de tweede helft dier eeuw hebben deputaten het dan zoover gebracht, dat een coetus als regel twee tot drie weken of soms nog langer duurt, waarvan men dan twee dagen in gewone vergadering bijeen is (deze benaming werd gebruikt voor de vergaderingen, die men met de Noord-Hollandsche deputaten gemeenschappelijk hield) en den overigen tijd in buitengewone vergadering. Aldus brachten deputaten dan omtrent twee maanden van het jaar in den Haag door.

2) „De ghedeputeerde hebben oock verhaelt, dat sy ghestaen hebben over d'examen eniger persoonen, die tot den dienst des woorts Godes nieuwelycx beroepen syn geweest in verscheyden classen, ende is by de

de classen en de som, die aan deputaten toegekend werd, zal wel juist genoeg geweest zijn voor hun onkosten ¹⁾, terwijl zij dan vaak ook eene uitnodiging kregen voor den classcalen maaltijd ²⁾.

Meer zullen zij overgehouden hebben van de examina der ambassade-predikanten, die zij zelf afnamen beurt om beurt met de classis 's Gravenhage. Uit de regelingen der Haagsche classis blijkt toch, dat voor deze examens f 60.— betaald werd ³⁾.

Behalve deze inkomsten, die voor alle deputaten gelijk waren, had het moderamen nog eenige buitengewone emolumenten.

---

vergaderinge goetgevonden, dat de onkosten, die by de gedeputeerde des synode gedaen sullen werden om te staen over d'examen einiger nieuweroepene predicanten, sullen gedragen werden by degene, die sulck examen versoecken, tsy classe, kercke off geexamineerde persoonen, naer discretie der classen, daeronder d'examen gedaen wordt". Brielle 1593. Reitsma en van Veen III 7.

1) De meeste classicale handboekjes, die ik raadpleegde, geven alleen de som aan, welke voor het examen betaald moest worden zonder aan te duiden de wijze, waarop dit geld verdeeld werd. Uit de grootte van die som blijkt echter in den regel wel, dat er alleen op vergoeding van kosten gerekend is. Enkele zeggen ook iets over wat aan deputaten uitgekeerd werd. Zoo bepaalt de classis Dordrecht, cf. hare wetten, ed. 1785 aanhangsel bl. 6 en 18, dat een proponent, die in eene gewone classis peremptoir geexamineerd wordt, moet betalen f 25.—, zonder dat zij zich over de verdeling dezer som verder uitlaat. Wanneer een proponent echter een speciale classis contracta voor zijn examen verzoekt, dan moet hij buitendien nog eenige andere dingen betalen en daaronder is ook: „Indien een Deputatus Synodi tegenwoordig is, die bij eene gewone Classis, door de Stads Predikanten aan den Classicalen maaltijd pleegt onthaald te worden, zal de geexamineerde Zijn HoogEerw. in plaats van den maaltijd, aanbieden eenen zilveren Dukaton of f 3: 3:—". In de classe Gorinchem, cf. hare wetten ed. 1765 bl. 39, was bepaald, dat betaald moest worden: „voor de Deputati Synodi, zo veelen als er tegenwoordig zyn, ieder f 1—16—0". En de classis van Nederveluwe, cf. haar classicaal handboekje, ed. 1751 bl. 59, stelde vast: „Deputati Synodi van buyten, adsisterende by een Examen peremptoir, zullen van den Examinandus profiteren 6 gulden, doch de Deput. uyt de Classis zal mede deelen naa de uren". De classis Zutphen, classicaal register, ed. 1760 bl. 49, verordende, dat de examinandus de deputaten moest defroyeeren.

2) Van de classis Dordrecht kan men dat uit de vorige noot zien. Ook Gorinchem stelde dit in hare kerkelijke wetten, ed. 1765 bl. 49, expresselijk vast: „Bij alle Peremptoire Exanima zal een Maaltyd gehouden, en de Gedeputeerden van het Synode tegenwoordig zynde, daaraan verzogt en onthaald worden".

3) Ordres en Gebruiken der E. Classis van 's Gravenhage, ed. 1771 bl. 18.

Naar het schijnt deed de praeses ongeveer niets voor niets, want hij bracht jaarlijks nog het volgende in rekening: voor het vervaardigen der credentiën der correspondenten naar andere synoden f 7.—; voor het aanschrijven der ordinaire vergaderingen van de deputaten van Noord-Holland en de Gecommitteerden ad Res Pensylvanicas f 21.—; voor het aanschrijven der extra-ordinaire vergaderingen van deputaten van Zuid-Holland f 7.—; voor het presentereen van het request tot het houden der synode f 3.50; en van het request ter besolliciteering van het tractement voor den predikant aan den Brabandschen Olijfberg te Antwerpen ieder half jaar f 3.50, dus per jaar f 7.—; voor het schrijven van iederen brief in zijn qualiteit twaalf stuivers en, indien dezelve uitvoerig was vierentwintig stuivers, hetwelk gemiddeld per jaar beliep f 125.—; voor het correspondeeren met de Waldenzen en andere kerken naar bevind van zaken doorgaans per jaar f 50.—.

En eindelijk kreeg de scriba van deputaten nog voor het copieeren van het artikel der noodlijdende kerken f 30.— en voor het uit- en inpakken der synodale kist f 12.—.

Alles bij elkander genomen kan men dus rekenen, dat het inkomen van een gewoon deputaat gemiddeld per jaar was f 650.— à f 700.—¹⁾, waarbij dan nog extra kwam voor den praeses f 220.50 en voor den scriba f 42.—. Bij den toenmaligen stand der predikantstractementen was het dus vaak bijna eene verdubbeling van tractement²⁾.

1) De eenige vaste uitgaaf, die hier, behalve natuurlijk hun reis- en verblijfkosten, afgang, was, dat in den loop der achttiende eeuw ieder jaar de drie aankomende deputaten, twee van Zuid- en een van Noord-Holland, aan den koster van de Kloosterkerk te 's Gravenhage, waar deputaten altijd vergaderden, gaven samen f 20.—.

2) Het in den tekst genoemde heeft alleen betrekking op Zuid-Holland. Tusschen de verschillende provinciën bestond nog al eenig onderscheid in dezen. Zoo blijkt uit hetzelfde stuk, waaraan deze gegevens ontleend zijn, dat de beide Noord-Hollandsche deputaten samen gemiddeld per jaar ontvingen f 926.60; de vier Utrechtsche ieder f 175.—; de Friesche tezamen f 300.—; de Drentsche visitatoren iedere drie jaar ieder f 100.—. De overige provinciën geven alleen het totaal op van wat zij voor de onkosten van synoden en deputaten ontvingen en specificceeren niet. De cijfers van Utrecht en Friesland komen precies overeen met de opgaven in het Utrechts Synodaal Handboekje, ed. 1803 bl. 52, waar vermeld wordt, dat het bij resolutie der Staten van 26 Aug. 1669 op dat bedrag is vastgesteld, en in de Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 112, waar verwezen wordt naar de resolutie der Staten van 7 Aug. 1647 als dit bedrag vaststellende.

Dat eene dergelijke regeling voor het kerkelijk leven een niet gering gevaar medebrengt, schijnt men in vroeger eeuw niet gevoeld te hebben. Immers, toen, nadat sinds 1795 al deze betalingen opgehouden hadden, in 1802 het weder mogelijk werd ze opnieuw te ontvangen, heeft men geen oogenblik gearzeld, maar onmiddellijk alle moeite gedaan om de overheid weder tot uitbetaling te bewegen.

Toch was in den loop der achttiende eeuw anders duidelijk genoeg gebleken, dat om tweeërlei reden deze tractementen hoogst schadelijk waren.

Vooreerst was dit tractement slechts een prikkel te meer voor hen, die op min gunstige wijze het deputaatschap ambiëerden. Over deze begeerte naar het deputaatschap en over de moeilijkheden, die dit bij de verkiezing van deputaten gaf, zal in de volgende paragrafen gehandeld worden. Dat overwegingen van financieelen aard hieraan metterdaad niet vreemd waren, blijkt wel uit de naïve openhartigheid, waarmede bij de beraadslagingen over den nieuwen rooster, die in 1790 gemaakt moest worden, nadat de op 22 jaar berekende rooster van 1768 was afgelopen, de meerderheid der classen zich beklagt: „dat de Predicanten der stemhebbende of grote steden in die 22 jaaren juist de helft hebben van de allervoordeeligste Commissien, nam: 't *Deputatisme*, en daartegen aan de Predicanten der kleine steden en dorpen 15 malen 't scribaat is te beurt gevallen, 't geen wel zijne voordeelen heeft, maar ook, als een groote last, is aan te merken”¹⁾. Nu zijn de kuiperijen om synodale commissiën te verwerven reeds op zichzelf een verderf voor de kerk, maar zij worden dit zeer zeker nog veel meer, wanneer het element van het persoonlijk geldelijk voordeel er zich in mengt. Deze overweging is reeds voldoende om alle tractement voor dergelijke commissiën, behoudens dan natuurlijk de noodzakelijke vergoeding voor gemaakte onkosten, te doen afkeuren. Het predikantstractement op zichzelf moet voldoende zijn om er behoorlijk van te kunnen bestaan, en de diensten,

De Waalsche synode, die alleen voor afzonderlijke zaken speciale deputaten benoemde, vergoedde aan zulke deputaten dan f 3.— per dag en reiskosten: „Le Synode accorde *trois Florins* par jour à ceux qu'il charge de quelque Commission: Il leur rembourse aussi les fraix de Voiture, lors qu'ils lui en délivrent un Compte”. Waalsche Reglement, ed. 1793 bl. 67. In Overijsel was de bepaling: „Ieder Deputatus Synodi, zal voor zijne Onkosten hebben sestig Gulden”. Wetboek der Classis van Deventer, ed. 1784 bl. 36.

1) Acta depp. extraord. Aug. 1789. O. S. A. 33 IV bl. 189 vlgg.

die de kerk op synoden en classen van hare ambtsdragers of leden noodig heeft, moeten geen baantjes worden, die men om des gewins wille zoekt. Wanneer de kerk alle diensten, die zij noodig heeft, gaat bezoldigen en alzoo het element van uit liefde tot de kerk en om Christus' wil eenigen dienst te verrichten verdwijnt, dan zakt het peil van het leven en wordt aan de kerk onberekenbare schade gedaan.

Tegen de tractementen van deputaten, zooals deze onder de republiek bestonden, komt nu echter in de tweede plaats het nog veel sterkere bezwaar, dat dit waren staatstractementen en dat aldus deputaten door het zilveren koord van den staat afhankelijk gemaakt werden. Het groote gevaar, dat voor de vrijheid der kerk in deze staatstractementen ligt, kan ik niet beter weergeven dan met de woorden van den baron van der Capellen, minister van eeredienst en binnenlandsche zaken onder Lodewijk Napoleon. Deze zegt dan in de aanmerkingen, welke hij 18 Oct. 1809 bij het „Concept-reglement op de organisatie van het Hervormd Kerkgenootschap in het Koninkrijk Holland” aan den koning zond, het volgende: „Onder alle betalingen, welke door de kas van het Rijk ten behoeve der eerediensten gedaan worden, zijn er geene, die door het wel begrepen belang van den staat meer gebiedend gevorderd worden, dan die voor het hooge kerkbestuur der onderscheidene gezindheden, naar derzelver verschillende aard. Bij de R. C. zal zulks moeten bestaan in het toelagen eener convenabele bezoldiging aan de bisschoppen, als kerkvoogden; bij de protestanten, door toelagen aan besturende vergaderingen of collegiën. Door deze betalingen wordt de klem van het kerkbestuur aan het gouvernement verzekerd, en de kerkvoogden of kerkbestuurders van den Souverein en niet van hunne gemeenten afhankelijk gemaakt; ook zullen de bijzondere gemeenten meer gereedelijk uit eigen fondsen trachten te zorgen voor hunne leeraren, waarvan zij de behoeften onmiddellijk gevoelen, dan wel voor personen of collegiën, waarvan de werkkring meer verwijderd en min bekend is.

„Hier vandaan dan ook dat de meeste gouvernementen, deze staatsmaxime erkennende, dien overeenkomstig gehandeld, en er zich wel bij bevonden hebben”¹⁾.

Op grond dezer overwegingen beveelt de minister dan aan, de

---

1) Hooijer, Oude Kerkordeningen bl. 535.

onkosten van synoden en deputaten uit de staatskas te betalen. Het is echter duidelijk, dat juist diezelfde overwegingen er de kerk toe moeten brengen, om hier in ieder geval haar vrijheid en zelfstandigheid te handhaven en dus staatsbezoldiging af te wijzen en zelf in de onkosten te voorzien.

Buitendien gelden natuurlijk tegen dit staatstractement dezelfde bezwaren, die tegen alle subsidies van den staat aan de kerk gelden, dat daardoor de persoonlijke offervaardigheid verslapt en het kerkelijk leven verlamd wordt. Wie dan ook opmerkt, hoe in 1795 tegelijk met het ophouden van hun tractement ook alle werkzaamheden van deputaten ophielden en hoe toen de veerkracht van de kerkelijke organisatie zoo verzwakt was, dat het verscheidene jaren duurde, eer de synoden weder behoorlijk bijeen kwamen, die zal waarlijk niet geneigd zijn te roemen, dat die betaling van synoden en deputaten door den staat een zegen voor de kerk geweest is.

---

§ 9. BEGEERTE NAAR HET DEPUTAATSCHAP.

Gelijk in de vorige paragraaf reeds ter loops gezegd werd, kwam het meermalen voor, dat de begeerte naar het deputaatschap zoo groot was, dat men ook van min eervolle middelen gebruik maakte om het te verwerven. Hierover zegt Voetius ¹⁾ het volgende: „Sed posse aut debere à deputatis omnium synodorum particularium ἀξιόπιστόως ad haec attendi, non infert hoc ita fore aut esse. Quia deputati synodorum semper plerisque aliis ministris praestantiores non sunt: quippe qui nonnunquam per ambitum, prensationem et subreptionem potiora suffragia ad sui electionem seu deputationem praeoccupare possunt: ita ut longè digniores ipsis praetereantur, qui tam indignis modis ambire et prensare nolunt. Experientia per multas observationes me docuit, minus eruditos concionatores, minus ecclesiae suae affixos, minus ecclesiam suam tum verbo publicè privatimque tum regimine et disciplinâ pascentes, minus denique privatis studiis et meditationibus

---

1) Voetius, *Politica Ecclesiastica* IV 325.

nu in stilte voort ¹⁾. Na verloop van tijd had het zoover voortgevretten, dat het de meerderheid der synodeleden had aangetast en toen kwam de catastrophie van 1761.

In dat jaar waren op de synode van Woerden de broederen van het platteland bezig geweest met samen „te spreekken ende te colluderen, omme d'een off d' ander zijn stem te geven”, zooals men het te Leerdam 1636 zou gezegd hebben. Hierbij was gebleken, dat er eene meerderheid was, bij welke de begeerte naar eene synodale commissie groot was, terwijl zij geen conscientiebezwaar hadden om over de verdeeling dier commissiën te onderhandelen. Zoo was dan al spoedig een plan opgemaakt, waarbij de buit verdeeld werd. De minderheid diende, voordat men tot stemming overging, een protest in tegen deze handelwijze ²⁾. De meerderheid ging echter rustig haar gang en bij de stemming werden alle predikanten der groote steden gepasseerd

1) Het misbruik werd langzamerhand vrij algemeen, zoodat Henricus Ravesteyn in zijn „De Nasireër Gods”, derde druk, 1743 I bl. 415 klagen moest: „Dit kan ik ondertusschen niet voorby, dat het zeer te beklagen is, dat er zo veele kuyperyen en quade practyken meer en meer in de Kerke van Nederland doorbreken, om Classicale en vooral Synodale Commissien, inzonderheid de aanzienelykste en profytelykste te bekomen, wordende daartoe van zommigen onbehoorlyke Correspondentien en verbintenissen gemaakt, om de koek (als men zegt) onder een klein getal van zulken, die na 't meesterschap staan, te houden en elkanderen, met uytsluiting van andere waardige en Godvrugtige Kerk-leden, toe te voegen: 't welk helaas een oorzaak is van verdeeltheden en broedergeschillen, waardoor de gemeene zaak zeer veel nadeel lyd, behalven dat men daardoor zyn gewete verkragt, en den Godvrugtigen bedroeft en ergert”.

2) Dit protest was geteekend door 11 van de 33 predikanten en door 8 van de 11 ouderlingen. Het werd voorgelezen door Ds. Leonard van Meerten, predikant te Arkel, en luidde aldus: „De ondergeschreve Leden dezer Synodale Vergaderinge *verklaren* bij dezen, voor het tegenwoordige, *niet te zullen stemmen tot het begeven der Synodale Commissien*; naadien men gegronde redenen heeft, om vast te stellen, dat bij de uitkomst klaar zal blijken hoe eenige Broers onder den Haren geformeert hebben *zeker Plan of Project*; waarvan verscheide Leden dezer Vergaderinge nooit eenige behoorlijke kennis is gegeven, strijdig tegen de Broederlijke Liefde Harmonie, en aanlopende tegen Synodale Resolutien. Weshalven men bij dezen tegen zoodanigen informeele handel, als men tegenwoordig voor heeft ter uitvoer te brengen, *protesteert*; reserveerende aan zich de faculteit, om van dit alles kennis te mogen geven met adstructie der redenen van dien op zoodanig ene wijze en ter zulker plaatse, als sy vermeinen zullen te behoren: begeerende, dat dit hun *wettig protest* in Actis hujus Synodi zal worden geinsereert”. Acta syn. Woerden 1761 slot.

en bleken zoowel tot primi als tot secundi voor de acht synodale commissiën alleen predikanten van het platteland gekozen te zijn.

Ook in de classen vond het protest der minderheid geen weerklank, want het volgende jaar lezen wij in de acta: „*Het Protest* voorleden jaar door eenige Leden ingeleverd, en in de Acte des voorleden jaars aangetekent, over het begeven van de Synodale Commissien, is *met genoegzame eenparigheid van stemmen* ¹⁾, als *informeel geoordeelt*, en daarom *verworpen*; en zal voortaan *ex Actis* blijven” ²⁾.

De daad der meerderheid van 1761 wees er op, dat men allengs de kerkelijke commissiën was gaan beschouwen als voordeelige baantjes, waarop ieder gelijk recht moest hebben, zoodat het ambieeren ervan niet was verkeerde eerezucht, maar slechts een opkomen voor zijn recht. Dat de groote meerderheid der classen hierin niets verkeerdsvond, bewijst hoezeer dit kerkelijk bederf reeds was doorgedrongen. De roosters van 1768 en 1790 werden toen bij dit lage peil van het kerkelijk leven noodzakelijk, omdat hierdoor alleen het eindeloos getwist over „de allervoordeeligste commissien” beëindigd kon worden. De behandeling dier roosters behoort in de volgende paragraaf thuis. Hier ging het er alleen om, te doen zien hoe de reeds door Voetius geincrimineerde begeerte naar het deputaatschap als vanzelf tot het samenstellen van zulke roosters leidde.

De oorzaken van dit haken naar een deputaatschap ³⁾ zal

1) Men bedenke hierbij, dat in de achttiende eeuw de regel was om op de synoden niet hoofdelijk te stemmen maar naar de classen en dat, waar alle belangrijke zaken eerst ad referendum genomen werden, de afgevaardigden aan de meening hunner classen gebonden waren en dus imperatief mandaat hadden en niet naar hun eigen meening mochten stemmen. cf. Acta syn. Buren 1807 praeliminaria.

2) Acta syn. Buren 1762 slot.

3) Ten bewijze dat dit ambieeren niet alleen in Holland voorkwam volgen hier een paar bepalingen uit andere provincies. „Kuiperijen om commissien, aan elks Conscientie overgelaaten Syn. 1643. § 77”. Utrechts Synodaal Handboekje, ed. 1803 bl. 143, 221. „Datmen geen tourbeurten in de classicale commissien houden, maar dat men zig conscientieuselyk van kuyperyen onthouden zal. Putten 1678. Art. 41”. Classicaal Handboekje van Nederveluwe, ed. 1751, bl. 45.

En in Groningen hadden op de synode van Appingedam 1666 art. 45, 46 en 74 twee classen gravamina uitgeschreven, omdat „in 't bestellen van de Synodale Commissien grote cuijperijen gepleegt worden”. Alle classen achten het tegengaan ervan noodig te zijn. Het door de classis Appinge-

Voetius in zijn bovenaangehaald stuk wel juist hebben aangeduid. Het eervolle ¹⁾, het aldus boven de collega's uitsteken, daarbij de afwisseling in het gewone werk en het telkens eenige weken vrij hebben van catechisaties en predikdienst, voorts het aangename van het gedurig geruimen tijd in den Haag doorbrengen, gepaard met het de ijdelheid streelende van de herhaalde audienties bij stadhouder en raadpensionaris, en ten slotte hierbij nog een niet onaanzienlijk financieel voordeel — mij dunkt, dit alles geeft redenen te over voor eierzuchtige en min bescheiden aangelegde menschen, om reikhalzend naar zulk een opdracht uit te zien.

Zooveel te meer reden is er echter voor de synoden om wel zeer zorgvuldig toe te zien, dat zulke eergierigen niet slagen in hun opzet. Af te keuren is het dus, wanneer de synode haar recht van kiezen prijs geeft en, zooals bij de roosters van 1768 en 1790, zichzelf de handen bindt, zoodat zij feitelijk in het geheel geen keus meer heeft, maar moet benoemen wie aan de beurt is, al acht zij hem ook nog zoo ongeschikt. De synode zelf is er verantwoordelijk voor, aan wie zij als hare deputaten de opdracht geeft om voor de uitvoering harer besluiten zorg te dragen. En hierbij moet zij, zooveel zij kan, allen ambitus keeren, en niet hem benoemen, die het liefste gekozen wil zijn, maar alleen hem, van wien zij verzekerd is, dat hij inderdaad voor die opdracht de geschiktste is.

---

§ 10. WIJZE VAN VERKIEZING VAN DEPUTATEN.

Oorspronkelijk had de synode volkomen vrijheid om met gewone meerderheid van stemmen diegenen tot deputaten te kiezen, welke zij daartoe het geschiktste achtte. Dit blijkt hieruit, dat, toen te Dordrecht 1598 art. 34 een voorstel om hierin eenige verandering te brengen ter sprake kwam, de synode besloot: „Nopende het sevenste gravamen en vindt de synodus niet dam daartoe voorgeslagen middel om tourbeurten in te voeren, wordt echter op de synode van Groningen 1667 art. 50 verworpen.

1) Deputaten verheugden zich ook in den titel Hoog Eerwaard.

gheraden deshalven eenighe veranderinghe te maecken, maer behoudt hare vryheydt om al soodanighe persoonen tot ghedeputeerde des synodi te verkiesen, als sy voor de kercken nutst ende na gheleghentheydt der saecken alderstichtelickxt sal achten sonder aen classen ofte persoonen verbonden te wesen" ¹⁾).

In de eerste jaren schijnt men zelfs bij open stemming gekozen te hebben, want eerst Schiedam 1602 art. 33 maakt de bepaling: „Nopende tIII, ofte niet goedt en waer, dat in de verkiesinge der gedeputeerden des synodi sowel dergenen, die op andere synoden gesonden werden, als andersints de stemmen heymelick gegeven werden, heeft de synodus tselfde goetgevonden alsoo voortaan te geschieden, ende dat om de handelinghe te becorten elcke classis een stemme wtmaecken sal, altoos lettende op degene, die tot sulcken dienst bequaemst zijn" ²⁾).

Deze verkiezing bij vrije stemming door gesloten briefjes, waarbij ieder gehouden wordt dengene te stemmen, dien hij in zijne conscientie overtuigd is het meest geschikt te zijn tot den post, waarvoor iemand benoemd moet worden, schijnt metterdaad de beste wijze te zijn om deputaten aan te wijzen ³⁾).

Helaas is de verkiezing echter niet altijd aldus geregeld gebleven. In de vorige paragraaf is reeds uiteengezet, hoe er telkens pogingen tot verandering zijn aangewend. Gelijk wij zagen, bleef dit langen tijd zonder resultaat, totdat in 1761 de meerderheid der synode vooraf bij onderling goedvinden de synodale commissien onder elkander verdeelde.

In de volgende jaren is toen over de begeving der synodale commissiën hevig gestreden. Helaas schijnen echter de meeste hierop betrekking hebbende stukken verloren geraakt te zijn ⁴⁾).

1) Reitsma en van Veen III 115.

2) Reitsma en van Veen III 194.

3) Betrekkelijk onverschillig is het daarbij of men stemt hoofdelijk of naar de classen; eveneens of men bij die deputaten, waarvan er uit iedere classe één benoemd wordt, geheel vrij stemt dan wel aan de afgevaardigden uit die classe advies vraagt, wien zij in hun classe het geschiktst achten. Dit was ook vroeger verschillend geregeld. Zoo stemde men in Utrecht „*Capitativ*, en niet *collegialiter* of *per Classes*. Syn. 1621". Utrechts Synodaal Handboekje, ed. 1803 bl. 220. In Friesland had men later de regeling, dat van de deputaten jaarlijks drie predikanten en drie ouderlingen aftraden „en worden, in plaats dezer afgaande, door de Sijnode, op voorstel dier Classen, uit welken de afgaande benoemd waren, nieuwe Leden, zoo Predikanten als Ouderlingen, verkoren". Wetboek van Vriesland, ed. 1806 bl. 72.

4) Uit het door de classis Leiden op de synode van Rotterdam 1768 art.

Toch kan men zich uit wat overgebleven is wel een beeld vormen van den gang van zaken.

De meerderheid der synode van 1761 heeft blijkbaar niet alleen voor dat jaar eene verdeeling gemaakt, maar tevens een project vastgesteld volgens hetwelk ook in de komende jaren de synodale commissiën bij onderling goedvinden verdeeld konden worden onder hen, die evenals die meerderheid van 1761 bereid waren zich vooraf over die verdeeling te verstaan onder verbintenis van alsdan in de synode op de aldus begiftigden te stemmen met uitsluiting van al die leden der synode, die aan dat vooruit verdeelen niet mede hadden willen doen ¹⁾.

19 ingediende gravamen blijkt, dat er waren: „Schriften, nopens de begeving der Synodale Commissien zedert weinigen tijd van twee zijden uitgegeven en waarin de synodale Resolutie over deze zaak voorheen genomen, publiek gemaakt, en naar elks smaak behandeld worden; mitsgaders beschuldigingen tegen de handelingen van levendige en dode worden te boek gesteld: waardoor de eere der Synodus zeer gekwetst, en veele Leeraars onder deze Synodus resorterende voor de werelt geprostitueert worden, tot geen geringe smaad der Kerke”. Noch de in dit gravamen aangeduide geschriften, noch die geheime synodale resolutie heb ik kunnen ontdekken. Ook worden zij niet nader omschreven in de acta van de vergadering der classis Leiden, waarin dit gravamen werd opgesteld.

1) Dit blijkt uit een gravamen, dat opgesteld werd in de vergadering der classis Leiden van 3 Mei 1762 art. 11 en waarvan de aanhef aldus luidt: „De Classis van Leiden en Neder-Rhijnland, uit het rapport van zommigen hunner Gecommitteerden tot de Christelike Sijnodus, in het voorleeden jaar te Woerden gehouden, verstaan hebbende en uit het in actis geinsereerde protest van 19 geweene Sijnodale Leden, uit 10 der Zuid-Hollandsche Classen gesien, hoe de overige Leeden desselven Sijnodi hebben goedgevonden alle de Sijnodale Commissien, volgens seeker plan of project, door eenige particulieren uit de Classen, buiten kennis ofte auctoritit der Synodus, en teegen derselver meermalen genoome Resolutien vastgesteld, onder sig en hunne geadsocioerden te verdeelen en te begeeven, met uitsluitinge van verscheide Broederen van welker goede en beproevde officien de Kerk veel nuts had moogen wagten en zedert met bevreemdinge gezien hebbende het project ofte plan, hetwelk men in deezen handel heeft gevolgt, bij hetwelk alle de Sijnodale bedieningen en Commissien ambulatorio gemaakt worden en de opstellers en aennemers van dit plan sig verbonden hebben om hetselve te doen stand houden, en om zodaanige Broederen, welke niet zouden goedvinden met hen te concurreeren, van alle Sijnodale Commissien en bedieningen te secludeeren. Heeft ten hoogsten noodig gevonden, wegens de eere van de Christelike Sijnodus van Zuid-Holland, en het belang der Kerke haar regtmatig bezwaar over deezen handel regelrecht strijdende tegen zo veele Sijnodale resolutien aen de Christelike Sijnodus, welke in dit jaar binnen Buren sal worden gehouden, eerbiedig te

In het algemeen kan men zeggen, dat in de nu volgende jaren de meerderheid, die al de functies verdeelde, bestond uit de plattelandspredikanten, terwijl de minderheid, die van alles uitgesloten was, gevormd werd door de predikanten der groote steden. Echter waren er ook wederzijds uitzonderingen. Er waren altijd eenige platteländici, die aan het gekonkel hunner collega's niet mee wilden doen, terwijl er anderzijds enkele stadspredikanten zich lieten verlokken om tot de verbintenis toe te treden ¹⁾.

Ter verdeling der synodale commissiën hadden telken jare degenen, die zich daartoe op de wijze als in 1761 geschied was wilden verstaan, de gewoonte vooraf in conclave met gemeen-

---

vertoonen, en aan deselve te verzoeken, dat de vier navolgende pointen aan de WelEerw. Classen moogen gegeven worden ad referendum om daerover serieuslik te delibereeren ten einde hunne advijsen daarop in het volgende jaar in Sijnodo in te brengen en behoorlik te concludereen". Hierop volgen dan een viertal punten ter veroordeeling van de handelwijze der meerderheid van 1761 en ter beraming van middelen om voor de toekomst iets dergelijks te verhinderen. Veel heeft het de classis echter niet geholpen, want de commissaris-politiek belette de behandeling van het gravamen op de synode. In de acta der classis Leiden van 2 Aug. 1762 art. 3 vinden wij toch in het rapport van de classicale afgevaardigden ter synode ook aangeteekend: „dat zij volgens Synodaal Reglement op den eersten dag derzelve Synode zig geadresseert hadden zoo aan den Ed. Mog. Heer Commissaris Politiek de Grande als aan de Praes. Syn. D^o Rossijn wegens 't geen betreffende de Synodale Commissien uit de Acten deezer Classis zoude voorkomen en tegelyk aan Zyn Ed. Mog. onze classicale propositie deezen aangaande in geschrifte overgelevert hadden: dog dat Zyn Ed. Mog. niet hadde kunnen goet vinden dat deeze zaak in Synodo zoude voorgelezen of verhandelt worden maar geraaden hadde dit bezwaar langs eenen minnelijken weg te accommodereen". Het volgend jaar probeert men het nog eens, maar het wordt weder door den commissaris-politiek buiten omvraag gehouden.

1) Dit blijkt uit verschillende feiten. Vooreerst zijn er onder de 19 protesteerenden van 1761 verscheidene predikanten van het platteland. Vervolgens komen onder de benoemden 1761—1768 ook enkele stadspredikanten voor. Ten derde zit in de 1768 van wege de minderheid benoemde commissie ook een dorpspredikant. En eindelijk achtte men het noodig, toen bij den rooster van 1768 aan de steden en aan het platteland ieder een evenredig deel der synodale commissiën toegewezen werd en ieder dezer groepen vrijheid kreeg de haar toegewezen commissiën bij onderling goedvinden te verdeelen, hierbij nadrukkelijk te bepalen, dat door de te maken schikking noch nu noch ooit eenigszins benadeeld zullen mogen worden zulke predikanten, die dusverre zich niet geconformeerd hebben met die schikking, welke men nu sedert eenige jaren gevolgd had.

schappelijken maaltijd bijeen te komen ¹⁾. Wat dit conclave besloot, werd dan in de synode uitgevoerd.

Het behoeft zeker geen betoog, dat deze toestand voor het welzijn der kerk buitengewoon nadeelig was.

Vooreerst werden hierdoor ontegenzeggelijk de beste predikanten van alle synodale bedieningen uitgesloten. Immers, slechts zij, wier ruggegraat slap genoeg was om onder het Caudijsche juk van het door de meerderheid van 1761 gedecreteerde door te gaan, konden eenige hoop voeden om met eene commissie belast te worden. Al wie wars was van elk onderhandsch gekonkel en karakter genoeg had om er zich tegen te verzetten, zelfs al maakte de meerderheid er zich schuldig aan, werd steeds gepasseerd.

Ten tweede werden door deze handelwijze de synodale bedieningen verlaagd tot baantjes, waar men jacht op maakt. Men was er wel een heel eind mede gekomen beneden het peil, waarop de synoden wenschten dat de verkiezingen staan zouden, toen zij bepaalden, dat men ervoor het oog moest werpen op „de gequalificeerde ende geschikste Persoonen”. De wijze van doen van deze jaren past geheel in een gedachtengang, die deze commissiën beschouwt als een buit, dien men onderling moet verdeelen en waarop ieder evenveel recht heeft. De vraag, wie voor eene commissie de meest geschikte persoon is en door welke samenstelling die commissie het meest aan haar doel beantwoordt, schijnt geheel ter zijde gelaten te worden. Het belang der kerk moet hier wijken voor het belang der personen, die kans zien een deputaatschap te veroveren.

En eindelijk werd op deze wijze het georganiseerd partijwezen de kerk binnengedragen en wel een partijwezen van de allerslechtste soort, want het was er een, dat feitelijk door geen hooger motief beheerscht werd dan dat van het persoonlijk voordeel.

Deze onhoudbare toestand bleef slechts zeven jaar bestaan, maar het middel, waardoor er in 1768 een einde aan gemaakt

---

1) Dit blijkt daaruit, dat, toen te Rotterdam 1768 art. 19 door de synode zelve officieel een rooster voor de begeving der commissiën werd vastgesteld en bepaald hoe men de namen der gedespiceerde personen aan elkander zou mededeelen, toen tevens overeengekomen werd: „waardoor dan het houden van ene maaltijd of collation in het zoogenaamt *conclave* vervalt, en voor altoos voor afgeschaft wort gehouden”.

werd, is nauwelijks beter dan de kwaal. Immers, door het invoeren van vaste tourbeurten met eene eenigszins proportioneele verdeling tusschen de steden en het platteland deed de synode eigenlijk niet anders dan den door de meerderheid van 1761 gewildten toestand officieel wettigen.

De zaak was in 1768 ter sprake gekomen door een gravamen der classis Leiden. Naar aanleiding daarvan hadden de commissarissen-politiek aangedrongen op bijleggen van het geschil ¹⁾. Van weerszijden was toen eene commissie benoemd en na onderlinge beraadslaging legden deze commissiën aan de synode een eenstemmig advies voor, dat door deze onmiddellijk aangenomen werd.

In dit advies hadden de commissiën er zich op toegelegd „om een Plan uit te denken, hetwelk een soort van egaliteit tot sijnen grondslag had; en waarnaar voortaan de Synodale Commissiën verdeelt en begeven zouden kunnen worden tusschen de Predikanten uit de stemhebbende steden, 's Hage en Breda

---

1) De Classis Leiden gaf te kennen, dat zij zich zeer geergerd had aan de van weerszijden uitgegeven geschriften, die tot niet geringen smaad der kerk strekten en dan gaan de acta Rotterdam 1768 art. 19 aldus door: „Waarom *de Classis wenschte*, dat de Christ. Synodus geliefde op middelen bedacht te zijn, om zulk een ergerlijk schrijven voortaan te doen ophouden.

Hun Ed. Mo. deden bij deze gelegenheit, aan deze Hoge Kerkvergadering ene hartelijke en nadrukkelijke aanspraak, waarin hun Ed. Mo. voornoemt, *eensdeels* hunne verontwaardiging te kennen gaven over de malkanderen zoo zeer honende en veel en allesins ergerende geschriften, als men onlangs *wegens zeker Plan* (over weinige jaren ingevoert) had zien uitkomen: en *aan den anderen kant* het gansche Broederschap met allen ernst tot vrede en eendracht, allen Christenen, en zoo veel meer den Leeraren betamende, aanspoorden:

gevende teffens in bedenking. Of de E. E. Broederen niet zouden kunnen goedvinden, *om van weerskanten eenige gecommiteerden* te benoemen, *die stante Synodo met malkanderen in ene vriendelijke conferentie zouden treden*, en enen weg zouden banen tot associatie.

Alle de Leden dezer vergaderinge, niets meer dan de vrede der Broederen beminnde, hebben, naa gedane omvraag, dit billijk en vredelievend voorstel, met dankzegging aan hun Ed. Mo. volvaardig toegestemt. Er *zijn* daarop *tot Commissarissen* in deze zake door de Christ. Synodus bij meerderheit van stemmen, *benoemt*

van den eenen kant D. D. van der Bell, Staring, Muilman, Huigens en de la Fontaine,

van den anderen kant D. D. Kluit, van Stendel, van den Meij, Knock en van Spaan”.

daaronder begrepen, en de Predikanten uit de kleine steden en uit de dorpen”.

Dit plan was berekend op 22 jaar en verdeelde al de in die jaren vallende synodale commissiën evenredig tusschen de predikanten der steden en die van het platteland, terwijl ieder dezer groepen dan voor zich weder een rooster maakte, volgens welken de aan haar toegewezen commissiën naar vaste tourbeurt zouden rondgaan ¹⁾.

Eenige wijziging kwam hierin weder in 1790, toen de termijn was afgelopen. Tegen den rooster van 1768 toch hadden de meeste classen eenige bezwaren ²⁾, die men bij de nieuwe regeling wenschte weggenomen te zien.

Na eenige onderhandelingen kwam toen te Rotterdam 1790 art. 9 de nieuwe rooster tot stand ³⁾. Deze ging uit van de

1) Het door de synode goedgekeurde plan van verdeling alsmede de door de stadspredikanten opgemaakte rooster zijn als bijlagen achter dit proefschrift opgenomen.

2) Deze bezwaren zijn te vinden in de acta deputationum extraordinaria van 4—14 Aug. 1789. Hier vatten deputaten in een rapport voor de synode de meening van de meerderheid der classen samen. Voorop wordt dan gesteld „dat alle de Predicanten, die als gecommiteerden uit de Resp. Classen op de Synode komen een gelijk regt hebben op alle de Synodale Commissien, 't zij ze hunne standplaats hebben in eene stemhebbende of groote stad, 't zij in eene der kleine steden, 't zij in eene der dorpen, waeruit volgt, dat er geen onderscheid in 't begeven der commissien behoorde plaats te hebben, zooals egter 't tegenwoordig noch stand hebbende plan medebrengt”. Tegen dat plan van 1768 wordt dan aangevoerd, dat het aan de stadspredikanten naar verhouding te veel commissiën geeft, dat zij met name een te groot deel hebben „van de allervoordeeligste Commissien, nam: 't *Deputatismus*”; dat er soms twee deputaatschappen in één jaar op dezelfde classis vallen; voorts „dat de classen in welke twee stemhebbende steden zijn, volgens diezelfde gemaakte schikking ongelijk meer commissien voor haare Stadspredicanten hebben, dan die classen, in welke slegts eene stemhebbende of groote stad is b.v. daer Schieland voor de Predicanten van Rotterdam *elf* en van Schiedam *vijf*, en aldus in 't geheel 16 commissien heeft, daar heeft Voorn etc. in denzelven tijd voor de Predicanten van den Brielle slegts 4 commissien, 't welk eene groote ongelijkheid in de classen maakt in 't onderling aandeel aan de Synodale Commissien, welke ongelijkheid noch grooter word voor die classen, waarin in 't geheel geene stemhebbende, of groote steden zijn”. Zooals men ziet, gaan al deze opmerkingen van de gedachte uit, dat de synodale commissien voordeelen zijn, waarop ieder evenveel kans moet hebben, overschillig welke zijn leeftijd, positie of bekwaamheden zijn.

3) Ook deze rooster is als bijlage opgenomen.

volstrekte gelijkheid tusschen de verschillende classen en bepaalde het aantal synodale commissiën op elf, zoodat ieder jaar iedere classis eene commissie kreeg ¹⁾. Tevens werd bepaald, „dat de drie gecommitt. uit elke classis, een gelijk regt hebbende op die commissie, welke op hunne classis vald, tijdig, 't sij bij vrindelijke overeenkomst, 't sij bij loting, eene bepaling moeten maken, wie van hun als Primus de Commissie hebben, en wie secundus sal sijn”.

Aldus is de verkiezing toen geregeld gebleven tot de invoering der organisatie van 1816 toe ²⁾. Eigenlijk kan men hier van verkiezing niet meer spreken. Immers keus is er niet. Naar vaste tourbeurt komt ieder predikant op zijn tijd uit zijne classis ter synode en daar heeft hij met de beide collega's uit zijne classis evenveel recht op de dat jaar op die classis vallende commissie. Willen zij haar alle drie even gaarne hebben, dan loten zij er om en als hij daarbij gelukkig is, dan moet de synode hem benoemen, onverschillig hoe ongeschikt hij er ook voor is. Het kan zijn, dat hij misschien de eenige apparent ongeschikte is in de geheele synode, zoodat het voor een ieder duidelijk is, dat het met het belang der kerk strijdt om hem aan te wijzen, er is toch niets aan te doen, want naar de geldende tourbeurtregeling is hij aan de beurt en dus wordt hij deputaat.

Dat op eene dergelijke wijze de synode en de kerkregering tot eene bespotting worden, is wel duidelijk. Ook behoeft het ons niet te verwonderen, dat men onder het régime van dergelijke bepalingen begon uit te zien naar reorganisatie. Bij de reorganisatieplannen van 1809 wordt deze dwaze regeling van de verkiezing van deputaten dan ook met zooveel woorden aangevoerd als een der redenen, waarom die reorganisatie noodig is. Zoo zegt de minister van der Capellen in zijn rapport aan den koning:

---

1) Feitelijk gaf dit toch weer groote ongelijkheid tusschen de predikanten, want nu had een predikant uit de classis Buren, die slechts 18 predikanten telde, meer dan driemaal zooveel kans op eene commissie dan een uit de classis Dordrecht, waar niet minder dan 60 predikantsplaatsen waren.

2) In 1795 en 1796 stond de rooster stil, want in 1795 werd enkel een coetus gehouden, terwijl de synode van 1796 de zaken nog niet geheel geregeld had, maar Breda 1797 besloot reeds weder, dat de vergeving der synodale commissiën naar den ouden rooster zou gaan.

„En daarenboven heeft men, uit een verkeerd toegepast beginsel van gelijkheid, tourbeurten ingevoerd, waarin de bekwaamsten gelijk staan met de ongeschiktsten, en men het eene jaar de behandeling van zaken ziet toevertrouwd aan een knap man, en een volgend jaar aan een daartoe geheel onbekwaam persoon” 1).

Na al wat er over gezegd is, behoef ik er hier niet veel bij te voegen over het ongewenschte om aldus naar vaste orde bij tourbeurt deputaten te benoemen.

De geheele regeling wordt reeds dadelijk gedrukt door een vitium originis. Zij heeft haar grond in eene verkeerde theorie en aanleiding tot hare vaststelling waren verkeerde practijken.

Dit laatste blijkt uit het boven geschrevene duidelijk genoeg. De officieele vaststelling van tourbeurten kwam er om aan het onhoudbare gekuip en gekonkel een einde te maken 2).

En wat het eerste aangaat, zoo wordt de theorie, die er aanleiding toe gaf, nog eens in het kort uiteengezet in het rapport van de meerderheid der classen in 1789 aldus 3): „dat alle de Predicanten, die als gecommiteerden uit de Resp. Classen op de Synode komen een gelijk regt hebben op alle de Synodale Commissien, 't zij ze hunne standplaats hebben in eene stemhebbende of groote stad, 't zij in eene der kleine steden, 't zij in eene der dorpen, waeruit volgt, dat er geen onderscheid in 't begeben der commissien behoorde plaats te hebben.” Nu is het natuurlijk volkomen waar, dat, als er van recht hebben op eene commissie gesproken kan worden, dat dan de dorpspredikant evenveel recht heeft als zijne stadscollega, ondersteeld dat zij er beide evenveel geschiktheid voor hebben. Maar deze geheele beschouwing is verkeerd. Deputaatschappen en dergelijke zijn diensten, die de kerk voor haar welzijn van sommigen harer leden vorderen moet. Op het vervullen van zulk een dienst kan geen harer leden eenig „recht” laten gelden. Alleen het lichaam, dat den dienst vordert, in casu bij de synodale bedieningen de synode, mag aanwijzen, wien het zulk een dienst wil opdragen en uit den aard der zaak volgt dan, dat het daarbij voor het welzijn der kerk en voor het goed vervullen van den dienst noodig is, dat hij gekozen wordt, die daarvoor de meeste be-

1) Hooijer, Oude Kerkordeningen bl. 516.

2) Dit is ook de reden, waarom Henricus Ravesteyn „De Nasireër Gods”, derde druk, 1743, I bl. 416, invoering van tourbeurten verlangt.

3) Acta deputatorum extraordinaria, 4—14 Aug. 1789.

kwaamheid en geschiktheid heeft, zonder dat de synode dus ook maar eenigszins vooraf gebonden is aan bepaalde personen of tourbeurten.

Die benoeming naar vaste tourbeurt is niet alleen in haren oorsprong vitieus, maar ook in hare werking verkeerd.

Zij is eene minachting van het apostolisch woord, dat er is verscheidenheid van gaven. Lang niet ieder heeft de bekwaamheid om onderhandelingen met de overheid te voeren; noch ook zijn aan elk predikant eigen de tact en de menschenkennis noodig om geschillen bij te leggen; ook mag men in den regel voor deputaten ter bijwoning van examens wel eenige meerdere talenten en kennis vorderen dan de gewone middelmaat heeft. Dit alles wordt door de benoeming naar tourbeurt genegeerd ¹⁾.

Daarbij laat zij ook niet tot haar recht komen de verscheidenheid van leeftijd en ervaring. Daar is eene rijpheid van oordeel, die men alleen door ervaring, eene menschenkennis, die men alleen door langdurigen omgang met vele en velerlei menschen, eene vlugheid en zekerheid in het afdoen van zaken en het maken van regelingen, die men alleen door jarenlange routine verkrijgt ²⁾. Dit alles kan bij de benoeming naar tourbeurt niet tot zijn recht komen.

---

1) Om een voorbeeld te noemen: Op iedere synode zijn in den regel maar enkele predikanten, die door hun natuurlijken aanleg, hunne bezadigheid van oordeel, hun leeftijd en ervaring, hun kennis van kerkregering en dergelijke meer geschikt zijn om praeses te worden. Bij gewone vrije stemming zou dan ook zeker een hunner gekozen worden. Maar nu heeft men de begeving der synodale bedieningen naar tourbeurt en nu is juist aan de beurt eene classis, wier afgevaardigden wel uitnemende leden der synode zijn en bijzondere gave hebben voor den meer geestelijken arbeid der synode, maar die geheel ontbloot zijn van alle administratief talent en absoluut missen de aan slechts enkelen eigen gave om groote vergaderingen goed te presideeren. Dan moet de synode zuchten onder een ongeschikten praeses, terwijl er onder hare leden meerdere geschikten waren, omdat het tourbeurtstelsel dat nu eenmaal zoo wil. Mutatis mutandis geldt hetzelfde van de deputaatschappen, zooals dan ook de minister van der Capellen in het bovengenoemde citaat over de praktijk van zijn tijd zeide.

2) Ten opzichte van de kerkvisitatoren wordt in de Kerkenorde het rekenen hiermede uitdrukkelijk voorgeschreven in art. 44: „Een yder Classis zal eenighe Predikanten uyt den haren deputeren, ten minsten twe vande outste, ervarentste, ende voorsichtichste, die jaerlicx alle de kercken, zoo wel inde steden, als ten platten lande, visiteeren zullen”. Kuyper, Post-acta bl. 121. Het is mij dan ook geheel onbegrijpelijk, hoe, naar mij ter

De eenige juiste wijze van benoeming van moderamen en deputaten der synode schijnt mij te zijn de in de zeventiende eeuw gevolgde, dat bij vrije stemming ieder lid der synode dengene stemt, dien hij in goede conscientie oordeelt tot dat bepaalde werk het geschiktst te wezen.

Het spreekt natuurlijk vanzelf, dat in de practijk hierbij voor de verschillende gevallen nog enkele bepalingen ter vereenvoudiging gemaakt kunnen worden. Bij de verkiezing van het moderamen der synode is men gebonden aan den kring der aanwezige synodeleden en dit zal dus, zelfs bij geheel vrije stemming, vrij spoedig gekozen zijn. Eenigszins anders staat het echter met de verkiezing der verschillende deputaten aan het einde der synode. Dan zou men, daar dan elke stem op een lid of op een ambtsdrager der Gereformeerde Kerken, al naar gelang van den aard van het deputaatschap, geldig is, eindelooze en verwarde stemmingen kunnen krijgen, indien deze geheel vrij waren. Daarom zou bv. hiervoor het moderamen een voordracht kunnen doen, waaraan dan ieder lid der synode nog namen kon toevoegen, terwijl de stemming dan aan de aldus aangevulde lijst gebonden was. Op deze wijze blijft de vrijheid der synode intact en voorkomt men toch eindelooze stemmingen. Ook andere regelingen hiertoe zouden wel mogelijk zijn ¹⁾, mits maar altijd gewaarborgd blijft de vrijheid der synode om die personen te kiezen, welke zij metterdaad de geschiktsten acht, zonder aan tourbeurten of personen gebonden te zijn ²⁾.

---

oore kwam, een der classen der Gereformeerde Kerken onlangs, lijnrecht tegen deze bepaling der kerkenorde in, heeft kunnen vaststellen, dat ook de benoeming van kerkvisitatoren naar tourbeurt zou gaan.

1) Ik denk bv. aan de methode om voor enkele deputaatschappen, bv. de zending, zooveel deputaten aan te wijzen, als er provinciën zijn en er dan uit elke provincie een te benoemen. Dit geschiedt natuurlijk om voor dat bepaalde belang in alle deelen des lands vertegenwoordigers te hebben. Tegen zoodanige regeling is in het geheel geen bezwaar, als de synode dan maar vrij blijft om uit iedere provincie hem te nemen, dien zij het beste acht.

2) Daarom is het niet gewenscht, om bij acclamatie zittende deputaten maar te continueeren, doch verdient het aanbeveling om altijd eene schriftelijke stemming te houden. Anders komt men toch heel licht tot een machinaal altijd continueeren van wie nu eenmaal deputaat zijn, terwijl er toch vaak bij vrije stemming andere en geschiktere gekozen zouden worden. Ook tegen het „eens deputaat altijd deputaat” in den slechten zin des woords moet gewaakt worden.

Natuurlijk blijft het insluipen van het gekonkel en de kuiperijen, die in de achttiende eeuw het kerkelijk leven zoo verwoestten, ook nu nog mogelijk. Wie zich daaraan schuldig maakt, vergrijpt zich aan de hoogste belangen der kerk en verderft de kerkelijke zeden. Daarom moeten de kerken hierop wel toezien en ieder vergrijp van dezen aard onmiddellijk door kerkelijke censuur treffen, opdat ons kerkelijk leven in dezen bewaard blijve voor de verbastering van vroeger eeuw.

Ten slotte moet nog met een enkel woord de vraag besproken, of, wanneer de synode de deputaten benoemd heeft, deze dan op eigen gezag nog anderen aan hun getal kunnen toevoegen. Gelelijk vanzelf spreekt, moet het antwoord hierop ontkennend luiden. Tot een dergelijke bijbenoeming van deputaten ontvingen deze van de synode geenerlei bevoegdheid en alleen op uitdrukkelijk mandaat van de synode zouden zij zoo iets mogen doen. Zelfs is het af te keuren, wanneer deputaten aan anderen buiten hun college recht van zitting met adviseerende stem in hunne vergaderingen geven. Natuurlijk staat het hun volkomen vrij, wanneer dit voor de richtige uitvoering der hun opgedragen zaken noodig is, het advies van anderen in te winnen. Maar dit is iets geheel anders dan het geregeld zitting geven aan zulke anderen in hun college. Daardoor wordt aan dezulke een buitengewone invloed op den gang van zaken gegeven, welken de synode blijkbaar niet gewenscht heeft, want anders had zij hen wel als gewone of als adviseerende leden aan deputaten toegevoegd. Het eenige lichaam, dat het getal der synodale deputaten bepaalt, is de synode en deze alleen heeft ook het recht hare deputaten te benoemen¹⁾.

---

1) Voorzoover mij bekend is, is het onder de Republiek nooit voorgekomen, dat deputaten, op welke wijze dan ook, anderen aan hun getal toevoegden. In den nieuweren tijd heeft zich echter een voorbeeld van dergelijke machtsoverschrijding voorgedaan, daar de Deputaten voor de zending onder de Joden iemand, die niet door de synode tot deputaat benoemd was, hebben verzocht „hen met zijn gewaardeerd advies te blijven dienen, hunne vergaderingen bij te wonen en hem het eere-voorzitterschap aangeboden”. Zie *Heraut* no. 1632, van 11 April 1909. Daarmede begonnen deze deputaten iets nieuws, wat zij eigener autoriteit niet hadden mogen doen.

§ 11. REGELING VOOR DE SECUNDI VAN DEPUTATEN.

In den eersten tijd werden er bij de benoeming van deputaten geene secundi aangewezen. In 1606 maakte de synode van Gorinchem deze bepaling ¹⁾: „Wolverstaende, indien der gedeputeerden des sijnodi van Suijdthollandt een quame te sterven, soo sal de oudste der afgaenden in de plaetze des overledenen hijrmede bestemt zijn” ²⁾.

Eerst van 1634 ³⁾ af werden er, behoudens eene enkele uitzondering ⁴⁾, geregeld naast de deputaten ook secundi benoemd om hen bij overlijden of vertrek te vervangen.

Deze secundus valt onmiddellijk in, wanneer de primus overleden of vertrokken is ⁵⁾ en ontvangt een aan den tijd van zijn dienst evenredig deel van het tractement ⁶⁾. Geschiedt dit invallen van den secundus in het eerste dienstjaar van den betrokken deputaat, dan stelt de volgende synode in zijn plaats voor het tweede jaar een nieuwen secundus ⁷⁾.

1) Reitsma en van Veen III bl. 256.

2) Soortgelijke bepaling had men ook elders wel. Zie bv. voor Gelderland Smetius, Synodale ordonnantiën ed. 1736, bl. 97, waar wij van het jaar 1671 de bepaling vinden: „En wanneer een Deputatus Synodi op een ander beroepen zynde, komt te vertrekken ofte te sterven, soo sal zyn Praedecessor den gantsen tydt (die de Successor, elders vertrokken ofte gestorven zynde, nog overig hadt) voort uyt dienen”. En van 1685 deze bepaling: „Een vorige of een naast afgegaane Ex-Deputatus sal den vertrokene, of afgestorvene Deputatus, niet langer succederen, dan alleen tot de aanstaande Synode”.

3) Ook in 1618 waren aan de vijf deputaten voor dat jaar twee secundi toegevoegd, Reitsma en van Veen III bl. 316.

4) Een enkel maal wordt er maar een of ook geen secundus genoemd, cf. Soermans, Synodaal Register, bl. 231—235.

5) Alleen wordt, wanneer de primus oudste van zijn jaar was en dus praeses zou zijn, de invallende secundus jongste, zoodat dan zijn collega praeses wordt, cf. acta deputationum ordinaria van 28 Nov. 1662 en extraordinaria van Maart 1767.

6) Cf. acta depp. ordin. 27 Oct. 1655, 8 Sept. 1677, en 14 Maart 1724. Zie ook Zutfensch Classicaal Register, ed. 1760, bl. 38: „Deputatus Synodi gestorven zynde genieten de Erfgenamen het vierendeel Jaers Tractement, waer in gestorven is, maer het overige zijn successeur, volgens Resolutie der Gedeputt: 1693, 9.”

7) Acta Breda 1730 art. 1: „De Christelijke Sijnodus oordeeld tot voorkominge van alle onordentelijkheden . . . dat het reeds in gebruik is en

Bij vertrek van een deputaat was er wel eens verschil over, wat als het oogenblik van vertrek beschouwd moest worden en wanneer de secundus derhalve behoorde in te vallen. De vertrekkende was dan licht geneigd het moment zoo ver mogelijk te verschuiven, terwijl de secundus gaarne spoedig aan de beurt wilde komen. In § 9 memoreerden wij reeds den comischen strijd, waartoe dit op de synode van Rotterdam 1702 aanleiding gaf tusschen van Til en zijn secundus van Kruijskercken ¹⁾. Aan dergelijke twisten kwam echter van zelf een einde, toen in 1724 deputaten bepaalden: „dat een Deputatus sal moeten zijn secunde in desselfs plaatse laten fungeren so haast als hij sal zijn gedimiteert van zijn kerkenraad en classis” ²⁾.

Eenigszins anders staat het geval, wanneer een deputaat, bv. door ziekte, slechts tijdelijk verhinderd was dienst te doen. Oorspronkelijk bleef hij dan maar weg, zonder dat zijn secundus in zijn plaats kwam. Zoo was ook op de synode van Woerden 1706 Veelingius niet verschenen, zoodat daar slechts drie deputaten aanwezig waren. Aan het einde der synode art. 43 werd toen gevraagd: „of niet de heeren Gedeputeerden Sijnodi van te

voortaen tot een Reglement zal verstrekken, dat aan een secunde in 't eerste jaar in de plaats van den primus invallende op het naaste Sijnodus weder een secunde zal gegeven worden; En dit zal onder de kerkelijke reglementen gesteld worden”.

1) In de acta depp. ord. van 14 Mei 1687 vinden wij iets dergelijks: „Is in de Vergaderinge der Gedepp. utriusque Synodi gecompareert D. Johs. Vollenhoven, S. S. Theol. Doctor, pred. in 's Graven-Hage ende bij de Christel. Synodus tot Buren aangesteld tot seconde van het Deputaatschap; vertoonende dat overmits D. Petrus du Bois, Pred. tot Gorinchem, ende Deputatus Syn. Z.-Holl. nu beroepen was tot predicant in de Gemeinte Jesu Christi tot Amsterdam ende reets van syne kerke ende classis ontslagen, syn Eerwaarde sigselven presenteerde om de deputatus-plaats van hem du Bois te vervullen, als synde syne seconde.

Depp. utriusque Synodi de antwoord ende redenen van D. Deputatus du Bois hebbende gehoord hebben geoordeelt, dat D. du Bois (tot nog toe de pen in dese Vergaderinge hebbende gevoert ende de acta praecedentis Coetus moëtende werden geresumeert, ende van eenige andere saken door hem nader raport moëtende werden gedaan) als nog ende voor dese tyd uit dese Coetus niet en behoorde te werden geweert. Dog dat D. Vollenhoven tot seconde van D. du Bois gestelt synde, ook tegenwoordig sessie mogte nemen: sullende in hoc casu extraordinario beide hare personen alhier tegenwoordig praesent blyven: dog sonder praejudicie van yders regt, dat een ygelyk sig meinde te competeren”.

2) Acta depp. ord. van 14 Maart 1724.

voren wetende, dat se of geheel of ten deele den tijdt van dese vergaderinge niet konnen bijwoonen, niet gehouden zijn hare secunden te verwittigen, ten eijnde die hare Plaatsen mogen vervullen, en sulcks onder de Kerckelicke Reglementen te brengen?" Deze vraag werd door de classen ad referendum genomen en op de synode van Leerdam 1707 art. 41 luidde het antwoord: „De respective Classes achten dit beijde billijk ende nootsakelijck". Bij de opname in de kerkelijke reglementen werd later ook het bijwonen van andere commissiën ingevoegd, zoodat daar het artikel aldus kwam te luiden: „dat een Deputatus Sijnodi, niet kunnende de Synodale vergadering, ofte eenige andere commissiën, of in 't geheel, of ten deele, bijwoonen, in 't eerste geval zijn secunde zal moeten, in 't tweede zal mogen, verwittigen, om zijn plaats waar te neemen" 1).

Eenigszins bevreemdend is het, dat de synode niet voorschrijft het zenden van secundi juist waar wij het in de eerste plaats zouden verwachten, namelijk voor het bijwonen van peremptoire examens. Hiertoe werd nooit een secundus uitgenoodigd, terwijl toch in de achttiende eeuw nog al talrijk zijn de examens, die door geen enkelen deputaat werden bijgewoond. Hierover zal echter nader gehandeld worden in de desbetreffende paragraaf.

Een vaste voor alle gevallen geldende regel voor het invallen van secundi is niet te geven. Het spreekt vanzelf, dat bij het geheel wegvallen van den primus door overlijden of anderszins de secundus terstond op zijn plaats komt. Bij slechts tijdelijke verhindering echter zal het in den regel wel het meest bevorderlijk voor den goeden gang van zaken zijn, dat de overschietende deputaten zoo lang maar onder elkander de hun toevertrouwde zaken behartigen, zonder dat er een geheel nieuw lid bij komt, dat toch niet op de hoogte der zaken is en dat, wanneer het er eenigszins in zou beginnen te komen, toch weer plaats moet maken, zoodra de primus niet meer verhinderd is. Het is echter ook weer mogelijk, dat bij bepaalde gewichtige zaken de deputaten het liefst voor de beslissing hunne vergadering zoo compleet mogelijk hebben en daarom in de plaats van verhinderde primi

---

1) Het in geval van ziekte zenden van een secundus naar de gewone vergaderingen van deputaten, dat hier dus door de synode vrijgelaten werd, is in den regel niet gedaan. Toch komt het wel enkele malen voor, inzonderheid bij langdurige ziekte of bij gewichtige zaken. Zoo bv. 1727 en 1759.

de secundi oproepen. Daarom is een algemeen geldende regel hier niet te geven.

Al het dusver gezegde geldt natuurlijk alleen voor het geval, dat er bij de benoeming van deputaten tevens secundi zijn aangewezen. Dikwerf geschiedt dit echter niet. Soms wordt het dan aan de classis, waartoe de primus behoort, overgelaten om, wanneer de primus mocht wegvallen, in zijn plaats een ander aan te wijzen voor den nog resteerenden tijd tot op de volgende synode. Soms ook is de bedoeling, dat, mocht in een aldus benoemd college van deputaten eene vacature ontstaan, deze vacature dan tot de volgende synode onvervuld moet blijven en de overblijvende deputaten onderling de zaken kunnen blijven afdoen. Welke van deze regelen men volgt, hangt dan van den aard van het betrokken deputaatschap en van de omstandigheden af.

In den regel is het echter het meest aanbevelenswaardig, dat de synode bij de benoeming van deputaten tevens hunne secundi aanwijst.

---

§ 12. DUUR VAN DEN DIENST VAN DEPUTATEN.

Uit § 6 heeft men reeds kunnen zien, dat in Holland aangaande den duur van den dienst van deputaten vastgesteld was, dat ieder jaar de helft zou aftreden. Bij gewonen gang van zaken dienden zij dan ook nooit langer dan twee jaar.

Eenige moeilijkheid kon hier alleen opkomen in het buitengewone geval, dat de synode eens niet vergaderde. Men kan dan van tweeën een stellen: òf dat deputaten benoemd zijn voor twee jaar en dus na afloop dier twee jaar van rechtswege deputaat af zijn, zoodat, wanneer er geen synode gehouden wordt en er dus geen nieuwe deputaten benoemd zijn, alsdan het deputaatschap vacant is; òf dat hun mandaat van kracht is tot de volgende synode, zoodat, wanneer er eens geen synode gehouden wordt, zij in dienst blijven tot de synode weder bijeenkomt.

Reeds vroeg werd in Holland deze quaestie in den laatsten

zin beslist. Toen er toch wegens de Arminiaansche twisten van 1608 tot 1618 geen synoden gehouden werden, bleven de in 1608 benoemde deputaten al die tien jaar fungeeren ¹⁾. Men drukte dit trouwens in het artikel der acta, waarin hun benoeming gemeld werd, ook wel uit. Soms toch werden zij benoemd „om de commissien des synodi desen aenstaenden jaere wt te voeren” ²⁾, maar soms ook om te dienen „tot het naest te houden synodus” ³⁾.

Dit laatste maakte nu de synode van Dordrecht 1619 door het in art. 49 der Kerkenorde op te nemen tot regel: „Oock en zullen zij niet ontslaghen wezen van haren dienst voor ende aleer de Sijnodus selve haer daer van ontslaet” ⁴⁾.

Het was dus geheel correct van de Zuid-Hollandsche deputaten, dat zij, toen wegens „de sware besoeckinge Godts over Amsterdam” in September 1664 nog geen Noord-Hollandsche synode gehouden was en er dus geen nieuwe deputaten benoemd waren, voor de gewone gemeenschappelijke Septembervergadering de oude deputaten weder aanschreven ⁵⁾.

In 1795 schijnen deputaten een ander begrip van hun taak gehad te hebben, want toen staakten zij hun arbeid reeds, voordat het jaar om was ⁶⁾.

Juister handelden de in 1810 benoemde deputaten, waar zij, toen er in de volgende jaren geen synode bijeenkwam, met hunne werkzaamheden doorgingen ⁷⁾.

1) „Alhoewel D. Plancius nu thien jaren lang de deputatie gedragen heeft ende ten dien aanzien wel zoude moghen verschoont werden, so is nochtans goetgevonden, overmits denzelven tyt geduerenden geen particuliere synoden gehouden zyn, dat hij denzelven last noch dragen zal tot het naest te houden synodus”. Reitsma en van Veen II 46.

2) Reitsma en van Veen I 203.

3) Reitsma en van Veen II 46.

4) Kuyper, Post-acta bl. 122.

5) Acta depp. ord. 1664—1665.

6) In de acta depp. ord. is niets ingeschreven van Maart 1795 tot Sept. 1796. Evenmin in de acta depp. extraord.

7) Ter rechtvaardiging van deze handelwijze beriepen zij zich echter niet op kerkelijke bepalingen, maar alleen op het feit, dat de Keizer niet ingetrokken had „het Decreet van den Koning, overeenkomstig hetwelk de laatste Synodus binnen Delft is gehouden, hetwelk in zich bevat, *dat bij het eindigen dier bijeenkomst Deputaten of Gemagtigden zullen worden benoemd, ten einde de synodale werkzaamheden te blijven waarnemen, en ter zijner tijd over te dragen aan zoodanige kerkelijke vergaderingen, als bij de*

In het algemeen kan men dan ook zeggen, dat het beste is de door Dordrecht gestelde regel, dat de deputaten dienen van synode tot synode, waarbij het dan in de vrijheid der synode staat, of en zoo ja hoeveel deputaten zij wil continueeren ¹⁾).

§ 13. HET MODERAMEN VAN DEPUTATEN.

De regel was in Zuid-Holland, dat de oudste deputaat van het tweede jaar het praesidiaat op zich nam en de jongste van het eerste jaar het scribaat ²⁾). Alleen wanneer een deputaat van het tweede jaar vroeger ook reeds deputaat geweest was, dan had hij den voorrang boven zijn collega, ook al was deze ouder in jaren ³⁾). Van dezen regel werd slechts zelden en dan op verzoek van den betrokkene afgeweken ⁴⁾).

De praeses der Zuid-Hollandsche deputaten was tevens praeses van de coetus van Zuid- en Noord-Hollandsche deputaten samen. De Noord-Hollandsche deputaten hebben wel eens verzocht of de directie van de gemeenschappelijke coetus niet ambulatorio kon zijn ⁵⁾), maar daartoe is het toch nooit gekomen.

De rangorde van deputaten kwam in het midden der achttiende eeuw ook ter sprake, toen de Noord-Hollanders de vraag opwierpen, of bij de omvraag de Noord-Hollandsche deputaat van het tweede jaar niet behoorde te adviseeren voor de Zuid-Hollandsche van het eerste jaar. Men liet dit toen echter blijven, zooals het was ⁶⁾).

organisatie van het Hervormde Kerkgenootschap zullen worden geïntroduceerd".
Acta depp. extraord. Juli 1811.

1) Zooals men in § 6 zag, waren de regelingen dienaangaande in de verschillende provincies verschillend.

2) Cf. bv. acta depp. ord. Sept. 1724.

3) „Tot Praeses voor dit jaar is verkoren Ds. B. van Helden als hebbende den rang boven Ds. van der Mey, omdat zijn Hoog Eerw. nog eenmaal Deputatus was geweest". Acta depp. extraord. Sept. 1777.

4) Cf. bv. acta depp. ord. 31 Juli 1727, Aug. 1758; acta depp. extraord. Oct. 1779.

5) Acta depp. ord. Sept. 1663.

6) Acta depp. ord. Sept. 1741 en Sept. 1742. Wellicht hebben de Noord-Hollanders later toch hun zin gekregen, want, terwijl vroeger de rangschikking van

Van veel belang zijn deze quaesties natuurlijk niet. In den regel zal het in zulk een klein college als dat der deputaten vrij onverschillig zijn, wie als praeses en wie als scriba fungeert. Toch is het niet gewenscht, dat de vaste bepaling gemaakt wordt, dat deze functies altijd aan den oudste en aan den jongste toegewezen worden, wijl allerlei omstandigheden bv. afgelegen woonplaats of slecht schrift kunnen maken, dat het eigenlijk beter is, dat een ander aangewezen worde. Het verkieslijkst is daarom, dat het moderamen òf door de synode tegelijk met de benoeming van deputaten wordt aangewezen, òf door deputaten zelf telkens bij onderling goedvinden wordt geregeld, zonder daarbij aan vasten regel gebonden te zijn ¹⁾.

---

§ 14. WIJZE VAN VERGADEREN VAN DEPUTATEN.

De Zuid-Hollandsche deputaten vergaderden geregeld met de Noord-Hollandsche te zamen over de zaken, die hun coniunctim waren opgedragen, in September, November en Maart, en wel met opzet telkens tegelijk met de Staten van Holland en West-Friesland ²⁾, opdat zij dan tevens eventueele requesten en remonstrantiën zouden kunnen overhandigen. Buitendien kwamen de Zuid-Hollanders afzonderlijk nog zoo vaak en zoo lang bijeen als zij dit noodig achtten.

Behoudens enkele malen, dat het beter uitkwam om elders te vergaderen, zooals ter beslechting van geschillen in andere

---

de namen der deputaten boven de acta altijd was eerst de vier van Z. H. en dan de twee van N. H., vinden wij bv. in Sept. 1774 de volgorde eerst de 2 oudsten van Z. H., daarna de oudste van N. H., vervolgens de twee jongsten van Z. H. en eindelijk de jongste van N. H.

1) In Friesland werd in later tijd het moderamen bij vrije stemming door deputaten gekozen. Wetboek van Vriesland, ed. 1806 bl. 75.

2) Cf. acta depp. ord. 13 Maart 1709: „Tegen desen dagh op welke haer Ed. Gr. Mog. haere ordinaire vergadering zouden aenvangen, was na gewoonte de bijeenkomste, van de gedeputeerde van beide de Synoden uitgeschreven”.

plaatsen, werden de vergaderingen altijd in de Kloosterkerk te 's Gravenhage gehouden ¹⁾).

Blijkbaar was het gewoonte, dat bij de eerste samenkomst des jaars de nieuwaangekomene deputaten plechtig binnengeleid werden ²⁾). Nadat dan de oudste deputaat de vergadering met gebed geopend had, werden aan de nieuw aangekomene de reglementen en plichten van deputaten voorgelezen, waaraan deze dan beloofden zich te houden. Vervolgens werden de acta der laatstgehoudene synode gelezen en daaruit aangeteekend, wat aan deputaten in last gegeven was.

In iederen volgenden coetus resumeerde men dan de acta des voorgaanden en ging daarbij na wat er nog te doen overbleef. Langzamerhand maakte men dan tevens de responsa synodalia, het rapport van deputaten aan de volgende synode over al de artikelen der voorgaande, klaar, die op de samenkomst in Juni vastgesteld werden.

Naar het schijnt, waren deputaten gewoon gedurende den tijd hunner vergaderingen geregeld samen het middagmaal te gebruiken. Oorspronkelijk hadden deze maaltijden ook in de Kloosterkerk plaats, maar om verschillende redenen ³⁾ gaat men in 1715 bij een kok eten.

Over den duur der vergaderingen is in § 8 noot reeds het een en ander gezegd. In den loop der achttiende eeuw zagen wij daar dien duur buitensporig toenemen. Echter zou hier gezegd kunnen worden, dat die lengte dan maar al te vaak omgekeerd evenredig is aan de belangrijkheid ⁴⁾).

1) In Aug. 1797 stellen de Noord-Hollandsche deputaten voor om de vergaderplaats te verleggen van uit den Haag naar een plaats meer in het midden. De Zuid-Hollandsche antwoorden echter, dat zij, „zonder specialen last van de Synode vermeenden daartoe onbevoegd te zijn”. Acta depp. ord. Aug. 1797.

2) Dit blijkt uit de aanteekening in 1796, toen er geen oude deputaten waren: „Bij absentie van de laatst gefungeerd hebbende Depp. konden de nieuw aangekomene, more solito, niet binnengeleid worden. Doch binnengetreden zijnde werd de vergadering met een gepast gebed door D. Krieger geopend”. Acta depp. extraord. Sept. 1796.

3) „Wijl de plaats alhier wat klein is, en geen gelegenheid om sig eens te vertreenen, en ook de spijs van buiten moeete gebragt worden, halv kout op tafel komt”. Acta depp. ord. Nov. 1715.

4) In verschillende andere provinciën waren bepalingen gemaakt aangaande het aantal vergaderingen van deputaten. In Gelderland hadden zij hunne gewone vergaderingen tweemaal per jaar, Smetius, Synodale Ordon-

Het opteekenen hunner acta was deputaten reeds opgelegd in art. 49 der kerkenorde: „Ende zullen dese van alle haer handelinghen goede notitie houden, om den Synode daer van rapport te doen, ende, zoo het geeycht wort, redenen te geven” ¹⁾).

Indien deputaten zich terstond naar deze bepaling gedragen hebben, dan is een groot deel hunner acta verloren gegaan. Het Oud Synodaal Archief toch bevat wel een aantal acta deputatorum van voor 1620, maar over de jaren 1620—1641 ontbreken zij geheel, terwijl er in de acta 1641—1674 een aantal hiaten zijn ²⁾, zoodat eerst van 1674 af de reeks onafgebroken doorloopt ³⁾. Deze acta zijn soms gewoon chronologisch, gevende achtereenvolgens naar tijdsorde het op iedere vergadering van deputaten verhandelde, en soms zijn zij systematisch, gerangschikt naar de behandelde zaken en onderwerpen of ook wel naar de artikelen der acta synodi in den vorm van responsa synodalia. In later tijd is het regel, dat eerst chronologisch de acta der vergaderingen van deputaten ingeschreven zijn en dat dan in de laatste bijeenkomst in Juni de daarop gegronde responsa synodalia vastgesteld en opgeteekend worden.

In het jaar 1761 wordt op verzoek der Noord-Hollanders eene splitsing tot stand gebracht, zoodat voortaan de acta ordinaria alleen bevatten het verhandelde in den gemeenschappelijken coetus van Noord- en Zuid-Hollandsche deputaten samen, terwijl de zaken, die door de Zuid-Hollanders alleen afgedaan worden, in de acta extraordinaria ondergebracht worden. Van het jaar 1761 af tellen de eerste dan nog twee deelen, terwijl de laatste zes deelen vullen.

---

nantiën, ed. 1736 bl. 95. In Utrecht vier maal, Utrechts Synodaal Handboekje, ed. 1803 bl. 51. In Friesland alle deputaten tweemaal per jaar, en de deputati ad causas buitendien nog eenmaal en verder wanneer de zaken hen noodzaken zulks te doen. Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 105.

1) Kuyper, Post-acta bl. 122.

2) O. S. A. 32 III acta depp. ord. 1667—1674 werd in de achttiende eeuw als vermist aangeteekend en is nog steeds verloren. Ook O. S. A. 32 II acta depp. ord. 1654—1656, 1660—1661, 1662—1666 is eenigen tijd zoek geweest. Te Woerden 1717 art. 37 geven depp. dan te kennen, dat het in de classicale kist van Schieland gevonden is. Nergens heb ik echter vermeld gevonden, dat de acta van deputaten van 1620 tot 1641 ooit in het synodaal archief geweest zijn of ook maar bestaan hebben.

3) Cf. O. S. A. 31, 32 en 33.

Alles te zamen is wat van de acta der Zuid-Hollandsche deputaten overgebleven is 21 deelen in folio ¹⁾).

§ 15. COETUS VAN ALLE DEPUTATEN.

Toen er na 1619 geen generale synoden meer bijeenkwamen, is door de kerken op verschillende manieren gepoogd het gebrek aan eenheid, dat men daardoor voelde, te verhelpen. De onderlinge correspondentie, waarbij op de particuliere synoden afgevaardigden verschenen van alle corresponderende synoden, was daarbij zeer dienstig om te komen tot de noodige eenparigheid van handelen.

Op dezelfde wijze is men er ook herhaaldelijk op bedacht geweest of men niet ter bespreking van allerlei gewichtige gemeenschappelijke belangen af en toe zou kunnen beleggen een coetus van de deputaten van alle particuliere synoden ²⁾).

1) De deputaten der andere provinciën schijnen òf veel minder vergaderd òf veel korter opgeteekend te hebben. De achter den catalogus van het Oud Synodaal Archief opgenomen indices der oude provinciale kerkelijke achieven vermelden toch als acta van deputaten voor Gelderland 1623—1798 twee deelen; voor Noord-Holland 1807—1810 een deel; voor Utrecht van vóór 1650—1816 negen deelen; voor Friesland 1787—1816 vijf deelen; voor Overijssel geene; voor Groningen 1637—1815 zes deelen. Uit deze jaartallen kan men echter zien, dat er in sommige provinciën veel stukken verloren moeten gegaan zijn. Met name geldt dat voor Friesland, waar herhaaldelijk bepaald werd, dat de deputaten hunne acta moesten opschrijven. Reeds Leeuwarden 1598 deed dat: „Sal oock een boeck gehouden worden van de deputatis synodi, waerinne sij hun acta sullen schrijven ende die overleveren in handen van hun successoren”. Reitsma en van Veen VI 98. Deze bepaling bleef later gehandhaafd met de bijbepaling, dat zij met dit boek „in Sijnodo zullen verschijnen, om hunne Resolutien daar uit te verklaren”. Kerkelijke Wetten van Friesland, ed. 1771 bl. 110. Wat er van dat boek geworden is, is mij echter onbekend, want behalve het bovengenoemde en een aantal losse stukken bevat de index van het Friesch provinciaal archief alleen twee deelen „Handelingen van de Deputaten Synodi en der Kerkelijke Commissie van Friesland, tot uitdeeling der weduwengelden, 1728—1809” en voorts eenige Rekenboeken van den Bursarius, den Exbursarius en den Fiscus Deputatorum.

2) Voor 1619 had men ook wel reeds zulke samenkomsten van alle deputaten beraamd, maar toen ging het niet zoozeer om het behandelen van

Zoo kwam er 18 September 1623 een coetus bijeen „om eenen eenparigen voet te beramen van de reconciliatie der wederkerende Remonstrantsche predicanten, mitsgaders hare opneming ende bevordering totten kerckendienst”¹⁾.

De best bezochte coetus²⁾ is geweest die, welke in September 1630 werd samengeroepen om over de Remonstrantsche moeilijkheden te beraadslagen³⁾. Hier waren deputaten van Gelderland,

---

hun door de synoden in opdracht gegeven zaken, als wel voornamelijk om aan te dringen op het bijeenroepen eener generale synode, die die zaken afhandelen kon. Zoo besloot Leeuwarden 1612: „Op het 1 gravamen Leoverdianae ende 1 Sncanae om een nationalem synodum te becomen is besloten, dat de deputati synodi omnium provinciarum door aendrijven der deputaten deser landschappe op het spoedichste een plaets met malckanderen mogen beramen, op dewelcke sij respectivelyck vergadert sijnde middelen mogen vinden om op het gevoechlickste een nationalem synodum te versoecken aen de Generaliteijt”, enz. Reitsma en van Veen VI 209.

1) Knuttel, Acta I 108. De deputaten van Noord-Holland, Friesland, Groningen en Drenthe waren niet verschenen.

2) Buiten beschouwing blijven hier natuurlijk de samenkomsten tot de visie der autographa, welke in de volgende paragraaf behooren. Ook behoeven hier niet verder vermeld de conventen, die te zamen geroepen en geauthoriseerd werden door de Staten-Generaal tot het werk der reformatie van de Meijerij van den Bosch en de landen van Overmaas. Immers deze kwamen op gezag der Staten voor een door deze bepaald doel bijeen en staan dus in zooverre op een lijn met de coetus voor de visie der autographa, terwijl zij met het tot stand brengen van eenige meerdere kerkelijke eenheid tusschen de verschillende provinciën niets te maken hebben. Deze conventen zijn samengeroepen in 1648, zie ook Knuttel, Acta III 124 vlg., in 1661 en in 1668. De acta ervan zijn in twee folianten bewaard gebleven in het Oud Synodaal Archief 65 en 66.

3) Toen Tobias Tegneius in 1652 de acta van de vóór dat jaar gehouden samenkomsten tot de visie der autographa in het boek O. S. A. 11 inschreef cf Knuttel, Acta II 222, 274, 320, nam hij daarbij ook de acta van dezen coetus op. Zeker ten onrechte, want met die visie had deze coetus niets uitstaande en het was er ook het jaar niet voor. Deze vergadering was alleen belegd wegens de Remonstrantsche zaken: „Getreden synde tot de handelingen, ende openinge gedaan synde van het einde, daartoe dese vergaderinge geleijt was, is wijdtluftigh voorgedragen de bedroefde gestaltnisse, so' der kercke van Amstelredam in 't particulier, als der kercke van Hollandt in 't gemeijn, mitsgaders de vreese, die men hadde voor de kercken van alle andere provintien, ende sulcks alles overmits de grote stoutigheyt ende ongebondenheyt der Remonstranten, ende de autoriteit dergener, die deselve openlijck voorstonden en maintineerden. Ende delibererende voorts over de remedien ende middelen, die men eer het te late viel, tegen de aanleggende nood hadde te gebruijcken, is geen ander expedient gevonden,

Zuid-Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijsel en Groningen. Samen stellen zij eene remonstrantie aan de Staten-Generaal op en daar de Zuid-Hollanders bezwaar maakten haar mede te teekenen, wordt besloten, dat alleen praeses en scriba haar teekenen zullen en dat de praeses haar dan in aller tegenwoordigheid met een korte toespraak zal overhandigen ¹⁾. Voor men uiteengaat, krijgen de Hollandsche en Utrechtsche deputaten nog de opdracht de zaak verder te bevorderen en zoo noodig een nieuwen coetus bijeen te roepen ²⁾. Voorzoover mij bekend is, is het daar echter niet meer toe gekomen.

Ook in de volgende jaren tracht men dan telkens weder een gemeenschappelijken coetus voor verschillende doeleinden bijeen te roepen, wat soms ten deele en soms in het geheel niet gelukt: in 1631 om eene remonstrantie over de casus matrimoniales op

---

als dat men naast vierige gebeden tot Godt, een ernstige Remonstrantie overleveren soude aan Edele Hoogm. Heeren Staten Generaal, met versoek" enz. Acta Coetus O. S. A. 11 cf. Acta Syn. Schoonhoven 1630. Knuttel, Acta II 348. Verder wordt dan alleen over deze zaak gehandeld.

1) „Als men nu gereedt was om de voorss. Remonstrantie over te leveren in handen van de Hooghm. Heeren Staten Generaal, maakten de broederen van Zuydt Hollant swarigheyt om mede te gaan, ende de Remonstrantie te tekenen, doordien hare E. bij de Grootm. Heren Staten van Holland haar versoek, om dese onse vergaderinge ende besoignes bij te mogen wonen, noch niet en was geaccordeert, ende dat oversulks hare comparitie ende tekeninge in desen tijd ende saecke, om verscheiden consideratien, eer wat quaadts, als wat goedts, soude konen veroorsaken: So werd dan eindelijk goetgevonden, dat de Remonstrantie uijt name van allen geteekent, soude worden alleen a D. Praeside, ende D. Scriba getekent, ende dat se in 't bijwesen van alle andere Broederen a D. Praeside met een korte mondelinge propositie hare Hooghm. soude overgegeven werden, 't welck ook also geschiedt is". Acta coetus O. S. A. 11.

2) „Dat ook de Gecommitteerde Broederen van Zuid- en Noort-Hollant, met die van Utrecht, als in residentie de naaste sijnde, haar bij eendrachtige stemmen deser vergaderinge, expresselijck sullen gelastet houden, uyt namen van alle kercken, so bij hare Hoogm. als bij sijn Excellentie, ernstige instantie te doen, om ten laatsten eenmaal een goede resolutie te be-komen. Ende in gevalle hertoe wederom een bijeenkomste van de Gecommitteerde aller kercken deser provintien noodsakelijck mochte vereijscht werden, sullen de gelaste Broederen van Zuyd en Noort Hollant met die van Utrecht tijdelijck den respectiven broederen, die tegenwoordigh tot desen handel gecommitteert sijn geweest, waarschouwen, ende alles te voren wel praepareren, opdat sij selver, ofte andere in hare steden, daartoe te committeren, ten gestelden dage ende plaatse met goede vrucht compareren mogen". Acta coetus O. S. A. 11.

te stellen ¹⁾; in 1632 over de regeling van de kerk te 's Hertogenbosch ²⁾, welke vergadering ook inderdaad uitgeschreven is maar door te kleine opkomst niet kon doorgaan ³⁾, waarop in de volgende jaren de poging werd hernieuwd, maar weder zonder succes ⁴⁾; in 1642 over de Indische zaken ⁵⁾; in Januari

1) Knuttel, Acta I 382.

2) Knuttel, Acta I 476.

3) Te Brielle 1633 art. 17: „Is ghebleecken, dat de ghedeputeerden deses Synodi alle behoorlijke devoiren gedaen hadden, omme volgens den 18en Art. tewege te brengen den coetum van de correspondenten, doch dat weynige waren ghecompareert,” enz. Knuttel, Acta I 502.

4) Te 's Gravenhage 1634 verklaarden deputaten weder hun best gedaan te hebben, doch dat er te weinige gekomen waren. De afwezigen hadden als redenen opgegeven, dat de tijd te ongeschikt was voor de reis; dat, als zij kwamen en het collegium incompleet was, dan moeite en kosten tevergeefs zouden geweest zijn; dat zij niet wisten wie er gaan moesten, of er soms extraordinaire deputati ad illam causam gezonden moesten worden; dat zij zonder voorschrijven van hunne Staten toch niets vruchtbaars konden doen en dat zij dat voorschrijven niet verwachten konden zonder kennis van zaken, weshalve zij verzochten eerst de gravamina te hebben.

Wat het derde bezwaar betreft, zoo blijkt uit de extracten der acta van de corresponderende synoden achter deze acta van 's Gravenhage 1634, dat de meeste synoden hare gewone deputaten zonden.

Het aantal zaken dat men op dezen coetus wilde behandelen was steeds meerder geworden, want thans wordt daarvoor genoemd: „het visiteren van de schripta (!) Synodi Nationalis; het remonstreren van de insolentien der papisten, Remonstranten, profanaten der sabbatten ende andere ongheregeltheden; te weeren de confusien in de Oostindische kercken; de kercke van 's Hertogenbosch te reduceren onder een Classe ende Synode, de casus matrimoniales ende dierghelijcke dingen meer”.

Te Woerden 1635 art. 14 wordt dan gerapporteerd, dat de coetus weder uitgeschreven was, maaar dat er behalve de Zuid- en Noord-Hollandsche gedeputeerden niemand gecompereerd is. Te Leerdam 1636 art. 11 is dan het resultaat: „alsoo men bij ervarentheyt ondervint, dat de coetus in dese conjunctuyren van tijden seer swaerlijcken te becommen zijn, dat men vant versouck desselfs zal supercederen. Edoch wanneer bequame gelegentheyth daertoe sich mochte presenteren sullen D. Deputati in mandatis hebben 'tselve te versoucken”. In de volgende jaren blijft dit dan zoo aan deputaten aanbevolen, totdat in 1641 weder een coetus tot de visie der autographa bijeenkomt, waarover in de volgende paragraaf gehandeld zal worden. Zie over dit alles Knuttel, Acta II 7, 50, 84, 120, 142, 145, 157, 200, 247, 255, 309.

5) Hier verschenen deputaten van Gelderland, Zuid-Holland, Utrecht en Overijsel, terwijl gehandeld werd over de ongeregeltheden in Indië. In de remonstrantie welke zij aan de Staten overgaven werd er met name ook

1651 tijdens de groote vergadering, voornamelijk om aan te dringen op handhaving der Gereformeerde religie en wering van Paapsche stoutigheden ¹⁾).

De Staten zagen deze samenkomsten echter slechts zeer ongaarne bijeenkomen. Immers, een eenigszins geregeld vergaderende coetus van alle deputaten zou zich wellicht als vanzelf al spoedig gaan ontwikkelen tot een soort synodus contracta en kon dan aan de Staten als sprekende uit naam van al de Nederlandsche Gereformeerde kerken veel moeite geven. Hierbij kwam, dat de Staten der provinciën zeer naijverig waren op hun souveriniteit en met name in de zaken der religie hunner provincie geene inmenging van buiten, ook niet van de Staten-Generaal, duldden. Dergelijke overwegingen zullen het wel geweest zijn, die de Staten van Holland brachten tot een besluit, waardoor zulke vergaderingen van de deputaten aller provinciën met lamheid geslagen werden. Zij verboden eenvoudig aan de Hollandsche deputaten zich tot

---

op aangedrongen: „dat de oppersorge ende correspondentie van ende met alle de kercken in Oost-Indien magh zijn ende blijven bij de gemeene Synoden deser landen, ende also voorgekomen, dat niet eenige bysondere kercken, Classes oft Synoden worde gegeven 't gene de Synoden in 't gemeyn aengaet". Het ging om de bekende quaestie of de verzorging van en de correspondentie met Indië alleen zou zijn bij die kerken, classen en synoden, waar kamers der compagnie waren, dan wel of alle Nederlandsche synoden er in gekend moesten worden. Op deze synode, Gorinchem 1642 art. 8, is daarover nog al dispuut met de Noord-Hollandsche gedeputeerden, wat eindigt in een compromis, waarbij Noord-Holland feitelijk zijn zin krijgt. Knuttel, Acta II 358—361. Gelderland, Utrecht en Overijsel difficulterden nog wel, maar dat hielp hun niet veel, Knuttel, Acta II 396, 442, 487, III 28, 63, en ten slotte gaven zij allen toe. Men zie over het geheele verloop van dezen twist Dr. C. W. Th. van Boetzelaer van Dubbeldam, „De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Zending in Oost-Indië in de dagen der Oost-Indische Compagnie", Hoofdstuk II, bl. 72—92. Cf. ook Voetius, *Politica Ecclesiastica* IV 325.

1) Door het laat beginnen der groote vergadering werd deze samenkomst zeer gerecht, zoodat deputaten van 20 December 1650 tot 31 Januari 1651 bijeen waren. Verschenen waren alleen deputaten van Gelderland, Zeeland en Zuid-Holland. Op 3 Januari verschenen van elk der classen's Hertogenbosch en Kempenland nog een deputaat. Op 20 Januari kregen zij eindelijk audientie. De acta van dezen coetus zijn in Januari bijna van dag tot dag gehouden en opgeteekend in acta depp. ord. 1650—1651. O. S. A. 32 I. cf. Acta syn. Schiedam 1651 art. 12, Knuttel, Acta III 241—252. In Juli 1651 is hierover toen nog nader geremonstreerd acta depp. ord. I.c., Knuttel, Acta I.c.

eenig ander college te wenden dan tot de Staten van Holland of derzelver gemachtigden.

Toen nu 29 April 1682 weder een algemeene coetus bijeenkwam op verzoek van deputaten van Gelderland ¹⁾ „omme alsoo gesaementlijck, communicatis consilijis et conjunctis viribus, alles wat mogelijk was tot weringe en inbindinge van die doorbrekende alle maet te boven gaende stoutigheden des Pausdoms, insonderheyt in de Meijerie van den Bosch in 't werck te stellen”, verschenen daar wel gedeputeerden van Gelderland, Zuid- en Noord-Holland, Zeeland en Utrecht, maar moest er ook, terstond nadat het doel der samenkomst aldus omschreven was, in de acta aangeteekend worden: „Doch hebben, alvorens in dese saecke wierd getreden, de Gedep. van Z. en N. Hollandt haer selven genoodtsaecht gevonden, van haerentwegen te betuijgen, dat sij, volgens de ordre ende den last, haer bij den Staet opgelecht, niet gevoecht waeren, omme met deselve Heren Broederen, eene gemene vergaderinge te formeren, of ook eenige commissien, elders als bij haere Ed. Grootmogende de Staeten van Holland en Westfriesland off derselver hoge ministers af te leggen, doch dat sij anderssins d' E. Gedep. van Gelderlandt seer gerne en van ganscher herten, soo veel in haer was, met haer raedt en hulpe wilden bijspringen.”

Het spreekt vanzelf, dat, waar aldus de deputaten van twee der voornaamste particuliere synoden niet gemeenschappelijk met de anderen mochten handelen ²⁾, dat daar de samenkomst hare beteekenis als algemeene coetus van gedeputeerden van alle provinciën, waaraan door de onvoltalligheid toch al vrij veel ontbrak,

---

1) De opdracht daartoe was aan deze deputaten gegeven door de Geldersche synoden van 1677 § 17 en 1680 § 54, Smetius, Synodale Ordonnantien, ed. 1736 bl. 180. En dat zij die uitvoerden, blijkt uit den aanhef van dezen coetus: „Extraordinaire Vergaderinge der Gedeputeerde van Suijd en Noord Hollant gehouden in 's Gravenhage, ten versoecke van d'E. Gedeputeerde van Gelderlandt den 29 April 1682”. Acta depp. ord. O. S. A. 32 IV bl. 205.

2) Nadat over de verschillende Roomsche zaken gesproken is, volgt dan is de acta depp. ord.: „Over all' hetwelcke dan, sijn hoogh. Ed. de Heer Raetpensionaris, afsonderlick, alsoo sulx de ordre van den staet vereijste, door de Gedep. der S. en N. Hollandtschen Sijnoden begroet en ernstich aengesproken, en om een nodigh en spoedigh redres in dese soo gewichtige saecke, en tegen dit krijtend en Hooghsteijgerende quaet versocht sijnde”, enz.

nu geheel kwijt is, hetgeen natuurlijk juist was wat de Staten wenschten.

Hierna schijnt men dan ook van verdere pogingen om een coetus van alle deputaten ¹⁾ bijeen te brengen te hebben afgezien ²⁾. Ten minste in de acta der Zuid-Hollandsche deputaten vond ik er verder geen melding van gemaakt. Alleen wordt een enkel maal eens een zaak op de coetus tot de visie der autographa besproken, wat echter in de volgende paragraaf behoort.

§ 16. DE VISIE DER AUTOGRAPHA.

Van anderen aard als de in de vorige paragraaf besproken samenkomsten was de volgens resolutie der Staten-Generaal geregeld iedere drie jaar te 's Gravenhage en Leiden bijeenkomende coetus tot de visie der autographa. Deze werd alleen samengeroepen om namens de kerken te constateeren, dat de manuscripten der Dordtsche synode en der Statenvertaling goed bewaard en wel geconditioneerd waren ³⁾.

De gewone deputaten der Hollandsche synoden waren belast met de zorg voor alles wat telken male tot de voorbereiding van dezen coetus behoorde ⁴⁾. Iedere drie jaren vinden wij dan ook in hunne acta vermeld, hoe de convocatiebrieven voor den coetus naar de verschillende provinciën verzonden werden, hoe de president der Staten-Generaal vooraf gewaarschuwd werd, hoe er iemand werd aangewezen om te zorgen voor den onderlingen broederlijken maaltijd, dien men altijd nog hield behalve den offi-

1) Van Zuid-Holland waren het bijna altijd de gewone synodale deputaten geweest, die zich met deze samenkomsten inlieten. Van de andere provinciën zal dit ook wel het geval geweest zijn, behalve natuurlijk Zeeland, dat, geen gewone deputaten hebbende, wel afzonderlijke gemachtigden moest benoemen.

2) Eerst na de omwenteling van 1795 komen er weder pogingen tot bijeenroeping voor bepaalde doeleinden, bv. het uitschrijven van den algemeen bededag, voor.

3) Over den oorsprong van dezen coetus zie men Kuyper, Post-acta bl. 56—70.

4) Zie acta Rotterdam 1641 art. 28 slot, Knuttel, Acta II 311.

cieelen maaltijd, die van wege de Staten-Generaal werd aangeboden, en al dergelijke regelingen meer.

Op dezen coetus verschenen gewoonlijk 22 deputaten, van Gelderland en Zuid-Holland elk vier, van Noord-Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overijsel en Groningen elk twee, van Drenthe en de Waalsche synode elk een ¹⁾. Door deze deputaten werden dan onder veel ceremonieel ten overstaan van een tweetal gecommiteerden der Staten-Generaal de verschillende autographa geinspecteerd ²⁾.

Oorspronkelijk trachtte men op dezen coetus ook nog andere kerkelijke zaken te behandelen ³⁾. In 1625 werd de eerste

1) De meeste synoden zonden blijkbaar van hunne gewone deputaten. Echter niet alle. Zoo bepaalde Friesland: „De Commissie tot de Visie van de Autographa in 's Gravenhage, enz., die alle drie jaaren voorvalt, zal niet voor een ordinaire, maar extraordinaire Commissie gerekent worden, en daarom staan aan de respective Classes *per vices*, dog zo nogthans, dat de Gecommitteerde, (als *nomine Synodi* moetende ageeren,) door de Synode zullen moeten worden gecommiteert”. Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 71.

2) Eene beschrijving van deze plechtigheid vindt men o.a. in Foeke Sjoerds, Algemene Beschrijvinge van Oud en Nieuw Friesland, ed. 1768, II 793—797; in Henricus Ravesteyn, De Nasireer Gods, ed. 1743, I 411—415; en in Dr. G. D. J. Schotel, De Openbare eeredienst der Ned. Herv. Kerk, ed. 1870, bl. 403—405.

3) Het in deze samenkomsten behandelde kan men vinden in het Oud Synodaal Archief n°. 11 in den foliant, bevattende de „Acta deputatorum over de visie van de Autographa”. Tot het aanleggen hiervan was besloten in den coetus van Juni 1650: „De vergaderinge heeft goetgevonden, dat er een boeck bereijdt werde, daarin alle de acten van de voorgaande vergaderingen, over dit werck gehouden, van voren aan mogen getekent werden, gelijk ook de Registers van de Schriften ende pampieren, so binnen Leiden als in 's Gravenhage berustende. Welck boeck hier in den Hage, in de kasse sal bewaart werden, onder de Gedeputeerde des Zuydt-Hollandschen Synodi. De aanwesende broederen hebben ook aangenomen, elck bij hare Synode te bearbeijden, dat de kosten van sulcken boeck, mitsgaders van het schrijven mogen uijtgevonden, ende ook de Acten van de voorgaande besoignes, aan den scribam overgesonden werden, ten einde deselve, dan in ordre, daarin mogen geschreven werden”. De scriba, Ds. Tobias Tegneius van 's Gravenhage, behartigt deze zaak dan. In 1653 moet hij nog verklaren, dat hij de acta van 1625 nergens heeft kunnen vinden, maar in 1656 heeft hij toch alles bijeen en is het boek gereed. In alle volgende samenkomsten worden door den scriba dan staande de vergadering de acta ingeschreven, die daarna door alle leden persoonlijk in het boek geteekend worden.

samenkomst gehouden. Deze hield zich alleen bezig met het nazien en inventariseeren der stukken. In 1628 spreekt men echter buitendien ook over den legerdienst, den nood der kerken van Gulik, Kleef en Berg, eene huwelijksordonnantie, over la Rochelle en over het feit dat gedeporteerde predikanten wel eens trachten zich naar Oost of West te laten zenden ¹⁾. Over deze punten komt men dan in October nog eens samen. Aldus was deze coetus heel aardig op weg om uit te groeien tot een soort van synodus contracta.

Dit werd door de Staten allerminst gewenscht en zoo verleenden zij toen eenigen tijd geen consent tot het houden van den coetus ²⁾. Eerst in 1641 ³⁾ had de volgende visie der autographa plaats en sinds dien is zij tot 1794 geregeld gehouden. Men was dan ook met het behandelen van andere zaken voorzigtiger geworden. Toen in 1644 de credentie van Gelderland medebracht om te handelen over het stuk van den legerdienst „hebben de meeste broederen verclaart, geen commissie van hare principalen daartoe te hebben, om in dat stuck te treden” ⁴⁾. Dergelijke uitspraken kan men in deze acta meer aantreffen.

En wel werd er nog wel eens een enkele maal van gedachten gewisseld over niet rechtstreeks tot de visie behorende zaken, maar toen er in 1665 aldus weder gesproken was over den bedreefden staat der kerken in het graafschap Lingën, besloot naar aanleiding daarvan de volgende coetus in 1668 art. 8: „Ter occasij van het leesen van de acten van vorige coetus, is van

1) Zie ook acta Leiden 1629 art. 24 en 27, Knuttel, Acta I 297—299.

2) Zie ook Knuttel, Acta II 50.

3) In het bovenvermelde boek O, S. A. 11 zijn ook wel ingeschreven de acta der vergadering van 1630, maar dit is, zooals in de vorige paragraaf reeds gezegd werd, eene vergissing.

4) De Zuid-Hollandsche deputaten rapporteeren op de synode van 's Gravenhage 1644 art. 25, Knuttel, Acta II 455, dit besluit aldus: „Ten tweede, alsoo de credentie der gedeputeerden van Gelderland tot dien coetum medebracht, om te handelen over 't project van den legerdienst, om daerin te houden eenen eenparigen voet, is bij die occasie gevraecht, oft de Deputati ad illum coetum alleen sullen visiteeren de stukken des Synodi Nationalis ende de translatie des Bibels, dan of deselve ook sullen vermogen in consideratien te nemen andere saken aengaende den staet deser kercken int gemeyn. Is geresolveert, dat de Deputati alleen sullen blijven bij 't oversien der stukken voornoemt ende der translatie sonder haer in andere dingen in te laten”.

D. Crans deputato Synodi Trans Isulaniae openinge gedaen over de saecke van het Graefschap Lingen, als dat in eenige jaren geen klachten waren voorgekomen; en met eenen verstaen en goetgevonden, sulcke saecken uijt de handelingen van de Coetus Deputatorum omnium Synodorum te laten". In 1671 werd dit besluit aldus bevestigd: „Geproponeert zijnde van D. Abbringh Gedeputeerde uijt de E. Sijnode van Groningen en Ommelanden door last des E. Sijnodi voornoemt, of uijt het midden van dese vergadering niet eenige souden konnen gecommitteert worden, om sijn Hoogheijt den Heere Prince van Oranje te begroeten over de swaerigheden, die Godts kercke drucken in het Graefschap Lingen van wegens de grote stoutigheden der Papisten, die aldaer gepleegt worden; of so dese E. vergaderinge daerin niet zoude konnen treden, dat haer Gedeputeerde copije mogte verleent worden van de resolutie in voorgaende jaere genomen, heeft de E. vergaderinge verstaen, dat men inhaererende de resolutie des voorgaenden jaers artic. 8 alle andere saecken buijten de handeling van dese Coetus sal sluijten; ende alleen met de visie der bewuste schriften Sijnodael, waertoe dese vergaderinge eigentlick is uijtgeschreven, besigh sijn".

Aan deze resolutie heeft men zich trouw gehouden. Slechts zelden worden er in de acta van den coetus andere zaken vermeld. En als men eens een enkele maal iets anders besprak, dan waren dit toch zulke zaken en geschiedde het op zoodanige wijze, dat de Staten er geen aanstoot aan konden nemen ¹⁾.

Aldus behoudt deze coetus echter slechts formeele beteekenis. Hij gaat met veel ijver na of er in de folianten geen bladen los liggen ²⁾. Wanneer er over een drukfout quaestie is, dan wordt de betrokken plaats in het autographum nagezien ³⁾. Een enkel maal wordt met veel plechtigheid in het autographum zelf een fout verbeterd ⁴⁾. En in den loop der achttiende eeuw wordt

1) Zoo handelde men bv. in 1713 en volgende jaren over den dienst in de barrière steden. Soms moet ook de praeses in zijn aanspraak aan Hoogmogenden enkele dingen memoreeren, zooals de paapsche stoutigheden en dergelijke.

2) Dit was het geval in 1653 en 1665.

3) Dit geschiedde bv. in 1737 en 1743.

4) Het gold de plaats Joz. 13 : 2, waar het woord „de grenzen" was uitgevallen. In 1680 en 1683 wordt er reeds over gehandeld, maar waren nog niet alle deputaten tot de verbetering gemachtigd. In 1686 hadden

veel beraadslaagd, waarbij door de verschillende deputaten ook de synoden en de raadpensionaris in actie gebracht worden, over het geval, dat er bij de ontvangst op het raadhuis te Leiden telkens geen stoelen genoeg zijn, zoodat de meerderheid der deputaten moet staan, terwijl ook de gelegenheid voor de visie niet voldoende geacht wordt.

Van meer belang is, dat de coetus zich in zake de zorg voor de zuiverheid der leer aan de zijde der synoden schaarde. Toen in het begin der achttiende eeuw ten gevolge van de zaak van Leenhof de kerk van Zwolle door meerdere particuliere synoden feitelijk buiten het kerkverband gesloten was, liet de coetus een door Overijssel afgevaardigd Zwolsch predikant niet toe dan nadat hij eerst verklaard had een afkeer te hebben van Leenhofs leeringen en toen nog onder de nadrukkelijke verklaring dat dit voor het toekomstige in geen consequentie mocht getrokken worden, totdat de Zwolsche kerkeraad volkomen genoeg aan alle de synoden zou gegeven hebben ¹⁾.

---

eindelijk alle synoden hunne respectievelijke deputaten er toe gequalificeerd, waarop ook Hoogmogenden bij resolutie hun consent geven. De verbetering werd toen op de betrokken plaats ingespeeld.

1) Zie de acta coetus Mei 1716. In 1710 had men eigenlijk den Zwolschen predikant in het geheel niet toe willen laten. Zijn secundus had echter geen behoorlijke credentie. Daarom liet men toen den Zwollenaar maar toe, echter niet als lid van den Zwolschen kerkeraad, maar om zijne synodale credentie, terwijl het ook voor het toekomstige geenszins in consequentie mocht getrokken worden.

Ook was er in 1692 blijkbaar over Balthazar Bekker gesproken, al werd er ook niets over besloten cf. acta depp. ordin. van Juni 1692: „Is den Deputaten van beide de Sijnoden voorgelaten, dat een gedeelte van de acten van de laest gehouden coetus van de Nederlandse Kercken tot de visie van de autographa door den druck is in 't licht gebragt in seker geschrift onder den titel van de . . . brief van Haggever Philalethes en daerin mede uijtdruklijk ter neder gesteld.

Ende daer wierd onder andere in dese coetus beslooten dat men in de felicitatie en aansprake aen sijne Koninklijke Majesteijd oock soude reflecteren op de sake van D. B. Bekker; dog dewijle men sprack tot een wijs Koningh dat men den naem van D. Bekker soude menageren etc. Hebben d. deputati goedgevonden dese E. Sijnodus dit bekend te maeken, en deselve te verseekeren dat sulks sonder haere directie of wetenschap is geschied, en dat sij het evulgeren van gemelde acten gantschelijk disapproberen, als oordeelende deselve tot de publique kennisse niet te behooren: en nog eindelijk niet waeragtig te sijn, dat de sake van Doctor Bekker aen sijn majt. om die reden, die voors. is, niet soude sijn voorgedragen; maer dat sulks bij haer Gedeputeer-

Zoo had dan geregeld de visie plaats, totdat door de omwenteling van 1795 ook hieraan een einde kwam. Een paar jaar later begonnen de Zuid-Hollandsche deputaten er werk van te maken, dat de autographa aan de kerk overgegeven zouden worden, demonstreerende dat zij eigendom der kerk waren en de staat ze slechts in bewaring had. Hunne pogingen werden met goed gevolg bekroond. Nadat al de particuliere synoden machtiging tot overname hadden verleend, wendden deputaten zich met een adres dienaangaande tot het vertegenwoordigend lichaam des Bataafschen Volks ¹⁾. Bij decreet van 15 Augustus 1800 wordt dit verzoek door de Eerste Kamer geaccordeerd, welk decreet 30 Augustus door de Tweede Kamer bekrachtigd wordt.

den is agtergelaten, dewijle niet alleen niemand van alle de aenwesende leden van sijne committenten ordre daertoe hadde, maer oock de wijle mejnden, dat door een sodanige propositie souden hebben gepraejudiceerd dese E. vergaderinge, welkers deliberatien ende resolutie sij oordeelden te moeten voorgaen, eer bij haer nae eenige executie mogte worden gedagt”.

1) Zie de acta depp. extraord. van Sept. 1800: „Nadat niet alleen van alle de Synoden en de Coetus van Zeeland, maar ook van de Synodus van utrecht en de Kerkelijke Commissie van Friesland acten van Qualificatie in behoorlijke forma waren ingekomen, hebbende die van Friesland tevens bericht, dat de Coetus aldaar tot het overnemen der aucthographa gecommitteerd hadden, DD. Brouwer Pred. te Blija en Hogeбетum als Primus, en Houwink, Rustend Pred. te Franeker, als Secundus. — Zoo hebben Depp. terstond hun werk gemaakt tot het Adresseeren van een Adres aan de Eerste Kamer van het vertegenwoordigend Lichhaam des Bataafschen Volks, van den volgende inhoud.

Aan het vertegenwoordigend Lichhaam des Bataafschen Volks!
geeven met schuldige Eerbied de ondergetekende te kennen, in qualiteit als gedepp. van de Synode der Gereformeerde Kerken in het voormalig gewest Zuydholland, en van de Walsche Synode deezer Landen. Voorts ook als gelastigden van de andere Synoden der geref. Kerken deezer Republiek, blijkens annexe Qualificatien

Dat aan het Hervormd Kerkgenootschap zijn toebehorende de aucthographa zoo van de Nationale Synode, die gehouden is te Dordrecht in den jaare 1618 en 1619 als van de overzettinge des Bijbels. — *Dat* deeze stukken in bewaring geweest zijnde der voormalige Staaten Generaal, echter als nog niet aan het Hervormd Kerkgenootschap zijn geextradeerd.

Weshalven de Supplianten in hunne voornoemde Qualiteit, als gelastigden van dat Kerkgenootschap de vrijheid neemen, Ulieden te versoeken, om aan hun, in hunne qualiteit te laten afgeeven de bovengenoemde Aucthographa, of stukken, zoo van het Synode Nationaal, als van de Bijbeloverzetting, respectivelijk berustende in den Haage en te Leyden.

‘t Welk doende etc.”

Vervolgens werden op 15 October te Leiden en op 16 October te 's Gravenhage de stukken overgenomen door de drie deputaten van Zuid-Holland, vergezeld door een van Friesland en een van de Waalsche synode. „En zijn dezelve vervolgens ook op de Kamer van Depp. Syn. Zuydh. in de Kloosterkerk te 's Hage ter provisioneele bewaring bezorgd”.

Op 1 Mei 1816 werden zij met het geheele archief der Zuid-Hollandsche synode door deputaten overgedragen aan het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland. Later vond toen alles een plaats in het Oud Synodaal Archief der Ned. Hervormde kerk, waar de stukken zich nog bevinden.

HOOFDSTUK III.

De werkring van deputaten.

AFDEELING I.

ALGEMEENE OMSCHRIJVING VAN DEN WERKKRING.

§ 17. ALGEMEENE OMSCHRIJVING VAN DEN WERKKRING.

Reeds op de synode van Dordrecht was als gravamen zoowel der Geldersche als der Zuid-Hollandsche synode ingediend de vraag: „Off men niet en behoort te stellen een pertinente instructie voor de Gedeputeerde der Synoden, ende der Classen, ende der Visitatoren der kercken” ¹⁾. De bedoeling is hier blijkbaar eene uitgebreide instructie vast te stellen, die den werkring der genoemde functionarissen tot in finesses regelde. Terecht is de synode hier niet op ingegaan. Het licht niet op de lijn van het Gereformeerde kerkrecht om in velerlei artikelen het kerkelijk leven te reglementeeren. De generale synoden hebben dit nooit gedaan en in Holland tenminste bleef het eerst voor de op reglementen verzotte achttiende eeuw bewaard, om „alle de pligten van D. D. Deputati” te verzamelen en als deel der kerkelijke reglementen behoorlijk bijeen te voegen ²⁾.

---

1) Kuyper, Post-acta bl. 465.

2) De synode van 's Gravenhage 1738 art. 2 besloot: „Ook wierde op voorstel D. D. orum Depp. geresolveerd, dat hun Wel-Eerwh. zouden opzoeken, en in ordre brengen, alle de pligten van D. D. Deputati en van de Classis Sijnodaal: met aanwijzinge van den tijd en gelegenheid, wanneer, ende waarom, deze pligten zijn goedgevonden, en voorgeschreeven: om dan dezelve in 't volgende jaar compleet te brengen in de Sijnodale Acten, onder den titel van de Kerkelijke Reglementen; welke insgelijks onlangs door D. D. Deputati, op Synodaale last, dus gebragt zijn in Sijnodo Gorin-

Iets anders echter is het kort in enkele woorden aangeven van het terrein, waarop de werkzaamheden van deputaten zich behooren te bewegen, en van de bevoegdheid, welke zij daarbij hebben. Dit geschiedde, zoowel op vele particuliere synoden, als ook op de Dordtsche in het bekende artikel der kerkenorde.

Tot de kortste omschrijvingen behoort zeker wel die, welke de synode van Edam 1604 gaf, toen zij deputaten benoemde „omme desen aenstaenden jare de synodale lasten uijt te voeren” ¹⁾. Verschillende andere provinciën gaven bij de vaststelling van het deputaatschap eene vrij wat langere omschrijving. Zoo bv. Friesland op de synode van Leeuwarden 1605 ²⁾, en ook de Groningsche

chemiensi 1736”. Van deze verzameling van de plichten der deputaten zijn exemplaren te vinden in het Oud Synodaal Archief de nummers 15, 28 en 45.

1) Reitsma en van Veen I 362.

2) Reitsma en van Veen VI 154: „Alsoo goede ende neerstighe opsicht noodich is om dese christelijcke besluytingen soot behoort in train te brenghen, is van de broederen op desen synodum versamelt hoochnoodich bevonden, dat vier personen, twee dienaers ende twee ouderlingen, gelast sullen worden:

1. Om ten 1en cloecke omsieninghe te doen op d'onderhoudingen van dese voorgemelde verbeteringe van den staet der christelijcker kercken;
2. waer sy hierin oft in andere rijsende onordeninghen ende swaricheden sulcx sullen noodich achten, hen ter plaetsen te vervoegen ende doir middel van goeden raadt, advijs, vermaningen oft inductien tot wechneminghe aller kerckelijcke onordeningen ende rijsende verschillen te arbeyden met alle mogelijcke neersticheyt. Sullen oick een yeghelijck kercke in steden ende ten platten landen ende alle classen vrijheyte hebben om de voors. vier personen te ontbieden, haren advijs ende goeden raedt gebruycken, daerin sij des sullen noodich hebben. Ten 3den sullen dese 4 personen sonder versuymenisse by de E. heeren Gedeputeerde Staten der lantschappen versoucken, tgene haer van synodo opheleghet is te versoecken”. Onder ten 4o tot 7o worden dan eenige bepalingen gemaakt over de wijze der verkiezing dezer vier deputaten en ook dat er jaarlijks twee zullen aftreden en dan gaat het besluit aldus door; „8. De 2 blijvende sullen gehouden syn op den synodum persoonlijk te verschijnen ende rapport inbrenghen van tgene by den gedaen sijnde aldaer dienstich is verklaert te sijn, oft andersins den broederen des synodi remonstreren, sulcx als sy van de toestandt der kercken aldaer noodich bevinden om van hen verhaelt te worden. Ende oft den synodo wel vry sal staen haer advijs ende raadt in voorvallende swaricheden te eysschen, sullen sy nochtans geen suffragia hebben meer als eenich ander dienaer, die op den synodo van den classen niet gecommiteert sijnde als toehoirder verschijnt. Sullen oick de vergaderinghe bijblijven tot aen het eynde om in haer lasten na den wille des synodi hen bequamelijck te connen richten. 9. Dewijle dese 4 personen niet

synode van 1603¹⁾. In het algemeen kan men echter zeggen,

verders in haren ampt sijn gelastet als tot goeden raet, inductie ende vermaninghen, wert haer opgeleght, so wanneer sy door sulcx niet connen uytrichten ende het de sake van haer wort verstaen te verheyschen, dandere 8 deputatos synodi tot hen te roepen ter plaetsen, daer het hen noodich ende raetsaem sal duncken, om also met denselven maeckende het volle collegium der deputaten synodi na older gebruyck te disponeren". Onder ten 10e tot 12e volgen dan nog een paar bepalingen over eventueele bezoldiging en approbatie der Staten, alsmede over een mogelijke toevoeging van een paar overheidspersonen.

1) Reitsma en van Veen VII 70: „Updat die deputeerden synodi, so jaerlichs verkoren mögen worden, wethen, warnhae sie hare doendt behören ende sullen ahnstellen, ijs nhafolgende ordening iijngestellet.

Van den gedeputerden des synodi etc.

I. Sullen alle jaren ijn den synodo verkören worden gedeput. dessulven, twe uth der stadt und classe van Grönningenn cum annexis und twe uth den Umblanden, insgelicken ock twe bij provisie und vor einen tidt ijn der Drenthe umme die saecken der kercken van wegen des synodi tho beforderen. Unde averst updat hierinne alle praeminentzie und herschinge des einen aver den anderen vörhodet werde, sullen dieselve gedeputerd. alle jahre ijn dem synodo vörandert worden und den halven deel affghaen, und andere bequame und gequalificerde pastoren ijn ehre plätze deputeren, und höre bedeninge nit langer den twe jaren geduren.

II. Die gedeputerden des synodi sullen gelastet sin inspectie te nehmen aver den classen ehres synodi, unde sullen derhalven, die classes hebbende enige swaricheiden, desulve by sick mögen beschriven ijn tidts, wo dan ock die gedeputerden sülvest, twe und twe jarlicks ehren last deelende, einmael ijn den classibus sullen mögen vorschinen umme inspectie tho nehmen van wegen des synodi, oft ock die classes doehn, tgene ehnen upgelecht ijs, und flitichlick die visitationes underhouden, und wat ferner mehr ijn den classibus tho doen ijs, ock so wannehr sie vörhören van enige swaricheit ijn einem classe, das sie densulven classem vormahnen, und beduncket ijdt ehnen rättsam, bij dem classe erschinen alssvören und ijn tides die swaricheiden vorslichten und dempen.

III. Sullen ock die gedeputerden des synodi wesen actores des synodi umme bij den hogen und underovericheiden die saeken, ehnen ijn dem synodo uperlecht, und die ijn dem synodo sint opensthande bleven, bevorderen und expedieren, sorge dragende dat die resolutiones synodi mochten geeffectuirett worden. Und sullen gehalten sin jaerlicks so mündtlick als bij geschriftten van alles ijn den negstkunfftigen synodo report tho dohn und ehre kesinge, binnen den jähr gedaen, in scriptis vorfathet averleferen umme bij den synodo vörwaret te werden.

IV. Wannehr die gedeputerden des synodi yn der Drenthe den guden raedt der gedeputerden des synodi van Stadt end Omlanden van döhnde hebben, sullen sie mith ehnen mögen communiceren, ock die gedeputerden vörsch. van Stadt und Omlanden mith die van die Drenthe, und einen offte

dat de werkkring van deputaten kort aangeduid bleef ¹⁾, waarbij als model kan dienen de eenige omschrijving, die van eene generale synode afkomstig is en dus eenigszins als maatstaf kan beschouwd worden, namelijk het bekende art. 49 der kerkenorde: „Ider Synodus zal oock eenige deputeeren, om alles wat de Sijnodus verordineert heeft te verrichten, zoo wel bij de Hoghe Overhey, als bij de respective Classen, onder haer sorterende; mede om te samen ofte in minder ghetal, over alle examina der aencomende predicanten te staen; ende voorts in alle voorvallende swaricheden den Classen de hant te bieden, op dat goede eenicheyt, ordre, ende suyverhey der leere behouden ende ghestabilieert werden. Ende zullen dese van alle haer handelinghen goede notitie houden, om den Synodo daer van rapport te doen, ende, zoo het geeycht wort, redenen te geven. Oock en zullen zij niet ontslaghen wezen van haren dienst voor ende aleer de Sijnodus selve haer daer van ontslaet” ²⁾.

In de in dit artikel gegeven omschrijving van den werkkring van deputaten zijn de voornaamste terreinen, waarop in vroeger eeuw de arbeid van deputaten zich bewogen heeft, genoemd. In de volgende afdeelingen van dit hoofdstuk zullen wij dan nu dien werkkring eenigszins meer in bijzonderheden nagaan. Daarbij zal dan achtereenvolgens ter sprake komen de verhouding van deputaten tot de overheid; de arbeid van deputaten in verband met kerken buiten de provincie; hunne zorg voor de synodale stukken en papieren; hun bijwonen en afnemen van examina;

two respectivelicken ijn fall des nodts bij sich beschriuen thot ehrer hulpe etc.

V. Die gedeputerden des synodi sullen die namen derjenenn, die geexaminiert sin, ahnteickenen und tho dem synodo bringen, updat dieselven ijn einem sekeren boke des synodi angeteickenet worden, wanneer, wör und tho wiens overstaen der gedeputerd. des synodi dieselve thogelathen sin.

VI. Onkosten thot üthföringe der saecken der kercken dorch de gedeputerden jaarlicks tho mögen hebben sal men anholden bij S. G. oft den Gedeput. van den lande umme, wo dan geschiet ijn anderen provincien, dem synodo jaarlicks eniges tho tho leggen ende ordineren, waervan die gedeput. des synodi jaarlicks ijn proxima synodo reckening und reliqua döhn sollen, und ijdt overschott den classibus ex aequo distribueren”.

1) Als korte omschrijving kan ook gelden die van Martinus Soermans, Synodaal Register, Voorberigt bl. 7: „De *Deputaten*, of Gedeputeerde, is haar werk, uyt te voeren de saken, die haar van de Synode zijn in last gegeven: 't Geen sy op de volgende Synode moeten verantwoorden”.

2) Kuyper, Post-acta bl. 122.

hun toezicht op leer en leven; hun helpen bij voorkomende moeilijkheden; en hunne zitting in en verantwoording aan de synode; terwijl eindelijk de laatste afdeeling den overgangstijd 1795—1816 zal behandelen, daar in dezen tijd in velerlei opzicht afwijkende regelingen werden gemaakt.

Het spreekt van zelf, dat bij al deze punten alleen de formeele vraag behandeld wordt, hoe ver de werkkring van deputaten zich in dezen uitstreckte. Immers, wanneer men ook materieel wilde behandelen wat zij ten opzichte van deze zaken in den loop der jaren gedaan hebben, dan zou men een zeer uitgebreide vaderlandsche kerkgeschiedenis moeten schrijven, want er viel weinig voor, dat ook maar eenigermate van belang was, waarin deputaten niet werden gekend. Doel van dit hoofdstuk is echter alleen maar den omvang en de grenzen van hun werkkring vast te stellen en daarom behoeven de behandelde zaken alleen vermeld voor zoover zij hiertoe of ter illustratie van het aangevoerde noodig zijn.

AFDEELING II.

DEPUTATEN EN DE OVERHEID.

§ 18. AUDIENTIES BIJ OVERHEIDSPERSONEN.

De plicht om bij de hooge overheid te verrichten, wat de synode hun zou opdragen, was den deputaten reeds in de kerkenorde opgelegd. Trouwens, gelijk wij in het vorige hoofdstuk zagen, was de aanleiding tot de instelling van het deputaatschap geweest, dat de synode zoo velerlei aan de overheid te verzoeken had. Geen wonder dan ook, dat wij telken jare een groot deel van den tijd van deputaten ingenomen zien door audienties bij de voornaamste overheidspersonen en door het indienen van requesten bij de staten.

Deze audienties golden in de eerste plaats den stadhouder, wanneer er een was. In de achttiende eeuw werd het gewoonte, dat de deputaten bij alle feestelijke gelegenheden, niet alleen bij huwelijken en geboorten, maar ook bij alle verjaardagen, het

stadhouderlijk huis namens de kerken gingen complimenteeren. Toen tegen het einde der eeuw het aantal prins en prinsessen nogal talrijk werd, excuseerde de stadhouder hen echter van dit laatste en gaf hij hun verlof telkens eenige verjaardagen te combineeren ¹⁾. Veel belangrijks werd er op deze audienties niet behandeld. Gewoonlijk sprak de praeses van deputaten een algemeenen zegenwensch uit en beval hij de kerken in de goede gunst van den stadhouder aan, waarop deze dan met eenige vriendelijke woorden antwoordde.

Van meer belang waren de geregelde begroetingen van den raadpensionaris. Bij dezen waren het toch niet maar alleen gewone beleefdheidsbezoeken ter betuiging van hulde en eerbied ²⁾, maar deputaten waren ook gewoon hem geregeld te

---

1) Deputaten waren vroeger al eens bezorgd geweest, of zij wel geregeld hun geld voor de reis- en verblijfkosten, door die vele audienties veroorzaakt, zouden krijgen cf. acta depp. extraord. Mei 1774 art. 29: „Deputaten in mandatis hebbende om bij alle gepaste gelegenheden bij zijne doorl. hoogh. betuyginge te doen van de diepe veneratie der Christelyke Synodus hebben dat dusverre gedaan op de hooge geboortedagen van 't vorstelyk huys; Dan, wyl het den hemel behaagt hetzelve, en in hetzelve 't Vaderland te zegenen van tyd tot tyd met de vermeerdering van 't Vorstelyk kroost, zo namen Depp. de vryheid zyn Weledelh. te adviseren of de onkosten, die Depp. daartoe maaken moeten, zomwylen ook eenige onaangename reflectien zouden kunnen baaren in derzelve rekening? en of daarom in 't doen der opwachtingen ook eenige bepalingen zouden in acht te neemen zyn voor het toekomende? Waarop zyn Weledelh. gelievde te antwoorden, dat Deputaten daarin konden blyven voortgaan als dusverre geschied is, en dat daarover geene reflectien te wachten waren, zo lang als hy raadpensionaris bleef.” Ons herinnerende hoe deputaten gaarne veel en lang in den Haag vergaderden, kunnen wij ons voorstellen, dat dit antwoord hun aangenaam zal geweest zijn en het zal dan ook wel niet op hun instigatie geweest zijn, dat de stadhouder hen van het bezoek op sommige verjaardagen ontsloeg, zooals bv. in de acta depp. ord. van Maart 1779 art. 5: „Ds. Habbema nomine Deputatorum, volgens gewoonte geïnformeerd hebbende, of Zijne Doorluchtige Hoogheid Deputaten ook zou gelieven af te wachten, ter felicitatie wegens den geboortedag van den Jongsten Prins op den 15 Februarij, rapporteert, dat niet alleen Deputaten wederom dit jaar daarvan geëxcuseerd zijn, maar dat ook Zijne Doorluchtige Hoogheid heeft goedgevonden dat gemelde felicitatie jaarlijksch door Deputaten gecombineerd zal worden met die van Zijne Hoogheid op den 8 Maart: Dus gemelde informatie vooraan niet meer behoef te geschieden”.

2) In den patriottentijd werd op voorstel van den commissaris-politiek door de synode van Dordrecht 1785 besloten: „van nu voortaan aan de H.H. depp. dezer Synode in mandatis te geven om jaarlijks bij derselver

rapporteeren over ongeveer alles wat zij onder handen hadden en zijn advies in te winnen over in te dienen requesten bij de Staten, welke hem dan tevens vooraf gerecommandeerd werden.

Van vrijwel gelijken aard waren de betrekkingen van deputaten met den commissaris-politiek. Ook aan dezen werden bij zijn optreden en bij verdere plechtige gelegenheden bezoeken ter complimentatie gebracht. Voorts werd hij over velerlei gewichtige zaken geraadpleegd. In de achttiende eeuw schijnt het gewoonte geworden te zijn, dat deputaten hem tijdens iederen gewonen coetus gingen bezoeken. Wanneer er niets bijzonders was, dan werden zij echter vaak door hem geexcuseerd, of ook wel excuseerden zij zichzelf onder mededeeling dat zij niets buitengewoons te rapporteeren hadden. De macht van deze commissarissen-politiek was nog al groot. De synoden waagden het ten minste niet van hunne adviezen af te wijken en de enkele maal, dat de commissaris-politiek met deputaten in botsing kwam, hebben ook deze gehoorzaamd ¹⁾.

---

opwagtingen, welke sy gewoon syn by dHr. Raedpensionaris af te leggen de bekwaamste gelegenheden waar te nemen om syn Hoog Ed. te verzekeren van den aanhoudenden eerbied deser Synode voor haer Ed. Gr. Mog. als de Souverainen deser Provintie en mitsdien door Syn Hoog Ed. intercessie hoogstderselver aanhoudende protectie voor de belangen der kerk te imploreren, mitsgaders ook daarvan telkens in de naestvolgende synode rapport te doen". Deputaten maakten het een volgend jaar nog iets mooier, doordat zij acta depp. ord. Sept. 1786 besluiten: „Aan zijn WelEdelheid le betuigen den diepen eerbied der beide Synoden voor Hunne Edele Groot Mogende de Heeren Staten van Holland en Westfriesland als den Wettigen, en, naast God, enigen Souverain deser Provincie, met ernstige aanbeveling van de belangen der Kerke in deszelfs Hoge en veelvermogende bescherminge”.

1) Zoo in 1675 cf. acta depp. ord. Mei 1675. Op de Noord-Hollandsche synode was iets besloten, waarover de Staten, alvorens daarop te resolveeren, eerst het advies der Zuid-Hollandsche synode wilden hebben. Dus lieten zij door den commissaris-politiek aan deputaten een extract uit de Noord-Hollandsche acta geven „met verzoek dat Deputati Synodi nostrae dezelve wilden zenden aan de Classis Synodaal van Woerden ten eijnde dezelve nevens de Gravamina ujt te schrijven aan de respective classen onses synodi om daarop in den aanstaanden Synodo hare advijsen in te brengen ende daarop resolutie te nemen". Deputaten hadden daartegen „verscheide bedenkingen ende swarigheden", „oordeelende best ende ordentelijk te zijn, dat gemelte resolutie per correspondentiam door die van Noord-Holland gebragt werd op onse aanstaande sijnodus om alsdan overgenomen ende in het volgende jaar daarop resolutie ingebracht te worden". De

Voorts werd ter aanbeveling van aanhangig gemaakte zaken ook vrij dikwijls bezocht het „voorzittend Lid in het Collegie van Hun Ed. Mog. de Heeren Gecommitteerde Raaden”. Ook wendden deputaten zich met hetzelfde doel herhaaldelijk tot den pensionaris van Leiden als president van de commissie ad res ecclesiasticas. Deze laatste commissie noodigde een enkel maal wel eens een deputaat uit om hare vergaderingen bij te wonen ¹⁾. En eindelijk werd, als er een nieuw ontvanger-generaal optrad aan het geestelijk kantoor te Delft, deze nog al eens met zijne benoeming gelukgewenscht.

In het algemeen kan men zeggen, dat deputaten geregeld ter audientie gingen bij al die overheidspersonen, die krachtens hun ambt met de kerkelijke zaken in aanraking kwamen, ten einde met hen namens de synode vriendschappelijke betrekkingen te onderhouden.

Staten hadden echter blijkbaar ditmaal haast en dus ging de commissaris tot dreigen over: „Zoo oordeelde zijne Edt. dat men eene klejne ordentelykheid behoorde over te stappen, dewijle de zaak geen ujtstel leed: ende indien de Gedeputeerden eenige swarigheid daarin maakten, zejde zijn Edt. dat hij ordre had haar hiertoe niet alleen te verzoeken, maar ook te lasten: dog wilde Hij liever, dat het zonder zoodanigen last ende ordre geschiede, opdat de Kerken des te meerder hare vrijheid mogten behouden: dog beloofde den Gedeputeerden daarover volkomenlijk te guaranderen met zoodanig eene Acte tot hare verzekering als zij zelve zouden willen ontwerpen en instellen”. Deputaten hebben toen maar toegegeven: „welk alles de Gedeputeerden des Sijnodi overwegende hebben geresolveert de ujttschrijvinge te doen, zonder eene Acte van zijne Edt. af te vorderen, vertrouwende op zijn Edts. woord ende is daarover eenen brief ontworpen ende gearresteert luidende als volgt”: enz.

1) Zoo in 1708 cf. acta depp. ord. Nov. 1708, waar gehandeld wordt over de simonie: „Ds. Deputatus Oosterlant rapporteert dat hierover is besongje gehouden op den 29 Septemb. 1708 bij de Heeren Commissarissen ad res Ecclesiasticas, waarby zyn Eerw. hadde geassisteert, waerop is gevolght dat op denzelfden dagh een placcaet met naeder Ampliatie is gearresteert, en vervolgens door ordre van hunne Ed. gr. mog. aen yder der gedeputeerde, en aen de respective Classen, Exemplaeren in het laest van Octob. zijn toegesonden, waervoor de deputati syn WelEd. den Heer Raetpensionaris ende den Heer Marcus hebbe bedankt”, terwijl aldaar over de roepende zonden wordt aangeteekend: Hierover heeft mede Ds. Deputatus Oosterlant gerapporteert dat hierover op den 31 Octob. laestlede besoinge is geweest in tegenwoordigheid van zyn Eerw.; ende dat alsdoe hoope wiert gegeven datter in 't kort een Placcaet zoude uitkomen, waardoor de roepende zonden met alle kracht zullen worden tegengegaen”.

§ 19. HET INDIENEN VAN REQUESTEN BIJ DE STATEN.

Voor een niet gering deel bestond de werkring van deputaten uit het indienen van requesten bij de Staten over al die zaken, waarover de synoden zulks noodig oordeelden.

De zaken toch, waarop de synoden de aandacht der overheid wenschten te vestigen, waren vele en velerlei. Zoo waren vaste punten op het programma de paapsche stoutigheden, de roepende zonden, het licentieus boekdruken en dergelijke. Zeer gewoon waren ook requesten om verbetering van de tractementen en pensioenen. Ook trachtte men door middel van de overheid te waken tegen de Remonstranten, tegen inkomende secten zoals de Kwakers, de Herrnhutters en anderen; poogde men aldus de aan het ius ap- et improbandi verbonden misbruiken te keeren; kwam men tusschenbeide voor de verdruchte geloofsgenooten in andere landen; drong men aan op het verkrijgen eener generale huwelijksordonnantie; kortom, de synoden gaven aan deputaten velerlei opdracht tot requesteeren aangaande allerlei zaken, die behooren tot het gebied, waar de terreinen van overheid en kerk elkander raken en waar men meende, dat de overheid het hare moest doen om het kwade te bestrijden.

Aangenaam werk was dit requesteeren anders niet. Immers, de Staten verstonden uitnemend de kunst om hun onaangename zaken op de lange baan te schuiven.

Deputaten deden in den regel hun uiterste best om op hun requesten een gunstig besluit te verkrijgen. Herhaaldelijk schreven zij over ingediende verzoeken aan de kerkeraden der stemmende steden, opdat deze de zaak, waarover het betrokken verzoek ging, aan hunne respectieve regeeringen zouden voordragen en deze er aldus reeds gunstig voor gestemd zouden zijn nog voor zij ter statenvergadering ervan hoorden ¹⁾. Ook verdeelden zij wel onder elkander de leden der Staten om er ieder eenige te bezoeken ten einde de zaken vooraf aan te bevelen ²⁾. Op advies van den raadpensionaris werden remonstranties ook wel eens voorloopig ingehouden om betere tijden af te wachten ³⁾.

1) Zoo 12 Jan. 1656, Febr. 1688, enz.

2) Zoo 30 Nov. 1605, 28 Nov. 1663, enz.

3) Zie acta syn. Leerdam 1675 art. 17 en Dordrecht 1676 art. 21. Ook acta depp. ord. 20 Jan. 1655.

Deputaten deden dat soms ook uit zichzelf „om niet te veel tegelijk te verzoeken” ¹⁾. In Friesland werd zelfs aan deputaten speciaal opgedragen om eerst van de belangrijker zaken werk te maken en daarna eerst met de minder belangrijke aan te komen ²⁾.

Niettegenstaande al deze voorzichtige handelingen was de arbeid van deputaten in dezen toch vaak tevergeefs.

Slechts betrekkelijk zelden werd een verzoek rondweg afgeslagen ³⁾. In zekeren zin was dit nog het aangenaamste. Men wist dan tenminste, waaraan men zich te houden had.

In den regel echter bleven de Staten zoo vriendelijk en welwillend als maar mogelijk was, terwijl ondertusschen de zaak op de lange baan geschoven en ad calendae Graecas uitgesteld werd.

Soms diende dan als verontschuldiging, dat men zelf wel sterk voor de zaak, waarover het request ging, was, maar dat men niet wist of de andere leden der Staten ook wel voor goede executie van een uit te vaardigen plakkaat zouden zorgen. Inzonderheid was dit een geliefkoosd excuus, wanneer het ging om maatregelen tegen de Roomschen ⁴⁾. Ook vaardigde men

1) Acta depp. ord. Maart 1724.

2) Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 107: „De Deputaten zullen bij de Hooge Magten des Lands, als anders ook de *Graviora et Maxima*, na hun wijs beleid eerst urgeeren en voortzetten, en daar na de *Minus Graviora*”.

3) Zoo bv. door den raadpensionaris acta depp. ord. 25 Maart 1683, toen hij wel geneigd was de deputaten te steunen in hun pogingen om de plakkaaten tegen de Roomsche orden en dergelijke vernieuwd te krijgen, maar weigerde de gewone parochiegeestelijken daarin te betrekken. Naar zijne motiveering zou hij als voorlooper der huidige coalitie kunnen gelden: „ende gesproken werdende van de geordende kloppen en Jesuitinnen, seijde te mogen lijden, dat die daer mede wierden bijgevoegt, mitsgaders alles, wat Paepse Geestelicke raekte, behalve alleen de seculaire Priesters, dewijle, indien Papisten hier sullen wonen, deselve sonder allen Godsdienst niet kunnen werden gelaten; dat Papisterije hatelik, maar Atheisterije noch erger is”.

4) Zie bv. acta depp. ord. Nov. 1680, waar de raadpensionaris „sprak voorts van veelerhande swaricheden, waerdoor wel was tegemoet te sien, dat niet soude worden gevordert onder anderen dattet de Ridderschap stak op de steden, waerin de Papisten allerley stouticheden onverhindert pleegden, en dat sy eenige hardicheyt tegen hare ingesetenen oefnenende, deselve ligtelyk souden doen wt haer plaetsen vertrecken, waerom se derhalven daertoe ook niet konden verstaen”. Deputaten gingen toen de Heeren van

wel eens een plakkaat uit, maar lichtte de hand met de executie, wat in de praktijk natuurlijk op hetzelfde neerkomt als het niet uitvaardigen. Vandaar dat men zoo telkens de klacht ontmoet, dat de bestaande plakkaten niet uitgevoerd werden ¹⁾. Gewoonlijk bewandelde men echter den eenvoudiger weg van het commissoriaal maken van de zaak en, zoolang er dan maar belangrijker zaken waren of ook eenige leden difficulterden, was er weinig voortgang te bespeuren. Zoo waren in 1692 en volgende jaren deputaten voortdurend bezig om den pensionaris van Leiden als eerste in de commissie ad res ecclesiasticas te bewegen „dat doch eenmaal gelieve te versorgen, dat over de requesten, dew. door Haar Ed. Gr. Mog. in handen van de

---

de Ridderschap spreken en deze zeiden wel bereid te zijn te doen wat zij vroegen „insonderheytt wanneer de Steden van gelyken het placcaet te emaneren getrouwelyk wilden executeren”. Veel vorderde men zoo niet en in Maart 1686 lezen wij weer: „Deputati hebben ook gesproken met syn Ed. den Heere raadpens. die ons berigte, dat over de sake van de geordende Papen een besoinge was aangesteld ende gebragt in de Vergadering van haar Ed. Gr. Mog. Maar dat dit werk tot nog toe niet ten vollen hadden konnen ten einde gebragt worden overmits de Leden gaarne wilden versekert ende gerust gestelt wesen van malkanders executie”.

1) Zoo bv. acta depp. ord. Nov. 1680 over de roepende zonden: „de Heer Raetpensionaris daerover aengesproken zynde, antwoorde, dat hy nog eergisteren by de Ridderschap daarvan hadde gesproken, dog sonder vrugt. ende dat de placcaten daertegen gemaekt, buyten executie bleven, gelyk het bleek van de placcaten tegen vloeken en sweeren. rade efter de Ridderschap daerover nader aen te spreken”. Zie ook Maart 1681 toen deputaten spraken over „de ligveerdige en onnoodige Eden” en aan den raadpensionaris communiceerden „het concept van eenige eeden, by de Christelyke Synodus ontworpen, die geoordeelt wierden, dat om veel meinedicheden voor te komen, sonder eenig nadeel van 't gemeene beste, souden konnen worden afgeschafft” en zij hem daarbij ook wezen, doelende op het niet executeren der plakkaten, „op de eeden van schouten die sweeren dat se de placcaaten getrouwelyk sullen executeren. antwoorde dat se niet speciael gesworen hadden, dese en gene placcaten te sullen executeren, en daertoe helpen, maer soo als se in practyk waren en in 't gemeen om de justitie te administreren”. Dat het een gebrek is, dat niet alleen aan Holland eigen was, blijkt uit de acta syn. Leiden 1722 art. 23: D. Correspondens Groninganus hadde hieromtrent in actis, dat Deputati Sijnodi verklaarden dat in visitatione classium wel hadden bevonden, dat een deftig plakkaat wegens sabbathschendinge en ontheijliginge van des Heeren Heijligen naame doorgaans des Jaars wel driemaal wierde afgeleezen; dog klaagden, dat dit doorgaans zonder vrugt waere en wenschten, dat de overtredingen van dit plakkaat liever door strafoeffeningen promptelyk mogten werden uijtgeroeijdt”.

Heeren Gedeputeerden ad res Ecclesiasticas gesteld waren, mogte werden gedisponeerd". Heel veel succes hadden zij daarbij echter niet ¹⁾.

Nog onaangenamer moet voor deputaten geweest zijn, dat hun requesten wel eens zoek raakten. Zoo in 1660 een request om de diaconielegaten vrij te doen zijn van successierechten ²⁾. Eens zelfs werd de synode laat uitgeschreven, omdat het eerste request van deputaten tot het houden ervan zoek geraakt was ³⁾.

En zelfs als deputaten al deze moeilijkheden te boven kwamen en er in slaagden om overeenkomstig hun requesten plakkaten uitgevaardigd te krijgen, dan was nog het einde van het lijden niet daar, want dan was er nog, behalve het reeds zoeven vermelde bezwaar, dat zij vaak in het geheel niet geëxecuteerd werden, ook de omstandigheid, dat zij soms zelfs totaal vergeten werden. Een sterk staaltje hiervan vinden wij reeds in 1605 ⁴⁾. De synode van Rotterdam 1605 art. 19 had aan deputaten opgedragen: „Ende zullen die gedeputeerde voorsz. door-

---

1) Vergelijk hierover de acta depp. ord. van die jaren. Deputaten wenden er zich ook over tot den raadpensionaris cf. acta van Sept. 1692: „is aan den WelEd. Raadpens. vertoond, dat de requesten dienaangaande nu by de twee jaren onder den Heere Ravens pensionaris van Leyden als primier in de commissie waren berustende, sonder dat tot noch toe eenige dispositie daarop gevolgd was”.

2) Acta syn. Rotterdam 1660 art. 6, noot van een deputaat in Dr. Knutels uitgaaf: „Hierop apostille bekomen, dat de Heren van Delft, Leyden en Alcaer gecommiteert werden, om Hare Ed. Gr. M. van advijs te dienen, maar hiertoe hebbe ick meer als 10 malen den heer secretaris Beaumont selfs mondelingh, ook door iterative memorien schriftelick versocht, om ons request wederom te mogen hebben, maar tevergeefs, also 't nergens te vinden is. 't En schijnt de E. M. Heeren niet smakelick te sijn”.

Zoo was ook in Maart 1682 het request over het licentius boekdrukken „versuckelt sijnde nergens te vinden”.

Trouwens, ook in den nieuweren tijd komt dat zoek raken nog wel eens voor. Door de synode van Groningen 1899 artt. 79, 95 en 155 was een request aan de overheid, uitsprekende de wenschelijkheid van de wederinvoering van de doodstraf, aangenomen en waren deputaten aangewezen om onder meer ook dat request aan te bieden. Op de synode van Arnhem 1902 art. 45 bl. 24 en 152 blijkt, dat deze deputaten aan die opdracht niet voldaan hebben. Een der redenen, die zij hiervoor aanvoeren, was: „Daarbij is 't Request door Prof. D. K. Wielenga samengesteld en door de Synode geaprobeernd niet teruggevonden kunnen worden”.

3) Acta syn. Dordrecht 1720 art. 3.

4) O. S. A. 31 in de acta dep. 1605—1606.

lesen die placaten der heeren Staten, oude ende nieuwe, om te sien, tegen wat abusen, die kerckelyck sijn, de heeren Staten nu alreede souden mogen hebben bij placate ordre gestelt, ende sullen zulx allen classen bekent maken" ¹⁾. In hun rapport hierover moeten deputaten dan vermelden: „De Gedeputeerde hebben met groote vlijt gesocht bij den drucker der Heeren Staten, bij den Reken-camer, bij de Secretarius der Heeren Staten ende elders waer sij eenige hoope hadden te becomen de Placaten teghen kercklijcke abusen maer en hebben deselve nergens connen becoomen". Geen wonder, dat, waar de plakaten zoo onbekend waren, het aan de uitvoering niet toe kwam. Deputaten hebben toen dan ook bezwaarlijk kunnen voldoen aan de er bij gegeven opdracht der synode: „Ende indien men alsdan bevint, dat d' officieren haer ampt int wtvoeren niet en doen, zo sal men versoucken aen den Raed Provinciael, dat sodanige officieren daertoe mogen geconstringeert werden".

Dit vergeten van plakaten maakt, dat het requestreeren van deputaten vaak niet anders is dan een verzoeken aan de Staten om weder te besluiten, wat vroeger ook al besloten, maar nu vergeten is. Zoo spreken zij in 1680 met den raadpensionaris over de paapsche stoutigheden en wordt er overwogen hoe het geven van een nieuw plakkaat groote moeilijkheden in had en dan zegt de raadpensionaris ²⁾: „Seide voorts dat wy selfs eenig placcaet van de provincie van Hollant souden kunnen opsoeken en daerwt byeen stellen wat de dingen waren die wy meest versogten, dat gedaen mogten werden en dat hy dan de saek na vermogen wilde seconderen. sal derhalven na soo een placcaet worden gesogt en hetselve gevonden synde met syn Ed. worden gecommuniceert".

Wij kunnen niet anders dan het geduld bewonderen, waarmede deputaten ondanks al deze zwaarigheden somtijds tientallen van jaren achtereen bleven aanhouden. Dit requestreeren bij de overheid behoorde niet tot het aangenaamste deel van den arbeid van deputaten, maar desnietteenstaande hebben zij steeds gewillig aan den last der synoden in dezen gehoorzaamd. Dat hun moeite zoo vaak niet met goed gevolg bekroond werd, konden zij daarbij niet helpen.

1) Reitsma en van Veen III 235.

2) Acta depp. ord. Nov. 1680.

AFDEELING III.

DEPUTATEN EN DE KERKEN BUITEN DE PROVINCIE.

§ 20. HET BINNENLANDSCH KERKVERBAND.

De meeste zaken, waarmede deputaten zich ten opzichte van het verband met de kerken der andere provinciën hadden in te laten, zijn reeds vermeld in § 15 „Coetus van alle deputaten” en § 16 „De visie der autographa”, en voor zoover zij noodlijdende kerken, leger en vloot betreffen, komen zij nog in de volgende paragrafen aan de orde.

Trouwens, tijdens de republiek werd het kerkverband meest onderhouden door de correspondenten, door welke de meeste provinciën op elkanders synoden vertegenwoordigd werden. Wat de deputaten, behalve de zoeven genoemde zaken, in betrekking tot het kerkverband te verrichten hadden, bepaalde zich dan ook bijna uitsluitend tot eenige handelingen in kerkverband met het goed uitoefenen dezer correspondentie.

Zoo waren zij het, die aan de correspondenten hunnen credentie-brief gaven ¹⁾ en droegen zij er ook zorg voor, dat deze de acta der synode mede konden nemen ²⁾. Voorts moesten zij in het zeldzaam voorkomende geval, dat zoowel de correspondent zelf als zijn secundus verhinderd waren te gaan, zorgen voor het waarnemen der correspondentie ³⁾. Dit laatste werd op de synode van Schiedam 1802 art. 7 aldus onder de kerkelijke reglementen opgenomen: „wanneer de *Primus en secundus* een correspondentie niet kunnen waarneemen, dan blijft de zorg daarvan aan Depp. aanbevoelen, en moeten de Corresp. niet per acta maar persoonlijk worden waargenoomen”.

1) De copie van zulk eene acte van credentie is te vinden in het Oud Synodaal Archief 16. 4. Om de credentie te spoediger te kunnen geven, werd acta depp. extraord. van Sept. 1772 art. 4 besloten, „voortaan, als de sijnodale kist word ingepakt, bij de gewoonlijk medegenomen boeken te voegen 't boek der *Formulieren van Credentien*, om correspondenten, die ten eersten op reis moeten, schielijk te kunnen expedieren”.

2) Zie bv. acta depp. ord. Mei 1759 art. 24.

3) Hiervan ontmoette ik drie gevallen: acta depp. ord. Aug. 1699 art 1; acta syn. Brielle 1737 art. 35; acta depp. extraord. Mei 1767 art. 5—8. In dit laatste geval zag men de retro-acta na, hoe men handelen moest en vond toen het geval van 1737. In 1737 vermeldde men alleen, dat men „more solito” zoo handelde.

Ook in andere provinciën, zooals in Overijsel ¹⁾ en Gelderland ²⁾, kwamen dergelijke bepalingen wel voor.

In Gelderland stelde men zelfs ook in 1618 geen secundi voor de afgevaardigden naar de generale synode, maar liet men het aan de deputaten van synode en classis over om, als een der genomineerden verhinderd was, in zijn plaats een ander aan te wijzen ³⁾.

Of het aanbeveling verdient om aldus door deputaten, zij het dan ook als uitzonderingsmaatregel, kerkelijke afgevaardigden, hetzij correspondenten, of synodeleden, of anderen, te doen benoemen, is eene andere vraag en wel eene, die naar ik meen ontkennend beantwoord moet worden.

Het doen van zulke benoemingen leidt er toch zoo licht toe, dat deputaten zich gaan beschouwen als een soort van bestuurscollege, dat een zekere mate van regeermacht heeft.

Ook is het aanwijzen der mannen, die haar vertegenwoordigen zullen en door welke hare zaken behartigd zullen worden, eene bevoegdheid, welke de kerken niet uit handen behooren te geven, wanneer het niet absoluut noodzakelijk is.

En deze noodzaak bestaat hier allerminst. Eene veel betere regeling is dan ook de thans in de Gereformeerde kerken gevolgde gewoonte, dat, wanneer er in eenig deputaatschap eene vacature ontstaat, waarin niet door het aanwezig zijn van een secundus

1) Toen de synode van Kampen 1620 art. 25 de correspondentie nuttig oordeelde, besloot zij er aan de Ridderschap en de Steden vergunning toe te vragen. „Twelke geschiedende, sullen de extraordinare deputaten daertoe werden verkoren door de ordinare deputaten deses synodi”. Reitsma en van Veen V 352.

2) Johannes Smetius, Synodale Ordonnantien, ed. 1736, bl. 93: „D. Deput. hebben eens in dat Jaar, als geen Synode gehouden wierd, sorge gedragen, dat evenwel de Correspondentien wierden waargenomen, 't welk de Synodus heeft goed gekeurt”. Syn. pr. 1703. En bl. 105: „Soo uyt de Deputatis ad Synodum Nationalem, ofte Correspondentie, iemant niet soude konnen reysen, hebben Deputati Synodi last, om een ander bequaam Persoon te substitueren”. Syn. pr. 1606.

3) In 1606 was het aan deputaten der synode alleen opgedragen cf. de vorige noot en Reitsma en van Veen IV 150. In 1618 luidde het besluit: „Ende indien het gebuerde bij cranckheijt ofte andere gevalle, dat d' eene off d' andere niet en konde komen, zijn gelast de deputati sijnodi met den deputatis classis, daer het soude mogen vallen, andere in derselvigen plaetse vuyth den geheelen vorstendomb ende graeffschap sine discrimine te nominieren ende te committieren”. Reitsma en van Veen IV 313.

is voorzien, terwijl er toch voor de eerstvolgende synode in voorzien moet worden, dat alsdan de classis, waartoe de uitgevallene behoorde, in zijn plaats een ander aanwijst. Ook zou, wanneer het een deputaat der generale synode betrof, de provinciale synode in de vacature kunnen voorzien, wanneer de tijd van haar samenkomen tenminste spoedig genoeg was, om hierdoor geen te groote stagnatie in de behartiging van de aan den betrokken deputaat opgedragen belangen te veroorzaken. Op deze wijze voorzien de kerken zelve in de opengevallen plaats en is er geen gevaar, dat aan deputaten te veel macht wordt gegeven.

---

§ 21. DE NOODLIJDENDE KERKEN.

De gedachte, die aan het onlangs opgerichte Centraal Bureau van Weldadigheid ten grondslag ligt, is niet nieuw. Reeds in de zeventiende eeuw had men zich afgevraagd, „off' niet dienstig was, op middelen te denken, om de noodlydende kerken, die haar aan dese Christelyke Synodus aangeven op dier voegen de behulpzame hand te bieden, dat die onkosten, welke in het collecteren van die penningen gewoon syn gedragen ende van den Ontfang derselver afgetrocken te worden ende dikwils hoog loopen, mogten, so veel doenlyk, worden, so niet in 't geheel voorgekomen, immers seer vermindert" ¹⁾).

Ook toen heeft men de oplossing dezer moeilijkheid in de richting van centralisatie gezocht. Reeds in het midden der eeuw was men daarover doende geweest. Toen was echter het motief meer, dat „de Christelicke Synodus jaerlics tot haer groot ongenoegen ende met verswaringe van 's lants costen, door veler handen sollicitanten ende sollicitatien wert opgehouden, ende de versoecken evenwel doorgaens sodanich zijn, dat se uyt cracht van de gemeynschap der heyligen, des E. Synodi raet ende bijstant vereyschen" ²⁾). Op grond hiervan wordt dan op de synode van Woerden 1655 art. 25 een project ontworpen, waarbij een fonds zou worden opgericht, waaraan iedere classis dan jaarlijks vijftig gulden moest bijdragen. Sollicitanten moesten zich

1) Acta syn. 's Gravenhage 1683 art. 10,

2) Knuttel, Acta III 451,

wenden tot de deputaten der synode en wanneer dan door eene commissie in overleg met het moderamen en onder goedkeuring der synode beslist was wat ieder zou ontvangen, dan konden deputaten dat uit het fonds uitbetalen en een eventueel overschot bewaren tot het volgende jaar. Van dit project bleek echter op de volgende synode te Dordrecht 1656 art. 1 „dat het selvige aen eenige Classen nogh onsmackelick was”. In de volgende jaren werden er toen nog verschillende andere voorstellen met hetzelfde doel gedaan, maar tot eenstemmigheid kon men niet komen. Wel werd door Woerden 1664 art 41 nog het besluit genomen, „dat Deputati, bij occasie van de examina en anders, in de respective Classen verschijnende, de difficulterende leden ontrent de fons charitatis sullen zoeken te bewegen tot uniformiteyt met de andre Classen”, maar ook dit hielp niet veel en zoo wordt in het volgende jaar over dit fonds besloten: „sal deselve gelaten werden buyten deliberatie”, wat toen eenige jaren aldus bleef.

Op de synode van 's Gravenhage 1683 art. 10 kwam de zaak weder ter sprake en werd toen, zooals in den aanvang dezer paragraaf gezegd werd, gemotiveerd als strekkende tot bezuiniging van collectieerkosten, op welke motiveering dan het voorstel volgde: „ende of derhalven niet wel diende die vervalle fons charitatis, van dewelke art. 32 synodi praecedentis, in sodanigen wijze wederom de novo te werden opgerecht, dat men de respective Classen mogte recommanderen jaarlijks hare giften in dier mate na haar vermogen te vergrooten, dat men uit de jaarlijkse in te brengene somme, de noodlydende kerken pro rato ende ter discretie van de Christelyke Synodus, ende uit het overschot de particuliere Postulanten, op het scheiden van de Synodus, van jaar tot jaar mogten soulageren; ende dat so de respective kerken van den gedurigen aanloop ende de noodlydende van de reis ende teerkosten in so verre mogten ontheft worden”. De classen nemen het voorstel ad referendum, maar het resultaat was te Buren 1685 art. 10 dat het verworpen werd ¹⁾.

Gedurende de enkele jaren, dat men beproefde die fons charitatis tot eene vaste instelling te maken en dat er ook eenig geld in aanwezig was, had dit bedrag gestaan onder het beheer van

1) „Ad art. 10 sprekende van de Fons charitatis, konnen maar weinige Classen goetvinden, deselve te herstellen; ende word alsoo dese sake voor het tegenwoordige daar gelaten.”

de deputaten der synode, die daarvan jaarlijks aan de synode verantwoording deden. Doordat van die vaste instelling niets kwam, verviel natuurlijk dit deel hunner werkzaamheid.

Toch hadden zij ook ten opzichte der noodlijdende kerken nog hun geregelden arbeid.

Zoo hadden zij gewoonlijk de zorg, dat het ter synode bijeengebrachte aan het goede adres kwam ¹⁾. Ook bevalen zij wel eens sommige aanzoeken bijzonder aan, of werd hun opgedragen te onderzoeken of een verzoek om hulp wel gegrond was. In het algemeen maakten zij er mede dadelijk werk van, als er twijfel opkwam of de liefdegaven wel behoorlijk besteed werden. Zoo stelden zij herhaaldelijk een onderzoek in naar de wijze van verdeling van hetgeen ten behoeve van de kerken van Gulik en van de Paltz gegeven werd ²⁾. Desgelijks werd, toen op de synode van Breda 1697 art. 3 nog geen voldoende afrekening was ingekomen van het ten vorigen jare aan de Guliksche kerken ter ondersteuning gezondene, besloten: „dat hetgene de Classen nu hebben medegebracht sal gestelt worden in handen van d.d. Deputati hujus Sijnodi, die hetselve sullen bewaren, totdat de Sijnodus Juliacensis het bovenstaende sal hebben vol-

1) Ook in de andere provinciën bestonden dienaangaande bepalingen cf. Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771, bl. 255: „De Liefdegaven voor de Paltze en Guliksche Kerken zullen door de Predikanten van de resp. Classen aan de Deputaten Sijnodi voor Alderheiligen overhandigt, en als dan terstont door *Dom. Exbursarius* moeten overgemaakt worden”. Zie ook acta syn. Sneek 1775 art. 25: „Dewijl men in de Sijnodale acten dikwijls vind *Dus. Depp. hebben gegeven* (betrekkelijk tot de overgezondene Liefdegaven) terwijl dog de Classen de gevers zijn, en waarvandaan dikwijls abuizen zijn voorgevallen in het waarnemen van Correspondentien, van de zodanige die de Sijnodale zaken niet al te kundig zijn, derhalven men behoort te zetten *Dus. Depp. hebben van de Classen ontvangen en overgemaakt.*” En voor Gelderland cf. Johannes Smetius, Synodale Ordonnantien, ed. 1736, bl. 49: „Deputati Synodi zyn gelast de Penningen voor de nootlydende Kerken te collecteeren.” Syn. pr. 1688, en ook bl. 51: „De Deputati Synodi sullen notitie houden van 't gene tot opbouw en reparatie van Kerken, en noodlydende gegeven wort, om sulks Jaarlyks de Acte Synodi te laten insereren”. Syn. pr. 1659.

2) Zie acta depp. ord. van Nov. 1693, Sept. 1712, Febr. 1755, enz.

Zoo stellen ze er in Sept. 1737, toen de afgevaardigden der Litthausche kerken anderhalf jaar lang in Nederland aan het collecteeren bleven, een onderzoek naar in of die zaak wel in orde was. Hierbij de opmerking, dat dit niet kwalijk genomen werd, „dewijl men meermaals in Hollant door afgezanten van nootlijdende kerken misleit was”.

bracht, om alsdan pro re nata volgens hare discretie over te leveren; sullende de Sijnodus lauderen hetgeen haer Eerw. daerin sullen hebben gedaen" ¹⁾).

Waar deputaten derhalve reeds geregeld bemoeiingen met de noodlijdenden hadden, daar sprak het vanzelf, dat de synode van 's Gravenhage 1738 art. 5, toen zij besloot ter betere behandeling van deze zaak eene systematische lijst van alle door de synode van Zuid-Holland ondersteunde kerken en personen te doen vervaardigen, het samenstellen van die lijst aan de deputaten opdroeg, die daaraan dan ook blijkens de acta van Woerden 1739 art. 6 voldeden ²⁾. Aan hen werd toen later ook de zorg voor het bijhouden van die lijst toevertrouwd ³⁾.

Ten slotte werd in de achttiende eeuw hun werkkring ten opzichte der noodlijdenden weder iets uitgebreid. In dien tijd mocht men namelijk gaarne ten behoeve van kerken, die jaar in jaar uit ondersteuning noodig hadden, vaste fondsen aanleggen, waarvan de renten dan als jaarlijksche ondersteuning werden uitgekeerd. Op deze wijze werden in den loop der eeuw fondsen gevormd ter ondersteuning van de kerken van Pennsylvanië, van Litthauen, van de Waldenzen en van Aswijller in Lotharingen ⁴⁾. Deze fondsen waren onder de hoede van deputaten gesteld, welke hun praeses met het beheer er van belastten. Voorbeelden van wanbeheer dier fondsen door deputaten trof ik niet aan. Slechts eenmaal leverde de afrekening moeite op,

1) Dergelijke besluiten ook te Leiden 1700 art. 6 en te 's Gravenhage 1705 art. 9.

2) Een copie dezer lijst vindt men Oud Synodaal Archief 28.

3) Zie o.a. acta syn. Rotterdam 1768 art. 17 en acta depp. extraord. van Mei 1775 art. 7.

4) Heel groot waren die fondsen niet. In 1798 was, cf. acta depp. extraord. van Maart 1798 art. 15, het in 1731 begonnen Pennsylvanische fonds f 12700.—, het in 1754 begonnen Litthausche fonds f 5000.—, het in 1765 begonnen Waldenzer fonds f 5500.— en het in 1779 begonnen Aswijller fonds f 4000.—. Trouwens, ook het jaarlijks tijdens de synode onder de verschillende noodlijdenden verdeelde bedrag beliep gewoonlijk slechts omtrent f 2000.—. Redenen om, zooals men wel eens doet, de milddadigheid der achttiende eeuw bijzonderlijk te roemen in tegenstelling met die van den tegenwoordigen tijd zijn er niet, vooral wanneer men er op let, dat men toen nog niet had de uitgaven voor de zending, waarvoor de protestanten thans jaarlijks ongeveer een half millioen geven, en voor de kerk, waarvoor de gereformeerden thans jaarlijks ruim anderhalf millioen bijebrengen, om nu nog niet eens te spreken van de uitgaven voor het Christelijk onderwijs en vele andere belangen.

toen in 1802 Ds. Donker als deputaat aftrad en zijn opvolger meer dan een jaar werk had om alle fondsen uit zijne handen los te krijgen. Ten laatste kwam het echter geheel in orde ¹⁾. Bij den overgang in 1816 werden ook deze fondsen, voorzover zij toen nog bestonden, met de archieven en documenten overgegeven aan het provinciaal kerkbestuur van Zuid-Holland ²⁾.

Bespreking van de vraag, of de vorming van zulke fondsen tot ondersteuning van hulpbehoevende kerken en personen wenschelijk is, valt buiten het bestek van dit proefschrift. Wel kan gezegd, dat, indien er zulke fondsen gevormd worden, er dan natuurlijk ook deputaten aangewezen moeten worden om ze te beheeren.

En geheel afgezien van de vorming van vaste fondsen — er zullen altijd wel hulpbehoevende kerken zijn, die terecht een beroep kunnen doen op meer vermogende zusterkerken. Het verleenen van steun behoort dan echter ordelijk en naar vasten regel te gaan. Daarom is het goed, dat de classen en synoden deputaten benoemen, die haar over aanvragen om steun kunnen inlichten en hare besluiten tot hulpverleening kunnen uitvoeren.

---

§ 22. PENNSYLVANIË.

Gedurende de geheele achttiende eeuw hadden de deputaten velerlei bemoeiingen met de door Gereformeerde Duitsche vluchtelingen in Pennsylvanië gestichtte kerken. Deze kerken, die vooral in den aanvang zeer noodlijdend waren, werden door hen op allerlei wijze gesteund. De acta der deputaten vertoonen daarvan de duidelijke sporen, want een groot deel daarvan is

---

1) Zie acta depp. extraord. van Juni 1803. Blijkbaar naar aanleiding hiervan wordt dan in 1803 op de synode van Gorinchem art. 6 besloten: „Op voorstel van H.H. Depp. wierd in rondvraag gebragt, en in een sijnod. besluit veranderd het voorstel van Schieland, dat eer een afgaand Dep. Syn. zijn afscheid neemt van de Sijnodus, vooraf zal moeten blijken, dat hij de papieren en gelden, tot de Sijnodus behoorende, aan zijne successors heeft overgegeven, en met dezelve geliquideerd heeft”.

2) Acta depp. extraord. van 30 April 1816.

aan het behandelen van Pennsylvanische zaken gewijd, soms zelfs tot bijna een derde gedeelte toe ¹⁾.

De steun, welken zij aan die kerken verleenden, bestond voornamelijk in het zenden van predikanten en geld ²⁾.

Telkens wordt in de acta van deputaten gewag gemaakt van het uitzenden van predikanten naar Pennsylvanië. Deze zijn, gelijk trouwens, waar het Duitsche gemeenten betref, ook wel vanzelf spreekt, steeds uit Duitschland afkomstig. Indien zij nog proponent zijn, dan worden zij door deputaten eerst peremptoir geëxamineerd, maar wanneer zij in Duitschland reeds dienst gedaan hebben, dan behoeven zij geen examen meer af te leggen. Daarna worden zij door deputaten voor den dienst in Pennsylvanië bevestigd en ontvangen een som gelds voor de reiskosten. Tot bijna aan het einde der eeuw toe gaat dit door. Zoo worden in Juni 1786 nog twee en in November 1787 nog een proponent voor den dienst in de Pennsylvanische kerken geëxamineerd. Op het laatst waren deputaten echter wel zeer ongelukkig met de personen, die zij uitzonden ³⁾. Buitendien waren de zich ontwikkelende Amerikaansche gemeenten hoe langer hoe minder op uit Europa komende predikanten gesteld.

Behalve door het uitzenden van predikanten boden deputaten ook steun door het overmaken van geld. Zooals wij zagen, werd hiervoor door de synode een fonds gevormd. Ook verkregen deputaten gedurende een aantal jaren eene subsidie der Staten ten behoeve der Pennsylvanische kerken, eerst van tweeduizend, later van duizend gulden per jaar.

Voorts beproefden deputaten door hunne adviezen die kerken bij te staan. Of liever, zij hielden haar als onmondigen onder een soort van curateele. Eene classis mochten zij niet vormen. Wel konden de predikanten een coetus vormen, maar van dezen

---

1) Zoo handelen in het jaar 1756—57 van de 253 bladzijden der acta deputatorum 77 bladzijden over Pennsylvanië.

2) Bij de behartiging van de Pennsylvanische aangelegenheden werkten deputaten steeds samen met de Amsterdamsche commissie voor Pennsylvanië.

3) Zoo wordt een van hen beschuldigd van moord en leeft daarbij nog slecht ook, zoodat hij afgezet moet worden. Een ander lag dadelijk overhoop met den Pennsylvanischen coetus en schreef hun een brief „dewelke van de geheele Vergadering zoo Predicanten, als Ouderlingen voor zeer beledigend, onbedagt en onbezonnen driftig is verklaard geworden”. Hij werd elders predikant. Acta depp. extraord. van Maart 1790,

coetus moesten zij dan de acta aan deputaten toezenden, die ze zorgvuldig nagingen en over de verschillende artikelen hunne goed- of afkeuring aan den coetus bekend maakten. Gelijk zich denken laat, gaf dit wel eens tot botsingen aanleiding. Vooral tegen het einde der eeuw, toen Amerika een vrij land was en de coetus ook al bijna twintig predikanten telde, begonnen die kerken zich meer zelfstandig te gedragen. Wanneer men de acta leest, krijgt men den indruk, dat deputaten zich in den nieuwen toestand niet kunnen indenken. Zoo gaat bijvoorbeeld de coetus zelfstandig over tot het examineeren en bevestigen van in Amerika gestudeerd hebbende predikanten. Deputaten schrijven daarover dan, dat zij zich zeer verwonderen, „dat de coetus, die voorheen nimmer personen tot den openbaren Predikdienst pleegd toe te laten, zonder de Sijnode en onze commissie hierin te kennen, nu telkens hiermeede bij overhaasting en zonder eenige correspondentie met ons voortgaat; wij agten ons verplicht, den coetus tegen zulk eene onvriendelijke handelwijze ernstig te waarschouwen, als die zekerlijk ook al tot huisverigheid in de bedeling der liefde-gaven kon aanleiding geven” 1).

Men kan zich voorstellen, dat deze bedreiging op de zelfstandig wordende kerken wel de omgekeerde uitwerking gehad zal hebben, als deputaten ervan verwachtten. Zelfstandigheid der kerken is een te kostelijk goed, dan dat men haar voor eenige honderde guldens per jaar zou verkoopen. De toon der brieven wordt dan ook steeds onafhankelijker en de omwenteling van 1795, toen deputaten eerst geruimen tijd niet vergaderden en er daarna een geheel veranderde toestand intrad, schijnt voor de Pennsylvanische kerken eene welkome aanleiding geweest te zijn om zich van de lastig wordende curateele te ontslaan. Ten minste na dat jaar houdt de correspondentie op 2).

1) Acta depp. ord. van 1788.

2) De geldzendingen naar Pennsylvanië waren in dat jaar ook gestaakt en toen later een onderzoek gedaan werd naar de verschillende fondsen, teekenen deputaten, acta depp. extraord. van Maart 1798 art. 15, bij het Pennsylvanisch fonds aan: „Voor 't overige maken Dep. niet de allerminste zwaarigheid om te advijseeren, alzo het ex retroactis blijkt hoe weinig de Pensylvanische kerken aan de Nederlandsche liefde en milddaadigheid beandwoord hebben, en hoe zij zelve de correspondentie hebben afgebroken, dat geheel dit fonds naa gronden van recht en billijkheid tot andere God-

Men behoeft het niet te betreuren, dat derhalve aan dit deel van den arbeid van deputaten een einde kwam. Vooreerst toch is het naar Gereformeerd kerkrecht min gewenscht, dat deputaten trachten op te treden als een soort bestuurscollege over andere kerken. En ten tweede is het ook niet goed, om aan het verleenen van steun het recht te willen ontleenen om zich te bemoeien met de regeling van allerlei interne aangelegenheden der ondersteunde kerken. Veeleer moeten deze juist zooveel mogelijk tot zelfstandigheid geprikkeld worden, opdat zij hoe eer hoe beter allen steun van buiten kunnen ontberen en geheel op eigen wieken drijven.

§ 23. INDIË.

Nadat de in § 15 vermelde pogingen om de behandeling der Indische zaken aan een algemeen coetus van deputaten aller provinciën te doen opdragen, mislukt waren, kregen de synodale deputaten al minder met Indië te doen. Oorspronkelijk waren hierop betrekking hebbende zaken nog wel aan deputaten opgedragen ¹⁾, maar successievelijk werden de verschillende deputati ad res Indicas benoemd ²⁾ en kwam bijna de geheele correspondentie met Indië in hun handen. In Zuid-Holland kwam

---

vruchtbare oogmerken mag worden gebruikt, waardoor beter aan 't heilzaam doel der milddaadigheid, die deze giften onbekrompen uitrekt, zal worden beantwoord, dan zulks door die van Pensylvanië is geschied".

Over dit fonds is toen in de volgende jaren nog veel te doen geweest, daar ook verschillende andere provinciën, die indertijd voor Pensylvanië hadden bijgedragen, aanspraak maakten op een deel van het fonds. Na langdurige onderhandelingen werd goedgevonden het percentsgewijze naar de gegeven bijdragen te verdeelen, wat eindelijk geschiedde in Maart 1808 cf. acta depp. ord. van Maart 1808.

1) Zie in de acten der synoden het desbetreffende artikel bv. Brielle 1653 art. 16: „De bevordering van het Christendom in Oost-Indien, waarvan Art. 35, blijft D. Deputatis als vooren bevolen". Knuttel, Acta III 363.

2) Zie over deze deputati Dr. C. W. Th. baron van Boetzelaer van Dubbeldam, „De Gereformeerde Kerken in Nederland en de zending in Oost-Indië in de dagen der Oost-Indische Compagnie".

het zoover na het besluit der synode van Gouda 1679 art. 15 : „Ad art. 15 belangende de Indische saken, is op voorslag van D. D. Deputati goedgevonden, dat de Classen daer kameren zijn, de Indische saken, in conformiteyt met die van Noorthollant voortaan self sullen behandelen”. Van toen af bepaalden de betrekkingen der gewone deputaten met Indië zich alleen tot het geregeld verzenden van de acta der synoden ¹⁾.

Het is te betreuren, dat de synode door dit besluit de behartiging van de Indische aangelegenheden feitelijk tot een zaak van slechts een paar classen maakte. Veel beter zou het geweest zijn, indien zij zelve deze deputaten benoemd had en aldus het verband met de Indische kerk aan de zorg van alle kerken der provincie was toevertrouwd gebleven.

Overigens kan men het niet anders dan toejuichen, natuurlijk geheel afgezien van de wijze waarop deze deputati ad res Indicas meenden hun taak te moeten opvatten, dat door dit besluit gebroken werd met het systeem van alles aan eenzelfde stel deputaten op te dragen en het dus tot eenige decentralisatie en verdeeling van arbeid kwam. Gelijk wij in latere paragrafen zullen zien, is het benoemen van verschillende deputaten voor de verschillende belangen zeer aan te bevelen en de instelling van afzonderlijke deputati ad res Indicas is tenminste eene schrede op dezen weg, al is de wijze hunner benoeming door de classen en niet door de synode minder goed te keuren ²⁾.

---

§ 24. LEGER-, EN GEZANTSCHAPSPREDIKANTEN.

Gedurende vreedestijd leverde de geestelijke verzorging van het

---

1) Hierover waren besluiten genomen door de synoden van Schoonhoven 1630 art. 48 en Delft 1677 art. 28. Dat de gewone deputaten dit bleven doen blijkt uit den staat hunner inkomsten, daar zij voor dit werk eene extra vergoeding ontvingen cf. § 8.

2) Ook met andere buitenkerken hadden deputaten soms bemoeienissen. Zoo zijn er in de acta deputatorum van 1641 en volgende jaren eenige op last der synode met Brazilië gewisselde brieven. Ook boden deputaten aan de kerk van Norwich hulp, toen in 1686 haar beroepen predikant onbehoorlijk lang uitbleef. Maar dit zijn toch maar sporadische gevallen.

leger geene moeilijkheid op. Dan waren vanzelf de garnizoenspredikanten aangewezen om in dezen dienst te voorzien. Anders stond het echter bij oorlog, wanneer het leger te velde was. In dat geval moest iedere provincie haar bepaald getal predikanten leveren om bij het leger dienst te doen. De provinciën hadden daarvoor gewoonlijk weder eene regeling getroffen, volgens welke iedere classis op haar beurt een predikant moest afstaan, die ten hoogste een jaar bij het leger diende. Was dat jaar om en duurde de oorlog nog voort, dan was daarna de volgende classis aan de beurt. De zorg nu, dat dit alles goed liep, was, wat sommige punten betreft, aan deputaten opgedragen.

Zoo bepaalde de synode van Gorinchem 1692 art. 7: „Deputaten moeten zorge dragen in tijdt van oorlog, dat de E. E. Classen leggende onder en aan de tourbeurten om een predikant naa 't leger te zenden tijdig van haare tourbeurten verwittigt ende derwaarts gezonde predicanten wel getracteert worden.”

De Raad van Staten schreef aan deputaten hoeveel predikanten er noodig waren en deze zorgden dan verder, dat zij er kwamen ¹⁾. Tevens moesten deputaten er op letten, of de aangaande den legerdienst vastgestelde artikelen nageleefd werden ²⁾.

De synoden zagen er nauwlettend op toe, dat deze legerpredikanten behalve hunne politieke aanstelling ook eene behoorlijke kerkelijke commissie ontvingen. Zoo oordeelde reeds de synode van IJselstein 1626 art. 21, dat de legerdienst „sonder kercklijcke seyndinge niet en behoort te geschieden” en zij machtigt de classis 's Gravenhage om daarin te zamen met de synodale deputaten te voorzien, wanneer er iemand tot den legerdienst beroepen wordt ³⁾. Te Leerdam 1675 art. 42 wordt dit dan aan deputaten aanbevolen ⁴⁾.

Gedurende hun dienst hadden de legerpredikanten met de deputaten weinig meer te maken. Wel bepaalde de synode van Brielle 1693 art. 10, dat de legerpredikanten te zamen bij forme van een classis moeten bijeenkomen en „dat soo eenigh voorval

1) Soms werden er ook proponenten voor genomen, die dan door deputaten geexamineerd en bevestigd werden. Zie over een en ander bv. acta depp. Mei en Juni 1675, Nov. 1690, Dec. 1691, Mei 1692, enz.

2) Acta syn. Gorinchem 1642 art. 23. Knuttel, Acta I 365.

3) Knuttel, Acta I 171.

4) Een copie van eene kerkelijke commissie door deputaten vindt men bv. acta depp. van Maart 1676.

sich opdede, te swaer om bij haer te kunnen worden afgedaen, alsdan sal hetselve aen de Gedeputeerden Sijnodi om advijs worden overgeschreven", maar er is mij geen geval bekend, waarin dit laatste geschied is.

Daarentegen moesten zij tegen het einde der achttiende eeuw bij hun terugkeer uit het leger aan deputaten hunne acte van dimissie vertoonen en rapport doen van hun dienst ¹⁾.

Dergelijke bepalingen als in Zuid-Holland bestonden ook in de andere provinciën ²⁾.

Over het algemeen kan men dus zeggen, dat aan deputaten met betrekking tot den dienst bij het leger zijn opgedragen eenige formeele werkzaamheden, die moesten strekken tot een geregeld en zuiver doen loopen van dezen arbeid en voor zover ik heb kunnen nagaan hebben zij nooit getracht zich ten opzichte van de legerpredikanten eenige meerdere macht aan te matigen.

Eenigszins anders staat het echter met de gezantschapspredikanten. Vaak hadden zij ook deze te examineeren ³⁾ en van eene kerkelijke commissie te voorzien. Voorts schijnt het gewoonte geweest te zijn, dat zij bij ontslag hunne acte van dimissie moesten vertoonen ⁴⁾.

In den loop der achttiende eeuw trachten deputaten echter ook een soort toezicht op de ambassadekerken te verkrijgen. Ten minste, eenigen tijd achtereen laten zij de door hen geexamineerde ambassadepredikanten toezeggen, „dat alle jaaren eens of tweemaal schriftelijk aan deputati Sijnodi sal verslag doen van den staat van sijne Gemeinte" ⁵⁾. Veel gaf dit echter niet, want slechts zeer zelden zond zulk een predikant inderdaad een verslag in.

1) Zie bv. acta depp. extraord. Maart 1794, art. 24 vlgg.

2) Zie bv. Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 127; Johannes Smetius, Synodale Ordonnantien, Aanhangsel bl. 31—35; Utrechts Synodaal Handboekje, ed. 1803 bl. 145—152.

3) Zie over deze examens nader § 29.

4) Zie acta depp. van Maart 1716 art. 2: „Wijl D. van Aalst, gewesen predikant van de Ambassade in Vrankrijk, van daar hier is wedergekeert, en sijn dienst geeindigt, is geresolveert, gem. D. van Aalst te beschrijven om staande dese vergaderinge hier te komen, en te vertoonen een getuigenisse van het wel en getrouw waarneemen van desselfs dienst". Op 18 Juni geschiedt dit dan.

5) Zoo bv. acta depp. van Oct. 1730; Maart 1734; enz.

Men schijnt dan ook vrij spoedig van het vragen van die belofte weder te hebben algezien. ¹⁾

Trouwens, veel beter en natuurlijker regeling is dergelijke kerken als buitenkerken bij een classis in te deelen en ze aldus gewoon in het kerkverband op te nemen, waarmede ze vanzelf ook onder het toezicht der kerkvisitatoeren vallen.

---

§ 25. DE OLIJFBERG.

Van bijzonderen aard waren de betrekkingen der Zuid-Hollandsche deputaten tot den Brabandschen Olijfberg ²⁾.

1) Ten minste in Dec. 1750 bevestigen deputaten den predikant voor Constantinopel zonder van hem die toezegging te vorderen.

Wel schrijven zij in 1756 bij de hooglopende twisten te St. Petersburg tusschen den gezant en den predikant in de hoop van te kunnen bemiddelen aan dezen laatste „uijt hoofden van de relatie, die sij tot dien pred. hebben als sijnde door hen geordent”, maar hier was er, waar door die twisten alle godsdienstoefening stil stond en er ook van andere zijde over aan deputaten geschreven was, eene speciale aanleiding.

2) De kruiskerk te Antwerpen. Wel te onderscheiden van den Vlaamschen Olijfberg. Deze laatste, de kruiskerk te Maria Hoorebeeke, stond in verband met de Zeeuwsche kerken en over haar vinden wij in de acta depp. extraord. van Maart 1808 bericht:

„Dat het getal der Gereformeerde zielen bestaat uit 180, dat der ledematen uit 106.

Dat die Gemeente zig bevind in Vlaanderen voornamelijk in twee dorpen gelegen onstreeks de stad *Kortrijk*, genaamd *Maria Hoorebeeke* en *Ettichoven*.

Dat zij weleer behoorde beurtling onder het driejarig bestuur van ieder der 4 Zeeuwsche classen, die elke telkens op hare beurt eene commissie decerneerden, bestaande uit drie harer leden, met den Raadpensionaris der provincie aan het hoofd, voor wien na 1795 subintreerde de Secretaris van het Departementaal bestuur — dat deeze commissie op zig zelven stond, en bij hare aftrede alleen aan de volgende verslag deed, met overgave der stukken. — dat de predikant, wiens jaarlijks tractement bedroeg f 600—: —: wierd betaald uit de provintiale Kas van Zeeland, wordende somtijds uit diezelfde kas nog wel extraordinaire subsidiën verstrekt tot reparatie of ondersteuning — dat de reden waarom die betaling opgehouden heeft is, omdat men zedert in den Haag begreepen heeft, om geene buitenlandsche Gemeenten meer te moeten onderhouden.

dat er wel veele moeite is gedaan, om op de eene of andere wijze con-

Daar de acta deputatorum van de eerste helft der zeventiende eeuw bijna alle verloren zijn, kunnen hunne handelingen ten opzichte van den Olijfberg voor dien tijd daarin niet nagegaan worden. De acta der synoden zelve zwijgen in de zeventiende eeuw natuurlijk over den Olijfberg geheel ¹⁾, daar het bestaan van deze als kruiskerk altijd eenigszins precair was en wat op haar betrekking had dus niet openbaar gemaakt moest worden, weshalve de synode hare zaken in geheime zittingen besprak en het verhandelde niet in de acta opnam ²⁾.

Van het jaar 1641 af kunnen wij echter door de acta der deputaten hunne velerlei bemoeiingen met de Antwerpsche kruiskerk nagaan. Feitelijk was omtrent de geheele verzorging van deze kerk in hunne handen.

Wat de financiën betreft, schijnen deputaten oorspronkelijk de zorg voor het beheer daarvan gehad te hebben. Ten minste wij vinden, dat de aftredende deputaat telkens verantwoording doet van het beheer der voor den Olijfberg ontvangen en uitgegeven gelden en het batig saldo aan zijn opvolger overdraagt ³⁾. In later tijd schijnt deze zorg echter alleen bestaan te hebben in het geregeld ieder half jaar bij de Gecommitteerde Raden aanvragen van het tractement en in het overmaken daarvan aan den predikant ⁴⁾.

Voorts was in handen van deputaten de zorg voor het beroepen, examineeren, bevestigen en ontslaan van de predikanten.

---

tinuatie van die toelage onder wat naam dan ook te obtineeren dog geheel vergeefs, en dat thans alle uitzigt daarontrent volstrekt gesloten is”.

1) Wel wordt er een enkel maal gesproken over de predikanten in de kruiskerken in het algemeen bv. Dordrecht 1647 art. 55, Delft 1648 art. 69 en Leiden 1649 art. 65, Knuttel, Acta III 58, 99, 158.

2) Dat de synoden in het geheim wel over de kruiskerken handelden en aan hare deputaten opdracht dienaangaande gaven, blijkt daaruit, dat deputaten in hunne acta 1642—1643 vermelden, dat zij „volgens hun secreten last” iemand voor het bedienen der kruiskerken gevonden en van de Staten het tractement verkregen hebben.

In de achttiende eeuw was geheimhouding blijkbaar niet meer noodig, want toen werd herhaaldelijk in de acta der synoden van den Olijfberg gesproken bv. Gorinchem 1714 art. 3 en Brielle 1715 art. 3. In Nov. 1767 zetten deputaten zelfs gewoon op het adres van een brief aan den predikant, dat hij is „Tres Fidelle Ministre de la Parolle de Dieu”.

3) Zie bv. acta depp. van Aug. 1656, Oct. 1660, enz.

4) Een copie van het request om het tractement, dat eerst zes, later acht honderd gulden bedroeg, voor in het deel Oud Synodaal Archief 32 IV,

Tot in het midden der achttiende eeuw deden zij dit geheel zelfstandig. Toen waren zij echter een paar maal min gelukkig in hun keuze, want kort na elkander werden twee predikanten door geestesstoringsen ongeschikt voor hun arbeid ¹⁾. Dit veroorzaakte nog al extra kosten en dat zal ook wel mede de reden geweest zijn, waarom de Gecommitteerde Raden bepaalden dat de beroeping voortaan door hen geschieden zou uit een drietal, dat deputaten hun moesten aanbieden. En toen het voorkwam, dat van een geformeerd drietal er twee vooraf verklaarden niet in aanmerking te willen komen, spraken Gecommitteerde Raden uit, dat zij wenschten, dat het drietal uit drie serieuze candidaten zou bestaan ²⁾.

Eindelijk hielden deputaten ook voortdurend toezicht op den gang van zaken in Antwerpen, moest aan hen geregeld rapport gedaan worden van den staat der kerk en werd bij geschillen hunne bemiddeling ingeroepen. Hunne verhouding tot den Olijfberg kan bv. gekend worden uit wat zij Ds. Petrus Craan bij zijne bevestiging in 1739 aanzegden ³⁾:

„1. dat zijn Eerw. is en blyft onder het particulier kerkelyk opsigt van Depp. Syn. Zuyd Holl.

2. zo er in de Gemeynthe op den Olyfberg eenige swarigheden mogten ontstaan en voorvallen, dat zyn Eerw. daarvan kennis moet geven aan Deputaten in der tyd, met belofte van alle nodige hulpe.

3. zo er al geen swarigheyd in de Gemeynthe mogte ontstaan, als gewenst en gehoopt werd, dat evenwel zyn Eerw. gehouden blyft jaarlykz een brief aan Deputaten Syn. te schryven met een naukeurig berigt van den staat dier Gemeynthe, of deselve afneemt of toeneemt.

4. En dat zo D. Craan na elders mogte beroepen werde, zyn Eerw. van daar niet sal hebbe te vertrekken, sonder alvorens daarvan kennis gegeven te hebben aan Deputaten Syn. Zuyd Holl. met versoek van dimissie, wyl hy zo ontbonden moet worden en ontslagen van den dienst dier Gemeynthe, als daaraan nu gebonden is.”

Later stelde de synode een reglement voor den Olijfberg vast,

1) Zie acta depp. van Febr. 1739 en Nov. 1740.

2) Zie acta depp. Nov. 1741.

3) Zie acta depp. Febr. 1739.

waarbij o.a. ook nog bepaald werd, dat er aan deputaten jaarlijks verantwoording moest gedaan worden van de ontvangst en uitgaaf der diaconierekening en dat de kerkeraad geene effecten of obligatiën mocht verkoopen of vervreemden zonder voorkennis van deputaten ¹⁾.

Naar men ziet stond de Olijfberg vrijwel geheel onder de voogdijschap van deputaten. En wanneer de predikant soms neigingen mocht hebben om tegen hun wil te handelen, dan hadden zij een uitnemend middel om hem tot gehoorzaamheid te dwingen. Immers, het request ter verkrijging van het tractement moest telkens door hen geteekend worden. Zoo konden zij altijd zijn tractement doen ophouden.

Dit ondervond Ds. Diepelius, toen hij in 1757 verhuisde naar het zoogenaamde Oostersch huis en daarheen de godsdienst-oefeningen overbracht, voordat nog voldaan was aan de voorwaarde, waarvan deputaten hunne toestemming afhankelijk gemaakt hadden, dat namelijk de drie Hanzesteden aan welke het huis behoorde schriftelijk toestemming tot die godsdienst-oefeningen zouden geven. Deputaten weigeren toen het request om zijn tractement te teekenen. Gelukkig voor hem kwam het consent der Hanzesteden niet lang daarna, waarmede deze quaestie de wereld uit was.

Veel plezier hebben deputaten anders van hunne betrekkingen met den Olijfberg niet beleefd.

In de zeventiende eeuw schijnt alles nog vrij goed gegaan te zijn, al kwamen toen kleinzielige twisten ook al voor ²⁾.

In de achttiende eeuw is het echter feitelijk niet anders dan één lange lijdensgeschiedenis. In 1733 sterft de 81 jarige Ds. Hoofft, zijn beide opvolgers worden krankzinnig, de dan volgende Ds. Diepelius moet in het begin van zijn dienst wegens een gedwongen huwelijk door deputaten voor eenigen tijd geschorst worden ³⁾. Daarna doet deze nog bijna dertig jaar dienst, gedurende welken tijd het eene aaneenschakeling van klachten en twisten is, naar het schijnt vooral ook door de eigenzinnigheid van den predikant, die niet met de menschen weet om te gaan.

1) Acta syn. 's Gravenhage 1782 art. 9.

2) Zoo moesten deputaten in 1656 bemiddelen bij den twist die ontstaan was over de vraag of men bij de godsdienst-oefening geknield behoorde te bidden of niet, cf. acta depp. Febr. 1656.

3) Zie acta depp. van Aug. 1751 vlgg.

Onder zijne opvolgers beroert dan de belangrijke quaestie wie op de stoel links van den predikant zal mogen zitten de gemeente gedurende eenige jaren dermate, dat deputaten er zelfs herhaaldelijk den commissaris-politiek over consulteeren ten einde deze zaak tot eene goede oplossing te brengen. Bij dit alles houde men in het oog, dat, zooals uit de rapporten blijkt, de gemeente in dien tijd zelden meer dan een twintig leden telde. Zoo kan men begrijpen, dat deze zorg voor den Olijfberg met de vele correspondentie en beraadslagingen over allerlei futiliteiten en persoonlijke veeten en twisten voor deputaten een alles behalve aangenaam werk moet geweest zijn ¹⁾.

Een andere toestand kwam er gedurende de jaren 1787—1795 door de uitgeweken patriotten, die toen te Antwerpen verblijf hielden ²⁾. Dit duurde echter slechts kort, want na de omwenteling van 1795 keerden deze weder naar het vaderland terug. Daar toen ook het staatstractement ophield, bleef de gemeente vacant en ging feitelijk te niet. Deputaten deden daarna nog pogingen om de boeken en papieren van den Olijfberg in handen te krijgen, maar dit is hun niet gelukt ³⁾.

---

1) Het geven van een geschiedenis van den Olijfberg ligt, zooals van zelf spreekt, buiten het bestek van dit proefschrift. Hier gaat het er alleen om kort uiteen te zetten wat in verband met deze kruiskerk tot den werkkring van deputaten behoorde. Wat de geschiedenis van de kerk en van al deze twisten aangaat, kan men zoowel in de acta van deputaten als ook overigens in het Oud Synodaal Archief stof te over vinden. Aangename lectuur is het relaas van al dat getwist echter niet.

2) Toen in 1791 door het vertrek van Ds. Uitenhove de Olijfberg vacant werd, wenschte de gemeente den te Antwerpen verblijf houdenden patriot Ds. le Sage ten Broek als predikant. De Gecommitteerde Raden wilden hem echter niet beroepen. Men vond toen dezen middenweg, dat de kerkeraad ieder jaar eene verklaring inzond dat in den dienst naar behooren voorzien werd en dat op deze verklaring het request om het tractement dan werd ingediend en dit aan den kerkeraad uitbetaald. Feitelijk was aldus ten Broek natuurlijk de predikant, cf. acta depp. extraord. van Maart 1791 art. 70; Juni 1791 art. 14 vlgg.

3) Zie acta depp. extraord. van Sept. 1799 art. 27 en volgende jaren. De copieën van de registers van gedoopten en getrouwden, die aan deputaten gezonden waren, zijn echter nog in het Oud Synodaal Archief aanwezig.

AFDEELING IV.

DEPUTATEN EN DE ZORG VOOR DE SYNODALE STUKKEN EN PAPIEREN.

§ 26. HET BEWAREN DER SYNODALE PAPIEREN.

Reeds zeer vroeg lieten de synoden er zich aan gelegen liggen, dat de synodale papieren verzameld en behoorlijk bewaard werden. Zoo besloot de synode van den Briel 1593 art. 10, dat de deputaten zorgen moesten voor het verzamelen en registreeren der stukken, welke daarna in een koffer in den Haag behoorlijk bewaard moesten worden ¹⁾. In het volgende jaar handelde men hier weder over ²⁾, maar daarna schijnt het in het vergeetboek geraakt te zijn, totdat wij in de acta der synode van 's Gravenhage 1624 art. 43 lezen: „Deputati Synodi hebben voorgesteld dat sij lieden seeckere kiste hebben doen maken om daerinne te doen sluyten alle papieren ende stucken, desen Synodo toebehoorende, worden daerom op haer E. versoeck allen Classen vermaent ende gelastet hare predicanten te vermanen, dat sij alle schriften, onder haer hebben berustende den Synodum conerneerende, den E. deputatis voornoemt sullen ter handen schicken om in de kiste voorsz. opgesloten ende bewaert te worden” ³⁾. Het volgende jaar klagen deputaten, dat zij nog

1) „Alsoot hoochnoodich is niet alleen voor de tegenwoordige tydt maer oock voor onsen nacomelingen, dat memorie gehouden werde van tgene by de synoden ende haren gedeputeerden gedaen wordt, midtsgaders van alle remonstrantien ende requesten, den h. Staten gepresenteert, ende oock d'ordonnantien van hare E. E. vercregen en de andere stucken den gemeenen kerken aengaende, soo sullen de gedeputeerde der synode alle voorgaende ende tegenwoordige schriften ende stucken, den gemeenen kercken van Suydthollandt toebehoorende, byeenversamelen ende daarvan behoorlyck ende ordentlyck register gemaect hebbende, deselve in een coffe sluyten, twelck in bewaringe der predicanten in sGravenhage gestelt sal worden, ende sal hebben twee verscheyden sloten, waervan d'een slotel bewaert sal worden by de voorsz. predicanten ende d'ander by een van de gedeputeerde, buyten den Hage residerende. Ende en sullen daeruyt niemant eenige stucken gelangt worden dan midts gevende hiervan receptisse van syn handt, opdat alsoo de voorsz. schriften niet verstroydt noch vervreemdet en werden.” Reitsma en van Veen III 7.

2) Reitsma en van Veen III 22.

3) Knuttel, Acta I 120.

niets ontvangen hebben, en wordt deze zaak den classen nog eens ernstig aanbevolen ¹⁾).

De zaak blijft echter sleepende, totdat in 1641 art. 57 door de synode van Rotterdam een reglement wordt vastgesteld aangaande het bijeenbrengen der stukken en het bewaren der synodale papieren. Het besluit hiertoe luidt ²⁾ :

„Nopende den 62^{en} Art., de Synodus ordonneert nochmaels, dat die eenige synodale papieren heeft, deselve overlevere in handen Deputatorum Synodi, ende om datter verscheyden merckelicke defecten zijn in de synodale kiste, is dit volgende reglement bij den synodo gearresteert.

Vooreert, dat nagesien werde, wie van den jaere 1619 af tot nu toe successive Deputati zijn geweest, ende dat de tegenwoordighe Deputati van de gewesene Deputatis so ordinariis, als ad correspondentiam, ofte derselver erfgenamen, nomine hujus Synodi, ernstelick ende sorgvuldelick afvorderen sodanige schriften, als acta van de corresponderende Synoden, van de coetus correspondentium, etc. Item rapporten ende andere stucken welcke, in haren tijd voorgevallen zijnde, in de synodale kiste werden gemist.

2. Sullen de Deputati Synodi in tempore in een bysonder boeck ordentelick registreren niet alleen alle requesten ende remonstrantien van eenige importantie, met de apostillen derselver, maer ooc de pertinente rapporten van de notabelste acten in haren tijd voorgevallen, ende die met haer viere ondertekenen.

3. Ende sal dit reglement vooraen in 't gemelde boeck werden gestelt, mitsgaders een register van alle de schriften tegenwoordigh in de synodale kiste leggende, ende die schriften van jaer tot jaer bij de Deputatis gevisiteert zijnde, sal men in dat register voorsz. telckens aentekenen, wat daarvan nieuws is bijgecomen, ende sulcx den Synodo jaerlicx bekend maken.

4. Sullen de Deputati in hare bewaringe hebben de volumina synodalia van ouds af, om die in alle voorvallende saken te mogen gebruycken ten dienste van de kercken.

5. Ende sal tot dien eynde de ordinare uytchrijver der synodale acten, niet alleen die voor den jaere 1618 gestelt zijn, in een bysonder volumen ordentelick uytchrijven, ist mogelick, tegen den aenstaenden Synodum, maer oock telckens een maend na het scheyden van elcke Synodus de acten desselvs uytchrijven,

1) Knuttel, Acta I 142.

2) Knuttel, Acta II 324.

ende alsdan het volumen den Deputatis behandigen, die (de)selve acta alsdan sullen collationeren ende authentiseren.

6. Sal ooc de gemelte uyt-schrijver, so haest mogelick, op-maken het Repertorium, ten eynde als voren; ende sullen Deputati Synodi den Synodo in aenvangh de voornoemde volumina cum Repertorio jaerlicx behandigen.

7. Sullen de respective Classes op hare costen mogen becomen copien van dese oft gene stucken a Deputatis ordinariis; ende indien deselve in 't een oft ander moghten swarigheyt maken, sal men de sake tot den Synodum uytstellen, ende haer E. advijs afwachten ende navolgen."

In 1642 art. 34¹⁾ rapporteeren deputaten dan, dat zij voor een en ander gezorgd hebben, en wordt tevens besloten, „dat van nu voordaen de synodale kist met alle de synodale papieren sullen worden bewaert in den Hage tot gerief van de gedeputeerde des Synodi, die aldaer meesten tijd besoigneren."

Aan deputaten was alzoo de zorg opgedragen voor het bijeen-brengen en bewaren der synodale stukken.

Zij moesten zorg dragen, dat de papieren der laatste jaren, die de synode nog noodig kon hebben, jaarlijks in een kist ter synode gebracht werden en dat daarentegen die stukken, waarvan de synode oordeelde dat zij ze niet meer noodig had, behoorlijk in het archief in den Haag opgeborgen werden²⁾. Het beheer hierover hadden deputaten en om te voorkomen, dat door uit-leenen of anderszins weder stukken verloren zouden gaan, werd hierover het volgende reglement vastgesteld³⁾:

Art. 1. Niemand van de Gedeputeerden zal het geoorloft zijn eenig boek, geschrift of papier uit de voorschreve Kassen te nemen, of aan een ander, wie het ook zij, te geven, als met kennis en goedvinden van de Vergadering der Gedeputeerden of eenige derselver.

1) Knuttel. Acta II 368. In de volgende jaren wordt met het terugbrengen van verdwaalde synodale papieren nog doorgegaan, Knuttel, Acta II 416, 459, enz.

2) Zie ook acta syn. Delft 1648 art. 25: „ende is bij dese gelegentheynt besloten, dat de synodale boecken, scrijften en acten, die in de laetste jaren gevallen zijn, jaerlijcx door D. Deputatos in een kiste voor den Synodum sullen werden gebracht, tot der tijdt, dat se geoordeelt werden den Synodo niet sonderlingh meer dienstigh te sullen sijn ende sullen als dan geleydt werden in de synodale kasse in 's-Gravenhaghe berustende, in conformité des 34^{en} Act. Synodi Gorcomiensis A^o 1642". Knuttel, Acta III 86.

3) Te vinden o.a. in het Oud Synodaal Archief 16. 1.

Art. 2. Zal ook den Scriba gehouden zijn in 't eerste geval zulks in Actis Deputatorum te insereren, en daar in uit te drukken, wat Schriften en aan wien uitgelangt zijn, en dat Art. levendig te houden totdat wedergegeven zijn, En in beide de gevallen in de Kasse, waaruit de boeken of Schriften genomen zijn, een Recipisse te leggen met uitdrukkinge als voren.

Art. 3. En dit zullen moeten doen die Gedeputeerden, die de sleutels in bewaaring hebben, zo wel als de andere.

Art. 4. Zullen de Gedeputeerden niet vermogen zonder voorgaande kennis en toestemming van de Chr. Synode (welke toestemminge niet ligtelijk verzogt, veel min behoorde toegelaten te worden) eenige papieren uit de kassen voors. uit te geven om verbrand of andersins vernielt en verduistert te worden.

Art. 5. Zal dit Reglement in fronte niet alleen van het Actenboek der Gedeputeerden, maar ook binnen op de deuren van de beide Cassen worden geschreven; En zal hetzelfde alle jaar aan de aankomende Gedeputeerden voorgelezen worden door den Praeses; En allen zullen zig verbinden om hetzelfde op te volgen.

Art. 6. Met verpligting van zig zelve, dat, indien hier tegens contrarie komen te doen zullen verbeuren telkens een Rijksdaalder.

Art. 7. En zo iemand zich hieraan niet wilde gedragen, (hoe-wel onverhoopt) zullen de andere Gedeputeerden gehouden zijn over denzelve aen de Chr. Sijnode te klagen."

En eindelijk werd door de synode van 's Gravenhage 1738 art. 37 hier nog aan toegevoegd:

„1. Dat D. D. Depp. zullen gehouden zijn 's Jaarlijks in de catalogus der Boeken, die in de Sijnodaale kas staan, in te schrijven en aan te tekenen wat nieuws daarbij gekomen zij: en Jaarlijks hetzelfde aan de Chr. Sijnodus bekend te maaken: opdat de resp. classen eveneens hunne afgeschreevene Catalogus daarmede moge kunnen aanvullen.

2. Dat D. D. Depp. alle boeken en geschriften, die op recipisse mogten uitgegeeven zijn, elk jaar zullen opeisschen.

3. Dat D. D. Depp. in hunne laatste coetus voor het te houdene Sijnodus zullen verpligt zijn alle boeken in de Sijnodaale kas, volgens de catalogus na te zien, en daarvan in Sijnodo rapport te doen."

Toch hadden deputaten het met deze verzorging van het archief niet druk. Het geregeld inschrijven van wat er nieuw bijkwam nam zooveel tijd niet en het ordenen en bijeenzoeken van wat

samen ingebonden kon worden gebeurde slechts af en toe. Ook het uitleenen gaf niet zooveel werk, want in de achttiende eeuw gaf men zich met archiefstudie blijkbaar niet zooveel af. Nu en dan nam eens een der deputaten zelve een stuk voor eenigen tijd mede of kwam er een ander predikant om.

Slechts zeer zelden wenschten buitenstaanders het archief te raadplegen. Het was ook trouwens alles behalve gemakkelijk voor hen om stukken ter inzage te bekomen. Deputaten gaven die niet zonder daartoe speciaal door de synode gequalificeerd te zijn ¹⁾. En dat de synode bij aanvragen daartoe met de uiterste voorzichtigheid te werk ging, bewijst wel het geval van den Hoornschen schepen Hinlopen. Deze had aan de synode van 1775 gevraagd ten behoeve van zijn werk over de bijbelvertaling een aantal daarop betrekking hebbende stukken te mogen inzien. De synode stond dit niet zoo maar toe, doch liet de zaak over aan de voorzichtigheid van deputaten, die daartoe ter bestemder plaatse raad mochten gaan inwinnen ²⁾. De heer Hinlopen wendt zich dan tot deputaten met opgave van de stukken, welke hij wilde inzien. Deputaten leggen deze lijst eerst den raadpensionaris voor om van dezen te hooren wat hij er van denkt, „welke de lyst bovengemeld hebbende ingezien meende er geene zwaarigheid in te zijn dat aan den Heer Hinlopen visie en extracten van 't gerequireerde werden gegeven, egter zoo dat dit extraheeren geschiedde onder 't oog van Deputaten, althans eenen van die”. Dienovereenkomstig wordt dan gehandeld, zoodat in de volgende vergadering de heer

1) Toen de heer Elemans, ambachtsheer van Sprang, een paar copieën verzocht, werden deze hem om die reden niet gegeven. „Depp. op 't een en ander gedelibereerd hebbende, zijn van oordeel geene copien of extracten aan particulieren uit de Sijnodale acten te konnen geven zonder daartoe speciaal gequalificeerd te zijn en is besloten hiervan per missive aan den Heer Elemans kennis te geven”. Acta depp. extraord. van Sept. 1775 art. 11.

2) Zie acta depp. extraord. van Sept. 1775 art. 3. Hinlopen stuurt hier de lijst in der stukken welke hij wenscht te zien en dan volgt er: „Depp. in overweeging neemende dat bij de laatst gehoudene Sijnodus deze zaak gedemandeerd was *aan de voorzichtigheid van Heeren Depp. welke, indien daar eenige bedenkelijkheid zijn mogt, zich daarover zouden konnen adresseeren daar en zoo 't behoort, om raad te neemen*; hebben goedgevonden op 't praeadvijs van zijn Ed. Mog. alvorens in deze zaak ijs't verder te doen, daarover te spreken met zijn WelEd. den Heer Raadpensionaris, ten welken einde de bovengemelde lijst van den Heer Hindelopen is afgeschreven, om die door Deput. Praeses aan zijn WelEd. ter hand te stellen”.

Hinlopen verschijnt en hem het gevraagde stuk gegeven wordt, terwijl hem tevens wordt „aangewezen een afzonderlijk vertrek, nabij de vergaderplaats der gedeputeerden, alwaar zijn E. 't zelve heeft nagezien onder 't oog van Deputaten". Het behoeft ons niet te verwonderen, waar het inzien van een stuk zooveel voeten in de aarde had, dat het daar maar hoogst zelden geschiedde, dat men stukken kwam raadplegen ¹⁾.

Behalve dat zij zorgen voor de onder hunne berusting zijnde stukken, doen deputaten ook herhaaldelijk moeite voor het terug bekomen van vroeger verloren gegane stukken. Een enkel maal slagen zij hierin. De belangrijkste vondst van dien aard was wel die van 1712 ²⁾, toen men in de consistoriekamer van de Groote kerk te 's Gravenhage een menigte papieren vond. Nadat deputaten deze papieren nagezien hadden, meldden zij aan de synode ³⁾, „hoe men dus eijndelijk na gemeijnde gemis van ruim 40 jaaren niet alleen de schriften vermelded in de Sijno-

---

1) Reeds veel vroeger nam men trouwens al maatregelen, dat geen niet-predikanten de acta synodi in handen zouden krijgen, zie acta syn. Brielle 1653 art. 50: „D. Deputatus Lydius stelt voor: Dewijle de Acten synodael somtijds bevonden worden van vreemde handen gecopieert te sijn, is gevraeght, off niet noodigh en waere in conformiteyt des Noord-Hollandschen Synodi te besluytten, dat niemandt als predicanten deselve na desen sullen mogen copieeren? En is geresolveert, Fiat". Knuttel, Acta III 371.

Reeds vroeger was te Dordrecht 1627 art. 48 het besluit genomen: „Is wijders bij de voorgenoemde Classe gevraecht, of het wel vrijstaet de Acta Synodi te geven in handen van eenige particuliere personen ofte van eenige polytjcke collegien uutgesondert het collegie der Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Holland ende Westfrieslant, ende dat bij yemanden die daertoe niet en is gelast noch versocht geworden, ende daarop bij den Synodo yantwoort, dat niemant en sal vermogen de gemelte Acta Synodi aen yemant int particulier, 'tsij dan kerkelijcke ofte polytjcke personen, mede te deelen, maer dat deselve alleen sullen comen aen de Classen ende aen Hare E. Groot Mog., mitsgaders aen de corresponderende Synoden. Doch in gevalle eenige kercken in andre provincien, met onsen Synodo niet corresponderende, copie van d'een of d'ander acte, daer haer aengelegen is, uut onse synodale resolutien soude begeeren, sullen haer deselve hebben te adresseeren aen de gedeputeerden des Synodi om deselve door haer, soo haer E. sulx goet vinden, te becomen, dewelcke daerinne met alle omsichticheyt ende discretie sullen handelen doch sal men niet te min yemanden insonderheyt predicanten ende leden van kerckenraden op haer versouck wel eenige acten uut deselve mogen voorlesen". Knuttel, Acta I 229, 230.

2) Zie acta depp. van Nov. 1712 en Juni 1713.

3) Zie acta syn. Schiedam 1713 art. 45.

daale acten van Anno 1635, maar ook vrij meer andere van meerdere en mindere aangelegenheid, zo van de eerste tijden der reformatie, voor de Sijnodus van Dordregt, als omtrent en na dezelve was magtig geworden" ¹⁾). Deze stukken worden vervolgens naar de Kloosterkerk overgebracht en bij de andere gevoegd.

Ook gelukte het deputaten wel eens om door aankoop het archief te verrijken. Aldus werd in het begin der achttiende eeuw het bekende boek van Cabeljauw na machtiging der synode door hen voor vijftig gulden aangekocht ²⁾).

Ten slotte werd 1 Mei 1816 het geheele archief door deputaten overgedragen aan het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland ³⁾) en thans vormt het het Oud Synodaal Archief der Ned. Hervormde Kerk, dat vrijwel uitsluitend bestaat uit de stukken en papieren der oude Zuid-Hollandsche synoden en uit de reeds vroeger genoemde autographa.

§ 27. HET ZORG DRAGEN VOOR EEN ZUIVEREN TEKST.

Aan deputaten was echter niet alleen toevertrouwd de bewaring der synodale papieren, zij hadden ook het hunne te doen, opdat de tekst ervan zoo zuiver mogelijk zou wezen.

Daartoe was hun opgedragen het collationeeren van het dus-

1) In de acta van Gorinchem 1714 art. 42 wordt hierover aangeteekend, dat de heer professor en deputaat a Marck „verhaalde, dat er van ouds verscheidene Sijnodale schriften, en voornaamelijk aangaande de Remonstranten vermist waaren, maar dat er eijndelijk voor anderhalf jaar 2 kassen in de groote kerk van 's Graavenhaage zijn geopend, en aldaar de vermiste schriften, met veele andere stukken en documenten, zijn gevonden: Dat de gemelde schriften (zo gezegd word) weleer zouden berust hebben onder de erfgenaamen van den praeses Bogerman, en eijndelijk bij successie van een Burgemeester te Franeker, bekomen zijn". In de acta van Brielle 1715 art. 41 wordt de door deputaten vervaardigde lijst dezer stukken opgenomen. Over die geschriften van Bogerman zie acta syn. Delft 1648 art. 20.

2) Zie de acta der synoden 1714—1718 en de acta depp. van Nov. 1717 en Maart 1718.

3) Zie acta depp. extraord. van 30 April 1816.

genaamde groot volumen ¹⁾. In dit groot volumen ²⁾ werden door den actuaire der synode de acta ingeschreven, waarna hij het aan de deputaten toezond. Deze collationeerden het dan met hun eigen exemplaar der acta, dat zij van den scriba der synode ontvingen ³⁾, welken arbeid zij klaarblijkelijk gezamenlijk in hunne vergadering verrichtten ⁴⁾. Soms vindt men hierbij de verzuchting, dat deputaten „hadden wel gewenscht dat den Heer Actuaire hun E. E. in alle hunne bezigheeden minder werk in het corrigeren van dezelve gegeven hadde” ⁵⁾. Echter is het ook wel eens de scriba der synode, die van het exemplaar der acta voor deputaten minder werk maakt en dan door deze berispt wordt wegens de vele fouten en gebreken, die in zijne acta voorkomen ⁶⁾.

Het collationeeren van synodale acta was blijkbaar reeds spoedig een deel van den arbeid van deputaten, want in de acta deputatorum van 11 Oct. 1605 vinden wij al vermeld, dat de acta synodi gecollationeerd en geteekend zijn.

Later was de regel, dat de voor de classes bestemde acten terstond na het scheiden der synode gemaakt werden. Hiervoor bleef van iedere classis een predikant achter om ze uit te schrijven, waarna ze door het moderamen geteekend werden ⁷⁾.

---

1) Deze opdracht gaf de synode van Rotterdam 1641 art. 57 hun reeds: „Ende sal tot dien eynde de ordinaris uytshrijver der synodale acten, niet alleen die voor den jaere 1618 gestelt zijn, in een bysonder volumen ordentelick uytshrijven, ist mogelick, tegen den aenstaenden Synodum, maer oock telckens een maend na het scheidten van elcke Synodus de acten desselvs uytshrijven, ende alsdan het volumen den Deputatis behandigen, die (de)selve acta alsdan sullen collationeren ende authentiseren”. Knuttel, Acta II 325.

2) Oud Synodaal Archief 20.

3) Dit is vermoedelijk het in den catalogus van het Oud Synodaal Archief onder nummer 24 genoemde exemplaar.

4) Zie bv. acta depp. van Sept. 1730, en passim.

5) Zie acta depp. van Juni 1758.

6) Zie bv. acta depp. van Maart en April 1734 en van Sept. en Oct. 1737. En acta depp. extraord. van Oct. 1768 en Oct. 1769, waar de scriba synodi aangeschreven wordt om alsnog bij rondschrjven aan de classen de fout te herstellen.

7) Zie bv. acta syn. Woerden 1674 art. 10: „Ad. art. 9 rakende het pertinent uijtschryven van de Synodale acten, syn na omvfrage by veele Classen verscheyde fouten in deselve aangewesen. Is derhalven geoordeelt, om deze abusen voor te komen dat van yder classe, een derselver leden sal

Deputaten hadden dan te zorgen voor het collationeeren van het groot volumen, alsmede van de acta welke aan de correspondenten ten behoeve der corresponderende synoden werden medegegeven ¹⁾).

Dit laatste werd hun door de synode van 's Gravenhage 1738 art. 37 opgedragen, omdat het voorgekomen was, dat er naar de corresponderende synoden zeer gebrekkige acta gezonden waren ²⁾).

Reeds vroeger hadden zij mede de zorg gekregen voor het collationeeren van het repertorium synodale ³⁾).

Deputaten schijnen dit collationeeren naar behooren verricht te hebben. Tenminste over hun arbeid in dezen ontmoette ik geene klachten, wat wel het geval is met de door het moderamen geteekende acta, waarover herhaaldelijk en van verschillende zijden geklaagd wordt ⁴⁾).

---

overblyven om selfs de acten te schryven en dat deselve by de Directores behoorlyck sullen werden gecollationeert, eer de onderteekeninge daervan sal werden gedaen: volgens voorgaende Synodale resolutien”.

1) Deze acta voor de corresponderende synoden werden door de deputaten blijkbaar onder elkander verdeeld, zoodat ieder er een te collationeeren kreeg, zie bv. acta depp. van Sept. 1738.

2) „D. D. Depp. zijn verzogt, en nomine Sijnodi eenpaarig gelast, om voortaan de Acten voor de correspondenten, na de corresponderende Sijnodens gaande, dewijl zommige van de voorgaande Acten Sijnodaal des Jaars 1737 zeer gebrekkelijk waaren, te collationeeren en te autenthiseeren, eer dezelve na de welgemelde Sijnodens door onze correspondenten worden overgebracht, om zo alle gebrekkelikheden, en uitlaatingen van eenige zaaken, of stukken, voor te komen; zijnde de voorgemelde gebrekkelijke Actens door D. D. Correspondentes aan D. D. Depp. nu overhandigd, om door den scriba van de naastvoorige Sijnodus te worden gecorrigeerd: en dan door onze correspondenten derwaarts terug gebracht.

Ondertusschen is, op het voorstel van D. scriba hujus Sijnodi, zeggende, dat de tijd zeer kort is tusschen deeze tegenwoordige Zuijdhollandsche, en de eerstvolgende Noordhollandsche, en Geldersche, Sijnodens, om onze Sijnodaale Acten na te zien, en te collationeeren, geresolveerd bij deeze Chr. Sijnodus, dat deeze 2 Acten zonder door D. D. Depp. vooraf geautenthiseerd te zijn, zullen worden medegegeven: en zo daarin onverhoopt fouten gevonden worden, zullen die daarna in dezelve verbeterd worden”. Acta syn. 's Gravenhage 1738 art. 37.

3) Zie acta syn. Dordrecht 1709 art. 26.

4) „D. D. Deputati Sijnodi vinden veele fouten in de copijen der Sijnodaale Acten, en wenschen dat naaukeurig toeverzigt mag worden gehouden”. Acta syn. Buren 1718 art. 26.

„Hun Ed. Mo. remarqueerden, dat de Synodale Acten zoo van de Ed. Mo. als van de andere Classen van tijd tot tijd geschreven wierden in veele

In den regel betroffen de fouten, welke de deputaten in de acta vonden, alleen maar verschrijvingen of uitlatingen, welke betrekkelijk gemakkelijk door hen konden hersteld worden. Voorzooover ik na kon gaan, stonden zij slechts eenmaal voor het ernstiger geval, dat zij eene resolutie geboekt vonden, welke niet genomen was. Dit betref in het jaar 1756 het van den kansel aflezen van het plakkaat der Staten tegen de ongelijke huwelijken ¹⁾. Geen der vier deputaten herinnerde zich, dat eene dergelijke resolutie genomen was en derhalve gaan zij den commissaris-politiek over het geval raadplegen. Ook deze herinnerde er zich niets van en meende dat het de resolutie der synode niet kon zijn, „omdat het zo zeer contrarieerde 't geen bij hunn' Ed. Mog. geavanceert en by de Synodus gearresteert was 's jaars te vooren.” Daarom ried hij deputaten aan om den Classen te schrijven, dat noch de commissaris-politiek, noch de vier deputaten zich herinnerden, dat dit de conclusie der synode geweest was en hun in bedenking te geven, „om met de uitvoering van die vermeende Resolutie te wagten, en dezelve na te laten, om de moeilijke gevolgen, welke de executie daarvan, op zommige plaatsen, natuurlijk moeste na zig sleepen.” Deputaten besluiten zich hiernaar te gedragen en schrijven de classen aldus aan, welke daarop met de uitvoering wachten. De synode van Schiedam 1757 art. 18 keurt deze handelwijze van deputaten goed, terwijl daar tevens de scriba van de synode van 1756 zich over zijn fout verantwoordt en zich voldoende verontschuldigen kan.

Behalve deze zorg voor een zuiveren tekst der synodale acta behoorde ook tot den geregelden werkkring van deputaten het waken tegen drukfouten in bijbels en liturgieën. Reeds vroeg werd hun door de synoden daartoe last gegeven. Nog voordat de statenvertaling verschenen was, ontvingen de deputaten al de opdracht ²⁾, dat zij „Hare Ed. Mog. sullen versoucken, om verbot te willen doen allen drukkers, om geen bibels, testamenten, psalmboucken, catechismen uut te geven sonder voorgaende correctie der visi-

---

opzichten verwert, niet leesbaar, en dikwijls met absurde sinnen: en verzochten, dat daarop in 't vervolg wat meer mocht gelet worden”. Acta syn. Rotterdam 1768 art. 11.

1) Zie acta depp. van Nov. 1756 vlgg.

2) Naar aanleiding van een gravamen of men, nu de nieuwe vertaling zoo vertraagd wordt, niet bij provisie behoorde te letten op het herdrukken van bijbel en catechismus.

tatoren", terwijl tevens besloten werd, dat „die respective Classen hare notulen van gemelde fauten aen de gedeputeerden sullen overseynden" ¹⁾. Gedurende een reeks van jaren zijn deputaten toen in die richting werkzaam geweest, gelijk dergelijke artikelen in de acten der volgende synoden telkens terugkeeren.

Toen de statenvertaling verschenen was, wordt het toezien op nauwkeurige uitgaven ervan terstond een deel van de taak van deputaten. Zoo bepaalde de synode van Leiden 1639 art. 44: „Is bij dese gelegentheynt den E. E. broederen, op desen Synodam verschenen, bekent gemaect, dat yder de fauten, die hij in den eersten druck van de nieuwe oversettinge des Bijbels mochte gevonden hebben, ofte hiernaech noch uut vinden, believe aen de gedeputeerde des Synodi over te senden, ten eynde die in de volgende drucken mochte(n) werden gebetert" ²⁾.

Ook in later jaren is dit punt een geregeld terugkeerend artikel in de acten der synode. Op verschillende manieren trachtten deputaten er aan te voldoen, zoowel door het bijhouden van lijsten van drukfouten, als door het aandringen bij de Staten op een plakkaat, waarbij den drukkers gelast werd voor goede correctoren te zorgen. Zeer vaak kon echter het rapport over deze werkzaamheden samengevat worden in de woorden: „D. D. Deputati seyden dickwils hare devoiren aangewendt te hebben in desen, doch sonder het gewenscht effect" ³⁾.

AFDEELING V.

DEPUTATEN EN EXAMINA.

§ 28. HET BIJWONEN VAN CLASSICALE EXAMINA.

Reeds in 1591 bepaalde de synode van 's Gravenhage, dat de classicale examina door eenige gedeputeerden der synode bijge-

---

1) Acta syn. Brielle 1623 art. 3. Knuttel, Acta I 68.

2) Knuttel, Acta II 212.

3) Acta syn. Ijselsteyn 1696 art. 26.

woond moesten worden ¹⁾. Te Delft werd in 1596 bepaald, dat de deputaten ook zouden staan over de door de classis af te nemen examina der Leidsche studenten. Hiertegen kwam de classis Leiden in de volgende jaren wel op, maar de synode bleef toch bij haar besluit ²⁾.

In dien eersten tijd scheen het nog al eens voor te komen, dat er zich voor het examen aanmeldden, die op geenerlei wijze geschikt waren, waardoor de arbeid van deputaten noodeloos verzwaaard werd. Ten minste, de synode van 1596 bepaalde tevens: „Sullen geen proponenten voortaan tot het volcommen examen, dat int bywesen der voorsz. gedeputeerde geschiet, toegelaten worden, tensy deselve eerst by den classe eenichsints beproeft syn, off sy in examine sullen connen ter redelycker wyse bestaan” ³⁾. Aldus kregen deputaten den waarborg, dat, wanneer zij een examen gingen bijwonen, de kennis van den examinandus niet geheel en al beneden peil zou zijn, welke waarborg in dien tijd, toen de meesten die zich aanmeldden geen complete academische opleiding hadden gehad, wel gewenscht was.

Te Dordrecht werd dit bijwonen der classicale examina in de kerkenorde opgenomen en wel in art. 4, waar gezegd wordt, dat de wetelijke beroeping bestaat: „Ten tweeden: int examen ofte ondersoek beyde der leere, ende des levens, 't welck staen zal by den Classe ten overstaen vande gedeputeerde des Sijnodi, ofte eenige derselver” ⁴⁾; en in art. 49, waar bij den werkring der deputaten ook genoemd wordt: „mede om te samen ofte in minder ghetal, over alle examina der aencomende predicanten te staen” ⁵⁾.

Het doel, waarmede dit bijwonen der examina werd ingesteld, was wel in de eerste plaats om te voorkomen, dat de examens te gemakkelijk werden gemaakt, zoodat de classen onbekwamen zouden toelaten. Daarom werd door de synoden den deputaten telkens opgedragen goed toe te zien, dat de examens stricte geschieden. Desniettegenstaande had het toelaten van onbekwamen

1) „Ende is goetgevonden, opdat niemant lichtveerdich ende onbequaem tot den dienste geadmitteert worde, dat het examen van alsulcke geschieden sal bij den classe ten overstaen der gedeputeerde des synodi of eenige derselven”. Reitsma en van Veen II 401.

2) Reitsma en van Veen III 75, 87, 107.

3) Reitsma en van Veen III 76.

4) Kuyper, Post-acta bl. 138.

5) Kuyper, Post-acta bl. 122.

toch wel plaats ¹⁾. Trouwens, slechts zeer zelden werd er iemand afgewezen. Over een tijdverloop van meer dan honderd jaar kwam ik er geen vijf gevallen van tegen ²⁾. Dus ligt het vermoeden voor de hand, dat de examina niet zoo zwaar waren, als de strenge bepalingen over de stricta examina wel zouden doen denken ³⁾.

Voorts hadden deputaten bij die classicale examina te waken tegen het insluipen van kettersche denkbeelden. Zoo wordt door de synode van Rotterdam 1621 art. 48 aan de classen en de deputaten opgedragen bij het examineeren speciaal te letten op de denkbeelden over den sabbath ⁴⁾. Desgelijks moeten zij later acht geven, dat de examinandi niet instemmen met de meeningen van Bekker, Röell en dergelijke.

Ten einde den deputaten dit bijwonen der examens mogelijk te maken, werd door de synoden bepaald, dat classicale vergaderingen, waarin peremptoire examina zouden zijn, op Dinsdag, Woensdag of Donderdag gehouden moesten worden ⁵⁾. Voorts geschiedde de uitschrijving van het examen in den regel vier weken te voren door afzonderlijke brieven aan elk der deputaten. Later werd ook nog vastgesteld, dat de depu-

---

1) Een sterk staaltje hiervan is te vinden in de acta syn. Dordrecht 1698 art. 23, waar van een examinandus vermeld wordt, dat hij heeft „noch aen de Deputaten noch aen de Classis genoeg gegeven, noch omtrent de heilige Taelen, noch omtrent de positive Theologie, noch in 't stuck van controversien tegen Partijen, niet toonende een onderscheiden begriip en ervarentheid te hebben in 't woordt der gerechtigheid". Toch werd deze candidaat om diverse redenen toegelaten.

2) Men zie voor een paar gevallen de acta syn. 's Gravenhage 1716 art. 10, Woerden 1717 art. 10; de acta depp. van Juni 1753.

3) Eenigszins comisch doet het aan later eene verzwaring der examina te zien ontraden, niet omdat het dan voor de examinandi te zwaar wordt, maar omdat de examinatoren het dan te moeilijk zouden hebben. Zie acta depp. extraord. van Juni 1807, waar deputaten opmerken, „dat hoezeer het te wenschen is, dat de examina in de taalen en alle die wetenschappen, voor een Pred. zo nodig, uitgebreider en naauwkeuriger geschieden als gewoonlijk plaats heeft, men echter tevens behoord toe te zien, dat men niet in een tegenovergesteld uiterste vervalle en de examina zo inrichte, dat die voor examinatores, vooral die reeds in jaaren gevorderd zijn; bijna onuitvoerlijk worden, en in plaats van de Theologische studien te bevorderen, veele wier omstandigheden niet toelaaten, zich op *alle* die vakken, zo uitgebreid te appliceeren, worden afgeschrikt".

4) Knuttel, Acta I 22.

5) Zie acta syn. Dordrecht 1666 art. 31, Delft 1667 art. 30.

taten in de classis ontvangen moesten worden op het uur tegen hetwelk zij beschreven waren ¹⁾. Tegelijk werd toen besloten, dat de deputaten niet aangeschreven mochten worden, voordat eerst de approbatie van het beroep van wege de classis geschied was.

Bij onderling goedvinden regelden deputaten dan nader door wie hunner de examens zouden bijgewoond worden. Gemiddeld bedroeg in de provincie Zuid-Holland het aantal peremptoire examina ongeveer tien per jaar.

Ten opzichte van de verhouding van deputaten en classis bij deze examina rijzen nu nog een paar vragen, die beantwoording behoeven.

Vooreerst deze, of de tegenwoordigheid van synodale deputaten bij een peremptoir examen absoluut vereischt is, dan wel of de classis, wanneer deze aan hare verplichting om de deputaten aan te schrijven behoorlijk en intijds voldaan heeft, met het examen wettiglijk kan doorgaan, indien om de een of andere reden alle deputaten verhinderd zijn te verschijnen.

De bepalingen hierover zijn verschillend.

Drenthe ²⁾ en Gelderland ³⁾ oordeelden, dat in zulk een geval de classis met het examen kon doorgaan.

De synode van Dordrecht 1619 had echter in hare post-acta bepaald: „Js oock geresolveert datmen de examina vande kercken-dienaren niet zal aenstellen dan in tegenwoordicheyt van enighe van de gedeputeerde des Synodi, ende dat tot dien eynde den dach van het examen henlieden vande Classe bytyts zal bekent gemaect worden” ⁴⁾.

Deze resolutie is voor geen tweeërlei uitlegging vatbaar en verbiedt de classen met het examen te beginnen, wanneer de

1) Acta syn. Delft 1721 art. 17.

2) De Drentsche kerkenorde bepaalde, dat de visitatoren aangeschreven moesten worden. „Edoch soo alsdan eene ofte meer derselver, om noot-saecken, uyth bleeven, sal evenwel de Classis de vryheyt holden ende macht hebben, omme met het examen voort te gaen”. Hooijer, Oude Kerkenorden bl. 477.

3) Gelderland bepaalde: „indien d' een of d' andere van de Gedeputeerden niet compareren en konde, sal hy evenwel ad Classem schryven, of hy iet-wes heeft, waarom niet stigtelyk wesen soude den Examinandum aan te nemen, doch anders sal haar stilswygen voor approbatie aangenomen werden”. Johannes Smetius, Synodale Ordonnantien, ed. 1736 bl. 10.

4) Kuyper, Post-acta bl. 140.

synodale deputaten er niet zijn. Toch is de kerkelijke practijk heel anders geweest. Vooral in de achttiende eeuw kwam het vele malen voor, dat deputaten door verschillende oorzaken, hetzij door ziekte, hetzij door de ongunstige weersgesteldheid, hetzij doordat het examen juist met hun coetus samenviel, classicale examina niet bijwoonden ¹⁾. De betrokken classis ging dan gewoon met het examen door, zonder dat daarop door iemand aanmerking gemaakt werd.

Deputaten schenen, wanneer zij zelf verhinderd waren, ook geenerlei moeite te doen om dan hun secundi in hun plaats te zenden. Ten minste, nergens vond ik vermeld, dat een secundus een examen bijwoonde, noch ook dat deputaten een secundus daartoe aanschreven. Wel gaf op de synode van Woerden 1717 art. 25 de classis van Buren in bedenking „of niet D. D. Deputati Sijnodi in alle Examinibus peremptoriis behoorden tegenwoordig te zijn, of dat bij voorkomende verhinderinge der Heeren gedeputeerden derzelve secunden behoorden praesent te zijn en dat zulks eens voor al in de kerkelijke reglementen zou ingevoegd worden”, maar hieraan schijnt geen gevolg gegeven te zijn, want de toestand bleef zooals hij was. Een reden, waarom in dit geval de secundi niet aangeschreven werden, heb ik niet gevonden en zou ik ook niet weten te geven. Vermoedelijk was het nu eenmaal aldus de kerkelijke practijk en daar week men niet licht van af.

Toch lijdt het geen twijfel, dat die kerkelijke practijk in strijd is met de duidelijke bewoordingen van de kerkenorde. Daar wordt de tegenwoordigheid van synodale deputaten bij een peremptoir examen beslist geeischt en dus behoort de classis dat examen niet af te nemen, wanneer die deputaten niet aanwezig zijn. Moeilijkheid behoeft dit in het geheel niet te geven, wanneer de synode het aantal der deputaten en hunner secundi maar niet te klein neemt en wanneer de betrokken classis maar zorgt voor tijdige aanschrijving der deputaten en, bij verhindering van deze, der secundi.

Een tweede vraag, die zich bij deze paragraaf opdoet, geldt de bevoegdheid van deputaten ten opzichte der classicale examina, of namelijk bij verschil van meening tusschen de classis en de deputaten de beslissing ligt bij de classis dan wel bij de deputaten.

---

1) Zie acta depp. passim.

Feitelijk lag het antwoord op deze vraag reeds in het besluit der synode van Schoonhoven 1597 art. 24: „dat de lidmaten des classis stemmen sullen, naerdat de ghedeputeerde der synodi eerst haer advys gegeven sullen hebben” 1). Immers, hierin ligt opgesloten, dat de deputaten adviseerende en de classis concluderende stem hebben. Toch kwam de zaak later nog eens explicite ter sprake op de synode van Gouda 1701 art. 18: „D. Deputatus van Til projecteerde bij dese occasie en gaf de vergaderinge in bedencken: wanneer de Leden van een Classis eenen candidatus in examine peremptorio, 't zij eenparigh, 't zij met meerderheijd van stemmen habilis ad fungendum ministerium, doch dd deputati denselven inhabilis verklaren, wat dan in desen te doen is, en hoe zij Deputati haer in dat cas gedragen sullen?” De classen nemen deze vraag ad referendum en op de synode van Rotterdam 1702 art. 19 is het antwoord: „De Classen wenschen, dat geen wesentlijk verschil tusschen D. D. Deputati en de Leden der Classen mag voorkomen; dog oordeelen, dat in cas van verschil, dewijle de E E Classen strict examineren en de heeren Deputati maar adviserende stemmen hebben en maar moeten toesien, dat het examen strict toegaat, de Decisie en het Besluit over de bequaamheijd of onbequaamheijd van den geexamineerden staat te bepalen bij de Leden van de respective Classes” 2).

Het is mij niet gebleken, dat er ooit ernstig verschil van

1) Reitsma en van Veen III 89.

2) Gelijk trouwens meer regelingen, is ook die der examina in de onderscheidene provinciën verschillend. In de meeste schijnen wel ongeveer dezelfde bepalingen als in Zuid-Holland gegolden te hebben, maar er zijn toch uitzonderingen. Zoo bepaalt Gelderland: „De Deputati Synodi sullen nevens de Broederen der respective Classen hebben, in examinibus peremptoriis, eene concluderende stemme”. Johannes Smetius, Synodale Ordonnantien, ed. 1736, Aangangsel bl. 14. En Groningen had een geheel afzonderlijke regeling, daar hier de professoren en de deputaten examineerden. In den aanvang der achttiende eeuw is er geschil over geweest, of de deputaten bij zulke examens een concluderende stem hadden. De andere provinciën werden hier ook nog in gemengd in zooverre, dat bv. Zuid-Holland op de synode van Delft 1721 art. 2 besloot geene testimonia van Groningsche proponenten te erkennen, die niet zoowel door deputaten als door professoren onderteekend waren. Aan dezen twist kwam een einde door eene resolutie der staten van Groningen van 10 April 1723, die bepaalde, dat de deputaten synodi ieder een concluderende stem zouden hebben. Acta syn. Gouda 1723 art. 9.

meening geweest is tusschen classis en deputaten over de al of niet toelating van een candidaat, maar indien er zoodanig verschil ontstaan mocht, dan is ongetwijfeld de zienswijze der Rotterdamsche synode juist, dat alsdan de stem van de classis den doorslag geeft.

De positie van deputaten toch is niet die van examinatoren en ook maken zij geen deel van de classis uit. Het is de classis, die examineert en die beslist, of de candidaat waardig is de hem roepende kerk te dienen en door haar als lid van haar vergadering toegelaten te worden. Deputaten komen er alleen bij om voor de belangen der buiten de betrokken classis staande kerken te waken, wjl bij ieder examen alle tot het kerkverband behorende kerken belang hebben, daar een candidaat eenmaal bevestigd zijnde zonder verder examen van de eene classis naar de andere beroepen kan worden. Daarom moeten deputaten, als vertegenwoordigende de synode en mitsdien de overige tot het kerkverband behorende kerken, goed toezien, dat niemand toegelaten wordt, die onbekwaam is of niet gezond is van leer of leven.

Ontstaat er nu geschil tusschen classis en deputaten, dan heeft de classis als examinerator de beslissing, wien zij als predikant in haar ressort wil toelaten, al zal zij zich natuurlijk wel zeer bedenken voor zij iemand tegen het advies van deputaten in toelaat. Echter kunnen deputaten, indien dit geschiedt, toch de schade voor de andere kerken nog keeren. Zij rapporteeren dan het geval aan de synode en, wanneer deze het met hare deputaten eens is, dan kan zij verklaren, dat zulk een tegen het advies harer deputaten toegelaten predikant zonder nader examen niet beroepbaar is buiten het ressort der classis, die hem toeliet. Aldus wordt dan voorkomen, dat een classis, die het peil der examens verlaagt of op andere wijze zich niet aan synodale resoluties houdt, daarmede tevens andere classen zou dupeeren.

---

§ 29. HET AFNEMEN VAN EXAMENS DOOR DEPUTATEN.

Gedurende de republiek hadden deputaten niet alleen de

classicale examina bij te wonen, maar werden ook door hen zelf vaak proponenten peremptoir geëxamineerd en bevestigd. Dit was namelijk het geval met hen, die voor den dienst in het buitenland bestemd waren, waaronder vielen de predikanten voor de gezantschappen, leger en vloot, voor den Olijfberg, voor Pennsylvanië en een enkel maal voor een Hollandsche kerk in Engeland ¹⁾. Deze toch hadden geen classis, waartoe zij behoorden en die hen kon examineeren.

Daardoor stond het met hen geheel anders dan met predikanten die binnenslands dienst deden. Van deze laatsten werd het niet zoo maar zonder meer toegelaten, dat zij zich door deputaten lieten examineeren en bevestigen, gelijk het geval van Ds. Bekius, proponent in het gasthuis te Delft, die dit gedaan had, toont ²⁾. De classis Delft maakt hier op de synode van Leiden 1649 art. 71 een quaestie van en vraagt: „Of D. D. Deputati Synodi ordinarii de macht hebben een proponent der H. Theologie te examineren ende in den H. kerckendienst te bevestighen, sonder wettelicke beroupinghe ofte sendinghe van ofte tot eenighe kercke, ende dat buyten kennisse des Classis?” De synode laat zich de geheele zaak uitleggen en besluit dan, dat in dit bepaalde geval de bevestiging van Ds. Bekius „sal standt houden ende effect sorteren; mits dat tot voorkominghe van dispuuten na desen, D. D. Deputati hiernamaels, wanneer haer wederom desen of diergelijcken casus mochte voorkomen, deselve met den Classe, daer se onder behoort, ende met den Synodo

---

1) Een andersoortig geval is het, wanneer, wat ook thans nog wel eens voorkomt, een zwakke classis, die bv. door vele vacatures buiten staat is zelf het examen af te nemen, deputaten verzoekt mede te examineeren. Dan blijft het toch een classicaal examen, waarbij de classis zich als hulpbehoevend laat assisteeren. Dus valt het buiten de beschouwingen van deze paragraaf.

Ook kunnen gevoegelijk buiten beschouwing blijven de bepalingen van de staatskerkenorde van 1591 en van de Utrechtsche van 1612, waarin feitelijk alle kerkelijke examina aan deputaten werden opgedragen. Hooijer, Oude Kerkordeningen bl. 340, 341, 396.

2) De toelating der gasthuispredikanten was trouwens in art. 6 der Dordtsche kerkenorde geregeld: „Zal ook geen Dienaar dienst moogen aannemen in eenige particuliere Heerlijkheden, Gasthuizen, of anderzins, ten zij dat hij voorheenen geadmitteert, en toegelaten zij, volgende de voorgaande Artikelen, en zal ook niet min als andere de Kerken-ordeninge onderworpen zijn”. Hooijer, Oude Kerkordeningen bl. 450.

sullen communiceren" 1). Hierna hebben deputaten zich blijkbaar gewacht weder met examineeren op het terrein der classen te komen, want ik vond geen gevallen meer, dat zij andere dan tot de bovengenoemde rubrieken behoorende predikanten examineerden en bevestigden.

Ook de deputaten waren blijkbaar met hun examens niet lastig, want slechts een enkel maal kwam ik een geval van afwijzen tegen en dan was het eigenlijk nog ondanks deputaten 2). Druk hadden zij het er anders niet mede. Van een aantal jaren omtrent 1700 ging ik het aantal der door hen afgenomen examens na en bevond, dat het gemiddeld slechts een of twee per jaar was en in den loop der achttiende eeuw werd dit nog aanmerkelijk minder. Tot bijwoning van het examen werden steeds de Haagsche predikanten uitgenoodigd, waarvan er ook in den regel eenige verschenen.

Overigens waren zij zeer op dit afnemen van examens gesteld, naar het schijnt omdat de Staten het nog al ruim betaalden 3). Hoezeer zij er op gesteld waren, blijkt wel uit hun groote verontwaardiging, toen de classis Amsterdam het gewaagd had een ambassadepredikant te examineeren en te bevestigen, in wiens aanstellingsbrief stond, dat hij zich door de Zuid-Hollandsche deputaten of de classis 's Gravenhage zou laten examineeren 4). Dit geval veroorzaakt gedurende eenigen tijd nog al beroering en geschrijf en komt ook op de synoden, totdat het op de

1) Knuttel, Acta III 160, 161.

2) In Juli 1768 moesten zij den voor Pennsylvanië bestemden proponent Boos wegens zijne onbekwaamheid afwijzen. Hij krijgt toen een beurs in Utrecht en komt eind Mei 1769 weer voor, maar is nog maar heel weinig gevorderd. Deputaten besluiten toen dit examen als een tentamen te beschouwen en hem in Juli weer te examineeren. Hij was echter nog onvoldoende, waarop hij weder een beurs krijgt. In Febr. 1770 geeft hij nog maar weinig blijken van vooruitgang en daarop besluiten zij „aan Collega Köppiers te verzoeken, of Zijn WelEerw. de moeiite op zig wilde neemen, en den voorn. Proponent, om de week drie a vier te Leyden te laten komen, en daar examineeren tot dien tijd, dat hij plegtig zijn laatste examen zal afleggen". Zooals men ziet, lag het niet aan deputaten, wanneer zij iemand moesten afwijzen.

3) Zoo kregen zij van de Staten voor het examineeren en bevestigen van een predikant voor den Olijfberg telkens zestig gulden. Acta depp. extraord. van Sept. 1780 art. 28.

4) Zie hierover acta syn. 's Gravenhage 1727 art. 18 en acta depp. over het jaar 1726—1727.

Noord-Hollandsche synode door den commissaris-politiek gesmoord wordt.

Trouwens, het blijkt ook uit den twist, die tusschen deputaten en de classis 's Gravenhage ontstond over de vraag wie moest examineeren, wanneer in den aanstellingsbrief van een proponent tot predikant bij ambassade of leger stond, dat hij zich vooraf moest laten examineeren en bevestigen, hetzij door de classis 's Gravenhage, hetzij door de Zuid-Hollandsche deputaten. Aan dezen twist kwam een einde, doordat zij bij onderling goedvinden bepaalden, dat zij het beurt om beurt zouden doen, gelijk medegedeeld wordt ¹⁾ in de acta der synode van Brielle 1715 art. 44: „Doordien er onder de Heeren Deputaten Sijnodi, en de E. Classis van 's Graavenhaage, nu en dan een verschil is geweest, wie van hun peremptoir moet examineeren zulke proponenten, welke van eenig collegie benoemd worden om of met een Ambassadeur, of na 't leger, of na een buijtenlands guarnisoen, te gaan: zo zijn opgenaamde Deputaten en classis met malkanderen vriendelijk overeengekomen, dat het alternatijf, of over en weer, bij beurte zal geschieden, zonder reflexie te neemen op wie 't door eenig collegie wierd verzogt.

„Nu wierd door de E. E. Deputaten verzogt, de Christelijke Sijnodus geliefde dit hun verdrag met haare toestemminge te bekrachtigen.

„Dit verzoek is ingewilligd: zij keurd dan dit verdrag goed: En wil gaarne, dat het zonder inbreuke onderhouden worde.”

Dat de reden, waarom men zoo op het afnemen dezer examens gesteld was, lag in het feit, dat er nog al ruim voor betaald werd ²⁾, blijkt wel uit wat in 1756 voorviel. De schout-bij-nacht baron van Wassenaer zou met zijn vloot naar de Middellandsche zee vertrekken en wenschte op zijn vlaggeschip een predikant mee te nemen. Nadat zoowel hij als de deputaten er de noodige moeite voor gedaan hebben, staat de admiraliteit dit toe „willende echter geen duyt tot een douceur geven, nogte niets dragen in de kosten tot het Examen en de ordeninge nodig”. Naar aanleiding hiervan schrijven deputaten in hunne acta ³⁾: „N. B.

1) Zie ook acta depp. van Maart 1715.

2) Voor ieder examen werd zestig gulden betaald. Zie Ordres en Gebruiken der E. Classis van 's-Gravenhage, ed. 1771 bl. 18.

3) Acta depp. van Febr. 1756.

't Is heden wel de tour van de E. Classis van 's Hage te examineren: dog vermits er na allen schyn voor het Examen van sulken Predt. niets zal betaelt worden, en de E. Classis tot sulk examen mogelyk niet gaarn soude zamen komen, willen Gedeputeerden in sulken geval sig niet onttrekken gratis het Examen en ordeninge te doen. En is Coll. Dep. Pielat versogt, dit aan syn H E W. H. H. Coll. als voorname Leden der E. Classis voor te slaan, en in de keuze te geven: dat syn H E W. op sig heeft genomen." Hieruit kan men zien, dat naar de schatting van deputaten men verwacht werd in het geheel niet op het afnemen van een examen gesteld te zijn, als er niet voor betaald werd.

De door deputaten afgenomen peremptoire examens stonden overigens wat hun regeling en gevolg betreft geheel op één lijn met de gewone classicale peremptoire examens, gelijk uit een paar gevallen blijkt.

Vooreerst werd eens de vraag opgeworpen, of de door deputaten geexamineerde proponenten, wanneer zij later hier te lande een beroep krijgen, dan weder door de classis moeten over geexamineerd worden. Deze vraag kwam naar aanleiding van de predikanten der kruiskerken op de synode van Dordrecht 1647 art. 55 ¹⁾ aldus: „Bij dese gelegentheyt wort gevraeght, off sulcke predicanten, die bij de E. Deputaten sijn geexamineert, ende gesonden om onder het kruys te prediken, als se wederom van daer komen niet en sullen in de E. Classen geadmitteert worden tot de pu(b)licque predicatien, ende beroepelick gestelt?" De synode antwoordt „dat haer examen suffisant is", en maakt dan voorts nog eenige bepalingen voor hunne dimissie, tevens aan deputaten opdragende ervoor om te zien „na personen van letteren en bequame studien".

Een tweede geval, waaruit blijkt, dat deputaten dezelfde regels volgden als voor de classicale examens golden, betreft de erkenning van in andere provinciën afelegde examina. Het Friesche peremptoir examen werd in Holland blijkbaar niet als peremptoir erkend en daarom erkennen deputaten het ook niet en nemen een reeds in Friesland geexamineerden proponent nog eens examen af ²⁾.

1) Knuttel, Acta III 58.

2) Zie acta syn. Gorinchem 1714 art. 19: „D.D. Deputati sijnodi maaken bij deeze gelegenheid bekend, dat haar Eerwdhden wegens haare Ed. mog. de Raad van Staaten ijert zonderlings was voorgekomen, naamelijk of

Tijdens de republiek kwam slechts eenmaal de vraag op, of het eigenlijk wel gewenscht was deze examens aldus door deputaten te doen geschieden, en of het niet veel beter was ze alleen door de classen te laten afnemen. Het was op de synode van Woerden 1674 art. 46: „De Classis van Schielant heeft voorgesteld oft niet noodig en sij, dat de Christelycke Synodus voorsieninge doe, ten eynde geen examina peremptoria en bevestinge van predicanten op de vloote van de gedeputeerden des E. Synodi geschieden, maer hetselve den E. Classen laten aenbevolen blijven? Is geantwoort, dat men blyven sal by de oude gewoonte, namelyck soo sich yemant sal willen aengeven aen een der respectieve Classen, sullen deselve vermogen ten overstaen van de gedeputeerden des Synodi het examen te doen. Doch wanneer sich yemant wil adresseren aen Deputatos Synodi, sullen oock het examen mogen doen, en vervolgens deselve qualificeren, doch met versoeck en assumptie ten minsten van de Broederen predicanten in loco synde”. Behalve de verklaring, dat zij bij de oude gewoonte wil blijven, geeft de synode geene motiveering van dit besluit.

Toch mag gevraagd worden, of dit examineeren door deputaten wel recht van bestaan heeft. Er moet toch eenige grond voor zijn, wanneer de kerken een zoo gewichtig werk als het examineeren en het bevestigen van nieuw aankomende dienaeren niet zelf in hare classicale vergaderingen verrichten, maar aan deputaten opdragen. Deze grond nu ontbreekt mijns inziens in dit geval geheel.

Ten opzichte van proponenten, die voor den dienst van kerken onder het kruis bestemd waren, zou men nog kunnen aanvoeren, dat de voor hen zoo noodige geheimhouding bevestiging in eene

---

ijmand in Vriesland peremptorie ge-examineerd en van haar Ed. mog. de Raad van Staaten naar een buitenplaats als Charleroj gezonden zijnde, wederom door de D.D. Deputati zou moeten ge-examineerd worden en wel met oplegginge der handen? dan of het examen in Vriesland als genoegzaam konde geagt worden? waarop haar Eerwden met eenpaarigheid hadden geoordeeld, dat zodaanigen persoon, volgens gewoone praktijk in onze provincie, wederom zou moeten ge-examineerd, en met oplegginge der handen bevestigd worden.

D.D. Deputati worden voor deeze notificatie aan onze Sijnodus en voor haar voorschreeven advijs, aan haar Ed. mog. gegeven, hertgrondelijk bedankt”.

kleine vergadering eischte. Echter, zoo noodig was dit in den tijd, waarover wij voornamelijk handelen, niet meer, want reeds de synode van Dordrecht 1619 oordeelde, dat zij in de classicale vergadering bevestigd konden worden, daar zij in de kerkenorde bepaalde: „wel verstaende dat de oplegginghe der handen zal moghen gedaen worden inde classicale vergaderinghe, aen een nieu gepromoveerden dienaer, die gesonden wort tot een kercke onder 't cruijs" 1). Ook hier had dus zonder bezwaar examen en bevestiging verlegd kunnen worden van den coetus deputatorum naar de classicale vergadering.

Met betrekking tot de overige door deputaten gewoonlijk afgenomen examens is er zelfs geen enkele reden te bedenken, waarom zij niet door de classen afgenomen zouden kunnen worden. Trouwens, het feit van het beurt om beurt examineeren met de classis 's Gravenhage bewijst reeds, dat het uitnemend kan.

Maar dan is er ook geen enkele reden, om aan deputaten deze bevoegdheid tot examineeren te schenken, want zij zijn er alleen om met bepaald mandaat die zaken af te doen, welke de kerken tijdens hare classicale en synodale vergaderingen niet konden ten einde brengen en daaronder vallen deze peremptoire examina niet. Voorts is er zelfs een zeker gevaar in om deputaten aldus tot een examineerend lichaam te maken, want de eene stap in de verkeerde richting leidt licht tot de andere en dan is het te duchten, dat op den duur de kerkelijke examens hoe langer hoe meer in handen van deputaten komen, waarmede aan de kerken zelf een der krachtigste middelen om verkeerde leeringen uit haar midden te weren ontnomen zou zijn. Er is dus niet alleen geen reden om aan deputaten het afnemen van examens op te dragen, maar het is zelfs zeer ongewenscht 2).

---

1) Kuyper, Post-acta bl. 139.

2) Ten slotte zij hier nog volledigheidshalve vermeld, dat deputaten in Jan. 1620 O. S. A. 31 ook een paar personen praeparatoir geëxamineerd hebben met het oog op art. 8 D. K. O. Een daarvan was door de classis Dordrecht gezonden „volgens de resolutie des Synodi Nationalis". Blijkbaar interpreteerde deze classis de woorden „indien het de Synode goedvindt" aldus, dat de synodale deputaten het moesten goedvinden, wat echter niet bepaald hetzelfde en dus onjuist is. Echter is dit een vrijwel op zich-

AFDEELING VI.

DEPUTATEN EN DE ZORG VOOR DE ZUIVERHEID VAN LEER EN LEVEN.

§ 30. HET WAKEN TEGEN VERKEERDE LEERINGEN.

In vorige paragrafen zijn reeds enkele punten genoemd, waaruit blijkt, dat ook het waken tegen het insluipen van verkeerde leeringen tot den werkring van deputaten behoorde. Zoo werd in § 28 reeds gememoreerd, dat dit mede het doel was van hun bijwonen der peremptoire examens, gelijk zij dan ook in hun rapport over deze examens vermelden, dat zij daarbij gewaakt hebben bv. tegen de dwalingen van Bekker en Röell ¹⁾. Ook werd in § 16 vermeld, hoe zij tot den coetus voor de visie der autographa de deputaten uit Overijsel niet toelieten, voordat deze verklaard hadden geen deel te hebben aan de wanbegrippen van van Leenhof.

Dergelijke waakzaamheid nu hadden deputaten telkens op last der synode tegen verschillende opkomende dwalingen te betoonen. In Friesland was dit zelfs in een afzonderlijk artikel in de kerkelijke reglementen aldus vastgelegd: „Het is de plicht der Deputaten, te waaken tegen alle Sectarissen, als Quakers, Dompelaars, Mennoniten, Jesuiten, Paapen en derzelve stoutigheden, dog bijzonder tegens de heimelijke menées der Sociniaansche Geesten, die onder den naam van Mennisten en Remonstranten hun vergif zoeken te strooijen” ²⁾.

Nu had Zuid-Holland wel niet een dergelijk uitgewerkt vast artikel onder zijne kerkelijke reglementen, maar in de practijk kwam het toch op hetzelfde neer, want, zoodra er eenige nieuwe afwijkende leering opkwam, kregen aanstonds deputaten in last

---

zelf staand geval en komen toelatingen volgens art. 8 na de eerste helft der zeventiende eeuw onder de republiek niet meer voor, zoodat er hier verder over gezwegen kan worden. In den tegenwoordigen tijd is de toelating naar art. 8 door verschillende synodale besluiten nader geregeld en hebben de synodale deputaten er niet meer mede te maken dan met ieder ander examen.

- 1) Zie onder meer acta syn. Gorinchem 1703 art. 9 en Leiden 1711 art. 19.
- 2) Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 109.

er tegen op te treden. Zoo verstaat in 1626 de synode, dat de deputaten „eens voor al sullen hebben generalen ende specialen last”, om tegen de conventikelen der Remonstranten op te treden ¹⁾. Desgelijks krijgen zij opdracht tot onderzoek over de beweerde heterodoxie in de Waalsche kerken ²⁾. In het algemeen hadden zij telkens het hunne te doen, opdat de zuiverheid der leer gehandhaafd bleef.

Ten slotte valt onder deze paragraaf nog eene bepaling van de synode van Dordrecht 1619, die echter nooit in werking gekomen is en dus alleen volledigheidshalve vermeld wordt. Het betreft het door deze synode vastgestelde onderteekeningensformulier voor de hoogleeraren in de godgeleerdheid, waarin ook deze bepaling voorkomt, dat zij, wanneer zij eenige bedenkingen tegen de leer der kerk mochten hebben, „het selve ordentlick ende volcomentlick den Sijnodo Provinciali, daer onder wij sorteeren, ofte den gedeputeerden der selver sullen openbaren” ³⁾. Daar echter de Leidsche hoogleeraren dit formulier nooit onderteekend hebben, heeft zich in Zuid-Holland dit geval niet voorgedaan en zijn deputaten dus niet op deze wijze met afwijkende leeringen van professoren in aanraking gekomen.

---

§ 31. HET TOEZICHT OP HET LEVEN.

Het kwam nog al vaak voor, dat de behandeling van tuchtzaken tijdens de synode niet ten einde gebracht kon worden. Daarom werd het afwikkelen van zulke zaken dikwijls aan deputaten opgedragen. Zoo worden zij soms gemachtigd om bepaalde zaken af te handelen. Herhaaldelijk worden ook gecensureerde predikanten gesteld onder het toezicht, hetzij van hen alleen, hetzij van hen en de betrokken classis gezamenlijk ⁴⁾.

1) Acta syn. IJselstein 1626 art. 35. Knuttel, Acta I 183.

2) Zie onder meer acta syn. Dordrecht 1687 art. 9 en Brielle 1737 art. 13. Ook acta depp. van Sept. 1693, van Mei 1696 en passim.

3) Kuyper, Post-acta bl. 230. Dergelijk besluit was ook door de Zuid-Hollandsche synoden van 1606, 1607 en 1608 reeds genomen, a.w. bl. 317.

4) Zie bv. acta depp. van Sept. 1674 en passim. Acta syn. Dordrecht 1666 art. 7, Schoonhoven 1669 art. 1, Schiedam 1670 art. 39, enz.

Desgelijks werden zij ook vaak gebruikt om verplaatsingen van predikanten te bewerken, wanneer predikant en gemeente dermate niet met elkander overweg konden, dat een langer blijven van den predikant voor de gemeente schadelijk zou zijn en er toch geen reden was om den predikant af te zetten ¹⁾. Soms werd dan een vacante gemeente bewogen zulk een predikant te beroepen. Meestal werden echter twee predikanten, die in dergelijke omstandigheden verkeerden tegen elkander uitgeruild. Eens zelfs verwisselden drie predikanten op deze wijze van plaats. Op de synode van den Briel 1672 art. 31 kwamen deze verplaatsingen nader ter sprake en wel in de eerste plaats om te voorkomen dat er misbruik van gemaakt werd ²⁾, maar ook om te beproeven of men er niet eenigen vasten regel voor zou kunnen maken, gelijk het dan ook in de acta luidt: „Ten derden by occasie van plaatsverwisseling noch gevraegt synde, of men niet een vaste voet souden kunnen beramen door wien de plaatsverwisseling te executeren: Heeft de E. Synodus geresolveert, dat, indien de plaatsverwisseling geschiet uyt den hoofde en bij decreet van de E. Classen, de Classen dan de executie alleen doen sullen: Maar wanneer de verplaatsinge geschieden sal uyt den hoofde en by decreet van den E. Synodus, sal de executie alleen werden gedaen per Deputatos Synodi ordinarios met byvoeginge van een gedeput. van elke Classe uyt en tot welke de verplaatsinge geschiet. Indien de verplaatsinge geschiet uyt den hoofde en by decreet van de Classe, by deselve niet kan werden geexecuteert en dat daarvan ad Synodum niet sy geappelleert, soo sullen Deputati Classis werden geassisteert van Deput. Synodi om conjunctim te handelen”. Hiermede zijn de bemoeienissen van deputaten met deze verplaatsingen geregeld en nadere bepalingen zijn er bij mijn weten niet over gemaakt. Trouwens, de redenen, waarom een bepaalde predikant en ge-

1) Zie bv. acta syn. Schiedam 1670 art. 1, Delft 1677 art. 7, enz.

2) „Ten tweeden wort gevraegt, of niet het middel der verplaatsinge der predicanten sy te reduceren alleen tot de sodanige, die ontrent haer comportement onschuldig synde, het ongeluck evenwel hebben van niet wel te staen by hare gemeynte. Was geresolveert sulx te sullen geschieden: opdat de plaatsverwisselingen niet souden syn steunselen voor onwaardige predicanten van quaed leven, tot verwerringe en bedroevinge van de eene kercke na d'andre, maer alleen tot behoudenis van onnosele en ongeluckige en wechneming van tweedracht en verwerringe in de kercken”.

meente niet meer bij elkander passen, kunnen zeer verschillend zijn en derhalve kunnen er geen algemeen geldende detail-regelingen gemaakt worden, maar moet ieder geval op zichzelf beoordeeld, waartoe dan de betrokken vergadering, het zij dan naar het genoemde besluit de classis of de synode, voor zulk een geval aan hare deputaten mandaat moet geven.

In vroeger tijd was aan deputaten ook een zekere mate van toezicht op de theologische studenten opgedragen, niet alleen wat hunne studie, maar ook wat hunne gedragingen en zelfs wat hunne kleeding betreft ¹⁾.

En niet alleen op het leven van predikanten en studenten werd hun soms een zekere mate van toezicht gegeven, hetzelfde geschiedde een enkel maal ook ten opzichte van in bijzondere omstandigheden verkeerende kerken. Zoo droeg de synode van den Briel 1603 art. 32 hun op het opzicht op de kerken der particuliere heerlijkheden, opdat deze zich met de andere Gereformeerde kerken zouden conformeeren ²⁾. Desgelijks in art. 40 om toe te zien, dat de kerken niet te lang vacant blijven ³⁾. Van denzelfden aard was de opdracht, die zij bijna de geheele achttiende eeuw door telken jare van de synode kregen, om te trachten te bewerken, dat de kerken van Lisse en Rijnsaterwoude zich met de overige kerken conformeeren zouden in het gebruiken van consulenten bij de beroepingen. In 1810 hadden zij dit echter nog niet bereikt.

In het algemeen kan men zeggen, dat het toezicht op het leven wel niet behoorde tot den dagelijkschen arbeid van deputaten, maar dat het toch nog al vrij vaak voorkwam, dat zij in bepaalde gevallen van de synode een opdracht in die richting

1) Zie bv. acta syn. Gouda 1601 art. 13 en Schiedam 1602 art. 13 en 14: „Syn oock de gedeputeerde des synodi vorder gelastet om hen somwylen in den collegio te laten vinden ende het oogh te houden, dat onder andere de abusen ende speecien van lichtveerdicheyt soo in kleedinge als andersins by den studenten collegii geremedieert wierden, gelyck oock de predicanten in den steden opsicht sullen helpen nemen op de alumnos haerder steden, opdat alsoe den kercken benomen wierde twedersien tegen sodanige studenten, die de synodus alsnoch verstaet anderen (die niet gestudeert en hebben) in de bevordering tot den kerckendienst gepraefereert behooren te worden, mits dat se haer sowel door een behoorlicke wandeling als wetenschap sulcker bevordering weerdich bethoonen”. Reitsma en van Veen III 187.

2) Reitsma en van Veen III 206.

3) Reitsma en van Veen III 208.

ontvingen, in welke gevallen natuurlijk hunne werkzaamheden en hunne bevoegdheid zich niet verder uitstrekten, dan in die bepaalde opdracht was aangegeven.

§ 32. DE BOEKENCENSUUR.

Oorspronkelijk schijnt er eene neiging geweest te zijn om de boekencensuur, gelijk die in de kerkenorde vastgesteld was, op te dragen aan de synodale deputaten. Trouwens, de bewoordingen, waarin de synode van 's Gravenhage 1586 art. 49 der kerkenorde vaststelde, gaven daar ook wel aanleiding toe, want zij bepaalde, dat geen gereformeerde eenig boek uit mocht geven „dan t' selfde voor henen doorsien ende goet ghekent zijnde van de Dienaren des Woordts zijns particulieren Synodi ofte Professoren der Theologie onser Belijdenisse”¹⁾.

Zoo nemen dan onder meer de synoden van Delft 1596 en Dordrecht 1598 besluiten over dit visiteeren van boeken door de synodale deputaten²⁾. In de acta van deputaten van dien tijd komt men herhaaldelijk gevallen van het visiteeren van boeken en ook van het afkeuren ervan en van het verbieden der uitgave tegen. Aldus werd door hen in hunne vergadering van 8 April 1598 een preekenbundel van Baudartius afgekeurd³⁾.

1) Rutgers, Acta bl. 499.

2) Reitsma en van Veen III 67, 112, 115. Zie verder ook verschillende besluiten der andere synoden in dit deel.

Dat men inderdaad op grond van de Haagsche kerkenorde aan de synodale deputaten deze visitatie opdroeg, blijkt wel uit de acta der synode van Amsterdam 1607 art. 21, waar met zooveel woorden gezegd wordt, dat men volgens art. 49 der Haagsche nationale synode aldus handelt. Reitsma en van Veen I 417.

3) Als voorbeeld, hoe zij daarbij te werk gingen, druk ik hier uit de acta van deputaten over wat er aangaande dit boek van Baudartius vermeld wordt: „Baudartij schrift inhoudende twaelf predicatien daarmede hij bewijst: dat Jezus is Messias overlesen sijnde. Is goet gevonden hem schriftelijc te laten weten, dat ons niet geraden en dunct sulc schrift te laten wtgaen, gelyc ooc sulcke predicatien niet met stichtinge hebben konnen gedaen worden, nadien daerin geen verklaringe van den voorgestelden text en wort gedaen, geen leeringe daerwt getrocken noch geen applicatie gemaect gelyc

Men kan echter gemakkelijk begrijpen, dat het voor de synodale deputaten ondoenlijk werd alle in hunne provincie verschijnende theologische boeken te visiteeren. Dit zal vermoedelijk wel de voornaamste reden zijn, waarom de synode van Dordrecht 1619 het artikel der Haagsche kerkenorde wijzigde, zoodat de boven aangehaalde woorden aldus als art. 55 in de Dordtsche kerkenorde kwamen: „dan 't zelfde voorheenen doorzien en goed gekent zijnde van de Dienaaren des Woords zijns Classis, of particulieren Synode, of Professoren der Theologie van deeze Provintien, doch met voorweten zijns Classis” ¹⁾.

Hiermede werd het zwaartepunt verlegd naar de classis en hare visitatoren, zoodat na dezen de synodale deputaten zoo goed als niets meer met de boekencensuur van doen hebben ²⁾. Terecht kon Voetius ³⁾ dan ook schrijven, waar hij handelt over de bevoegdheid van deputaten: „Libros et scripta Theologica in lucem edenda non visitant ex propriâ et perpetuâ potestate, ne quidem ex delegatâ potestate Synodi, ad illum annum aut illud biennium, quo delegationem suam sustinent: sed totum hoc Classibus aut Academiis imponitur in Constitut. Ecclesiast.: libertas tamen haec manet Synodo, extraordinariò visitationem hujus aut illius libri ipsis aut aliis quibuscunque demandandi”. Als regel staat de visitatie der boeken aan de classis, al kan de synode natuurlijk in bepaalde gevallen het onderzoek van een boek ook wel eens aan deputaten opdragen.

Dat het regel was de boekencensuur aan de classen over te laten, kwam en er zoo vast in, dat, toen de meerderheid van deputaten later eens over een uitgekomen boek ging ageeren,

---

in predication behoort te geschieden maer alleen tractaetswijze, wort gehandelt van 't voorgestelde point. Item dewijl daerin vele bewijsredenen wt de Rabinen werden genomen, ende allerley tegenwerpingen der Joodsche rabinen wederleyt. Item van den turckschen geloove ende vele impertinente allegatien der schrifture, allegorien, argutien etc. wtwijzende de notulen daerop gemaect”.

1) Hooijer, Oude Kerkordeningen bl. 456; Kuyper, Post-acta bl. 243.

2) Friesland had het artikel eenigszins anders en eischte visitatie en approbatie „van de Theologische Faculteit, zo binnen als buiten deeze Provincie, als zijnde van dezelve kracht, of van de Deputaten Sijnodi, of van de Classis ter plaatze”. Wordt dit verzuimd, dan moeten of de deputaten der Synode of de betrokken classis den schuldige daarover aanspreken en vermanen. Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 187, 188.

3) Politica Ecclesiastica I 111.

hun collega Ds. van Kooten daartegen protesteerde, niet omdat hij het boek niet strijdig met het evangelie vond, maar „omdat hij noch Politieke noch Kerkelijke wetten weet, waarbij Depp. gelast worden uitgegevene boeken te onderzoeken, en, wanneer zij ze als strijdig met de Plakaten beschouwen, er klachten omtrend te doen”¹⁾.

Dit gedeelte van den werkkring van deputaten kan dus verder buiten beschouwing blijven.

Alleen moet nog, als hiermede in verband staande, gememoreerd, dat deputaten van de synoden ook vaak opdracht kregen om te requestreeren en te ageeren tegen het licentius boekdrukken. Geheel hetzelfde is dit niet. Immers, de boekencensuur betrof geschriften, die door leden der gereformeerde kerken over theologische onderwerpen uitgegeven werden. En het licentius boekdrukken raakte alles wat er uitkwam, ook wat geschreven werd door niet-gereformeerden en over niet-theologische onderwerpen. Met name keerden de synoden zich hier tegen met de gereformeerde leer strijdige geschriften en tegen pornographische lectuur. Veel resultaat hebben deputaten van hunne pogingen niet gezien, al hebben zij ook dikwijls genoeg hun best gedaan. Eene goede regeling is in dezen trouwens ook niet gemakkelijk te maken en te handhaven²⁾.

---

1) Acta depp. ord. van Maart 1785 art. 8.

2) De politieke heeren zagen in regelingen hieromtrent niet veel heil, omdat de uitvoering zooveel te wenschen overliet. Zooals de raadpensionaris Fagel aan deputaten antwoordde: „dat daarover veele Placcaaten waren, dat het schorte niet aan de placcaten, maar aan de executie”, terwijl de pensionaris Burgersdijk zeide: „dat ook zoo een placcaat niet veel zou uithalen: het was een zaak die niet wel voor te komen was: daar konden drukkers sijn die niet wisten wat sijn drukten: daar konden haar groote werken voorkomen, die niet wel over te zien waren; wie zou het doen, daar was groot oordeel toe van noden? dat het wel was een zaak die waarlijk veel quaad dee, in Religie en Politie en zeden, dat er zoo dikwijls over geklaagt was by Vrankrijk en Engelland; dat het wel wenschelyk was dat er in kon voorzien worden, maar dat hij niet zag hoe het practicabel zou syn”. Acta depp. van Sept. 1683.

AFDEELING VII.

DEPUTATEN EN DE AAN DE CLASSEN BIJ VOORVALLENDE ZWARIGHEDEN
TE VERLEENEN HULP.

§ 33. OORSPRONG EN GESCHIEDENIS DER BEPALING.

Dit gedeelte van den werkring van deputaten is in de Dordtsche kerkenorde aldus omschreven: „ende voorts in alle voorvallende swarigheden den Classen de hant te bieden, op dat goede eenicheyt, ordre, ende suyverheyte der leere behouden ende ghestabilieert werden”¹⁾. Deze bepaling had reeds eene geschiedenis achter zich, toen zij te Dordrecht in de kerkenorde opgenomen werd.

Oorspronkelijk, voordat er nog synodale deputaten waren, was de behartiging dezer zaak aan de synodale classis opgedragen, gelijk wij reeds in de acta der synode van Schoonhoven 1579 art. 12 lezen: „Is besloten by den broederen, dat die classis, derwelcke opgeleydt wort synodum particularem te beropen, macht sal hebben, so eenige swaricheyt ofte oneenicheyt voorfiel [in den classen], hyeronder gehorende, dieselvige by haerselven ofte haere gedeputeerden te eyndigen, ist mogelick. Ende so nyet, dattet een saecke van consequentie is des te eer synodum te beroepen. Sal ock dieselve classis macht hebben andere classes, daer an particuliere personen wat onbreckt, te vermanen”²⁾. Dergelijke bepalingen vinden wij ook bij volgende synoden.

Later wordt af en toe bij bepaalde gevallen verklaard, dat de classis, zoo daarover zwarigheid mocht komen, de hulp van deputaten mag inroepen³⁾.

Op aandrang der Staten werd toen later de last van deputaten in dezen uitgebreid. Eerst geschiedde dit nog maar voorloopig

1) Kuyper, Post-acta bl. 122.

2) Reitsma en van Veen II 176.

3) Zoo door de synode van Delft 1596 art. 33 over het suspendeeren van dienaren, die uit den vreemde komenden zonder behoorlijke proclamatien trouwen. „Welcke suspensie te doen sal staen by de classen, daeronder de faulten valt, ende naer behoorlycke kennisse van saecken, welcke classis oock (ingevalle van swaricheydt) sal mogen te hulpe nemen deses synodi gedeputeerden.” Reitsma en van Veen III 73.

door het volgende besluit der Zuid-Hollandsche synode van Schiedam 1602: „Op de vraghe, oft niet goet en waere, dat de commissie der gedeputeerden des synodi haer verder dan tot noch toe geschiet is wtstreckte, om namelick op alle voorvalende swaericheden in den kercken goede toesicht te nemen ende deselve opt spoedichste in haere eerste beginselen met den kercken ende classen te helpen remedieren, doende daarvan rappoort op den naesten synodum des noot synde, item off niet raedsaem en waer, dat alle de classen jaerlicxs eens ten minsten van den oudtsten gedeputeerden des synodi besocht werden om daerdoor veele inconvenienten voor te comen, aengaende teerste tselfde is van de vergaedinge toegestemt (bysonder dewyle dat de heeren Staten tselfde oock in haere instructien, den gecommiteerden gegeven, ernstelick hadden gerecommandeerd), doch by provisie alleen voor dit jaer in conformiteyt van die van Noortholland, ende belangende het tweede is tselve wtgesteld tot den naesten synodum, tegen dewelcke dieshalven wtschryvinghe sal mogen gedaen werden”¹⁾. Een paar jaar later werd echter door de synode van Rotterdam 1605 het besluit meer definitief genomen aldus: „De synodus heeft bevonden zeer dienstich ende noodich te wesen voor de kercke ende gerusticheyt derselver, tot weijringe van meerder scandalen ende swaricheden, den gedeputeerden des synodi te authorizeren om, des noot synde, bij inductie ende intercessie ofte tusschenspreken te arbeyden tot beslechtinge van alle differenten ende oneenicheden, die in de kercken souden mogen comen te ontstaen, om die so tydelijck neder te leggen als mogelyck sal wesen ende also voor te comen, dat de zaken tot geen ergerlyck verloop uijt en vallen, ende heeft darom tot dien eynde ende in sulcker vougen de gedeputeerde des synodi geauthorizeert mits desen, te meer dewijle ditselve van de E. M. heeren Staten door hare gecommiteerde nu voor de tweede maal seer ernstelijck was gerecommandeert ende oock in verscheidene voorgaende synoden genoechaem geresolveert”²⁾.

Hierbij bleef het toen, totdat te Dordrecht 1619 het bovengenoemde artikel in de kerkenorde kwam. Toch gaf dit niet hetzelfde als het besluit der Rotterdamsche synode. Rotterdam toch

1) Reitsma en van Veen III 191. Voor het hierin aangeduide besluit der Noord-Hollandsche synode zie I 321.

2) Reitsma en van Veen III 232.

machtigde de deputaten, om zich bij intercessie in alle in de kerken ontstaande geschillen te mengen en zette hiermede feitelijk eene eerste schrede op den weg, die van deputaten een soort superintendenten moest maken. Dordrecht daarentegen gebruikte de woorden „den Classen de hant te bieden” en was daarmede op het zuiverder spoor, dat het aanzoek om hulp eerst tot deputaten moest komen en dat deze zich niet te bemoeien hadden met zaken, waarin door de in geschil zijnde partijen hun raad niet gevraagd werd.

Toch was met het artikel in de kerkenorde de regeling dezer zaak nog niet ten einde. Gelijk wij zagen, was het Rotterdamsche besluit genomen voornamelijk op aandrang der Staten. Ook na de synode van Dordrecht bleef die drang zich doen gelden. Zoo lezen wij in de acta van Gorinchem 1622 art. 41: „De achtbare Heeren de Commissarissen, gevraecht zijnde, hebben den Synodo in bedenken gegeven, oft niet raetsaem en ware de gedeputeerde des Synodi te lasten om naerstelick te vernemen, waer ergens eenige swaricheyden in Classibus soude(n) mogen wesen ontstaen, om datelick met alle vlijt deselve sooveel mogelijk is ter neder te leggen bij forme van inductie, ten eynde de Synodus in toecomende tijden met soo veel particularibus niet en werde opgehouden, ende is hetselve eenparich van den Synodo goet gevonden; zijn oock dien volgens alle Classen vermaent geene particularia op den Synodum te brengen dan dewelcke door de gedeputeerde des Synodi niet en hebben connen affgedaen worden” 1). In dit besluit vindt men dus beide elementen. Eenerzijds wordt aan de deputaten de bevoegdheid verleend zich bij inductie in de geschillen te mengen en anderzijds wordt aan de classen de vermaning gegeven om, voordat zij zaken ter synode brengen, eerst de hulp van deputaten in te roepen. Het volgende jaar werd door de synode van Brielle 1623 art. 40 en 44 deze bevoegdheid van deputaten nader bevestigd 2).

1) Knuttel, Acta I 57.

2) Op een gravamen werd geantwoord: „Dat voortaan de gedeputeerden des Synodi haer sullen op de aenclachte van particuliere lidmaten mogen ende behooren in te laten in saecken, die bij de Classe noch in statu staen, doch volgens den 41 Art. Synodi Gorinchemensis, specificerende dat sij sullen handelen bij forme van inductie”. En iets verder wordt gezegd: „De E. E. Heeren Commissarissen, gevraecht sijnde, hebben vernieut tgene de E. E. Heeren Commissarissen op den Synodum Gorinchemensem in bedencken hadden gegeven, of het niet raetsaem ware dat de gedeputeerden

Te Schoonhoven 1630 art. 33 gaan de commissarissen-politiek weder een stap verder, want, weder vragende de deputaten te machtigen bij inductie en intercessie zwarigheden bij te leggen, voegen zij er nu de woorden aan toe: „maer beyde tot beslissinghe van alle differenten ende onenicheden” ¹⁾. Terecht maakt de synode tegen eene dergelijke uitbreiding van de macht van deputaten nog al bezwaar ²⁾. Gedurende enkele jaren wordt er dan over de zaak gezwegen, totdat de commissarissen er op de Brielsche synode van 1633 art. 46 weder in ongeveer dezelfde bewoordingen op terug komen. Echter nogmaals zonder resultaat, want: „De Synodus, lettende op desen voorslach, heeft hare Achtb. voorghelosen de Post-acta Synodi Nationalis, sessio no. 159 § 2 ende den 41^{en} Art. Synodi Gorcomianae 1622; ende gethoont, dat op desen voorslach lange te vooren was gheresolveert, ende sal dit den Ed. Mog. Heeren de Gecommitteerde Raden bekent gemaect werden” ³⁾. De synode wenscht dus aan art. 49 der kerkenorde en het Gorkumsche besluit geene nieuwe bevoegdheden van deputaten toe te voegen.

In de acta van het volgende jaar, 's Gravenhage 1634 art. 32, lezen wij dan: „Den 45^{en} Artijckel ⁴⁾ — om door den ghedepu- teerden des Synodi alle kerckelijke swaricheden intijts door inductie te remedieren — cesseert ende is goet ghevonden bij de voorgaende ordre te verblijven”. Hiermede werd het artikel uit de acta verwijderd en aan den aandrang, om aan deputaten meerder bevoegdheid in dezen te geven, een einde gemaakt.

des Synodi souden arbeyden de voorvallene swaricheden in Classibus af te doen bij forme van inductie, om alsoo de handelinghe der Synoden te be- corten, is geantwoort dat sulx nodich was bevonden ende oock soude nae behooren gepractiseert worden”. Knuttel, Acta I 85, 86.

1) Knuttel, Acta I 350.

2) „Ende dat die Synodus sulx niet raedtsaem en vindt, niet alleen omdat het periculus is ende regelrecht strijdt tegen die practijcke van die gewoonelijcke ordre, ende tegens die resolutien, ghenomen in die Synoden van Gorinchem Ao. 1622, Art. 41, ende van den Briell Art. 44, Ao. 1623, maar oock omdat die Synodus tegenwoordich daertoe niet en is ghelastet, ende eerst aen de Classen als haere committenten soude moeten uytgescreven werden, 'twelck aen die Ed. Gr. Mog. sal worden geremonstreert, ende versocht, dat Haere Ed. Gr. Mog. sulx ten goeden gelieven te nemen.” Knuttel, Acta I 350.

3) Knuttel, Acta I 512.

4) Dit cijfer is verkeerd. Het moet zijn art. 46. Blijkbaar zijn er van de artikelen der acta van 1633 een aantal verschillende nummeringen. Knut-

Zooals wij reeds zeiden, geven de bewoordingen van het Gorkumsche besluit aan de deputaten den last, om naar moeilijkheden in de classen te vernemen ten einde deze uit den weg te ruimen, en aan de classen de vermaning, om de deputaten er in te kennen. In de practijk werd dit echter blijkbaar aldus geïnterpreteerd, dat deputaten zich in den regel niet met eene quaestie bemoeiden, wanneer hun hulp niet door een der partijen werd ingeroepen. Zoo geeft ook de synode, wanneer er een zaak voorkomt, waarin deputaten niet zijn gekend, wel aan de betrokken classis, maar niet aan deputaten eene vermaning ¹⁾. Echter behoefde de aanvraag om hulp tot deputaten niet gericht te worden door de classis zelf, maar was het voldoende wanneer, een der partijen, al was het slechts een particulier lidmaat, zich tot deputaten wendde. Reeds dan hadden zij de bevoegdheid zich in te laten met zaken, die bij de classis nog in statu waren ²⁾.

In de eerste helft der achttiende eeuw kwam er over deze bevoegdheid van deputaten een geschil tusschen hen en de classis van Leiden en Neder-Rijnland naar aanleiding van eene beroepingsquaestie te Lisse, waarbij de kerkeraad eerst den bijstand der classe had ingeroepen, welke zich door hare visitatoren de zaak had aangetrokken. Hierna had de kerkeraad, terwijl de classis er dus nog mede bezig was, zich ook tot de synodale deputaten om hulp gewend, welke deze verleend hadden. Dit zal wel mede de aanleiding geweest zijn, dat genoemde classis

---

tel geeft er in zijn uitgaaf twee op. Maar de artikelen van 1634 wijzen telkens terug naar die van 1633 met een cijfer, dat telkens één, respectievelijk twee, nummers lager is dan Knuttels beide opgaven.

1) Op de synode van den Briel 1643 art. 14 bv. begint de resolutie over de zaak van Dordrecht: „Partyen ten wedersijden in genere hare misslagen in desen voor oogen te stellen, ende specialijck, dat bij die van Dordrecht de gedeputeerden des Synodi noyt en waren aengesproken ende versocht, onder vriendelijcke tusschencominge de geresene differenten uyt den wege te leggen, ende differerende parthyen te vereenigen, met recommandatie van haer in toecomende na den 41e Art. Synodi Gorinchemensis, de anno 1622 te reguleren, 'twelck oock met een allen Classen serieuselijck wert gerecommandeert". Knuttel, Acta II 407.

2) Op het gravamen: „Off het de gedeputeerden des Synodi vrij staet op de aenclaghten van particuliere persoonen haer selven in te laeten in dingen, die bij de Classen noch in statu staen, ende over deselve een decisijs oordeel te strijcken" wordt door de synode van Brielle 1623, art. 40, geantwoord: „Dat voortaan de gedeputeerden des Synodi haer sullen op de aenclachte van particuliere lidmaten mogen ende behooren in te

nu op de eerstvolgende synode, Rotterdam 1724 art. 2, komt met de vraag, wat de plichten der synodale deputaten zijn en hoever deze zich uitstrekken ¹⁾). Als antwoord gaven de deputaten eene uiteenzetting van de dusverre over deze materie genomen synodale resolutiën, welke daarna, op advies der commissarissen-politiek, door de synode alle vernieuwd werden. Toch kwam in de volgende jaren de zaak weder ter sprake.

Immers, op de synode van Gorinchem 1725 art. 2 maakten verscheidene classen bezwaar tegen dat zoo maar zonder meer vernieuwen der vorige resoluties, juist wat betreft het in deze paragraaf behandelde punt ²⁾). Op deze synode kon door eene staking van stemmen de zaak niet afgehandeld worden.

Het volgende jaar, Brielle 1726 art. 2, komt zij dan weder ter sprake, waarbij de correspondenten ook verhalen hoe zij in hunne respectievelijke synoden is geregeld. Ten slotte wordt aan deputaten de bevoegdheid om voorvallende zwarigheden en particularia te helpen behandelen gelaten, maar er wordt uitdrukkelijk bij gezegd: „welverstaande, dat hun Eerw. des verzogt worden

---

laten in saecken, die bij de Classe noch in Statu staan, doch volgens den 41 Art. Synodi Gorinchemensis, specificerende dat sij sullen handelen bij forme van inductie". Knuttel, Acta I 69, 85.

1) „Bij het opleezen der Acten over de voorgaande Articul door de E-Classis van Leijden en Neder-Rhijnland bleek het, hoe dezelve aan deeze Christelijke Sijnodus vraagde, dat ze eens gelieven op te geeven, welke de pligten, en wel de bijzondere, zijn van D. D. Deputati Sijnodi en hoe verre zij dezelve uijstrekken.

„De gedeputeerde van deeze Christelijke Sijnodus hebben bij deeze gelegenheid opening gegeeven van de bijzondere pligten der gedeputeerdens hujus Sijnodi en hoe verre die zij uijstrekken, daartoe voorleezende verscheijdene resolutien van de Christelijke Sijnodus van tijd tot tijd genoomen, zelfs op zeer ernstige recommandatien van haare Ed. Gr. Mog. door haar Ed. Mog. de Heeren Commissarissen politijk menigmaal gedaan, alle welke resolutien, zo die daar leggen, op 't hoogwijs advijs van haare Ed. Mog. Commissarissen de Christelijke Synodus eenpaarig nu heeft vernieud, gelijk dezelve voor vernieud gehouden werden bij deezen: waarom ook de Christelijke Sijnodus nogmaal alle Classen vermaand heeft, geene particularia tot de Sijnodus te brengen, dan welke door Deputaaten Sijnodi niet hebben kunnen afgedaan werden, opdat dezelve zo raauwelijk hier voortaan niet meer gebracht werden”.

2) „Ad Art. 2. Ter gelegenheid van het quaeritur van de classis van Leijden en Neder-Rhijnland van de bijzondere pligten der Deputaaten Sijnodi: en vorder spreekende van verscheijdene resolutiën Sijnodi, die voorgeleezen waaren, als door de Christelijke Sijnodus vernieud: maar over de laatste

door de respe. Classen" ¹⁾. Hiermede was de zaak definitief afgedaan en, voorzoover mij bekend is, is er verder niet meer over gehandeld.

woorden van dien Artikel: *waarom ook de Christelijke Sijnodus nogmaals alle Classen vermaand heeft, geene particularia tot de Sijnodus te brengen, dan welke door Deputaaten Sijnodi niet hebben kunnen afgedaan worden: opdat dezelve zo raauwelijk hier voortaan niet meer gebragt worden: verscheidene classen zig bezwaard vindende en oordeelende dat die ad referendum hadden moeten en nog moesten genoomen worden, is men na langduurig overleg en om aan allen zo doenlijk genoeg te geeven, op de voorslag van D. J. W. Dukerus op een middel van accommodement bedagt geweest; waartoe zijn E. verzogt zijnde, om nevens de Eerw. Heeren Grommé en van Hengel een praeadvijns te concipieeren en in de christelijke vergaderinge in te brengen, gelijk geschied is: en luid hetzelfde als volgd;*

Terwijl alle de Classen het eerste lid van de Sijnodale resolutie des vooreleedenen Jaars, spreekende van de vernieuwing der resolutiën, aangaande de bijzondere pligten van en last aan D. D. Deputati hujus Synodi, toestemmen; en het andere lid, behelzende eene vermaaning om geene particularia op de Sijnodaale tafel te brengen, dan die door D. D. Deputati niet konden werden afgedaan; opdat dezelve niet zo raauwelijk op de tafel van de Christelijke Sijnodus gebracht worden, bij de meeste Classen als een vermaaning word aangenoomen: verklaard de Christelijke Sijnodus, tot geruststelling en genoeg van de difficulteerende classen, haar intentie niet te zijn, om D. D. Deputati in deezen eenige magt te geeven tot decisie van voorkomende particularia, nog ook om de respe. Classen haar regt of magt in 't minste te ontnemen of te verminderen: maar alleen, dat D. D. Deputati die particularia, des verzogt zijnde van de Classen, bij inductie en intercessie of tusschenspraak zullen tragten te beslegten en alle hun Hoog-Eerw. voorkomende particularia conjunctim met de Classen, tot welke die behooren, te behandelen.

Hierover van D. praeses omvraage gedaan zijnde, heeft D. Correspondens Ultrajectinus uijt zijne Acten voorgelezen dit volgende: *Den Heeren Deputaaten Sijnodi opnieuw aanbevolen te waaken voor het recht der kerken in cas van beroepingen, of anderzins, verzogt zijnde, nomine Sijnodi verleegene kerken de hand te bieden.*

En hebben de Classen van Zuidholland, Delft en Delfland, 's Graavenhaage, Buren en Breda het bovengemelde praeadvijns aangenoomen, nevens 2 leden van de Classis van Woerden. Maar de classen van Leijden en Neder-Rhijmland, Gouda en Schoonhoven, Schieland, Gorinchem, en Voorne en Putten, nevens 2 leden van de Classis van Woerden, hetzelfde ad referendum genoomen: zijnde aan beide zijden, en die het aanneemen, en die het ad referendum neemen, de stemmen egaal.

1) In de acta van 1726 art. 2 lezen wij: „Ad Art. 2 meldende van de bijzondere pligten der Deputaaten.

De Ed. Mog. Heeren Commissarissen politijk toonden zeer nadrukkelijk,

Het waren voornamelijk twee punten, waarom het bij deze geheele quaestie ging.

hoe even ditzelve van over lange bij hun Ed. gr. Mog. en van tijd tot tijd in de Sijnodaale Actens was vastgesteld en vertrouwd zelfs, dat de intentie van D. D. Deputati alleen was om in deezē maar persuasijf en als goede mannen te handelen, berustende hun Ed. Mog. deswegen volkomen in 't gunt voorleeden Jaar des aangaande geresolveerd, en bij zommige van de respe. Classen, de stemmen staakende, ad referendum genoomen was.

D. Correspondens Gelriae conformeerde zig met het advijs van hun Ed. Mog.

D. D. Correspondentes Noordhollandiae berigten, dat in den jaare 1602 Sijnodi Hornanae § 13, 22, op verzoek van de Heeren Commissarissen uijt naam van de Staaten of niet goed en waare te committeeren eenige persoonen tot daadelijke wegneeming van voorvallende differenten, eer ze quamen in verwijdering, en op den voorslag om dit te doen per Deputatos ordinarios, door de Sijnodus is geresolveerd daarop te verwagten de advijsen der classen. Anno 1603 sijnodo Enchusana Art. 18 particula 2. De Classen van Noordholland adviseeren, dat men blijven zal bij den ouden voet, welke is van kerken tot classen, van classen tot Sijnoden te gaan. Anno 1622 Amsterd. § 24. Dit verzoek dikmaal vernieud zijnde, om geen particularia te brengen ad Sijnodum, ten waare zij per Deputatos niet konden werden afgedaan: maar dat Deputati geauthoriseerd mogten worden, des noods weezende, bij inductie en intercessie de differenten, die in de kerk mogten ontstaan, zo tijdelijk ter neer te leggen als het mogelijk was: is toegestaan dat Deputaaten, *wanneer de classen zullen verstaan des noods te weezen, op het verzoek der classen, en niet anders, hun bij de Classen mogen vervoegen:* om, is 't doenlijk, de rijzende zwaarigheden in ipso ortu te supprimeeren, Synodo Hornana 1629. Ench. 1630. Amsterd. 1634. Edam 1637. Alkmaer 1638. Horn. 1647. Alkm. 1656.

D. Correspondens Ultrajectinus las ex Actis dit op: De Heeren Deputaaten der Sijnode in der tijd word de novo gelast omme, verzogt zijnde, vervolgens en altoos voor het regt der kerken in cas van beroepingen te vigileeren ofte anderzins verleegene kerken de hand te bieden nomine Sijnodi.

D. D. Correspondentes Frisiae et Transisalaniae hadden niet in Actis, gelijk ook niet D. Correspondens Groninganus, dog rapporteerde mondeling, dat in den haaren D. Dis Deputatis instructiën gegeven waaren, waarna zig schikten.

D. D. Deputati verlangen de resolutie der respe. classen te hooren, verklaarende hunne intentie te zijn om in deezē niets als bij intercessie of inductie of persuasie te handelen.

Alle de respe. Classen conformeeren zig met het hoogwijs advijs van hunne Ed. Mog. en berusten in het praeadvijs Art. 2 Sijnodi praecedentis te vinden: welverstaande, dat hun Eerw. des verzogt worden door de respe. Classen: Bedankende hun Ed. Mog. voor hunne opening en voorligting in deezē".

Vooreerst was het de vraag, of deputaten bij die voorvallende zwaarigheden zouden mogen beslissen en dus handelen bij decisie, dan wel of zij alleen maar bij inductie of intercessie zouden mogen optreden, terwijl de beslissing dan verbleef aan de classen of bij hooger beroep aan de synoden. Zooals wij zagen, drongen de Staten herhaaldelijk op het eerste aan, maar hebben de synoden hierin nooit toegegeven. Deputaten hebben dan ook niet getracht zich eenige beslissende macht in dezen aan te matigen en konden naar waarheid in hunne acta naar aanleiding van art. 2 der Gorkumsche synode verklaren: „dat noit der Deputaten gedagten waren anders geweest, dan *bij inductie* en *intercessie* en niet *bij decisie* eenige zaak af te doen, zullende oock volgens oude resolutiën altoos handelen”¹⁾.

Ten tweede ging het er blijkbaar om, of deputaten de bevoegdheid zouden hebben zich eigener beweging te bemoeien met zwaarigheden, die door de betrokken classis nog niet afgehandeld waren, dan wel of zij moesten wachten tot de classis zelf hunne hulp inriep. Op aandrang der Staten hebben, gelijk uit het bovenstaande blijkt, de synoden oorspronkelijk aan de deputaten de macht gegeven er zich mede in te laten ook zonder het verzoek der classis, ja zelfs wel tegen den wensch der classis in. Hierop is men toen in 1726 teruggekomen, daar toen uitdrukkelijk de clausule werd ingevoegd: „wilverstaande, dat hun Eerw. des verzogt worden door de resp. Classen”. Volkomen terecht is dan ook bij de „Versameling der pligten van D.D. Deputati Synodi”²⁾ van 1738 aangeteekend achter de boven aangehaalde besluiten der synoden van 1622, 1623, 1630 en 1633: „dit is verandert en afgeschaft Briel 1726, art. 2”. Immers, het punt, waarop het bij de bepalingen dezer synoden aankwam, was juist deze bevoegdheid der deputaten om zich, zonder dat de betrokken classis het wenschte, te bemoeien met zaken, die bij haar nog aanhangig waren. Toen dit door het besluit van 1726 afgeschaft werd, bleef er van de besluiten dier andere synoden feitelijk niets meer over dan wat reeds in de Dordtsche kerkenorde bepaald was.

Naar het mij voorkomt, is dit besluit der synode van 1726 terecht genomen en moet men in deze zaak niet verder gaan

1) Acta depp. Sept. 1725 art. 17.

2) Oud Synodaal Archief 28.

dan aan deputaten de bevoegdheid schenken om, wanneer hun hulp verzocht wordt, deze ter bemiddeling te verleen. Wanneer zij toch de macht kregen, om ook eigener beweging zich met classicale zaken in te laten, dan zouden zij verliezen het karakter van deputaten, die alleen hebben uit te voeren wat de synode hun opdraagt, en dan zouden zij ontaarden in een soort bestuur.

§ 34. DE WERKING DER BEPALING IN DE PRACTIJK.

De pogingen tot bemiddeling bij kerkelijke geschillen of moeilijkheden vormden een niet gering deel van den arbeid van deputaten, vooral ook hierom, dat het behandelen van zulke zwaarigheden vaak een uitermate tijdroovend werk was, dat ook nog al veel reizen vorderde, ten einde een onderzoek in loco te kunnen instellen of met de betrokken personen een onderhoud te hebben.

Ook reeds vóór het besluit der synode van 1726 schijnt het kerkelijk gebruik geweest te zijn, dat deputaten zich niet eigener beweging in voorvallende zwaarigheden mengden, maar dat zij afwachtten of zij daartoe een verzoek ontvingen. Herhaaldelijk ontvingen deputaten ten minste in bepaalde zaken van de synode de opdracht om de betrokken classis „des versocht sijnde” de behulpzame hand te bieden¹⁾. Wanneer zij dan geen verzoek om hulp ontvingen, doen zij ook niets en rapporteeren het volgende jaar aan de synode, „dat hare E. niet waren versocht”²⁾.

Slechts betrekkelijk zelden komt het vóór 1726 voor, dat deputaten trachten te bemiddelen in bij de classen nog aanhangige moeilijkheden, niet op verzoek der betrokken classis zelve, maar op aanvraag van een der in geding zijnde partijen. Zoo worden zij in 1722 gewikkeld in den twist over de beroeping in Gouda. Op aanschrijven van den kerkeraad van Gouda lieten zij zich met deze zaak in³⁾. De classis was echter op deze

1) Zie bv. acta syn. IJsselstein 1665 art. 8, Dordrecht 1666 art. 30, Gorinchem 1681 art. 39, en passim.

2) Zie bv. acta syn. IJsselstein 1665 art. 25.

3) Zie acta depp. van April 1722.

inmenging blijkbaar allermint gesteld en ontvangt de deputaten nu niet bepaald welwillend. Eerst handelt de classis hare gewone zaken af en daarna eerst worden de deputaten toegelaten. Aan den aanvang van hunne uiteenzetting van de zaak in quaestie constateeren deputaten eerst dat zij het recht hebben hier te verschijnen ¹⁾. De tegenpartij, de ouderling van Heuven, ontkent in het begin zijner repliek dat recht ²⁾, zonder daarvoor echter gronden aan te voeren, wat hem ook moeilijk zou gevallen zijn, daar volgens de toen nog geldende synodale bepalingen de deputaten ongetwijfeld de bevoegdheid hadden om pogingen tot bemiddeling te komen aanwenden. De classis ontkent dit dan ook niet, maar laat deputaten wel telkens voelen, dat hunne tegenwoordigheid haar onaangenaam is. Toen, nadat de ouderling van Heuven uitgesproken had, deputaten de verdere behandeling der zaak wilden bijwonen, liet de classis dit niet toe ³⁾, maar

1) „Als dan eijndelijk D.D. Deputati in de vergaderinge waren toegelaten en hun E.E. benevens den Hr Ouderling van Heuven zittinge was vergund, stelden zij aan de E.E. Heren Broederen voor (1) hoe zij jegenswoordig hier verschenen volgens hun pligt en de magt door de Christelijke Sijnodus aan hare Gedeputeerden verleend omme alle opreizende zwarigheden, zo veel mogelijk is, te stuijten en weg te nemen, schoon wel niet bij decisie, evenwel bij inductie en persuasie”. Acta depp. van April 1722.

2) „De Hr ouderling van Heuven, hierop antwoordende, betuigt (1) verwonderd en verbaazd te zijn, over de verschijninge van de E.E. Heeren Deputaten Sijnodi in deze vergaderinge, sustinerende, dat dezelve daar niet alleen onnodig en ontijdig, maar zelfs onwettig waren; en dat hij niet wist hoe hij ze zoude aanmerken; wijl hun E.E. hier niet konden zijn als arbiters, ook niet als moijenneurs of middelaars enz. maar dat Zijn E. hun E.E. enkel moest aanzien als partijen; die hier maar schenen te zijn, om deze vergaderinge wat zand (gelijk men gemenelijk zegd) in de ogen te werpen; en dewelke deze vergaderinge schenen te suspecteren of zij niet wijz en voorzigtig genoeg was, om haar eijgen zaken te verhandelen”. Acta depp. van April 1722.

3) „De E. vergaderinge nu gereed schijnende om hare gedagten over al het voorgestelde hinc inde te uitten zo verzoeken D.D. Deputati te mogen binnen blijven, niet om enige stem te hebben in de resol. die er stond genomen te worden (als hetgene zeer wel wisten, henlieden niet te competeren) ook zelfs niet om de vota of stemmingen der E.E. Heren Broederen bij te wonen; maar alleen om te horen de praeallabele advijsen en consideratien, die de E.E. Broederen over deze zake mogten hebben; ten eijnde zij Deputaten uit die advijsen zelfs enig nader ligt zouden mogen krijgen; gelijk zij reeds van hunne zijde hun best hadden gedaan om door het voorstellen van hunne consideratien de zake aan de E.E. vergaderinge enigzins op te helderen.

verzocht hen de vergadering te verlaten, wat zij daarop natuurlijk deden. Ten slotte kwam de beroepingsquaestie, waarom het ging, wel in orde, maar deze zaak was toch niet definitief afgedaan dan nadat ook de synode er een paar maal in gemoed was ¹⁾.

Uit dit relaas kan men zien, dat de classen het den deputaten niet gemakkelijk maakten, wanneer deze zich eens tegen haar wensch met hare zaken bemoeiden. Enkele jaren later verloren deputaten, gelijk wij zagen, de bevoegdheid om dit te doen en daarmede kwam vanzelf aan dergelijke strubbelingen een einde.

Over het algemeen kan gezegd worden, dat de deputaten van hunne bevoegdheid in dezen geen misbruik gemaakt hebben en zich binnen de grenzen van hunnen last hielden ²⁾. Na 1726 komt het dan ook voor, dat zij weigeren zich met een zaak in te laten, welke nog niet op de classis is geweest ³⁾, wat geheel

D. Praeses, vrijheid verzoekende om hierover omvraage te doen en Deputaten Sijnodi ten dien eijnde benevens den Hr Oud. van Heuven buitengegaan zijnde, werden korts daarna onderrigt, hoe dat de E. vergaderinge zeer eenpariglijk, uitgenomen mogelijk 2 à 3 leden, hadde geoordeeld, dat de tegenwoordigheid der Deputaten Sijnodi in het midden van deze vergaderinge deszelves vrijheid zoude benemen; en zij Deputaten gevolgelijk niet qualijk moesten nemen, dat moesten uitgaan; gelijk dezelve ook zonder uitstel deden". Acta depp. van April 1722.

1) Zie acta syn. Leiden 1722 art. 2, en Gouda 1723 art. 2.

2) Een enkele maal was er wel eens quaestie over. Zoo op de synode van den Briel 1623 art. 40, waar naar aanleiding van een paar klachten eenige gravamina ingediend en aldus beantwoord werden: „Op het 19e gravamen, daer gevraecht wordt of het den gedeputeerden vrij staet in een vacante plaetse de broederen des Classis, die de bedieninge toecomt, van de predickstoel te weeren, antwoorden de broederen in thesi als vooren pro ut jacet: neen.

„Op het 20 gravamen, of de gedeputeerden mogen den Classen convoceren sonder voorweten der gedeputeerden des Classis, wordt wederom in thesi geantwoort alsvooren, dat den gedeputeerden sulx niet sal vrijstaan, ten sij dan dat de gewichticheyt der sake sulx vereyscht, ende Deputati Classium niet bij der hant en waren ofte weygerich bevonden werden, ofte partijdich, waervan de gedeputeerden gehouden sullen sijn reden te geven in Synodo". Knuttel, Acta I 85.

3) Zoo in 1758 bij eene beroepingsquaestie te Stolwijk, waarbij hun raad werd gevraagd. Deputaten overleggen wat hierin te doen en komen tot het volgende besluit: „4. Concludeeren eindelijk Depp., dat dit een zaak is, welke tot hier toe bij Hun niet kan behandeld worden, overmits dezelve bij den competenten Rechter ter eerster instantie, namelijk de E. Classis van Gouda en Schoonhoven, als nogh niet heeft gediend.

correct is, want eerst op verzoek der classis mogen zij zich in de zaken mengen.

Ten slotte zij nog opgemerkt, dat, wanneer de hulp van deputaten in eene zaak eenmaal verzocht was, deze zaak niet mocht afgedaan worden dan met communicatie van deputaten ¹⁾.

AFDEELING VIII.

DEPUTATEN EN DE VERGADERINGEN DER SYNODE.

§ 35. HET UITSCHRIJVEN DER SYNODE.

Oorspronkelijk hadden deputaten met het uitschrijven der synode niet van doen. Wel werd op de synode van Woerden 1604 art. 35 ²⁾ geklaagd, dat de uitschrijving zoo laat geschied was en voorgesteld „offte de voorsz. wtschrijvinghe niet beter den ghedeputeerden en zoude bevoolen werden”, maar de synode besloot toch, „dat se alsnoch blijven zal by de classe sijnodael”, hoewel zij tevens als gravamen voor de volgende synode dezelfde vraag liet uitschrijven: „off de beschrijvinghe des sijnodi niet beter door de gedeputeerden, als meerder kennisse van alle synodaele acten hebbende, dan door de sijnodaele classe in toecomende jaeren sal geschieden”. De volgende synode, Rotterdam

„II. Voorts hebben Depp. goedgevonden (alvorens zij aan gemelde Heeren en broederen hunne gedagten te kennen gaven) over deze zaak te besoigneren met zijn Ed. Mog. den Heere Commissaris Politicq de Grande; en hebben het genoegen gehad te horen, dat zijn Ed. Mog., zelfs eer Deputaten Hem gesproken en hun sentiment gezegt hadden, met Hun van een en hetzelfde oordeel was; namelijk dat dit stuk alsnog geen voorwerp van der Deputaten behandelingen ware”. Acta depp. van Febr. 1758.

1) „D. D. Deputati vraagen bij deeze gelegenheid, dat wanneer eenig geschil mogt oprijzen in eene kerke, aan hun Eerw. wierde gebragt, derzelder hulpe, concurrentie en assistentie verzogt, verkreegen en zig zo ingelaaten zal hebben, of die zaak en geschil wel anders behoorde te werden afgedaan, als met communicatie van D. D. Deputati?

„De respe. Classen antwoorden, neen: en oordeelen dat zodaanige geschillen niet behooren nog moeten afgedaan worden dan met communicatie van D. D. Deputati”. Acta syn. Delft 1721 art. 32.

2) Reitsma en van Veen III 224.

1605 art. 31, antwoordde echter: „Die beschrijvinge des synodi zal blyven vooralsnoch bij den classe synodael, dewelcke vermaent sal wesen deselve tydelyck te doen” ¹⁾).

Zoo is langen tijd de geheele voorbereiding der synode buiten deputaten omgegaan en had Voetius gelijk, toen hij schreef: „Cum conveniunt aliquando, non determinant causas Ecclesiasticas, nec praeparant aut praestituunt aut praescribunt ea quae in Synodo proximâ agenda: hoc enim faciunt singulae Classes per sua gravamina, quae non ad Deputatos, sed ad Classem synodalem mittuntur et ab eâ collecta ac ordine disposita Classibus remittuntur, alicubi à Classibus ad omnia sui districtus Synedria seu Consistoria, ut super iis certi quid determinent et Delegatos suos ad Synodum literis fidei et mandati instruant: et haec omnia sine scientiâ et consilio aut consensu Deputatorum, quibus nihil hic negotii est” ²⁾).

Dit is echter niet altijd zoo gebleven, want in den loop der jaren werden ook aan deputaten enkele werkzaamheden in verband met de uitschrijving der synode opgedragen. Herhaaldelijk toch kwam het voor, dat de synodale classis het een of ander, dat bij de voorbereiding der synode behoorde, vergat. Toen nu in 1677 op de synode van Delft de correspondenten der andere synoden klaagden, dat zij weder niet waren aangeschreven, gaf de synode aan deputaten last om tegen het volgende jaar voorstellen in te dienen, waardoor in de toekomst dergelijke nalatigheden voorkomen zouden kunnen worden. In de op de volgende synode aangenomen artikelen werd ook bepaald, dat deputaten voortaan de classis synodaal intijds aan haar plicht zouden herinneren ³⁾).

Deze artikelen hielpen blijkbaar niet voldoende, want in 1698 vergeet de classis synodaal weder de correspondenten aan te schrijven, waardoor die van Friesland, Overijsel en Groningen te laat ter synode komen. Nu wordt aan het vroeger bepaalde nog toegevoegd, dat de classis synodaal, wanneer zij met haren

1) Reitsma en van Veen III 238.

2) Voetius, *Politica Ecclesiastica* I 112.

3) Zie acta syn. Leiden 1678 art. 8: „4. Dat D. D. Deputati in tempore de Classe Synodael sullen rememoreren haren plicht in desen, en doch dat by ontstentenis van desen de Classis van de voorgestelde penen niet en sal verschoont wesen”.

arbeid gereed is, aan de synodale deputaten kennis moet geven, dat zij zich van haar plicht gekweten heeft ¹⁾).

Behalve met deze zekere mate van toezicht, welke zij aldus op de synodale classis uit te oefenen hadden, werden deputaten in 1709 door de synode van Dordrecht ²⁾ ook belast met het indienen van het request, waarbij aan de Staten van Holland en West-Friesland verlot tot het houden der synode verzocht werd. Verschillende redenen van practischen aard hadden tot deze opdracht geleid. Voortaan dienen de deputaten op naam der classis synodaal het request in en zenden na het bekomen eener

1) Acta syn. Dordrecht 1698 art. 1: „'T gebeurde door de E. E. Classen overgesien wordende, is bij die gelegentheid nodigh geoordeelt; dat van nu aen bij de Classis Sijnodael op het aldernauwkeurighste sal acht gegeven worden: ..... 3o. Dat aen D. D. Deputatis Sijnodi zal kennisse gegeven worden, dat se sich van haer plicht gequeten hebben”.

2) Op de synode van Breda 1708 art. 1 was het voorstel daartoe gedaan: „Bij dese gelegentheit heeft de Classis van Buren dit navolgende Quaeritur de eerw. vergaderinge in bedencking gegeven: Of het request, waarbij haar Ed. Gr. Mog. het houden van den Christelijcken Sijnodus versogt werd, in 't toekomende niet behoorde aanbevolen te worden den heeren Deputati Sijnodi, ende de respectieve Classen van die moeijsse en kosten te ontlasten; en wel om dese redenen. Vooreerst, omdat haar Ed. Gr. Mog. gemeenlijck niet voor den 15 Maart vergaderen, en dat daarom de Gedeputeerden van de Classis Sijnodaal (moetende volgens desen artikel voor den 8sten Dito request presentereen) nootsakelijck te vroeg komen. Ten tweden omdat sulcks oock in de andere corresponderende Sijnoden per Deputatos Synodi geschiet. Ten derden, omdat haar Ed. Gr. Mog. gewoon zijn op de Requesten van de Classen Sijnodaal Suijd en Noord-hollandiae te gelijk te disponeeren en dat dierhalven gevoeglijck schijnt, dat de Requesten voor bejide de hollandsche Sijnoden gelijckelijck gepresenteert wierden, opdat d'eene na d'andere niet soude behoeven te wachten? Welck voorstel van de Broederen van Buren bij de Sijnodale Vergaderinge ad notam is genomen”. Het besluit van Dordrecht 1709 art. 1 luidt dan: „En wat het Quaeritur van de E. Classis van Bueren belangd is, op nader ophelderinge van deselve Classis aangaande hare meeninge gedaan, eenstemmelik goedgevonden om redenen in 't Quaeritur bijgebracht: dat het Request waarbij haar Ed. Gr. Mog. het houden van de Christelike Sijnodus versogt word, bij de heeren Gedeputeerden van de Sijnode op name van de Classis Sijnodaal zal opgesteld, ingegeven, wederom geligt, en dus aan de Classe Sijnodaal toegesonden worden, om van 't Appointement van haar Ed. Gr. Mog. daarop gegeven aan de Correspondeerende Sijnoden en daar 't voort behoort de vereijschte kennisse tijdelik te laten toekomen”.

gunstige beschikking deze aan de betrokken classis toe ¹⁾. Aan het einde der synode wordt hun telkens dit een en ander in last gegeven.

Hierbij is het toen gebleven, want meer kregen deputaten met betrekking tot het uitschrijven der synode niet in opdracht. Feitelijk hadden zelfs deze werkzaamheden hun niet opgedragen behoeven te worden, want bepaald dringende redenen waren er niet voor en voorzorgsmaatregelen, dat de classis synodaal haar plichten niet zou verzuimen, hadden zeer goed op andere wijze kunnen genomen worden.

Ten slotte zij nog volledigheidshalve gememoreerd, wat ook in § 26 reeds vermeld werd, dat deputaten ook moesten zorg dragen voor het inpakken en verzenden van de synodale kist, opdat de synode bij haren aanvang de papieren aanwezig zou vinden, die zij noodig kon hebben.

---

§ 36. HET DEELNEMEN DER DEPUTATEN AAN DE SYNODEN.

Reeds vroeg werd het gewoonte, dat deputaten persoonlijk ter synode verschenen om rapport te doen over hetgeen zij in zake hun last hadden gedaan ²⁾. Zeer geregeld ging dit echter nog niet en daarom werd er door de synode van Leiden 1600 art. 44 eene vaste bepaling dienaangaande gemaakt: „Alsoo de synodus opgehouden wert, doordien haere ghedeputeerden om op elck voorvallende artickel vollencomen rapport te doen niet in tijts noch in competenten ghetale verschijnen, item dat alle de acten der voorgaende synoden metgaders de rapporten der voorleden jaren niet bij der handt en zijn, soo is beslooten, dat altoos twee der ghedeputeerden ten minsten in tijts op den synodum verschijnen sullen, medebrenghende alle de acten ende

---

1) De onkosten van het presenteeren van het request (vier gulden tien stuivers) werden door de classis synodaal betaald. Zie de Wetten der E. Classis van Dordrecht, ed. 1785 bl. 98.

2) Zoo bv. te Schiedam 1588 art. 21, 's Gravenhage 1591 art. 26, enz. Reitsma en van Veen II 322, 400, enz.

rapporten voorschreven" 1). In den eersten tijd kwam het nog al vaak voor, dat er metterdaad slechts twee of drie deputaten ter synode aanwezig waren 2), maar al spoedig verschijnen zij geregeld alle vier, zoodat het na 1650 nog slechts een zeer enkele maal gebeurt, dat er een ontbreekt. Toen dit nu te Woerden 1706 voor het eerst na vele jaren weder eens het geval was, doordat Ds. Veelingius van Leiden niet verscheen, werd hier voor de toekomst regel op gesteld door de bepaling, dat, wanneer een deputaat verhinderd is de synode bij te wonen, hij dan verplicht is zijn secundus te waarschuwen, opdat deze in zijn plaats kan komen 3).

Hoofddoel van dit verschijnen in de synode was om verslag te geven van hunne verrichtingen. De verplichting hiertoe was hun ook in de Dordtsche kerkenorde opgelegd: „Ende zullen dese van alle haer handelinghen goede notitie houden, om den Synodo daer van rapport te doen, ende, zoo het geeycht wort, redenen te geven" 4).

Oorspronkelijk schijnen deputaten deze rapporten mondeling in de synode uitgebracht te hebben. Ten minste, op de synode van Gorinchem 1622 art. 17: „zijn oock vermaent de Deputati Synodi haere rapporten voortaan schriftelick in te brengen ende jaerlix reeckeninge te doen accepti et expensi" 5). Te Woerden 1625 art. 27 werd dit nog nader aldus uitgewerkt: „Is mede voor goet ingesien, dat de gedeputeerden des Synodi indertijt, nadat sij haere rapporten schriftelic sullen hebben gedaen, deselve gehouden sullen sijn te teykenen ende in de Synodo D. presidi over te geven, dewelke tselve schriftelicke geteykende rapport weder sal behandigen den blijvende ende weder aen-

1) Reitsma en van Veen III 154.

2) Zie Martinus Soermans, Synodaal Register, ed. 1703 bl. 236.

3) „Ad art. 43, behelsende dese Vrage: of niet de heeren Gedeputeerden deses Sijnodi, van te vooren wetende, dat sij of geheel of ten deele de tijdt van dese vergaderinge niet kunnen bijwoonen, niet gehouden sijn hare secunden daarvan te verwittigen, ten eijnde die haar plaatse mogen vervullen en sulcks onder de Kerckelijcke Reglementen te brengen? De respective Classes achten dit beijde billijck ende nootsakelijck". Acta syn. Leerdam 1707 art. 41.

4) Kuyper, Post-acta bl. 122.

5) Knuttel, Acta I 48.

komende gedeputeerden ende henluden belasten met de eerste gelegentheynt in de synodale kiste op te sluyten" ¹⁾.

Toch ben ik geneigd te denken, dat aan dit besluit niet de hand gehouden is. Immers, terwijl er van voor 1620 een aantal rapporten en acta van deputaten over zijn en deze van af 1641, toen men begon ze in een boek in te schrijven, bijna allen bewaard bleven, ontbreken zij juist over de jaren 1625—1641 geheel. Het laat zich niet goed verklaren, hoe zij, wanneer zij werkelijk overeenkomstig het in 1625 voorgeschrevene terstond in de synodale kist opgeborgen waren, dan zoo geheel uit het Oud Synodaal Archief verdwenen zouden zijn. Het vermoeden ligt dus voor de hand, dat men ook na dat jaar op den ouden voet is blijven voortgaan ²⁾.

In 1641 wordt aan deputaten opgelegd, dat zij „in tempore in een bysonder boeck ordentelick registreren niet alleen alle requesten ende remonstrantien van eenige importantie, met de apostillen derselver, maer ooc de pertinente rapporten van de notabelste acten in haren tijd voorgevallen, ende die met haer viere ordertekenen" ³⁾, waarop zij het volgende jaar rapporteeren, „dat se ooc het synodeboek hebben gemaect, daer in hare E. E. ordentelick hebben geregistreert de requesten etc. daarvan in denselven Art. wordt gementioneert" ⁴⁾.

Hierna werd het blijkbaar de gewoonte, dat, wanneer eene synode de artikelen der acta harer voorgangster naging, de praeses telkens een artikel oplas, waarna de deputaten uit hunne acta

1) Knuttel, Acta I 142.

2) In de jaren 1620—1641 schijnen de deputaten gewoon geweest te zijn de rapporten en stukken, die zij onder zich hadden, te behouden in plaats van ze voor het archief af te staan. Dit volgt ten minste wel uit de reeds in § 26 vermelde resolutie der synode van 1641, waarin ook besloten wordt: „dat nagesien werde, wie van den jaere 1619 af tot nu toe successive Deputati zijn geweest, ende dat de tegenwoordighe Deputati van de gewesene Deputatis so ordinariis, als ad correspondentiam, ofte derselver erfgenamen, nomine hujus Synodi, ernstelick ende sorghvuldelick afvorderen sodanige schriften, als acta van de corresponderende Synoden, van de coetus correspondentium, etc. Item rapporten ende andere stucken welcke, in haren tijd voorgevallen zijnde, in de synodale kiste werden gemist". Knuttel, Acta II 324. Blijkbaar hebben deputaten ten opzichte der rapporten hunner voorgangers, indien deze bestaan hebben, hiermede geen succes gehad.

3) Acta syn. Rotterdam 1641 art. 57. Knuttel, Acta II 324.

4) Acta syn. Gorinchem 1642 art. 34. Knuttel, Acta II 368.

voorlazen al wat zij in den loop des jaars aangaande de in het betrokken artikel genoemde zaak gedaan hadden. Deze wijze van doen werd echter op den duur wel wat omslachtig. Vandaar dat, toen op de synode van IJsselstein 1740 art. 41 beraadslaagd werd over middelen om de handelingen der synode te bekorten, ook aan de synode voorgesteld werd, „of deselve niet soude kunnen goedvinden, tot bekortinge van de sijnodale besoignes

a. dat niet alle artikelen in 't geheel van den praeses worden voorgelesen, maar alleen het hoofd en slot, tenzij dat iemand om eenige misslag in sijn acten te ondersoeken en te verbeteren het versogte.

b. dat ook deputaten niet al haar acten woordelijk voorlesen, maar het sommier van deselve alleen voorstellen, gelijk het een en ander nu twee jaaren met vrugt gepractiseert is”; welk voorstel door de synode werd aangenomen.

In later tijd hadden de deputaten nu de gewoonte om in hunne Junivergadering de „responsa synodalia” gereed te maken, waarin zij naar de volgorde der artikelen van de synodale acta aangaande elk artikel hetgeen zij er over te zeggen hadden kort samenvatten.

Het doel van dit rapporteeren aan de synode is duidelijk. Vooreerst moest de synode natuurlijk weten, of deputaten hun last naar behooren hadden kunnen volbrengen en de betrokken zaak dus afgehandeld was ¹⁾. En ten tweede behoorde zij in de gelegenheid gesteld te worden, om, wanneer het een of ander haar niet helder was of wanneer eenige handeling der deputaten hare ontevredenheid gaande gemaakt had, daarover nadere inlichtingen te verkrijgen; weshalve ook in de Dordtsche kerkenorde aan deputaten de verplichting opgelegd was om, „zoo het geeyscht wort, redenen te geven”.

Waar deputaten aldus ter synode verschenen, komt de vraag

---

1) Te Brielle 1623 art. 39 is wel gevraagd, of het niet goed zou zijn, dat de deputaten reeds voor de synode aan de classen meldden wat er door hen afgedaan was, maar de synode ging daar niet op in: „Op het 17e gravamen daerin versocht wordt dat de gedeputeerden des Synodi sullen bekend maken, wat van de saken, haer in last gelaten, mochte afgedaen sijn, werdt geantwoort dat sulx geschiet, wanneer de gedeputeerden in Synodo hare rapport doen. Doch soo daer yet pregnants ware, van hetwelcke die Classen dienen kennisse te hebben eer sij hare gravamina uutschrijven, dat de gedeputeerden sulx sullen den Classen aenschrijven”. Knuttel, Acta I 84.

op, of zij nu ook als leden der synode te beschouwen zijn, zij het dan ook maar met adviseerende stem. Of om de quaestie anders te stellen: komen deputaten alleen maar op de synode om daar rapport en verantwoording te doen, terwijl zij dus verder te zwijgen hebben, tenzij de synode expresselijk hun advies vraagt? Of wonen zij de zittingen met adviseerende stem bij, zoodat zij recht hebben aan de beraadslagingen deel te nemen en hun advies dus wel behoort gevraagd te worden?

Voetius zegt hiervan: „In Synodis aut Classibus nec Praesidium, nec Assessorum, nec Actuariorum munere funguntur. Immo quâ deputati, nullam earum partem faciunt, nec in iis comparent”. „Solummodo in Synodo comparent, ut mandatorum et negotiorum ipsis impositorum rationem illic reddant, aut saltem referant quo loco nunc illa sint, aut quid de iis factum aut non factum sit. Quâ occasione, dum istic adsunt, super negotiis propositis consilium, seu suffragium eorum deliberativum à Praeside, praesertim postremis his annis plerumque postulari consuevit, antequam Synodi suffragia decisiva et autoritative determinantia quaerantur: quod tamen non arguit ullum peculiarem ac superiorem gradum ministerii ecclesiastici, aut potestatem, ne quidem simplicem praesidentiam, aut primatum ordinis supra Ecclesias aut Pastores Ecclesiarum; quia consilia DD. Delegatorum politicorum qui nomine Illustr. Ordinum Provinciae, ubi Synodus habetur, illic comparent, nec non Ministrorum ab aliis quibusdam Synodis Provincialibus fraternae et collateralis correspondentiae causa illuc missorum, ut et Professorum Theologiae (quando scilicet Synodus habetur in loco, ubi Academia) pari ratione postulari et audiri solent, et quidem prius quam Deputati consulantur”¹⁾.

Voetius heeft hierin zeker gelijk. De deputaten als zoodanig zijn geen leden der synode, hebben er geen keurstem en zijn niet verkiesbaar in het moderamen. Immers, de eigenlijke synode is alleen samengesteld uit afgevaardigden van kerken, welke als leden slechts toegelaten worden op vertoon van een behoorlijken credentiebrieven der hen zedende kerken. Nu kan deze synode zeker ook anderen uitnoodigen om hare vergaderingen bij te wonen en aan hare beraadslagingen met adviseerende stem deel te nemen. Aldus was het in vroeger eeuw gebruik, wanneer de particuliere synode in een universiteitsstad bijeenkwam, de

1) Voetius, *Politica Ecclesiastica* I 111, 112.

theologische professoren daartoe uit te noodigen, gelijk thans de generale synode dit ook nog ten opzichte van alle hoogleeraren in de theologie doet. Deze verschijnen dan echter in de synode niet krachtens een aan hun ambt ontleend recht, maar alleen op grond van die uitnoodiging der synode en elke synode heeft het recht die uitnoodiging weder te niet te doen en hun het bijwonen der synode te verbieden. Niet anders staat het nu met het komen der deputaten in de vergaderingen der synode. Zij hebben als deputaten geenerlei recht om ter synode te komen en nog veel minder om aan de beraadslagingen deel te nemen. Indien de synode wilde bepalen, dat de deputaten hun rapporten schriftelijk moesten inzenden, en zij dan de zaken afhandelde zonder deputaten er mondeling over te hooren, dan zou zij volkomen bevoegd zijn om dergelijke regelingen te maken ¹⁾. Daar het echter voor een goeden gang van zaken bevorderlijk is, dat degenen, die in een bepaalde zaak werkzaam geweest zijn, ook tegenwoordig zijn bij de beraadslagingen daarover, hebben de synoden, gelijk wij zagen, reeds van den eersten tijd af bepaald, dat de deputaten persoonlijk ter synode moesten verschijnen om van hunne handelingen rapport te doen.

Eigenlijk hebben zij daar dan niet anders te doen dan hun rapport uit te brengen en nadere inlichtingen en ophelderingen te geven, wanneer de synode hun die mocht vragen. In de practijk komt dit er natuurlijk op neer, dat zij over de zaken, waarin zij als deputaten zijn gemoeid geweest, een advlseerende stem hebben. Hiertegen is op zichzelf geen bezwaar, maar dit behoort er niet toe te leiden, dat zij dan als adviseerende leden de geheele synode gaan bijwonen en mede beraadslagen over allerlei zaken, waarmede zij als deputaten niet zijn belast geweest. Hun mandaat als deputaat liep over bepaalde hun door de

1) Dat het volstrekt niet absoluut noodzakelijk is, dat alle deputaten voor het doen van rapport persoonlijk ter synode verschijnen, blijkt bv. ook uit de regeling van de rapporten der deputaten, die voor de correspondentie naar de andere synoden gezonden werden. Oorspronkelijk kwamen deze zelf in de vergadering der synode om verslag te doen. Later werd dit echter veranderd en deed ieder correspondent rapport in zijn eigen classis, waar het dan in de acta werd opgeteekend en op de eerstvolgende synode door de afgevaardigden van die classis uit hun actenboek medegedeeld. Alleen wanneer er eens op zulk eene correspondeerende synode iets ernstigs was voorgevallen, waarover de Zuid-Hollandsche meer wenschte te weten, werd de betrokken correspondent zelf nog gehoord.

synode opgedragen zaken en was ten einde, toen zij, overeenkomstig den hun gegeven last, rapport van hunne verrichtingen hadden gedaan aan de synode en de hun gevraagde inlichtingen gegeven. Nu kan de synode hen natuurlijk ook verzoeken om de overige zittingen, waarin allerlei andere zaken behandeld worden, ook bij te wonen met adviseerende stem, maar dit is dan eene toelating, die niet voortvloeit uit hun oorspronkelijk mandaat als deputaat.

In den tegenwoordigen tijd, nu men voor de onderscheidene belangen afzonderlijke groepen van deputaten benoemt, is dit gemakkelijk te onderscheiden. Wanneer de deputaten voor de zending aan de synode verslag komen doen van hunne verrichtingen, dan behooren zij niet op een anderen dag deel te nemen aan de beraadslagingen over zaken die een ander deputaatschap raken. Van iedere groep van deputaten behoeven er slechts een of meer te komen, wanneer de aan hun zorg toevertrouwde zaken aan de orde komen ¹⁾. Is de behandeling hiervan afgelopen, dan hebben zij niet meer of minder recht om de synode bij te wonen dan ieder ander gemeentelid.

Daar men echter in vroeger eeuw gewoonlijk voor alle zaken te zamen één groep deputaten benoemde, stond dit toen wel eenigszins anders ²⁾. Immers, bij bijna alle artikelen der acta waren deputaten op de een of andere wijze betrokken. Zoo kwam het vanzelf, dat zij de geheele synode bijwoonden. Hier-

1) Wanneer de synode het toelaat, kunnen zij natuurlijk met het inzenden van een schriftelijk rapport volstaan. Daar echter altijd de mogelijkheid blijft, dat de synode nog nadere ophelderingen wensch, zal in den regel persoonlijke verschijning wel aanbevelenswaardig zijn.

2) Alleen de Friesche synode te Leeuwarden 1605 art. 61 stelde uitdrukkelijk vast, dat deputaten alleen hun rapport mochten uitbrengen en verder antwoorden als de synode hun advies vroeg, terwijl zij overigens niet meer recht hadden dan ieder toehoorder: „De 2 blijvende sullen gehouden syn op den synodum persoonlijk te verschijnen ende rapport inbrenghen van tgene by hen gedaen sijnde aldaer dienstich is verklaert te sijn, oft andersins den broederen des synodi remonstreren, sulcx als sy van de toestand der kercken aldaer noodich bevinden om van hen verhaelt te worden. Ende oft den synodo wel vry sal staen haer advijs ende raadt in voorvallende swaricheden te eysschen, sullen sy nochtans geen suffragia hebben meer als eenich ander dienaer, die op den synodo van den classen niet gecommitteert sijnde als toehoorder verschijnt. Sullen oick de vergaderinghe bijblijven tot aen het eynde om in haer lasten na den wille des synodi hen bequamelijck te connen richten”. Reitsma en van Veen VI 155.

mede sloop ook bijna ongemerkt de gewoonte in, dat over de voorvallende zaken ook hun advies gevraagd werd, voordat de gewone leden stemden, gelijk Voetius in het boven aangehaalde gedeelte zegt, dat dit in zijn tijd langzamerhand gebruik begon te worden. Dit leidde er ten slotte toe, dat zij geheel als leden der synode beschouwd werden, alleen hierin van de gewone leden onderscheiden, dat zij geen concludeerende, maar alleen een adviseerende stem hebben ¹⁾).

Zoo werden zij dan ook geheel op denzelfden voet als de gewone leden behandeld. Zij ontvingen evenals de classen ten minste drie weken voor den aanvang der synode de gravamina van de classis synodaal. Ook voor hunne inkwartiering werd op dezelfde wijze als voor die der gewone leden zorg gedragen, zoodat de classis synodaal in de brieven van uitschrijving hun meldde, waar zij zich bij hun aankomst hadden te adresseeren, tenzij zij vooraf aan een der predikanten der synodale stad gemeld hadden, dat zij de aanwijzing van hun logement niet noodig hadden. Op de synode adviseerden zij, gelijk wij uit Voetius reeds zagen, na de commissarissen-politiek en de correspondenten en voordat de classen stemden.

Voorts presteerden zij tijdens de synode vaak nog allerlei kleine diensten. Zoo werd het gebed ter opening van de synode dikwijls door een der deputaten gedaan. Desgelijks namen zij nog al eens deel aan het binnenleiden in de synode der commissarissen-politiek en der correspondenten. Ook zat in den regel in ieder der tijdens de synode gevormde commissies een deputaat.

Ten slotte namen aan het einde der synode de afgaande deputaten plechtig afscheid ²⁾. Daar dit afscheid in de welbespraakte

---

1) Wanneer dan ook Ravesteyn de samenstelling der synode behandelt, rekent hij ook deputaten daartoe te behooren: „De Deputaten Synodi, welke ook tot die vergadering behoren, hebben geen Credentiaal nodig, alzo zy reets in de voorgaande Synodus voor Leden deszelfs zyn aangenomen, en hen de behandeling en uytvoering der Synodale Resolutien is aanbevolen, zo zyn zy by die vergadering reets als leden bekend, en verschynen daar dan wederom, om verslag van hare verrigtingen, en voorgevallene zaken te doen, hebbende zy in de zaken, welke nu wederom verhandeld zullen worden, maar alleen een adviserende en geen concluderende stem”. Henricus Ravesteyn, *De Nasireer Gods*, ed. 1743 bl. 405.

2) Als staaltje zij hier overgenomen het artikel over het „Afscheid der Gedeputeerden” der synode van Breda 1697: „D' eerw. heeren Georgius de Meij en

achttiende eeuw al plechtiger en langduriger werd, is er toen bepaald: „dat de Heeren deputaten by hun afscheid nemen, hunne redenen sonder nootsaek niet langer dan een half quartier uitstrekken” ¹⁾.

Enkele malen is het ook voorgekomen, dat een deputaat tegelijk ook was gewoon afgevaardigde van zijne classis ter synode. Voor zoover ik na kon gaan, geschiedde dit in Zuid-Holland alleen in den eersten tijd, bv. in 1621 en 1622 ²⁾, en na 1795. Ook in de andere provinciën kwam het wel voor ³⁾. Bezwaar is er natuurlijk in het geheel niet tegen.

Anders is het echter gesteld met eene bepaling, die de synode van Utrecht later maakte, en waarbij in een bepaald geval aan het college van deputaten *quartalis* in plaats van aan eene classis concluderende stem op de synode werd gegeven ⁴⁾. Hier ging

---

Johannes van Wijngaerden, afgaende Deputati deses Sijnodi betuyghden, dat desen Sijnodo gediend hebbende geerne wilden bekennen, dat t' selve altoos niet niet gezegent succes was geweest, excuseerden hare swackheijdt en gebreken, maer waren oprecht geweest in hare Bedieninge, en hoopten, dat hare Successeurs souden vervullen t' gene niet hadden konnen volbrengen: Bedanckten de Wel Edele hooghachtbare heeren commissarissen voor alle getrouwe onderrichtingen, en gemakkelicken toegangh van hare edele hooghachtbare den tijd harer Bedieninge genoten; daerover hare Weledele hooghachtbaerheden de Beloninge des Almachtigen toewenshende. Gelijck dan oock hare Edele hooghachtbare deselve reciprokelick bedanckten voor haren getoonden ijver. Bedanckten oock de Christelicke Sijnodus, dat haer met soo eene aensienelicke Plaetse en Ampt had gelieven te vereeren. D. Praeses heeft deselve met bedanckinge over hare getoonde vlijt, getrouwen ijver, en beproefde getrouwigheijdt in het waernemen en uijtvoeren van hare opgeleijde sware lasten, uijt name des Christelicken Sijnodi van herten bedanckt; en zijn dus haren mondt vervult met wensch van vrede over Godts kercke gedimitteert”.

1) Zie bv. *acta syn. Breda 1774*.

2) *Knuttel, Acta I 2, 3, 38 en 40*.

3) Zoo bv. op de synode van Groningen 1667 en van Appingedam 1668. Daarentegen werd in 1672 door de classis Zutphen de commissie ad Synodum „Aen een volgend Lidt opgedragen, omdat degeen, wiens toerbeurt het was, Deputatus Synodi geworden was”. *Zutphensch Classicael Register, ed. 1760 bl. 33, 107*.

4) „Bij Appellen ad Synodum blijft een Richter *prioris instantiae* zitten, met een concluderende stem, in geval van leer of leven van iemand; zoo niet gebonden is aan eene Classicale Resolutie. Edoch, zoo het Appel is tegen eene Classis als *Party*, kunnen de leeden daar van wel blyven zitten met een advieseerende stem, maar zullen dan in hunne plaats Depp. Syn. eene concluderende stem hebben. Syn. 1756 § 38”. *Utrechts Synodaal Handboekje, ed. 1803 bl. 13*.

mijns inziens de synode hare bevoegdheid te buiten, want voor-
 eerst mist zij het recht, om aan wettige afgevaardigden eener in
 het kerkverband opgenomen classis hun stem te ontnemen, al-
 thans wanneer deze niet persoonlijk bij de aanhangige zaak
 betrokken zijn, en ten tweede mag zij niet het aantal harer stem-
 hebbende leden willekeurig uitbreiden door aan personen, die
 niet met behoorlijken credentiebrief als afgevaardigden van kerken
 komen, stem in hare vergadering te verleenen.

Samenvattende kan men in het algemeen over het deelnemen
 der deputaten aan de vergaderingen der synoden zeggen, dat
 onder de republiek ten gevolge van het gebruik om de verzorging
 van bijna alle verschillende belangen aan eenzelfde groep depu-
 taten op te dragen het langzamerhand de gewoonte werd, dat
 deze deputaten de geheele synode bijwoonden, aan de beraad-
 slagingen deelnamen en over alle voorkomende zaken mede ad-
 viseerden. Al is echter het ontstaan dezer gewoonte zeer goed
 te verklaren, toch moet zij minder juist geoordeeld worden. Im-
 mers, deputaten behooren telkens een wel omschreven mandaat
 voor bepaalde zaken te ontvangen, maar moeten zich niet inlaten
 met andere zaken, die voor het eerst ter synode komen of waar-
 over zij geene opdracht gehad hebben. Anders is er gevaar, dat
 deputaten zich op den duur ontwikkelen tot een in zekeren zin
 zelfstandig college naast de classen.

AFDEELING IX.

DEPUTATEN IN DEN OVERGANGSTIJD.

§ 37. 1795—1802.

De eerste uitwerking van de omwenteling van 1795 is blijk-
 baar een algeheele stilstand in den arbeid van deputaten. In
 Maart 1795 komen zij nog bijeen en presenteeren een request
 tot het houden der gewone synode „aan den Burger President
 der Provisioneele Representanten van 't Volk van Holland” en
 verzoeken ter zelfder tijd, wanneer zij hun opwachting zouden

mogen komen maken ¹⁾. Vermoedelijk meenden zij toen nog, dat de zaken in dezen op den ouden voet zouden kunnen doorgaan. De president excuseert hen echter van het maken hunner opwachting en de representanten hebben klaarblijkelijk voor de onkosten van synoden en deputaten geen geld over gehad. Deputaten zelve zijn na deze eene mislukte poging niet meer bijeen geweest, want van Maart 1795 af tot aan September 1796 toe zijn er geen acta deputatorum ingeschreven.

Een indruk van groote activiteit of zelfs ook maar van trouw in het verrichten der hun opgelegde taak geven deze deputaten zeker niet. Men zou verwacht hebben, dat zij, juist in een tijd waarin de kerk zoo in het gedrang dreigde te komen, met verdubbelden ijver zouden werkzaam zijn in al de hun toevertrouwde en in de vorige afdeelingen omschreven belangen, maar in plaats daarvan kunnen wij het aanschouwen hoe zij als deputaten letterlijk niets doen. Het is mogelijk, dat zij, aan het „geen geld geen Zwitsers” gedachtig, meenden hun arbeid te kunnen staken op denzelfden tijd, waarop de overheid hunne bezoldiging deed ophouden. Misschien ook waren de toen naar hun tourbeurt tot deputaten aangewezen predikanten niet bekwaam genoeg om te weten, wat in zulk een tijd van crisis te doen. Hoe het ook zij, zelfs op den coetus, die in October 1795 te Woerden samenkamt ter bespreking van de kerkelijke zaken en van eene te houden synode, verschijnen deputaten niet. Wel wordt er over hen gehandeld, opdat zij behoorlijke verantwoording doen zouden en de benoeming hunner opvolgers geregeld werd ²⁾, maar op hun

1) In de acta depp. ord. van Maart 1795 luiden deze artt. 13—15: „Depp. van Zuyd en Noordholland hebben de Requesten tot het houden der gewoone Synode van Zuyd en Noordholland aan den Burger President der Provisioneele Representanten van 't Volk van Holland overgegeven”. „Tege-lijk ook eenen brief met verzoek aan de Provisioneele Representanten van 't Volk van Holland wanneer Depp. bij dezelve hunne opwachting zouden mogen komen maaken”. „Is ingekomen eene missive van den Burger President P. Paulus kennis geevende, dat de Vergadering hem gelast had te antwoorden, dat Dezelve, hoewel gevoelig aan deze vriendelijke attentie, nogtans gemeend heeft de Deputaten van het afleggen dezer Commissie te moeten excuseeren”. Zie ook acta depp. extraord. van Maart 1795.

2) In de acta van den coetus te Woerden 1795 art. 6 leest men: „dat op het stuk der Depp. de Classen van oordeel zyn, dat er by de eerstkomende Synodus twee Deputaten zouden kunnen verkoren worden, of dat derzelver functien zouden kunnen waargenomen worden door den Praeses en Scriba der Synodus, alles op alzulke leges, als door de Synode nader zal worden bepaald:

hulp wordt blijkbaar niet gerekend en eenige maatregelen in verband met de komende synode worden aan praeses en scriba van den coetus opgedragen.

Op de synode van Leerdam 1796 verschijnt dan van de oude deputaten Ds. J. Claessen van Leerdam, die trouwens tevens een der afgevaardigden van de classis Buren is, om rapport te doen. Deze synode besluit provisioneel twee deputaten te benoemen en wijst voor ditmaal als zoodanig haren praeses en scriba aan. Later wordt dan het aantal deputaten op drie vastgesteld, die elk drie jaar dienst doen, zoodat er ieder jaar een aftreedt. Voor de wijze van benoeming volgde men toen weder den rooster van 1790, terwijl de deputaten als vergoeding voor gedane moeite en onkosten van de door de classen ten behoeve der synode bijeengebrachte gelden elk f 150.— per jaar ontvingen, waarbij dan soms nog iets extra kwam.

In den werkkring van deputaten kwam niet zooveel verandering. Alleen vervielen natuurlijk enkele punten door de veranderde tijdsomstandigheden, zooals bv. de audienties bij overheidspersonen, de zorg voor leger- en ambassadepredikanten en nog enkele dergelijke zaken. Aan de andere zijde kregen zij ook eenige vermeerdering van arbeid. Zoo werd de actuarius synodi afgeschaffd en zijn werk aan deputaten opgedragen, zoodat ook de acta. in het groot volumen van dezen tijd door een hunner geschreven zijn. Ook hadden zij, nu de Staten het niet meer deden, nog al het een en ander te doen voor het uitschrijven van een algemeenen bededag. Om hierin eenparigheid te verkrijgen, tracht men ook te komen tot een coetus van deputaten der verschillende provinciën te Utrecht¹⁾.

Over het geheel laat men, voorzoover het te midden der veranderde omstandigheden mogelijk is, alles op de oude wijze doorgaan, in afwachting van betere tijden.

---

terwyl de Depp. van de vorige Synode zullen worden aangeschreven om van hunne verrichtingen behorelyke verantwoording door een hunner te komen doen ten koste der Synodus”.

1) Voor al deze verschillende regelingen zie de acta van synoden en deputaten van dezen tijd.

§ 38. 1802—1810.

De in financieel opzicht betere tijden zouden, zij het dan ook voor korten duur, al vrij spoedig voor synoden en deputaten aanbreken. Reeds in Maart 1802 bedenken deputaten of „uit kracht van de gelukkige keer van zaaken” de tractementen van deputaten en de synodale onkosten niet weder op den ouden voet zouden kunnen betaald worden. Nadat er gedurende eenigen tijd op verschillende manieren moeite voor gedaan was, slagen zij er metterdaad in om, te beginnen met de synode van 1802, de kosten weder door den staat vergoed te krijgen.

Spoedig hierna werd alles weder ingericht, zooals het onder de republiek geweest was. De synode van 1804 brengt het aantal deputaten weder op vier, de gewone actuaire komt weer in functie, de audienties bij den raadpensionaris, later bij den koning, en bij den minister van binnenlandsche zaken, het raadplegen van den commissaris-politiek, het verzoeken van het houden eener synode aan de overheid, kortom bijna alles wat vroeger gewoonte geweest was en nu gedurende eenige jaren niet geschied was, wordt weer gebruikelijk.

Wel komen er dan in den loop der jaren af en toe veranderingen, vooral tegen het einde dezer periode. De toelage voor de synode en deputaten wordt kleiner, ook betaalt de koning haar wel eens uit zijn eigen zak. Ook verdwijnt in de laatste jaren de commissaris-politiek. En door veranderingen van de landsgrenzen wordt ten slotte de classis Breda van de synode van Zuid-Holland afgesneden. Maar over het algemeen houdt men toch den ouden toestand der kerkelijke organisatie in wezen, zoodat formeel en uitwendig alles juist bleef gaan, zooals het in de geheele achttiende eeuw gegaan was. In het jaar 1810 volgt dan de inlijving bij Frankrijk, die mede ten gevolge heeft, dat er geene Zuid-Hollandsche synoden meer gehouden worden en waarmede de laatste periode van den overgangstijd aanvangt.

Dat, hoewel uitwendig alles op den ouden voet bleef voortgaan, er toch ook nog wel wat anders in de kerk omging, blijkt mede uit de in dezen tijd aangewende poging tot reorganisatie. De synoden bemoeiden er zich blijkbaar niet mede en wachtten af wat er over haar besloten zou worden ¹⁾. Ook de deputaten

1) Zoo lezen wij in de acta syn. Delft 1810 art. 8 bij de behandeling der nog altijd hangende zaak van het al of niet gebruiken van consulenten

schijnen er niet in gekend te zijn. Het was de bekende commissie van 1809, die er aan werkzaam was. Hoewel dus het ontwerpen der reorganisatieplannen buiten de officieele kerkelijke personen omging, toch krijgt men, de acta van dezen tijd lezende, niet den indruk, dat zij op ernstig verzet zouden gestuit zijn. De oude kerkelijke regelingen begonnen zichzelf te overleven en geleken door de strenge doorvoering der tourbeurten en de uitbreiding der reglementen langzamerhand meer op eene automatische machine dan op een levend organisme. Ook de belangrijkheid der synoden was in de achttiende eeuw vaak omgekeerd evenredig aan de lengte harer acta geworden. Er zit geen initiatief en geen leven meer in. Belangrijke zaken worden er in deze periode bijna niet meer behandeld ¹⁾; de verordening van strenge maatregelen tegen hen, die geen gezangen willen laten zingen, is wellicht nog het belangrijkste uit dezen tijd. Wanneer men het kerkelijk leven dier dagen wil leeren kennen, behoeft men niet in de eerste plaats de acta der synoden te lezen. Geen wonder, dat men naar verbetering uitzag. Toch heeft de commissie van 1809 deze niet gebracht, want nog voor dat haar ontwerp, gesteld dat men het als eene verbetering wil beschouwen ²⁾, ingevoerd

---

bij de beroepingen te Lisse en Rijsaterwoude: „waarop door alle de Classen eenstemmig besloten werd, om, uit aanmerking der veranderde omstandigheden des tijds, en de verwacht wordende organisatie van ons kerkgenootschap, de finale uitspraak over deze zaak tot dien tijd uit te stellen”. Dat over deze organisatie de synode zelf ook een woordje meespreken kon, scheen bij de classen niet op te komen.

1) Toen in het voorjaar van 1810 het request tot het houden eener synode door den koning in beraad werd gehouden, drongen de deputaten nog nader op toestemming aan, „wyl meer dan eene zaak vorderde, b.v. de belangen van noodlijdende kerken en personen, dat men beraamde, hoe in dezen te handelen, en de medewerking der Classen daartoe in te roepen”. Blijkbaar waren die noodlijdende kerken het belangrijkste punt, dat de deputaten voor de komende synode wisten. Ware dit inderdaad zoo, dan zou men zich zeker terecht afvragen, of er dan geen eenvoudiger regeling getroffen kon worden, waar toch de synode f 1500.— kostte en alle noodlijdenden samen slechts ruim f 700.— ontvingen.

2) Waar dit ontwerp nooit ingevoerd is, valt de behandeling ervan buiten het bestek van dit proefschrift. Wat de deputaten betreft, brengt het enkele verbeteringen aan, terwijl het op sommige punten hun te veel bevoegdheid geeft. De wijzigingen, die de minister er in voorslaat, voeren echter nog veel verder van de gereformeerde lijn af. Het ontwerp is te vinden Hooijer, Oude Kerkordeningen bl. 489—552.

kon worden, was de inlijving van ons land bij Frankrijk een feit.

---

§ 39. 1810—1816.

In 1810 werd de laatste Zuid-Hollandsche synode gehouden. Gedurende de volgende jaren trachten de vier deputaten de zaken, zoo goed als het ging, gaande te houden. Van hunne verrichtingen zenden zij in Juli en in October 1811 een rapport aan alle classen rond ¹⁾).

1) Te vinden acta depp. extraord. op genoemde data. In het rapport van Juli verantwoordten zij zich op de volgende wijze over het feit, dat zij geen request gepresenteerd hadden voor het houden eener synode: „Zoodra de tijd daar was, dat Depp. gewoon waren, adres te maken voor de vrijheid van het houden eener synodale vergadering, hebben zij niet verzuimd daarop acht te geven. Na rijpe deliberatie wierden zij dra overreed, dat zoodanig een verzoek, in den tegenwoordigen tijd aan niemand, dan aan den Keizer kon gedaan worden, en die overreding spoorde hen aan, om het nodig request tot dat einde te vervaardigen. — Bij gelegenheid dat één hunner zich te Amsterdam bevondt, om de kerkelijke belangen te bevorderen, maakte deze daarvan gebruik, om met den Praeses van Depp. Syn. Noord Holl. hierover ampel te spreken, die dan ook mededeelde, dat Zijn Hoog Eerw. de Classis van Edam reeds had opgewekt, om het nodig adres tot het houden eener Synodale vergadering in dat Departement te vervaardigen, en dat zijn Hoog Eerw., na onzen Medebroeder gehoord te hebben, niet zou nalaten, om die van Edam te verwittigen, dat hun request aan den Keizer moest worden ingericht.

„Depp. dus in het vertrouwen verkerende, dat de begonne zaak haren vollen loop zou erlangen, ontvingen kort daarna een brief van Depp. Syn. Noord Holl., met kennisgeving, dat de Classis van Edam zeer difficulterde, om zulk een verzoek te doen, en wel om die reden, dat de Synodale gelden, voor 1810 toegelegd, nog niet voldaan waren. — De zwaarigheid, door de Edamsche Classis opgeworpen, en welke men niet kan ontkennen eenigermate gegrond te zijn, wijl het alzints onvoorzigtig moest geoordeeld worden, den schijn zelf te geven, alsof men die toelage door den Koning vergund, niet nodig had, om zoodanig eene vergadering te houden, deedt natuurlijk uwe gedeputeerden vertragen, doch maakte geenzints hen werkeloos; zij oordeelden het nodig, om de gedachten hieromtrent van Depp. der andere Synoden te vernemen, en daar de een deze, de andere gene bedenking opperde, en zij gevoelden, dat een adres aan den Keizer, uit aller

Hoewel, gelijk zij in het rapport van Juli opmerken, de diensttijd der beide oudste deputaten dien zomer verstreken is, willen deze er zich toch niet aan onttrekken de kerken nog langer te blijven dienen. Om hunne bevoegdheid hiertoe aan te toonen beroepen zij zich, vreemd genoeg, in het geheel niet op de kerkenorde, die aangaande het ontslag van deputaten duidelijk bepaalt: „Oock en zullen zij niet ontslaghen wezen van haren dienst voor ende aeler de Sijnodus selve haer daer van ontslaet”. Zij verwijzen alleen op de volgende wijze

---

naam aangeboden, meer invloed natuurlijk zou verwerven, dan dat zulks door één Departement alleen geschiedde, hebben zij daarover aan alle de Corresponderende Synoden dadelijk geschreven, en zijn door onderscheidene voorlichtingen, hoe ongaarne ook, tot het besluit moeten komen, om het begonne werk te staaken. — Uwe Gedeputeerden zouden hier meer dan eene bijzonderheid, tot die zaak betrekkelijk, kunnen en willen mededeelen, ware het niet dat de voorzigtigheid gebod, die met stilzwijgen voorbij te gaan”.

In het volgende rapport werken deputaten dit dan nog verder uit, omdat blijkens de antwoorden der classen de classis den Haag „had gaarn gewenscht, dat ons ontworpen rekwest om synode te mogen houden, ware ingediend geworden, en wel, omdat nu die vergadering is opgehouden, zonder dat daarom is gevraagd”.

In het rapport van Juli bestrijden deputaten ook een blijkbaar door de classis Gouda gedaan voorstel, dat zij eigener beweging eene synode zouden doen bijeenkomen. „En nu worden Depp. als van zelve geleid, om te letten op het voorstel, door de E. Classis van Gouda en Schoonhoven gedaan, en door die van Voorne en Putten pro parte aangedrongen, en bij circulaires aan alle de Classen medegedeeld. — Als men eenvoudig wil vergelijken den toenmaligen tijd, wanneer er eene synodale bijeenkomst, onder welken naam ook, ten kosten der gemeenten, en buiten Politieke kennis en goedkeuring, wierd gehouden, met den tegenwoordigen tijd, zal en moet men gevoelen het groot verschil, dat zich in dezen opdoet. — Toen toch beschouwde men de kerk, als afgescheiden van den Staat; nu kan en vermag men niets te doen, dan na voorafgaande kennisgeving aan, en dadelijke goedkeuring van den Souverein. En wie zal dan zoo onvoorzigtig zijn, om willekeurig op eigen gezach eene vergadering te beleggen en te houden, die, buiten den genoemden tijd, dat men de Kerk beschouwde, als afgescheiden van den Staat, nimmer dan met Politiek gezach, is gehouden. Depp. wierden in dezen door het voorbeeld van anderen, die poogden om eene kerkelijke vergadering te houden, en daarin verhinderd zijn, genoegzaam voorgelicht en teruggehouden. Zij oordeelden derhalve, dat zij de Classen het houden van zulk een vergadering niet vermogen aan te raden, om alle onaangenaamheden, en nadeligen invloed, welke zulks voor ons kerkgenoedschap zou kunnen te weeg brengen, te vermijden”.

naar een decreet van den koning: „De twee voorzittende Deputaten zouden nu, als naar gewoonte, hunne werkzaamheden moeten eindigen, en, hoe gaarn zij zulks ook zouden willen doen, vinden zij zich echter verplicht, om uwe aandacht te bepalen bij het Decreet van den Koning, overeenkomstig hetwelk de laatste Synodus binnen Delft is gehouden, hetwelk in zich bevat, *dat bij het eindigen dier bijeenkomst Deputaten of Gemagtigden zullen worden benoemd, ten einde de synodale werkzaamheden te blijven waarnemen, en ter zijner tijd over te dragen aan zoodanige kerkelijke vergaderingen, als bij de organisatie van het Hervormde Kerkgenoodschap zullen worden geïntroduceerd*; welk Decreet door den Keizer nog niet is ingetrokken, ofschoon het waarschijnlijk is, dat de aanstaande organisatie op eenen anderen voet zal worden ingerigt, als men ter dier tijd verwachtte. — Dat Depp. de vrijheid nemen, om het bovenstaande te herinneren, geschied niet om de Classen te intimideeren, veel minder, omdat de twee voorzittende Depp. zouden verlangen, in hunne werkzaamheden, die thans meer dan ooit alle voorzigtigheid vereischen, en bezwaarlijk naar het genoegen van allen zijn uit te voeren, te blijven voortgaan, — neen, — maar alleen om te toonen, dat zij zich niet willen onttrekken, om, daar zij zouden kunnen, hoe gering ook hunne vermogens zijn, nuttig te wezen, en zij niet willen handelen tegen den gemanifesteerden duidelijken letter van het bovengemeld Decreet; terwijl immers die korte voortdoring hunner functien gene gegronde vrees voor overheersching zal kunnen inboezemen”.

Daar de classis den Haag blijkbaar deputaten bij het verstriken van hun diensttijd had willen laten aftreden en hun werk door de actuarii der classen doen verrichten, gaan deputaten hier in hun rapport van October 1811 nog nader op in, waarbij zij het voorstel van den Haag bestrijden en aantoonen, dat het beter is dat deputaten blijven doorgaan, waarmede trouwens alle overige classen instemmen.

Toch konden ook deputaten zelve niet veel meer doen. Na het opstellen van het rapport van October 1811 hebben zij klaarblijkelijk in den Franschen tijd niet meer officieel vergaderd ¹⁾.

1) De gemeenschappelijke vergaderingen van Noord- en Zuid-Hollandsche deputaten waren reeds vroeger geeindigd. De laatste coetus was uitgeschreven tegen 15 Maart 1809. Hier waren de Noord-Hollanders echter

Ten minste, er werden geen acta meer ingeschreven. Toen deputaten eindelijk tegen het einde van 1813 weder bijeenkwamen, schreven zij een kort relaas van het in de tusschenliggende jaren verhandelde in het actenboek ¹⁾.

Onmiddellijk na de omwenteling van November 1813 waren deputaten „aanstonds bedacht, om de dankbare en eerbiedige hulde der Synodus van Zuid Holland aan den Doorluchtigen Vorst op de meest gepaste wijze te brengen”. Op 13 December van dat jaar verkrijgen zij daartoe audientie.

Bij deze gelegenheid bevelen zij, na de gewone huldebetuigingen en zegenwenschen, de zaak der tractementsbetalingen in het bijzonder aan den Vorst aan. Men zou verwacht hebben, dat zij tevens zouden trachten te voldoen aan den opdracht der laatstgehouden synode van 1810: „H. H. Dep. wordt de zaak tot het houden eener volgende Synodus aanbevolen”, maar daarover zwijgen zij geheel.

Ook zijn er gedurende de volgende jaren gene acta meer ingeschreven en schijnen zij dus niet meer bijeen gekomen te zijn,

---

reeds niet meer verschenen. De Zuid-Hollanders schreven de acta van deze samenkomst nog in en daarmee eindigen de acta deputatorum ordinaria.

1) Dit relaas luidt: „Van tijd tot tijd hebben Deputaten alle mogelijke pogingen aangewend, zoo bij den Algemeenen Stedehouder des Keizers, den Hertog de Plaisance, als bij den Prefect van het Departement der Monden van de Maas, om eene meer rigtige betaling van de tractementen der Predikanten te verkrijgen, en tevens niet nagelaten, om de belangen van Emeriti, weduwen, en de kinder, school, en Academiegelden, op de nadrukkelijkste wijze aan te dringen, — in één woord alles te doen, wat zij in de gegevene tijdsomstandigheden, naar hun vermogen, konden doen ter bevordering der belangen van ons Kerkgenoodschap.

„Als de naam van Synode in de oogen van de Ministers des Keizers hatelijk was geworden, en zij op den titel van Deputaten geen acht gaven, terwijl die van Actuarii der Classen bij hen meer gerespecteerd was, hebben de twee voorzittende Deputaten, die de eene in de Classis van Leyden, en de ander in de Classis van Delft, in die functie waren, onder dien titel gedaan, en beproefd, hetgeen zij onder een anderen titel niet, met eenige hoop op goed gevolg, doen, en beproeven konden, — in welke gevallen de Actuarius der Classis van Schieland meermalen, — en ook, wanneer dit nodig of raadzaam was, onze Walsche Broeder Chaufepié, zich met ons in ijverige medewerking, hetzij door persoonlijke opwachting, hetzij in geschrift, vereenigd hebben, — houdende Deputaten immer onder de aandacht, dat zij alles, wat zij beproefden en deden, beproefden en deden niet ten nutte van deze of gene Classis, maar ten nutte van hun geheel Synodaal Ressort, en de gansche Vaderlandsche Hervormde Kerk”.

maar rustig afgewacht te hebben, wat er over de kerk besloten zou worden. Toen dit beslist was, komen zij op 30 April 1816 nog eenmaal samen ter beëindiging hunner werkzaamheden ¹⁾. Zoo sluiten hunne acta dan: „Na de resumtie en goedkeuring der respectieve notulen en acta, hebben Deputaten, in voldoening aan den hun gegeven last, hunne werkzaamheden getermineerd, en besloten, en zullen de onder hunne bewaring en administratie gestelde Synodalia op morgen den 1sten Mei overgedragen aan, en in handen stellen van het Provinciaal Kerkbestuur. — Voorts is de vergadering met dankzegging en gebed geëindigd.”

Hiermede hadden de synodale deputaten opgehouden te bestaan en was mitsdien aan hun werkkring een einde gekomen.

---

1) „D. Praeses communiceerde de Missive van het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland, de dato 18 Maart 1816; waaruit bleek, dat het oogmerk deze zamenkomst het termineeren der werkzaamheden van Deputaten, ten einde op den 1sten Mei eerstkomende, de Archieven, Documenten, Effecten en Fondsen, behorende tot de voormalige Synodus van Zuid-Holland, aan het Provinciaal Kerkbestuur over te geven”. Acta depp. extraord. van 30 April 1816.

HOOFDSTUK IV.

De bevoegdheid van deputaten.

AFDEELING I.

HET KARAKTER VAN HET DEPUTAATSCHAP.

§ 40. DE POSITIE VAN DEPUTATEN.

Zooals reeds in § 3 gezegd werd, kent de gereformeerde kerk-inrichting behalve de kerkeraden geene bestuurscollege's. Voorts komen hier als kerkelijke vergaderingen nog bij de classen en synoden, welke bestaan uit met behoorlijke credentie gezonden afgevaardigden van kerken en op welke geene andere zaken behandeld worden dan die de kerken in het gemeen aangaan of die in de mindere vergaderingen niet afgehandeld konden worden. De kerkenorde bepaalt dan ook in art. 29: „Vierderlei Kerkelijke te zamenkomsten zullen onderhouden worden, de Kerkenraad, de Classicale vergaderingen, de particuliere Synodus, en de Generaale of Nationaale”¹⁾. Voetius zegt derhalve terecht: „Deputatorum illorum Collegium, nou esse distinctum et perpetuum Collegium ecclesiasticum ordinariâ potestate ecclesiasticâ, sive regiminis sive jurisdictionis, instructum: non enim agnoscunt Constitutiones nostrae ulla Collegia, praeter ista quatuor, Synedrium seu Consistorium, Classem, Synodum Particularem seu Provincialem, et Synodum Nationalem”²⁾.

Dat deputaten geen afzonderlijk kerkelijk college vormen, zal, waar de kerkenorde zoo duidelijk spreekt³⁾, dus wel niet nader

1) Hooijer, Oude Kerkordeningen bl. 452.

2) Voetius, Politica Ecclesiastica I 111.

3) Volledigheidshalve zij hier vermeld, dat in de Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 68 als kerkelijke vergaderingen genoemd worden: „Kerkeraden, Classen, Synoden en derzelven Deputaten Collegie”. Gelijk

aangetoond behoeven te worden. Toch is het wellicht goed hier nog met een enkel woord op de positie van deputaten in te gaan.

Toen het deputaatschap pas ingesteld was, vindt men toch herhaaldelijk de vrees uitgesproken, dat men aldus zou komen tot een soort superintendentschap en tot overtreding van het artikel der kerkenorde, dat geen dienaar over andere dienaren eenige heerschappij zal voeren. Zoo was er in Friesland, toen, gelijk in § 6 verhaald is, de synode van Leeuwarden 1605 besloten had tot aanwijzing van een viertal speciale deputaten, blijkbaar geklaagd, dat dit tot superintendentschap leidde. Ten minste, in het volgende jaar is daarover gehandeld, gelijk wij lezen in de acta van 1606: „Opt stuck van die verkiesinge der vier deputaten, in synodo Leoardiana committiert, is in synodo omghefraget, of hetselve van eemanden ghesyen of verstaen worde strydich te wesen tegen Goedes h. woort ende eenige majoriteit of hoocheit te smaken. Ende is darop doorgaens bekend niet te stryden tegen Goedes h. woort, ooc gheene hoocheit te smaken, dat ghesyen of verstaen conde worden” ¹⁾. En deze zelfde synode achtte het noodig daarover nog eens nadrukkelijk het volgende te verklaren: „Gelik die broederen des synodi tevoren verclaert hebben, dat die ordeninge der vier ghedeputeerden noch hunne commissie ende last met Godes h. woorde niet is stryden ende nae geen superintendentschap, majoriteit of hoocheit smaekende, ende darom ooc dselve in zin weerden ghelaten, alsoe verclaren zy ooc opt gravamen classis Bolsvardianae al tezamen eendrachtelik, dat se der superintendentschap, majoriteit ende hoocheit in dese kerken vyant sinnen ende darom ooc bereit dselve met alle middelen te beletten verhinderen ende tegen te staen” ²⁾. Van gelijke vrees voor een superintendent-

wij echter in § 6 reeds zeiden, staan deze Friesche deputaten niet op een lijn met die der andere provinciën en zijn zij eerder als een soort synodus contracta te beschouwen.

1) Reitsma en van Veen VI 163.

2) Reitsma en van Veen VI 164. Reeds vroeger had trouwens de Friesche synode haar afkeer getoond van alles wat ook maar eenigszins naar superintendentschap zweemde in dit besluit der synode te Harlingen 1603: „Is door eendrachtige stemmen gedecreteert ende besloten, dat alle die dienaren ende ouderlinghen, sij zijn hoedanich sij moghen wesen, welcke voortaan nae deese tijt propositien in den synodo zullen doen om visitatoren, een supremum senatum, hoogen hoff oft diergelijcken in den gemeinten Godes in te voeren, wel eernstelijck zullen gecensureert worden”. Reitsma en van Veen VI 132.

schap getuigt ook de op de synode van Arnhem 1618 vernomen klacht: „Dat sommige gedeputierde vuyth die quartieren van Zutphen ende Veluwen als dictatores perpetui, usurpierende den name der classen ende kercken, veele saecken verrichten sonder haere principalen te doen hebben behoerlicke kennisse" ¹⁾).

Al schijnt deze klacht niet gegrond geweest te zijn, toch is het gevaar voor eene dergelijke ontaarding van het deputaatschap niet denkbeeldig. Dit blijkt ook wel uit wat Voetius zegt, waar hij tot voorzichtigheid in dezen aanmaant en er dan aan toevoegt: „Cautiores uti spero, nos reddet exemplum Scotiae, quae à vulgaribus Deputatis nomine Synodi Nationalis gravamina Ecclesiarum Parlamento proponentibus, ad turbulentum suum Episcopatum intra paucos annos provecta fuit" ²⁾. Ook de Hollandsche deputaten zijn niet altijd van neigingen tot machtsaanmatiging vrij geweest. Zoo verhaalt Voetius in den breede, hoe zij zich in 1629 na de overgaaf van 's Hertogenbosch bevoegdheden hebben willen toeigenen, die hun niet toekwamen, en voegt er dan bij: „Quae hâc occasione notanda duxi, ut accuratè attendant ecclesiae, earumque consistoria, classes, synodi, ne Deputati synodi tandem evadant in episcopos aut archiepiscopos aut patriarchas". Iets verder laat hij dan nog volgen: „Caveant interim Deputati synodi ne fimbrias suas extendant ad negotia et causas ecclesiasticas, de quibus speciale et exsertum synodi mandatum non habent; ne occasionem praebeant alicui interregnum aut episcopatum ipsorum somniandi" ³⁾.

Trouwens, het is niet alleen, dat de vrees wel eens uitgesproken is, dat die benoeming van deputaten zou leiden tot een superintendentschap, ook de stelling, dat zij in den grond eigenlijk niet anders waren, heeft hare verdedigers gevonden. Grotius noemt de deputaten zelfs kortweg „Interreges", „qui dum Synodus non habetur ipsi se pro Synodo gerunt" ⁴⁾. En uit Voetius' bestrijding in zijne *Politica Ecclesiastica* zien wij, dat in het buitenland de meening wel verkondigd werd, dat de deputaten eigenlijk een soort bisschoppen zouden zijn ¹⁾.

1) Reitsma en van Veen IV 229.

2) Voetius, *Politica Ecclesiastica* I 114.

3) Voetius, *Politica Ecclesiastica* IV 328, 329.

4) Hugo Grotius, *Ordinum Hollandiae et West-Frisiae Pietas*, Leiden 1613 bl. 112.

1) „Similem iisdem ἡγεμονικῶν potestatem tribuisse videntur theologi

Uit de volgende paragrafen, waarin meer speciaal over de macht en de bevoegdheden van deputaten gehandeld wordt, zal blijken, hoe onjuist deze meening is. De positie van kerkelijke deputaten is geene andere dan die, welke hun naam reeds aanduidt, namelijk van afgevaardigden van eene kerkelijke vergadering tot het verrichten van hetgeen, waartoe zij door die vergadering zijn afgevaardigd. Zij hebben dus geenerlei bevoegdheid uit zichzelf, en nog veel minder hebben zij het recht om op eigen autoriteit eenig gezag uit te oefenen. Het eenige, wat zij te doen hebben, is nauwkeurig uit te voeren wat hun is opgelegd en daarbij hebben zij geen meerdere macht dan hun voor iedere bepaalde zaak door de synode is geschonken. In hoofdzaak heeft de minister van der Capellen dus gelijk, wanneer hij in zijn begeleidend schrijven aan den Koning bij het concept-reglement van 1809 zegt: „De hervormde kerk in dit Rijk kent de met magt en aanzien bekleedde kerkvoogden niet, welke volgens de R. C. kerkeordering vereischt, en bij de episcopale engelsche kerk toegestaan worden. Zij schijnt zelfs het gezag niet te gedoogen, 't welk bij de luthersche en sommige hervormde kerken in Duitschland, aan bijzondere geestelijken onder de benamingen van superintendenten, generaal-superintendenten en dergelijke is toevertrouwd. Integendeel volgens de liturgie der hollandsche hervormde kerken zijn alle leeraars of bedienaren van de godsdienst, als zoodanig aan elkanderen gelijk, en is het kerkbestuur namens de gemeenten opgedragen aan vergaderingen uit die leeraars en andere leden, als gelijke personen, zamengesteld, terwijl de magt, welke door enkelen, onder den naam van deputaten, inspectoren enz., wordt uitgeoefend, aan hun alleen geacht wordt toe te komen, als afgevaardigden van, en namens

---

extranei, cum inde probare conantur ecclesias Belgicas non quidem nomine, sed reipsâ habere episcopos”. Voetius, *Politica Ecclesiastica* IV 329. „His ita expositis facile est colligere, quid sit de Grotii calumniâ modo memoratâ; et quid de consequentiâ *Francisci Masoni*, relationi Reverendi mihique amicissimi D. Johannis Durei de Ecclesiis transmarinis superstructâ, in libello Oxoniae anno 1641, Anglicè edito, *tit. Certa in briefe treatises written by diverse etc.* Ubi probare conatur Ecclesias omnes reformatas, nominatim Politiae ecclesiasticae Genevensis et Gallicae zelatrices habere reipsa Episcopos, et substantiam potestatis atque officii episcopalis, atque adeo quidquid initio reformationis sine Episcopatu aut contra eum ab illis actum est, illud in extremo necessitatis casu, qui legem non fert, actum esse”. Voetius, *Politica Ecclesiastica* I 113.

die kerkelijke vergaderingen. Eene verandering in dezen zoude dus eene verandering zijn van een hoofdbeginsel der hervormde kerk" 1).

De positie van deputaten is niet die van bestuur of van superintendentes, maar alleen die van uitvoerders van besluiten.

---

§ 41. DE MACHT VAN DEPUTATEN.

Op de synode van Dordrecht werd in een gravamen van Gelderland de vraag gesteld, welke de macht van deputaten is 2). Deze synode is hierop niet ingegaan. Het zou haar dan ook moeilijk gevallen zijn eene definitie van de macht van deputaten te vinden, die op alle gevallen toepasselijk was en die toch paste in het kader van de kerkenorde.

Toch mag in deze paragraaf een meer opzettelijk onderzoek naar de grenzen van de macht van deputaten niet achterwege blijven.

En dan spreekt het in de eerste plaats vanzelf, dat, waar de synodale deputaten afgevaardigden zijn der synoden ter uitvoering harer besluiten, deze afgevaardigden geen macht of bevoegdheid kunnen ontvangen, welke de synode zelve niet heeft. Zoo behoort eene particuliere synode geene zaken te beslissen, die alle kerken des lands aangaan, en dus mag zij nog veel minder aan hare deputaten opdracht dienaangaande geven. Desgelijks kan de synode in betrekking tot de haar constitueerende classen en kerkeraden aan hare deputaten natuurlijk geene bevoegdheden schenken, welke haar zelve niet toekomen. Deze beperking van de macht van deputaten springt te zeer in het oog dan dat zij nog nader gedemonstreerd zou behoeven te worden.

Maar ook eene bevoegdheid, welke de synode wel heeft, kan niet altijd door haar aan hare deputaten overgedragen worden.

---

1) Hooijer, Oude Kerkordeningen bl. 514.

2) Kuyper, Post-acta bl. 422: „Annon definiendum sit Synodorum et Classium Deputatorum officium?” Reitsma en van Veen IV 303: „Als een gravamen is ad sijnodum nationalem te brengen, ... alsoick woe-danige die macht soude mogen sijn der gedeputierden synodorum et classium”.

Er zijn zaken van zoo groot gewicht, dat alleen de synode zelve bevoegd is er in te handelen. Daartoe behoort bijvoorbeeld het herzien der belijdenis. Toen dan ook Bogerman te Dordrecht 1619 voorstelde de revisie van den tekst der confessie aan deputaten op te dragen, werd hiertegen terecht verzet aangeteekend met het gevolg, dat de synode besloot zelve nog dezen arbeid te verrichten ¹⁾.

Ook kan geen kerkelijke vergadering een deel der haar toekomende macht blijvend overdragen aan deputaten. Ten allen tijde kan zij om bepaalde redenen zelve hare besluiten weder intrekken of hare lastgevingen te niet doen. En in geen geval kan zij de op haar volgende vergaderingen der volgende jaren binden, daar deze altijd vrij blijven te wijzigen en te veranderen, zooals het haar goed voorkomt. Terecht antwoordt Voetius dan ook op de vraag: „An partes Potestatis ecclesiasticae ita divelli ac separari possint, ut Ecclesia aliqua per delegationem in unam aliquam personam ecclesiasticam, aut collegium quoddam ecclesiasticum, sive sibi *πάρεδρον*, sive supra se elevatum, aut in aliam aliquam Ecclesiam transferendo, in perpetuum abalienet, pro se et pro posteris suis, clavem jurisdictionis ²⁾, aut electiones aut quamcunque aliam regiminis ecclesiastici partem?” het volgende: „*Resp. Neg. 1. Quia* nullâ hominum conventionem, nullâ transactione legitimè in foro conscientiae divelli aut abalienari possunt, quae jure divino conjunctim et *ἀχωρίστως* Ecclesiis, aut Ministris, aut Presbyteriis tributa sunt. Vide *Math.* 18, 18, et 16, 18, 1 *Cor.* 5, aliaque loca modo *praeced. Quaest.* citata. 2. *Quia* nulla Ecclesia quamvis rationibus aut necessitate quâdam hoc expedire putet: obligare potest aut debet alias Ecclesias eodem in loco in posterum successuras. 3. *Quia* etiam nulla praescriptio hic locum habet. Si enim J C C. dicunt, res civitatum non admittere usucapionem: quanto magis id de rebus Ecclesiae dicendum est. Breviter non debebat tale quid dari aut concedi ab unâ parte contrahentium, nec ab alterâ parte peti aut accipi” ³⁾.

Hiermede is tevens de vraag beantwoord, of de deputaten gedurende den tijd, dat de synode niet zit, ook synodale macht hebben. Gelijk wij in § 40 zagen, zegt Grotius van de deputaten:

1) Kuyper, Post-acta bl. 338 vlgg.

2) De vraag of deputaten deel hebben aan de kerkelijke rechtspraak en of zij een hof van appel vormen, wordt in een volgende paragraaf behandeld, weshalve er in deze paragraaf verder over gezwegen wordt.

3) Voetius, *Politica Ecclesiastica* I 224.

„qui dum Synodus non habetur ipsi se pro Synodo gerunt” 1). Dit nu is beslist onjuist. Nooit hebben deputaten in het alge-

1) Dit was blijkbaar voor een bijzonder geval ook de meening van een paar Zuid-Hollandsche deputaten in 1629, welke meening echter in een breedvoerig betoog bestreden wordt door Voetius, *Politica Ecclesiastica* IV 325 vlgg.

Iets anders is het natuurlijk, of deputaten tusschentijds de synode representeren in dien zin, dat bij hen het adres der synode is, voor wie zich tot de synode richten wil gedurende den tijd, dat deze niet bijeen is. Zoo verstond het Ds. van Kruiskerken, toen hij in 1719 de synode in rechten wilde betrekken. Zie *acta syn. Breda 1719 art. 2*: „Dezelve Heeren Deputati maaken ook bekend, dat op den 30 Junij laatstleden een Exploiteur van den Ed. Hove van Holland, Zeeland, en West-Vriesland, met naame Rochus van der Crab, zig geadresseerd heeft aan D. Professor Vechovius, als eerste Deputatus van het Zuïjdhollandsche Sijnodus, en overzulks (zo hij poseerd) het gemelde Sijnodus repraesenteerende, en dat gemelde van der Crab aan zijn Eerw. heeft geexploiteerd een mandament poenaal van welgemelde Hof, geobtimeerd door en ten behoeve van D. Adrianus van Kruijskerken, predikant te Bleskengraave, waarbij deeze Sijnodus geciteerd word om voor den Hove van Holland te compareeren tegen den 4 September naastkomende”. Deze zaak werd toen op de synode nog bijgelegd en voor het vervolg wordt bepaald in art. 35: „Bij deeze gelegenheid vraagd de scriba, hoe men zig hadde te gedraagen, indien ijmand van de Heeren Deputaaten, Moderatoren, of eenig lid van deeze Sijnodus, wegens Sijnodale Commissien, en zaaken, eenig mandament wierd toegezonden, waarbij zij ten Hove gedagvaard wierden, en wie hen in zo een geval zoude moeten dekken? Daarop antwoord de christelijke Sijnodus, na ingenoomen advijs van de Ed. Mog. Heeren Commissarissen, en volgens derzelve sentiment, dat men wel moest obedieeren aan de ordre van het Hof, en aldaar verschijnen, maar ook te gelijk uijststel verzoeken tot het naaste Sijnodus, en inmiddels zig conjunctim cum D.D. Deputatis Synodi adresseeren aan zijn Wel Edhd. den Heer Raadpensionaris Heinsius om door deszelfs wijs beleijd te zien, of die proceduren konden gestaakt worden, en moeste de Synodus noodzaakelijk haare Deputaaten, Moderatoren, en leden dekken: waartoe de classen behoorden de onkosten te draagen, gelijk dezelve in zo een een geval aanneemen te doen”.

Dit advies moge voor dien tijd zeer goed geweest zijn, het komt mij voor, dat deputaten in geval van dagvaarding over hun niet door de synode opgedragen zaken niets anders te doen hebben dan aan te toonen, dat zij de synode niet representeren. Zij hebben toch alleen te maken met wat de synode hun in last geeft en alleen voor die bepaalde zaken kunnen zij geacht worden de synode te vertegenwoordigen. Wat daarbuiten ligt, gaat hun niet aan. Wie overigens iets van de synode hebben wil of iets aan de synode wil melden, heeft zich, wanneer de synode op dat oogenblik niet bijeen is, te wenden tot de synodale classis of kerk, die met de samenroeping der volgende synode belast is en de betrokken zaak dan wel op agendum zal plaats.

meen synodale bevoegdheid gehad en er bestaat geene enkele bepaling van kerkenorde of synode, die hun zoodanige macht voor alle voorkomende zaken schenkt.

Een geheel andere vraag is het natuurlijk, of de synode niet in bepaalde wel omschreven gevallen aan deputaten de bevoegdheid kan schenken om met synodale autoriteit te handelen. Alsdan toch weet de synode precies over welke zaak het gaat en wat de uitslag kan zijn. Met name bij de afhandeling van tuchtzaken zal vaak een dergelijk mandaat aan deputaten moeten gegeven worden, daar de synode als geheel bezwaarlijk een onderzoek in loco kan instellen en van alle omstandigheden op de hoogte zijn en zij ook dikwijls niet lang genoeg zit om de zaak te kunnen afwickelen. Maar dan is toch vóór het verleenen der bevoegdheid de zaak in de synode besproken, zoodat deze nauwkeurig weet waarom het gaat en daarmee bij de aanwijzing der deputaten en de formuleering van den last rekening kan houden. Hoewel dus in het algemeen aan de synodale deputaten de synodale bevoegdheid zeer zeker niet toekomt, kan echter de synode in bepaalde gevallen hun deze wel verleenen. Geheel juist geeft dan ook Voetius op de vraag: „An deputati synodi, cessante synodo, synodalem potestatem apud nos habeant?” ten antwoord: „Sic quidem objicit ipsis Grotius Pietat. pag. 112. *Si nostros illos nosset interreges, quos legatos synodi vocant, qui dum synodus non habetur, ipsi se pro synodo gerunt. Sed calumnia est. Nullam habent potestatem (usurpationem omnem sepono): talis etiam, qualem fingit Grotius, vel umbram nemo tunc vidit; nisi ad certa et designata quaedam negotia, quae synodus non semper ita absolvere potest; absolvi tamen necesse est. Cui accessit ad meliorem orthodoxiae communis custodiam, assistentia in examinibus candidatorum ministerii. Nunquam illi potestatem synodalem habent: nisi cum synodus hoc aut illud negotium synodali potestate ipsis terminandum praescribit. Quo in casu memini delegatos vicinarum classium, aut alios quosdam iis plerumque adjungi*”¹⁾).

Geheel in overeenstemming hiermede zijn de gevallen, die wij in de acta herhaaldelijk tegenkomen, waarin de synode aan deputaten opdraagt met synodale autoriteit de een of andere zaak te beeindigen. Zoo besluit de Zuid-Hollandsche synode van 1618

1) Voetius, *Politica Ecclesiastica* III 475.

aangaande de procedure tegen de remonstrantsche predikanten: „Tegen alle welcke personen de voors. gedeputeerde handelen sullen met soodanigen autoriteyt, alsoff de synode selve ware tegenwoordich, naerdatsy sullen vinden te behooren, mits conditie nochtans dat diegene, die haer by de wtsprake der gedeputeerden vinden gegraveert, sich sullen beroupen mogen ad synodum nationalem”¹⁾. Desgelijks wordt op de synode van 's Gravenhage 1634 art. 41 de zaak van Abrahamus Veldius in handen gegeven van de synodale deputaten tezamen met vier deputaten der aangrenzende classen en besloten „dese acht broederen met volle synodale macht te instrueren, om naer ghenomen kennisse, daerinne — ende dat paremptorie — te handelen nae bevint van saecken”²⁾. Evenzoo wordt door de synode van Buren 1646 art. 53 in de zaken van Gouda eene beslissing genomen, waartoe dan de gewone deputaten met eenige andere broederen „sullen met den anderen besongieren auctoritate synodali, even alsoff dese geheele Synodus tegenwoordich waere”³⁾. En in 1649 besluit de synode van Leiden art. 5 in zake de Stolwijksche moeilijkheden: De Christelicke vergaderinghe, dit alles gehoort en overwoghen hebbende, heeft niet goet gevonden in dese sake te gaen per decisie, maer deselve wederom te renvoyeren aen den E. Classe van der Goude, om met assistentie der gedeputeerden des Synodi, ook selfs de twee oudtsten, nu sullende afaen, daerbij gevoeght, eerst met alle moghelicke middelen bij accommodatie, met minne en genoughen van wedersijden, ofte andersins, in cas van onmoghelicheyt deses, door synodale autoriteyt pro re nata, de sake af te handelen”⁴⁾. Deze voorbeelden zouden nog gemakkelijk met zeer vele te vermeerderen zijn, maar het is reeds genoeg om te doen zien, dat de synoden metterdaad vaak in wel omschreven gevallen aan deputaten de bevoegdheid hebben geschonken om met synodale macht te handelen.

Wat bevoegdheid betreft, komt het natuurlijk op hetzelfde neer, wanneer de synode besluit om deputaten te machtigen naar bevind van zaken te handelen. In dezen zin besloot de synode van Schiedam 1631 art. 59 aangaande een brief van de Remonstranten „deselve missive als een lasterschrift voorbijgaende en

1) Reitsma en van Veen III 313.

2) Knuttel, Acta II 20.

3) Knuttel, Acta III 23.

4) Knuttel, Acta III 120.

geen beantwoordinge waardich achtende, ten ware de gedeputeerden des Synodi sulx daerin mochten vinden, dat niet onbeantwoort zoude mogen passeren, waerin de gedeputeerden des Synodi na bevint van saken met alle discretie zullen handelen" 1). En een dergelijk besluit nam de synode van Breda 1697 art. 3, toen zij van de Guliksche synode nadere verantwoording der gezonden liefdegaven wenschte te ontvangen, en door haar naar aanleiding daarvan wordt „verstaen, dat hetgene de Classen nu hebben medegebracht sal gestelt worden in handen van d.d. Deputati hujus Sijnodi, die hetselve sullen bewaren, totdat de Sijnodus Juliensis het bovenstaende sal hebben volbracht, om alsdan pro re nata volgens hare discretie over te leveren; sullende de Sijnodus lauderen hetgeen haer Eerw. daerin sullen hebben gedaen". Ook aan deze voorbeelden kunnen gemakkelijk vele andere dergelijke toegevoegd worden. Wanneer de synode aldus in bepaalde zaken aan deputaten de bevoegdheid schenkt om in zeker opzicht naar bevind van zaken te handelen, komt dit natuurlijk in de practijk precies op hetzelfde neer als wanneer zij hen machtigt om met synodale autoriteit op te treden.

In deze bepaalde gevallen, waarin de synode aan hare deputaten niet geeft een wel omschreven last, maar hun de bevoegdheid schenkt om tot op zekere hoogte naar eigen inzicht te handelen, hebben deze deputaten dus eenige vrijheid van beweging en in zekeren zin synodale macht. Overigens zijn zij echter niet anders dan uitvoerders der synodale besluiten en in alle gevallen zijn zij steeds aan den hun door de synode gegeven last gebonden en hebben zij geen macht of bevoegdheid om eigener autoriteit nieuwe zaken ter hand te nemen of anders te handelen dan hun door de synode is opgelegd. In hoeverre er op dezen algemeenen regel uitzonderingen kunnen voorkomen, komt ter sprake in de volgende afdeeling, waar meer in het bijzonder zal gehandeld worden over de verhouding, waarin deputaten tot hun last staan. Hier was het er alleen om te doen om den omvang van de macht van deputaten in het algemeen vast te stellen en dan geldt het, dat zij niets anders te doen hebben dan uit te voeren wat de synode besloten en heeft dat zij in zichzelf geen zelfstandige macht hebben.

In den regel hebben de synoden bij het maken van bepalingen en het vaststellen van kerkenordeningen er zorgvuldig voor ge-

1) Knuttel, Acta I 417.

waakt, dat aan deputaten niet te veel macht werd toegekend, terwijl ook deputaten zelve bij hun arbeid zich gewoonlijk er zeer voor in acht genomen hebben de grenzen hunner bevoegdheid te overschrijden. Toch komen er wel gevallen van het tegendeel voor. Wat de deputaten betreft, wordt hierover gehandeld in de volgende afdeling. Maar ook de synoden zelve kenden een enkele maal wel eens veel te ruime macht aan deputaten toe.

Met name is dienaangaande bekend de Utrechtsche synode van 1612, waar trouwens de Remonstranten in de meerderheid waren ¹⁾. Door deze synode werd eene kerkenorde ²⁾ aangenomen, waarin over deputaten de volgende bepalingen werden gemaakt. De vergadering van deputaten kwam in de plaats der in de andere provinciën gebruikelijke classicale vergaderingen en had de bevoegdheid predikanten, met welke zij wenschte te handelen, voor zich te ontbieden. Aan deputaten staat het te beslissen of het noodig is dat er eene synode gehouden wordt, welke zij alsdan aan de Staten moeten aanvragen. Zonder consent van deputaten mag geen predikant ten platten lande in eene vacature prediken, noch ook verzuimen in zijn eigen plaats den dienst waar te nemen. De plattelandspredikanten staan onder het toezicht van deputaten. Deputaten moeten ook gekend worden in alle gevallen van censuur in plaatsen, waar slechts één predikant is, en zonder hun voorkennis mag ook geen gecensureerd predikant weder in den dienst hersteld worden ³⁾.

Het zal wel geen betoog behoeven, dat zulke bepalingen in lijnrechten strijd zijn met het artikel der kerkenorde, dat geen kerk over andere kerken en geen dienaar over andere dienaren eenige heerschappij zal voeren ⁴⁾. Een op dergelijke wijze ge-

1) Reitsma en van Veen VI 328—344.

2) „Christelijke Kercken-Orderinge der Stadt, Steden, ende Landen van Utrecht. Ghearresteert binnen Utrecht den XXVIII Augusti XVICXII. VVt-gegeven by de Ed. Mo. Heeren Staten derselver Provincie. T' Utrecht By Salomon de Rop, Ordinaris Drucker der Heeren Staten s' Lants van Utrecht. M.VIC.XII.”

3) Utrechtsche kerkenorde 1612 bl. 16—25.

4) Ook andere synoden hebben wel eens bepalingen gemaakt, die in dit opzicht niet door den beugel konden, maar dat bleven toch uitzonderingen. Zoo bepaalde de synode van Zeeland 1597, Reitsma en van Veen V 38, bij de benoeming van deputaten „datter voortaan geen nieuwe predicanten in geen classe en sullen beroepen noch gepromoveert woorden dan met kennisse ende goetvinden van deselven”. Desgelijks dragen ook in den tegenwoordigen tijd sommige classen het approberen van beroepen wel eens aan

regeld deputaatschap is metterdaad van een superintendentschap niet te onderscheiden en terecht zegt Voetius er dan ook van: „Tantum addimus, majori specie Grotium si candori studuisset, potuisse interregnum suum imponere Deputatis Synodi Ultrajectinae Remonstranticae secundum Constitutiones Ecclesiasticas anni 1612, ubi posthabitis (si non honesto praetextu abrogatis) Synedriis in Ecclesiis vicanis, magna potestas illis concessa, inter alia ad conscriptionem atque editionem novae liturgiae hymnodicae. Vide *Praefationem illi Liturgiae praefixam*”¹⁾). Zulke regelingen als deze Utrechtsche komen in conflict met de grondbeginselen van het gereformeerde kerkrecht en er mag dus niet de gevolgtrekking uit gemaakt worden, dat het verleenen van zoo groote macht aan de deputaten der synode op het terrein der gereformeerde kerken geoorloofd is.

Ten slotte — om met nog een citaat van Voetius te eindigen — aangaande alle beweringen over eene bijzondere macht of een eigen kerkelijk gezag, welke aan de synodale deputaten zouden toekomen, geldt het antwoord, dat Voetius geeft op de tegenwerping: „Atqui videntur stata et perpetua esse officia ex. gr. visitorum, Deputatorum; eorumque collegia et conventus peculiari potestate et autoritate ecclesiasticâ instructa”, welk antwoord aldus luidt: „1. Fieri potest, ut executio aliqua ordinis, aut aliquod particulare factum in Belgio nostro (quod forte auctori huic observatur) speciem ejus, quod objicitur, prae se tulerit. Sed abusus non est ordo, nec factum particulare est lex ecclesiastica apud nos; nedum ut tale quid sit de essentiâ correspondentiae classicae aut synodicae in genere, qualem quidem alibi suscipere possent ecclesiae, et nos piis omnibus à dominio anarchico aut Papahierarchico abhorrentibus persuasum velimus. 2. Fieri etiam potuit, ut in casu praesentis necessitatis extraordinario (quae saepe

deputaten op. Nu is het wel waar, dat dit approbeeren in den regel een formeele zaak is en het wachten tot de eerstvolgende classisvergadering vaak te veel tijd kost. Maar daarom behoeft men dit approbeeren nog niet aan deputaten op te dragen, vooral omdat er zich ook belangrijke quaesties bij voor kunnen doen. Veel beter is het de regeling te treffen, dat voor zulke approbaties, die niet kunnen wachten, eene buitengewone classisvergadering wordt uitgeschreven, waarop alleen het punt van den beschrijvingsbrief, in casu eene approbatie, wordt behandeld en waarop dan niet alle kerken behoeven te verschijnen. Is er dan eens iets bijzonders, dan kunnen de kerken zich daarin doen hooren.

1) Voetius, *Politica Ecclesiastica* I 110.

legem non fert), visitatores aut deputati ecclesiae ordini laboranti succurrere debuerint et quidem evocati ab illis, quorum intererat; sed mero consilio, et si ita loqui liceat, interpellatione, protestatione; ut praesens periculum, ecclesiarum gravissimam concussionem si non subversionem, ordinis consummatam violationem praevenirent, saltem tantisper sisterent, donec synodus aut classis convocari potuerit: in quem finem forte etiam Magistratus auctoritatem implorârunt. 3. Denique fieri potuit, ut Deputati classici aut synodici, ad hoc speciale negotium ex decreto classis aut synodi executioni mandandum missi fuerint: quod tamen potestatem peculiarem ecclesiasticam aut officium seu gradum ecclesiasticum illis non tribuit, sed tantum dicit delegationem seu missionem ab ecclesiasticâ potestate ad hoc vel illud opus particulare. Haec omnia evidentissime patent, ex constitutionibus nostris et praxi Ecclesiastica, quae visitorum opus ita circumscribunt; ad quod deputatorum et correspondentium, sive synodi sive classis uti hodie evocantur analogicè exigendum est. Nullos etiam agnoscunt coetus ecclesiasticos cum potestate ecclesiasticâ (statâ scil. et ordinariâ) praeter consistorium, classem, synodum provincialem, synodum nationalem; nullas denique praefecturas, officia, etc. aut praefectos et praepositos supra ecclesias, presbyteria, classes, synodos, ministros, seniores, quorum scil. esset certa, peculiaris, universalis, et perpetua potestas ex jure ecclesiastico, aut ex vi peculiaris vocationis. Alioquin in Episcopos, aut perpetuos Inspectores, aut praesides, eveherentur aliqui ministri: à quo alienissimae sunt ecclesiae nostrae, uti constat ex communi praxi, et art. 1. constitut. Ecclesiast. *Nulla ecclesia supra aliam ecclesiam, nullus minister supra alium ministrum.*

Sed declaremus hanc rem uno atque altero simili. Minister aut senior aliquis cum à synedrio mittitur ad denunciandum aut imponendum quid uni ex collegis ministro aut seniori; eo ipso non extollitur aut effert se supra conservum suum, aut novo munere episcopatus et superioritatis ornari intelligitur, aut introducitur nova et peculiaris potestas ecclesiastica. Rursum, singula membra ecclesiae cum praeunte synedrio, cum eò et quasi in eo excommunicant aliquod membrum; eo ipso non tribuunt sibi superioritatem aut potestatem dominantem in fratres suos" 1).

---

1) Voetius, Politica Ecclesiastica IV 145.

Slechts eenmaal is bij mijn weten de vraag te berde gebracht, of aan deputaten niet meer macht kon gegeven worden en wel op de Geldersche synode van 1609, die daarop terstond ontkennd antwoordde ¹⁾.

Resumeerende kunnen wij dus zeggen, dat de deputaten geen zelfstandige macht hebben, dat hun bevoegdheid niet verder gaat dan het uitvoeren van de besluiten der synode en dat zij daarbij niet meer macht hebben dan de synode hun voor ieder bepaald geval verleent.

AFDEELING II.

DE VERHOUDING VAN DEPUTATEN TOT HUN LAST.

§ 42. DE COMMITTENTE VAN DEPUTATEN.

De committente van deputaten is het college, waardoor zij benoemd zijn. Bij de synodale deputaten is dit dus de synode. Van deze ontvangen zij hun last en aan deze zijn zij verantwoording schuldig, naar art. 49 der kerkenorde. Terecht oordeelen dan ook bij de moeilijkheden met de classis Gouda in 1723 de deputaten, „dat de Syn. van Zuidholland alleen, en zo de respective Classen 't zamen daar vergaderd tot een lighaam, hunne committente is, aan welke Syn. zij ook alleen rekenschap van haar doen te geven hebben” ²⁾.

In gewone omstandigheden levert dit geene moeilijkheden op en zou hierover dus niets meer te zeggen zijn. Maar er kunnen zich ook buitengewone gevallen voordoen. En wel van tweeërlei aard. Vooreerst kunnen er voorkomen spoedeischede gevallen,

1) Reitsma en van Veen IV 174: „Nu [n]opende die tweede propositie ejusdem classis, vragende oft den deputatis synodi ende classium niet meerder macht en konde gegeven worden, ende oft sij niet over die twe jaren in sulcke bedininge bliven sullen, wort op beide vragen geantwoort: neen, doch bij die eerste dit bijgevoecht, dat indien haere macht, die haer nae luit des nationalen synodi gegeven wort, geinfirmeert waer, dat alsdan dieselve sal geredintegreert worden”.

2) Acta depp. van Mei 1723 art. 7.

die bezwaarlijk tot de synode wachten kunnen en waarin toch op de een of andere wijze voorzien moet worden. En ten tweede kan de synode om de een of andere reden, zooals oorlog of overheidsdwang, gedurende langen tijd verhinderd zijn bijeen te komen, zoodat de vele zaken, waarover zij gewoonlijk aan de deputaten last geeft, niet behandeld worden. Deze twee gevallen staan niet gelijk. Immers, het eerste is in zekeren zin een gewoon verschijnsel, dat zich ieder jaar kan voordoen en waarvoor de synode, zoo zij dat wenscht, regelingen kan maken, gelijk ook verschillende synoden gedaan hebben. Het tweede echter is een noodgeval, dat gewoonlijk plotseling en onvoorzien optreedt. In beide gevallen staan deputaten echter tegenover zaken, die gedaan moeten worden, terwijl hunne committente, die hun anders opdracht dienaangaande gegeven zou hebben, er niet is, want de synode heeft geen zitting. Nu is de vraag, wat of zij alsdan moeten doen, geheel werkeloos blijven, omdat zij geen last hebben, of trachten op eene andere wijze in dat gebrek aan committente te voorzien. Daar de gevallen niet gelijk staan, zal het antwoord op deze vraag voor ieder geval verschillend moeten zijn.

Ten opzichte van tusschentijds invallende spoedeisende zaken zijn door sommige synoden regelingen gemaakt. Zoo bepaalde Gelderland, dat in zulke gevallen de deputaten mogen handelen, maar onder nadere goedkeuring der synode ¹⁾. De synode van Zutphen 1610 art. 15 voegde er bij, dat zij alsdan ook met voorweten der classen moesten handelen ²⁾. Desgelijks was in Friesland het groot college van deputaten gemachtigd, om tusschentijds voorvallende zaken, in geval van nood zelfs zonder ruggespraak met de classen, te behandelen ³⁾. De

1) Johannes Smetius, Synodale Ordonnantien, ed. 1736 bl. 103: „De Deputati Synodi sullen verrigten, 't geene gerecesseert wort, en 't geene tusschen tyds mogt invallen, geen uytstel konnende lyden, doch op approbatie der Synode". Zie ook Reitsma en van Veen IV 123.

2) Reitsma en van Veen IV 182: „Op het vijfde gravamen, of het niet beter en raadsamer en ware, dat in toekomende deputati sijnodi met den classibus communiceerden van hetgeen nomine sijnodi van haer gedaen ofte geschreven, eer het sijn effect krijght, wert geantwoordt, dat de sijnodus goet genoeghe heeft gehadt in den voorslagh, bij den gedeputeerden des sijnodi beraemt, om te bearbejden een conventum van deese en de andere provincien tot bevorderinge der vrede der kercken in Hollandt; ende wert ondertusschen op het remonstreren classis Tilo-Bommelianae mede geapro[beert] hetgeene in quaestione voorgedragen wert".

3) Wetboek van Vriesland, ed. 1806 bl. 78: „Zij zijn verder geautoriseerd

meeste synoden hadden dienaangaande echter geen bepalingen. Maar dan geldt ook, dat deputaten, als hebbende geen last, zich met zulke zaken niet moeten inlaten. Zij hebben alleen te maken met wat hun door de synode in opdracht is gegeven en wat daarbuiten valt is niet van hunne competentie. Zij mogen zich daarover ook niet tot de afzonderlijke classen wenden om zich door deze tot handelen te doen machtigen, want vooreerst is hunne committente de synode d.w.z. alle classen te zamen vergaderd tot één lichaam en zijn het niet de afzonderlijke classen ieder op hun eigen plaats vergaderd en ten tweede hebben zij uit zichzelf geen bevoegdheid om zich aldus eigener autoriteit om vermeerdering van gezag tot de classen te wenden. Deputaten hebben met zulke tusschentijds voorvallende zaken niets te maken. Zijn zij metterdaad van groot belang en kan hare behandeling niet wachten tot den tijd, waarop de synode gewoonlijk bijeenkomt, dan staat het aan de classis of de kerk, die met de samenroeping der synode belast is, om eene vervroegde synode bijeen te roepen, welke alsdan beslissen kan. In dit geval kan dus zeer goed voorzien worden, zonder dat daarvoor eene afzonderlijke regeling gemaakt wordt, waarbij aan de deputaten eenige macht in dezen gegeven wordt. Eene regeling, als door de synode van Gelderland gemaakt werd ¹⁾, is dus overbodig en daarom ongewenscht, daar het niet goed is aan deputaten meerdere bevoegdheid te schenken, zonder dat dit strikt noodig is. Anders doet men zoo licht de eerste schreden op den weg, die tot kerkelijke besturen leidt. Gelijk vanzelf

---

en verpligt, om alle zoodanige zaken, waar bij de Herformde Kerken in Vriesland belang hebben, al schoon dezelve hun bij de Sijnode niet speciaal in last gegeven zijn, en welke in den tusschentijd van de Sijnode mogten voorkomen, aan de Classen ter overweging aan te bieden, daar bij derzelve vota in te nemen, en diensvolgens het besluit op te maken, en, zoo er geen periculum in mora is, het zelve der Sijnode ter sanctie aan te bieden, anders het zelve ter executie te brengen. Ja zelfs, wanneer de nood het vordert, ook zonder ruggespraak met de Classen te houden, dat gene te doen, 't welk de belangen der Herformde Kerk onverwijld vorderen; mits daarvan, zoo spoedig mogelijk, kennis gevende aan de Classen, en rapport en verantwoording doende op de eerstkomende Sijnodus".

1) De Friesche regeling blijft hier buiten beschouwing, daar, zooals in § 6 reeds gezegd werd, het groote college der Friesche deputaten niet op één lijn te stellen is met de deputaten der andere provinciën, maar eerder een soort synodus contracta is,

spreekt, is het nog veel meer af te keuren, wanneer deputaten, zonder dat er eenige synodale regeling dienaangaande bestaat, toch aan de afzonderlijke classen schrijven om hen over de een of andere plotseling voorvallende zaak te machtigen. Dit toch is niets anders dan de aanmatiging van een macht, die hun niet toekomt.

Een geheel ander geval is het, wanneer de synode door overmacht gedurende geruimen tijd niet bijeen kan komen. Dan toch kan de in de vorige alinea aangewezen weg niet bewandeld worden en ontbreekt de gewone committente van deputaten geheel. Toch blijven in een dergelijk geval de deputaten in functie, daar zij naar art. 49 K. O. niet eerder van hun dienst ontslagen zijn voor en aler de synode zelve hen daarvan ontslaat. Alleen maar, zij kunnen niet op de gewone wijze van hunne committente last ontvangen over de zaken, die geregeld aan hunne zorgen toevertrouwd worden. In zulke buitengewone omstandigheden nu geldt het in zekeren zin, dat nood wet breekt en zijn deputaten verplicht om zooveel mogelijk de belangen der kerken voor te staan op dezelfde wijze, alsof de synode bijeen geweest was en hun mandaat gegeven had. Het is dan echter gewenscht, dat zij zooveel mogelijk handelen in overleg met de classen en aan deze kennis geven van wat er verricht is, gelijk de deputaten in den eersten tijd na 1810 terecht gedaan hebben. Echter blijven natuurlijk de deputaten zelve verantwoordelijk aan de synode, zoodra deze weder bijeenkomt. Zij kunnen deze verantwoordelijkheid niet van zich afschuiven door zich door de afzonderlijke classen te laten machtigen ¹⁾, want

---

1) Dit was blijkbaar de meening der Zuid-Hollandsche deputaten van 1810, die zich zelfs zonder dat niet bevoegd achtten. Ten minste, zij antwoorden op een voorstel der Noord-Hollandsche deputaten om een deputatie te zenden naar Parijs ter complimenteering van den keizer bij gelegenheid van den doop van den koning van Rome onder meer het volgende: „Wij kunnen niet afzijn, ons leedwezen te kennen te geven over het zoo laat in-komen van dit voorstel, daar het toch niet onduidelijk blijkt, dat uwe aandacht op deze zoo belangrijke raak reeds veel vroeger is gevestigd geworden. Hadden u Hoog Eerw. hieromtrent vroeger aan ons wenken gegeven, dan hadden wij met onze committenten, de respectie Classen, en die wederom met de Kerkenraden onder hun ressort, deswegens kunnen handelen, en derzelver goedvinden vernemen, waartoe de tijd nu veel te kort is. Langs dezen weg hadden wij gequalificeerd kunnen worden op de vol-doenste wijze, en zonder eene zoodanige qualificatie meenen wij, dat wij

bij slot van rekening zijn toch niet deze afzonderlijke classen hunne committenten, maar is dit alleen de synode en de mogelijkheid bestaat altijd, dat het onderling overleg op de synode de classen van meening doet veranderen ¹⁾. Wanneer deputaten een recht besef van deze verantwoordelijkheid hebben en van hunne roeping tegenover de kerken, dan kunnen zij juist in zulke tijden van nood, wanneer de synode verhinderd is bijeen te komen, de kerken groote diensten bewijzen, gelijk dan ook in den Remonstrantschen tijd gebleken is.

In het algemeen kan dus gezegd worden, dat de synode alleen de committente van de synodale deputaten is; dat, indien er zich gedurende den tijd, dat de synode niet bijeen is, onverwachte spoedeisende gevallen voordoen, dan de synodale kerk te beslissen heeft of deze van zoo ernstigen aard zijn, dat zij een vervroegd bijeenroepen der synode wettigen, maar dat deputaten daarmede niets hebben uit te staan ²⁾; en dat, wanneer door buitengewone omstandigheden de synode gedurende langen tijd niet bijeen kan komen en de deputaten dus van hunne gewone committente verstoken zijn, deputaten zich dan zoo goed mogelijk moeten blijven kwijten van de taak, ten opzichte van

---

ons, of iemand door ons te committeeren, ter waarneeming van zulk eene gewichtige commissie niet bevoegd beschouwen kunnen". Acta depp. extraord. van Mei 1811 art. 3. Nu de vrees voor Napoleon het bijeenkomen der synode belette, moesten deputaten natuurlijk uiterst voorzichtig zijn in al wat zij deden en niet zonder noodzaak iets nieuws beginnen. Wanneer zij echter iets nieuws begonnen, dan lag dat voor hunne verantwoording, totdat de synode weder bijeenkwam en hunne handelingen goedkeurde, en zij konden deze verantwoordelijkheid niet van zich af en op de classen schuiven, want de enkele classen waren hunne committenten niet en hadden hun niets te gelasten.

1) Tegen het einde der achttiende eeuw was dit onderling overleg door het ongelukkig systeem van imperatief mandaat en van benoemingen naar vaste tourbeurt vrijwel eene fictie geworden. Feitelijk was daardoor eigenlijk de geheele synode goeddeels overbodig geworden, want in de afzonderlijke classen vielen de beslissingen, die dan ter synode medegedeeld werden. Dit is echter eene ontaarding der synode, welke niet behoorde te bestaan. Het in de paragraaf gezegde is natuurlijk niet op eene dergelijke ontaarding berekend, maar ziet op den normalen toestand.

2) Ten overvloede zij hier nog bijgevoegd, dat, wanneer de synodale kerk tot zulk een vervroegd bijeenroepen besluit, dan natuurlijk deputaten daarbij alle diensten te presteeren hebben, die zij gewoonlijk bij het samenkomen der synode te verrichten hebben.

welke zij gewoonlijk van de synode opdracht ontvangen, tot tijd en wijle er weder eene synode bijeenkomt aan welke zij verantwoording kunnen doen.

§ 43. DE VORM VAN DEN AAN DEPUTATEN GEGEVEN LAST.

Voor wij kunnen nagaan in hoeverre deputaten aan hunnen last gebonden zijn of ook wel daarvan af mogen wijken, moet er nog een enkel woord gewijd worden aan den vorm, waarin deputaten hunnen last ontvangen.

In den regel geschiedt dit zoo, dat de synode een besluit neemt en dan deputaten aanwijst ter uitvoering van dat besluit. In de formuleering in de acta van het door de synode genomen besluit vinden deputaten dan hun lastbrief, waaraan zij zich te houden hebben. De deputaten der Zuid-Hollandsche synode waren dan ook gewoon in hun eerste gewone samenkomst na de synode de acta der synode door te lezen en daaruit aan te teekenen al de artikelen, waarin de synode hun het een of ander had opgedragen ¹⁾.

Gewoonlijk krijgen zij hun opdrachten van synode tot synode, zoodat ook de telkens terugkeerende zaken door iedere volgende synode weder expresselijk aan de zorg van deputaten aanbevolen worden. Toch komt het ook wel voor, dat deputaten ten opzichte van bepaalde zaken doorlopend eens voor al gemachtigd worden. Zoo machtigt b.v. de synode van IJsselstein 1626 art. 35 deputaten eens voor al om zoo noodig over de conventikelen der Remonstranten te remonstreren, mits in algemeene termen ²⁾. Ook in de andere pro-

1) Acta depp. passim.

2) Knuttel, Acta I 183: „Aengaende het 7 gravamen, sprekende van den last, die de gedeputeerde des Synodi soude mogen gegeven werden, om soo generalijck als specialijck te weeren den moetwille ende stouticheyt der Remonstranten int houden van hare conventiculen, ende om dies aengaende remonstrantien aen de Ed. Mog. Heeren Staten ende Sijne Princelijcke Excellentie over te geven etc. De Synodus verstaet dat de voorsz. gedeputeerden wel eens voor al sullen hebben generlena ende specialen last, edoch dat sij, yetwes remonstrerende ofte versouckende, blijven sullen in terminis generalibus sonder int particulier uut te drucken ofte voor te slaen door wat middel de voorsz. conventiculen der Remonstranten verhindert mochten werden”.

vinciën kwam zulke doorlopende machtiging wel voor ¹⁾. Er is ook in het geheel geen bezwaar tegen, mits maar vaststa, dat iedere volgende synode, wanneer zij het wenscht, het recht heeft om zoodanige machtiging te niet te doen of te veranderen; en men het dus niet aldus ga beschouwen, alsof deputaten aan zulk eene doorlopende machtiging eenig zelfstandig-recht tegenover de synode zouden kunnen gaan ontleenen. Het is met deze machtigingen gesteld als met zoovele andere besluiten, die vroegere synoden namen. Eene synode kan natuurlijk niet expressis verbis weder gaan besluiten, al wat hare voorgangsters reeds besloten hebben. Daarom geldt als regel, dat zulke besluiten van kracht blijven, totdat eene volgende synode ze afschaft, wijzigt of door een ander besluit vervangt.

Hoewel deputaten dus in den regel hunnen last door de acta der synode ontvingen, toch zijn er ook gevallen, waarin dit op andere wijze geschiedde. Met name geschiedde dit met de zaken, welke niet voor publiciteit bestemd waren, en daarom niet in de acta der synoden vermeld werden. Deze werden blijkbaar in geheime zittingen der synode behandeld en deputaten ontvingen hunnen last daarover buiten de acta om. Het ligt voor de hand, dat dit geschiedde met alles wat op den dienst in de kruiskerken betrekking had. In de acta der zeventiende eeuw worden deze slechts zeer zelden in het algemeen even genoemd ²⁾.

1) Zoo las op de synode van Brielle 1726 art. 2 de Utrechtsche correspondent uit zijne acta op: „De Heeren Deputaaten der Sijnode in der tijd word de novo gelast omme, verzogt zijnde, vervolgens en altoos voor het regt der kerken in cas van beroepingen te vigileeren ofte anderzins verleegene kerken de hand te bieden nomine Sijnodi”. En later had men in Friesland aangaande het groot college van deputaten onder meer de bepaling: „De Deputaten zijn, eens voor al, gequalificeerd en verplicht, zonder daartoe nadere of bijzondere Authorisatie noodig te hebben, om op alle voorstellen, in de Sijnode gedaan, en door de Leden over- of ad referendum genomen, (. . . . .) hunne Consideratiën en Praeadvijs, bij de bijzondere Klassen, door de Leden, ieder in den haren, ten minsten één maand voor het houden van de Sijnode, in te leveren”. Wetboek van Vriesland, ed. 1806, bl. 77.

2) Zoo bv. Dordrecht 1647 art. 55, Knuttel, Acta III 58, waar gevraagd wordt „off sulcke predicanten, die bij de E. Deputaten sijn geexamineert, ende gesonden om onder het kruys te prediken, als se wederom van daer komen niet en sullen in de E. Classen geadmitteert worden tot de pu(b)licque predicatien, ende beroepelick gestelt?” Desgelijks Leiden 1649 art. 65, Knuttel, Acta III 158, waar vermeld wordt, dat Ds. Wolbrandt Maerlandt van

Gewoonlijk zwijgen de acta er over. Toch werd er door de synoden wel over gehandeld, want bv. in hunne acten van 1642—1643 vermelden deputaten, dat zij „volgens hun secreten last” iemand gezonden hebben om de Vlaamsche kruiskerken te bedienen. Eerst in de achttiende eeuw wordt de Olijfberg vrij dikwijls in de acta der synoden genoemd ¹⁾).

Ook over andere zaken kregen deputaten echter wel eens een opdracht, die niet in de acta der synode vermeld werd. Uit verschillende tijden volge hier een voorbeeld. De synode van Dordrecht 1608 gaf aan deputaten den last om Petrus Bertius te vermanen „een van beiden te doen, namelyck *gradum in theologia* aen-te-nemen, ofte met den Gedeputeerden van beide Synoden, van de poincten der Religie te spreken, ende hun daerin contentement te doen” ²⁾). In de acta dezer synode wordt van deze opdracht niet gesproken ³⁾).

Als tweede voorbeeld van een niet in de synodale acta ver-
 zijn kerk onder het kruis naar een der kerken in Noord-Holland vertrokken is en voorts: „Welcke voorsz. D.D. Deputati ook verder door remonstrantie aen Hare Groot Mogh. overgelevert, hebben verkregghen een successeur in sijne plaetse tot den dienst der kercken onder het cruyce met ordinaris tractement daertoe, blijkende bij apostil van Hare Groot Mogh. op den 1 Maert 1649”.

1) Zie § 25 bl. 114 noot 2.

2) Dit blijkt uit het volgende stuk, dat in het deel Oud Synodaal Archief 31 te vinden is: „Memorie aengaende D. P. Bertium voor de Gedeputeerden van beyde Synoden, volgens de resolutie in den Synodo binnen Dordrecht genomen Ao. 1608 17 October”.

„Also Regens collegij D. Petrus Bertius een publyck ampt den kercken-dienst aengaende is betredende, ende de kercken geene versekertheyt en hebben van syne suiverhey in de leere, daarvan hy verclaert heeft wel te willen rekenschap geven, is gevraegt geworden in desen Synodo, wat men hier in doen soude?

Is ten lesten geresolveert, dat de Gedeputeerden beider Synoden tot meerder gerusticheyt der kercken, desen aengaende, D. Petrum Bertium voor-noemt van wegen dese vergaderinge sullen vermanen, om een van beiden te doen, namelyck *gradum in theologia* aen-te-nemen, ofte met den Gedeputeerden van beide Synoden, van de poincten der Religie te spreken, ende hun daerin contentement te doen.

Wt de naeme des Synodi

Balthazar Lydius M. F.

Synodi Actuarius”.

Hierop volgen dan nog eenige stukken op de verhandelingen van deputaten met Bertius betrekking hebbende.

3) Zie Reitsma en van Veen III 276—288.

melden last aan deputaten zij gewezen op een geval, dat tegen het einde der achttiende eeuw voorkwam. In de acta deputatorum extraordinaria van Augustus 1789 lezen wij, dat de classis van Schieland aangaande den Brabandschen Olijfberg had voorgesteld, dat zij gaarne zou zien, „dat deze synodus resolveerde, dat aldaer den predikdienst cum annexis niet waargenomen mogt worden, door buiten kennis van hunne gemeentens uit ons Vaderland gewekene, en dus hunne gemeentens verlaten hebbende, of van hunne dienst verlaten verklaarde Predicanten, zonder bijvoeging van behoudens hunne eere en waardigheid of iets dergelijks en dat deze Resolutie gesterkt mogt werde door de autoriteit van hun Ed. Gr. Mog., en daarvan aanschrijving gedaan aan den bij deze Synodus aangestelde ordinaire Predicant, om zig stipt daarna te gedragen” ¹⁾. Hierover lezen wij dan verder: „de Synodus heeft besloten, dat van dit voorstel van Schieland niets zoude gemeld worden in Actis ²⁾, maar dat 't zelve in handen van Deputaten zoude gesteld worden, ten einde de Pred^t Uitenhoven te waarschouwen, om wel toe te zien, welke Predicanten hij den dienst in zijne Gemeente toevertrouwd”. In den loop van het jaar wordt er dan door deputaten met Ds. Uitenhoven gehandeld ³⁾, waaruit ook blijkt, dat „de Synodale resolutie aan Depp. ter uitvoering mondeling aanbevolen” was.

Dit laatste is natuurlijk geene aanbevelenswaardige methode. Wanneer de synode een besluit neemt, dat zij om de eene of andere reden niet in hare openbare acta wil opnemen, en zij deputaten aanwijst om dit besluit uit te voeren, dan behoort zij dien deputaten door haren scriba een behoorlijk geschreven mandaat te geven, gelijk de synode van 1608 blijkbaar terecht

---

1) Dit voorstel zag op de uitgeweken Patriotsche predikanten, met name op Ds. J. J. le Sage ten Broek, vroeger te Rotterdam, die den dienst op den Olijfberg reeds toen nog al eens waarnam. Zie over Ds. ten Broek ook § 25 bl. 117 noot 2.

2) Ten overvloede zij hierbij opgemerkt, dat de reden voor dit niet vermelden in de acta niet dezelfde kan zijn als bij het niet vermelden der kruiskerken in de zeventiende eeuw, want in 1789 was de Olijfberg reeds vele malen in de acta synodi genoemd.

3) De zaak blijft zooals zij was. Na het vertrek van Ds. Uitenhoven neemt Ds. le Sage ten Broek zelfs den geheelen dienst waar en ontvangt via den kerkeraad het tractement.

deed. Bij mondelinge opdrachten kunnen allerlei misverstanden insluipen en dit behoort vermeden te worden ¹⁾.

§ 44. DE MATE VAN GEBONDENHEID VAN DEPUTATEN
AAN HUNNEN LAST.

In § 41 werd reeds gezegd, dat de deputaten geen zelfstandige macht hebben en dat hun bevoegdheid niet verder gaat dan het uitvoeren van de besluiten der synode. Wanneer deputaten aldus niet anders zijn dan uitvoerders van den hun opgelegden last, dan spreekt het van zelf, dat zij aan dien last gebonden zijn en er niet eigener autoriteit van mogen afwijken. Van de synodale deputaten geldt dus, wat het Waalsche reglement van de voor bepaalde zaken afgevaardigden zegt: „Les Députés doivent se tenir scrupuleusement à leurs Instructions” ²⁾. Ook de Geldersche en Friesche synoden hadden dit aangaande hare deputaten uitdrukkelijk vastgesteld ³⁾. Voorzoover mij bekend is, hebben de overige synoden dit niet expressis verbis bepaald. Het was trouwens niet noodig, want het is niet meer dan natuurlijk, dat, wanneer de synode aan hare deputaten op-

1) Volledigheidshalve zij nog vermeld, dat het ook eenmaal is voorgekomen, dat door een fout een opdracht aan deputaten niet in de acta synodi stond. In 1736 had de scribe een rapport over de noodlijdende kerken niet ontvangen en toen voor het vaststellen der acta met een der leden der betrokken commissie het rapport moeten reconstrueeren. Daarbij was een opdracht aan deputaten over Pennsylvanië uitgevallen. Deputaten herinneren zich echter zoodanigen last ontvangen te hebben en trachten dus de juiste bewoordingen te weten te komen, ten einde den last uit te voeren. Acta depp. van October 1736.

2) Waalsch Reglement, ed. 1793 bl. 69.

3) Johannes Smetius, Synodale Ordonnantien, ed. 1736 bl. 95: „De Ge-deputeerde der Synode, gecommiteert zynde tot eenige saaken, sullen tot de meeste stigtinge en rust der Kerke Godts, sig, soo veel mogelyk is, praecise houden, en reguleren, na de last haar van de Chr. Synodus gegeven”. Kerkelijke wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 99: „Die a Synodo gecommiteert zijn, om eenige zaaken te effectueeren, (en zulks niet doen) of die *Synodales constitutiones* tegenstaan, *nisi habeant justam causam excusationis*, zullen na Kerkenordre gecensureert worden”.

draagt om een besluit uit te voeren, deze deputaten alsdan aan de bewoordingen van het besluit gebonden zijn en er niet eigenmachtig veranderingen in mogen aanbrengen.

In de practijk van het kerkelijk leven heeft men zich hieraan over het geheel trouw gehouden ¹⁾. Telkens komt men gevallen tegen, dat deputaten weigeren iets te doen, wat niet overeenkomt met den hun door de synode gegeven last. Een paar voorbeelden mogen hier volstaan. Gedurende de moeilijkheden met Vianen ²⁾ werd door deputaten ook gehandeld met Abraham Husingius, die op ongeregelde wijze te Meerkerk in den dienst gekomen was. Deze Husingius is ten slotte niet ongeneigd zich naar den wil der synode te voegen en vraagt dan of deputaten willen schrijven aan den Drost en de predikanten van Vianen. Deputaten beraadslagen hierover en „Is verstaen, dat sulcx niet overeencome met den last der Gedeputeerden” ³⁾. Derhalve doen zij het niet.

Als tweede voorbeeld gelde een dergelijke uitspraak van deputaten, toen zij in 1721 handelden over de zaak van Maasdam: „De E.E. Broederen zetten zig dan wederom, med allen mogelijken aandacht, bij malkanderen ter neder omme te beramen, hoe deze zake best zo zullen dirigeren, dat het regt van de kerke ongeschonden moge bewaard blijven, persisterende volstandig bij die gedagten van (het gaa, zo het wil) niet het minste te zullen doen hetgene niet tenvollen overeenkomt med den last aan hun E. Eerw. diezaangaande in Sijnodo Delphensi gegeven” ⁴⁾.

Hiermede wil ik niet zeggen, dat deputaten zich ten opzichte van de uitvoering van hunnen last altijd onberispelijk gedroegen. Integendeel is hierop zeker af en toe nog al een en ander aan te merken.

Vooreerst komt het vaak voor, dat zij vrij traag zijn in het ter hand nemen van hun door de synode opgedragen zaken. Her-

1) De enkele malen, dat eens bepaalde deputaten van een last der synode afweken en geheel eigenmachtig er veranderingen in brachten, kunnen gelden als de uitzonderingen, die den regel bevestigen. Zie voor het eigenmachtig optreden van deputaten voor een bepaalde zaak bv. Kuyper, Post-acta bl. 310 vlg. Van zulke uitzonderingsgevallen geldt Voetius' woord, dat een misbruik nog geen regel is en een bijzonder feit geen kerkelijke wet.

2) Zie over deze Vianensche quaestie o.a. de acta synodi omtrent 1640, bv. Knuttel, Acta II 233—239, 281—293, en passim.

3) Oud Synodaal Archief 32 I 7. Acta depp. van 1640—1641.

4) Acta depp. van Nov. 1721.

haaldelijk moeten zij in het voorjaar nog beginnen met de uitvoering van verschillende besluiten van de synode van het vorige jaar. De vermaning der synode van Joure 1613 art. 4, dat deputaten „voortaen de saecken, die sij in hun last sullen vinden, met meerder vlijt ende spoedigheid besorgen ende uthrechten, als tot noch toe geschiet is, sonder alles op den winter te differeren” ¹⁾, had zeker ook in later tijd en in de andere provinciën nog wel eens herhaald mogen worden. Nu is het waar, dat er zaken zijn, waarbij het op een paar weken vroeger of later niet zoo erg aankomt. Maar toch moet dit geen reden zijn, om ze daarom zonder dringende oorzaak maar uit te stellen. Van uitstel komt zoo licht afstel ²⁾. Ook is niemand van de toekomst zeker. En eindelijk is het voor een goeden gang van zaken zeer gewenscht, dat zoo spoedig mogelijk na het scheiden der synode alle hare besluiten ten uitvoer gebracht worden.

In de tweede plaats worden nu en dan opdrachten der synoden door de deputaten niet uitgevoerd. Hierbij kom ik aan eene beperking van den in den aanvang dezer paragraaf gegeven algemeen regel. Wanneer toch deputaten altijd en in alle gevallen absoluut aan hunnen last gebonden waren, dan zou het niet uitvoeren van dien last in bepaalde gevallen steeds beslist af te keuren zijn. Toch is dit niet zoo. Immers, deputaten zijn geene machines, maar menschen en hebben dus hun eigen oordeel en verantwoordelijkheid. Nu is het zeer goed mogelijk, dat er na het uiteengaan der synode omstandigheden komen, welke de synode niet heeft kunnen voorzien en die het uitvoeren van een bepaald besluit schadelijk en soms zelfs onmogelijk maken. In

1) Reitsma en van Veen VI 213.

2) Ook heden ten dage komt traagheid in het uitvoeren van besluiten der synode wel voor. Zoo werd van de door de synode van Amsterdam 1908 benoemde deputaten voor de uitvoering van het besluit der synode in zake een schrijven aan de Free Church van Schotland tot nu toe, 5 Dec. 1910, bijna twee en een half jaar na de synode, nog niets vernomen. En dat hierin uitstel tot afstel kan leiden, bewijst het geval van de door de synode van Groningen 1899 art. 155 benoemde deputaten ter aanbieding aan Hare Majesteit de Koningin van het door de synode geapprobeerde request betreffende de afschaffing van de doodstraf. Deze deputaten hielden hunne eerste vergadering pas 3 April 1902 en toen oordeelden zij onder meer, dat het niet aanging „nu nog bij Hare Majesteit de Koningin te komen met eene boodschap der Kerken, die Deputaten bijna 3 jaren geleden voor Haar ontvangen hadden”. De opdracht blijft dan ook onuitgevoerd, cf. acta syn. Arnhem 1902 art. 45 en bijlage N, bl. 24 en 151.

zulke gevallen nu hebben deputaten zeer te overwegen, wat zij doen moeten. Waren de omstandigheden gelijk gebleven, dan, dit lijdt geen twijfel, hadden zij het besluit der synode onveranderd uit moeten voeren. Maar nu zijn er zoodanige veranderingen gekomen, dat, indien de synode ze voorzien had, zij voorzeker haar besluit anders zou genomen hebben. Het Friesche reglement geeft, gelijk wij zagen, aan deputaten de vrijheid zaken niet uit te voeren, indien zij *justam causam excusationis* hebben. En in Holland was de kerkelijke practijk niet anders. Om dit aan te toonen, zullen wij in het kort nagaan een aantal gevallen, waarin deputaten hun last niet uitvoerden, en de redenen, waarom zij dit deden. Dat zij het niet lichtvaardig deden, spreekt wel vanzelf, want zij stelden zich door dit overtreden van synodale verordeningen altijd aan kerkelijke censuur bloot, indien de synode hunne redenen onvoldoende vond.

Vooreerst dan voerden zij een besluit niet uit, wanneer de redenen, welke aanleiding gegeven hadden tot dat besluit, vervallen waren. Zoo was aan deputaten opgedragen de Vrouwe van Rhijnsaterwoude te bedanken, omdat zij voortaan consulenten bij de beroepingen zou toelaten. Intusschen geschiedde er weder een beroep zonder consulenten. Toen lieten deputaten ook de dankbetuiging achterwege ¹⁾. Desgelijks hebben zij een request om renovatie en executie van een oud placcaat niet ingediend, omdat hun bij een voorkomend geval gebleken was, dat het bewuste placcaat prompt geexecuteerd werd ²⁾. Dat in dergelijke gevallen deputaten terecht het betrokken besluit der synode niet uitvoerden, zal wel niemand kunnen ontkennen.

1) Acta syn. Breda 1730 art. 12: „D.D. Deputati hadden, hoewel gelast, de Hooggeboorne vrouw van Rhijnsaterwoude niet bedankt, omdat bij het laatste beroep nog geen consulenten waaren geweest”.

2) Acta syn. Gorinchem 1725 art. 10: „Hebben D.D. Deputati, denwelken in den voorleedenen Jaare gelast was aan haar Ed. Gr. Mog. te verzoeken renovatie van het plakkaat van den 2 Maart 1575 en de executie van dien, reden gegeven, waarom hun E. E. geen requeste hadden gepraesenteerd, als die, bij gelegenheid van eene requeste, welke zij aan haar Ed. Mog. de Heeren gecommiteerde Raaden hadden gepraesenteerd, van wegen den kerkenraad van Westmaase, ondervonden hadden, dat haar Ed. Mog. op de voorgaande resolutie van den 2 Maart 1575 prompt regt hadden gedaan en dat dezelve dienvolgens wierd geexecuteerd, zodat alle degeene, die welgegronde klagen in deezén mogten hebben, zig aan haar Ed. Mog. tot redres zouden konnen adresseeren”.

Ten tweede werden besluiten soms niet uitgevoerd ten gevolge van meer of minder zachten aandrang van de zijde der overheid. Hiervan kan men onder meer een voorbeeld vinden tegen het einde der achttiende eeuw, toen de prinsstad Breda op aanstichting der patriotten eenige jaren gepasseerd werd bij de aanwijzing van de plaats, waar de synode gehouden moest worden ¹⁾. Vaak is zelfs eene gewone raadgeving van den raadpensionaris voldoende om deputaten van het indienen van een request af te houden ²⁾. Onder de republiek konden deputaten moeilijk anders doen, waar de overheid de kerk in zoo menig opzicht onder curateele hield. De synoden zelve moesten ook vaak bukken voor het gezag der commissarissen-politiek, wanneer deze de een of andere zaak niet in behandeling wilden laten komen. Dus behoeft het ons niet te verwonderen, dat ook de synodale deputaten door dezelfde oorzaak wel eens verhinderd werden het een of ander te doen. In zekeren zin zou men kunnen zeggen, dat hier overmacht in het spel is en dat deputaten dus vrij uitgaan, wanneer zij aldus door tusschenkomst der overheid een besluit der synode niet hebben kunnen uitvoeren. Alleen moet dan goed vaststaan, dat zij metterdaad hun uiterste best gedaan hebben het betrokken besluit uit te voeren en dat zij het werkelijk niet gekund hebben. Er is bij deputaten, zooals uit de aangehaalde voorbeelden trouwens ook blijkt, wel eens neiging, om zich tegenover de overheid wat al te slap te toonen.

Een derde reden voor het niet uitvoeren van besluiten der synode kan liggen in veranderde tijdsomstandigheden. Aldus rapporteeren deputaten op de synode van 's Gravenhage 1673 art. 19 aangaande het verzoeken van eene vermeerdering van de tractementen der predikanten ten platten lande, „dat niet hadden goedgevonden wegens de bedroefde en benaude conjuncture van tyden zedert de laest gehouden Synodus hierom verder instantie te doen by den Staet: voor welcke voorsichticheyt de Christelycke Synodus hare E. bedanckt”. Evenzoo beraadslagen deputaten in 1710 over een hun opgedragen request ten behoeve der tot de galeien veroordeelde Fransche geloofsgenooten: „is geoordeelt, nu niet tydig te zyn een request, als

1) Zie acta syn. en depp. 1785—1788.

2) Zie acta syn. Leiden 1629 art. 38. Knuttel, Acta I 306. Ook acta syn. Breda 1697 art. 22.

daar vermeldt wort, op te stellen en in te leveren; vermits zedert die genome resolutij en gegeven last aan de deputaten de saken merkelyk verandert zijn van gedaante, door 't afbreeken van de onderhandeling met de Heeren Fransche Commissarissen" ¹⁾). En een synodebesluit van 1777 om van de voorradige Pennsylvanische penningen eene obligatie te koopen voeren deputaten niet uit wegens den exorbitant hoogen prijs der effecten en omdat er uitzicht kwam, dat men spoedig geld naar Pennsylvanië zou kunnen overmaken, welke voorzichtigheid door de synode van 1778 zeer geprezen werd ²⁾). Ook in deze en dergelijke gevallen kan men het niet anders dan billijken, dat deputaten de betrokken besluiten der synoden niet machinaal uitvoerden. Toch past hier groote voorzichtigheid. Want al mag niet gevorderd worden, dat een deputaat perinde ac cadaver aan de synode gehoorzaamt, toch mag hij zich ook niet al te vrij tegenover hare besluiten gevoelen. Deputaten zullen dus in zulke gevallen wel zeer goed rekenschap moeten geven, waarom zij in de veranderde omstandigheden aanleiding vonden om van het eenmaal genomen besluit der synode af te wijken en de synode zal in ieder afzonderlijk geval moeten beoordeelen of zij met deze verantwoording genoegen neemt.

In de vierde plaats lieten deputaten na een hun gegeven opdracht uit te voeren, wanneer deze hun gegeven was conjunctim met anderen en wanneer deze anderen dan later bleken hiertoe niet gelast te zijn of om andere oorzaak met hen niet te kunnen of te willen samenwerken. Zoo lieten de Zuid-Hollandsche deputaten na te requestreeren over het gereformeerd moeten zijn der commissarissen-politiek, toen het bleek, dat de Noord-Hollandsche synode hare deputaten, met welke de Zuid-Hollanders in dezen gemeenschappelijk hadden moeten handelen, daartoe niet gelast had ³⁾). Hier kan men terecht vragen, waarom of de verhinde-

1) Acta depp. van September 1710.

2) Zie acta depp. extraord. van Juni 1778 en acta syn. Schoonhoven 1778 art. 6.

3) Acta depp. van September 1730: „Betreffende het voorstel dat deputati Sijnodi Zuidholl. conjunctim cum deputatis Noordholl. met voorsigtigheid sullen tragten bij Haar Ed. Gr. Mog. het daartoe te brengen, dat degeene die uijt de steeden worden gecommiteerd als Commissarissen Polijticq tot de C. Sijnodus voortaan souden dienen te zijn Lidmaten van de gereformeerde kerk:

ring van anderen om met hen samen te werken voor deputaten een reden moet zijn om aan een opdracht niet te gehoorzamen. Zonder twijfel hadden zij voor hun deel den hun gegeven last behooren uit te voeren.

Eindelijk komt het ten vijfde een enkel maal voor, dat deputaten een besluit der synode niet uitvoeren, omdat zij er gewichtige bedenkingen tegen hebben. Zoo was door de synode van Delft 1710 art. 14 aan deputaten opgedragen om op te maken een lijst van verboden boeken, voorzover het theologische stof betrof. Bij nadere overweging hadden deputaten daartegen een aantal bedenkingen, welke zij eerst weder ter kennisse der synode willen brengen, weshalve zij den last niet uitvoeren ¹⁾. In dit geval bedankt de synode van Leiden 1711 art. 14 „de heeren Gedeputeerden voor haren getrouwen ijver en omsigtig beleid”. Toch is eene dergelijke houding niet correct. Het gaat niet aan, om, wanneer men als deputaat een opdracht ontvangt, die opdracht eenvoudig niet uit te voeren, omdat men het er zelf niet mede eens is of omdat men persoonlijk meent, dat zij onuitvoerbaar is. Heeft men tegen een ontvangen last zoo overwegend bezwaar, dat men meent hem niet te mogen of te kunnen uitvoeren, dan moet men behoorlijk verzoeken van dien last ontheven te worden. Is de synode nog bijeen, dan kan deze, indien zij de zaak, waarom het gaat, toch wil uitgevoerd zien, alsnog andere deputaten daartoe aanwijzen. Is de synode niet meer bijeen, dan komen overeenkomstig de gemaakte regelingen de secundi van deputaten aan de beurt. Wanneer de opdracht om de een of andere door de synode blijkbaar niet geziene reden werkelijk onuitvoerbaar is, dan zal dit door het geregeld verzoeken om ontheffing wel blijken en alsdan kunnen de betrokken classen overleggen, wat in dezen te doen. Maar niet mogen de deputaten zelve op eigen gezag uitmaken, dat een hun gegeven opdracht liever niet uitgevoerd moet worden

---

hebben d.d. deputati Sijnodi Noordholl. uijt haare Acten Art. 7 voorgeleesen, dat die Chr. Synodus dat versoek niet hadde aangenomen, en derhalven deputati met die van Zuidholl. niet en konden coöpereren.

Waarom bij ons eenparig is goedgevonden, dat deputati Zuidholl. sig in deese niet verder sullen inlaaten, of bij Haar Ed. Gr. Mog. eenig versoek hieromtrent doen tot nader ordre”.

1) Zie acta depp. van Nov. 1710.

en aldus een deel van den hun gegeven last naast zich neerleggen ¹⁾).

Ten slotte spreekt het zoo van zelf, dat geheel ongeoorloofd is het zonder eenige reden door deputaten niet uitvoeren van een besluit der synode, dat hierover verder niets gezegd behoeft te worden.

Samenvattende kan dus gezegd worden, dat wel in het algemeen geldt, dat deputaten gebonden zijn aan den hun door de synode gegeven last en daarvan niet mogen afwijken ²⁾; maar

1) Hieruit volgt, dat dus is af te keuren het schrijven, dat deputaten voor de zending onder de Joden op 8 Maart 1909 aan de Gereformeerde Kerken zonden en waarin onder meer het volgende voorkwam: „De Deputaten op de laatste Generale Synode benoemd, in zake de Zending onder de Joden, brengen het volgende ter uwer kennis. Met de door die Synode gestelde conditie, kon geen der benoemde Deputaten de benoeming aanvaarden. Dit betreft de financieele administratie zooals die reeds door de Synode van Middelburg werd geëischt, en die nu door de Deputaten zelven zou moeten geschieden. Waar echter de zaak van de Zending onder de Joden daaronder niet lijden mag, hebben Deputaten hun taak aanvaard, onder voorwaarde, dat zij zich het recht voorbehouden de *financieele* administratie aan iemand buiten hen op te dragen. Hiervoor hebben Deputaten benoemd den Heer: N. Koops, waarnemend Penningmeester, aan wien de Kerken verzocht worden hunne bijdragen te zenden”. *Heraut*, no. 1632, van 11 April 1909. Indien de aangewezen deputaten zich niet in staat achtten om de hun door de synode uitdrukkelijk opgedragen *financieele administratie* te voeren, dan hadden zij moeten verzoeken van hun deputaatschap ontheven te worden. Alsdan hadden volgens de in de Gereformeerde Kerken gevolgde gewoonte de betrokken classen andere deputaten kunnen aanwijzen, die wel bereid waren het door de synode genomen besluit geheel uit te voeren. De zaak van de zending onder de Joden zou daardoor niet geleden hebben en deputaten waren de grenzen hunner bevoegdheid niet te buiten gegaan. Het eenvoudigste ware wellicht geweest, wanneer een der deputaten bedankt had en de betrokken classis verzocht had den heer Koops in zijne plaats tot deputaat te benoemen.

2) Als voorbeeld uit den nieuweren tijd van het niet uitvoeren van eene opdracht der synode laat ik hier volgen bijlage N en art. 45 van de acta der synode van Arnhem 1902 betreffende het niet voldoen aan hun last door de deputaten tot het ontwerpen en aanbieden van requesten aan Hare Majesteit de Koningin. De bijlage N behelst het rapport der deputaten en luidt:

„Door de Generale Synode van 1899 zijn benoemd tot 't ontwerpen van een Request aan Hare Majesteit de Koningin „tegen allerlei roepende zonden onder burgers en militairen, hoogere en lagere standen” de BB. Prof. M. Noordtzij, Prof. D. K. Wielenga, Ds. J. van Andel, Ds. H. Hoekstra en Dr. A. G. Honig. Tevens werd aan Prof. M. Noordtzij, Ds. J. van Andel en

dat er zich toch buitengewone gevallen kunnen voordoen, waarbij de omstandigheden dermate gewijzigd worden, dat dit afwijking van den ontvangen last geoorloofd maakt; dat deputaten daartoe

Ds. H. Hoekstra opgedragen dit Request, tegelijk met dat, betreffende de afschaffing van de doodstraf, alreede door de Synode geaprobeerd, aan Hare Majesteit de Koningin aan te bieden.

Allereerst herinneren Deputaten met weemoed, dat hun volijverige medebroeder Prof. D. K. Wielenga is ingegaan in de rust en alzoo ook aan dezen arbeid ontvallen.

Voorts hebben zij mee te deelen, dat het zeer geruimen tijd heeft geduurd, alvorens zij voor de eerste maal samenkwamen. Hunne eerste vergadering werd pas gehouden 3 April 1902. De oorzaak hiervan is tweeeërlei. Allereerst meenen zij, dat Prof. L. Lindeboom niet geheel ten onrechte ter Synode reeds opmerkte, dat bij de verwerping van het Concept-request in zake de roepende zonden ook meesprak eene eenigszins veranderde gezindheid der Synode. Het scheen, alsof de Synode eenigszins op haar vroeger genomen besluit wilde terugkomen. De tweede oorzaak van deze vertraagde samenkomst moet gezocht in de omstandigheid, dat niet beslist was, wie de Deputaten zou saamroepen.

Toen nu Deputaten samenkwamen, scheen 't hun niet meer geraden toe een Request te ontwerpen. Immers ging het niet meer aan, nu nog bij Hare Majesteit de Koningin te komen met eene boodschap der Kerken, die Deputaten bijna 3 jaren geleden voor Haar ontvangen hadden. Bovendien is in den toestand van ons land eene gewichtige wijziging gekomen. Hare Majesteit de Koningin is nu sinds een jaar omringd door Raadslieden, die de Christelijke grondslagen van ons volksleven willen handhaven en bevestigen. En in de jongste Troonrede kondigde Hare Majesteit de Koningin dan ook reeds verscheidene maatregelen aan, die eene vervulling bevatten van wenschen, welke in ons request geuit zouden zijn. Daarbij is, wat 't vloeken in de kazernen betreft, reeds eenige verbetering waar te nemen en mag op eene nog betere toekomst gehoopt.

En wel heeft de heer Minister van Justitie in zake de doodstraf weinig bevredigende uitspraken gedaan, maar dit feit alleen kon ons, nu reeds zoo veel tijd na onze opdracht verstreken was, niet meer dringen tot 't aanbieden van Requesten.

Daarbij is 't Request door Prof. D. K. Wielenga samengesteld en door de Synode geaprobeerd niet teruggevonden kunnen worden.

Om deze redenen hebben Deputaten hun mandaat niet uitgevoerd. Zij spreken den wensch uit, dat de Synode hun dit niet euvel duidde, ja dat zij hunne handelwijze goedkeure. Terwijl zij met alle bescheidenheid opmerken, dat wanneer de Synode het noodig keurt, dat alsnog Requesten aan Hare Majesteit de Koningin zullen aangeboden, die tevoren door haar dienen te zijn geaprobeerd, aangezien in dezen eene opdracht in blanco wel wat al te verstrekkend is.

Namens Deputaten voornoemd:

A. G. Honig, Rapporteur."

Als men het wel beschouwt, is de eenige reden, die deputaten in dit

echter nooit al te spoedig of lichtvaardig mogen overgaan en dat zij van iedere afwijking verantwoording schuldig zijn aan de synode, die van elk bijzonder geval heeft te beoordeelen of die afwijking gewettigd was of niet.

§ 45. HET ZONDER LAST HANDELEN VAN DEPUTATEN.

Reeds de synode van Gouda 1589 had uitgesproken, dat „niet op syn eygen hant yet nieuws behoort te doen” ¹⁾. In

rapport voor het niet uitvoeren hunner opdracht aanvoeren, deze, dat het bijna drie jaar geduurd had, voordat zij hunne eerste vergadering hielden. Immers, zoowel de verkiezingen van 1901 als het overlijden van Prof. Wielenga in 1902 waren lang na de synode van 1899. Wanneer deputaten, zooals het behoorde, zoo spoedig mogelijk na de synode vergaderd hadden, dan hadden zij geen enkele reden kunnen aanvoeren, waarom zij aan hun opdracht niet zouden voldoen. De synode van Arnhem behandelde dit rapport in art. 45 der acta als volgt: „Nog rapporteert dezelfde Broeder (nl. Ds. W. Bosch) namens dezelfde Commissie in zake punt K. b. „Rapport van Deputaten voor de requesten in zake de doodstraf en de roepende zonden”. Acta Groningen, Art. 155 (Bijlage N.)

De Commissie deelt mede, dat de Deputaten aan de opdracht hun door de Synode van Groningen gegeven om verschillende redenen niet hebben voldaan en stelt voor, het volgende te besluiten:

De Synode, de redenen gehoord en den loop der zaken in deze betreu- rende, constateert, dat Deputaten voor de requesten in zake de doodstraf en de roepende zonden aan hunne opdracht niet hebben voldaan.

Onderscheidene Broeders vereenigen zich met het voorstel van Overijssel, dat de Synode haar leedwezen uitspreke, dat de Deputaten in zake de roepende zonden geen uitvoering aan hunne opdracht gaven.

Na breede discussie besluit de Synode de debatten te sluiten en neemt zij met meerderheid van stemmen het voorstel der Commissie aan”.

Het wil mij voorkomen, dat de synode hiermede deze deputaten wel wat te genadig heeft behandeld en dat een enkel woord van afkeuring over de ongemeen laksche wijze, waarop deze deputaten meenden met eene opdracht der synode te mogen handelen, niet misplaatst geweest zou zijn.

1) Reitsma en van Veen II 354: „Is verhaelt worden, dat de gravamina classium waren gecommuniceert den heeren Staten, dwelck niet en pleecht te geschieden noch oock by den Staten versocht was, soe men verstaet. Soe is Gualterus Roo, die tselve gedaen ende gesonden heeft aen Coenraerd de Rechter, vermaent dat hyt niet en behoorde te doen sonder advys

het algemeen is deze uitspraak ook op de synodale deputaten toepasselijk. Op eigen gezag behooren zij geene zaken te beginnen. Zij zijn alleen uitvoerders van de besluiten, die de synode hun ter uitvoering opdraagt, zoodat, wanneer de synode hun niets opgedragen heeft, zij ook niets behooren te doen.

In den regel hebben deputaten zich hieraan stipt gehouden. Zeer vaak komt het voor, dat zij weigeren zich met zaken in te laten, daarbij als reden voor hunne weigering opgevende, dat zij daarover geenen last van de synode ontvangen hebben. Toch zijn er ook een aantal gevallen, waarin deputaten gehandeld hebben, zonder dat zij daartoe van de synode gelast waren. Evenals in de vorige paragraaf zullen wij ook hier die gevallen rubriceeren, en bij elke groep nagaan welke de beweegredenen waren, die tot dit zonder last handelen leidden, en of deze voldoende zijn om een dusdanig eigenmachtig handelen te wettigen.

In de eerste plaats vinden wij dan, dat deputaten nog al eens nieuw optredende overheidspersonen gaan begroeten. Zoo complimenteeren zij in December 1772 den nieuwen raadpensionaris Pieter van Bleiswijk, „hoewijl zij hiertoe door de sijnodens niet hadden kunnen gemagtigd worden” ¹⁾. Hiertegen zal in den regel wel weinig bezwaar zijn. Immers, gedeputeerden hadden gelijk wij in § 18 zagen, goeddeels de zorg voor de onderhouding der betrekkingen met de overheid en daaronder behooren toch ook dergelijke bezoeken bij overheidspersonen, vooral daar dit een zuivere daad van beleefdheid is, die in geen enkel opzicht de kerk tot iets bindt. Toch is het gewenscht, dat de synode in het mandaat, dat zij aan deputaten over dit punt geeft, ook met een enkel woord spreekt over zulke gevallen van nieuw optredende overheidspersonen, die zich kunnen voordoen. Op deze wijze wordt het zonder last handelen vermeden ²⁾.

---

ende voorweten syner classe, derwelcke d' uytshryven des synode bevolen is geweest, want hoewel tselve geen schade (als men achtet) gedaen heeft, dat nochtans om der consequentie willen niemant op syn eygen hant yet nieuws behoort te doen oft tgene hem niet alleen bevolen is”.

1) Acta depp. ord. van Dec. 1772.

2) Terecht namen de Gereformeerde Kerken dan ook in de „Instructie voor de Deputaten der Gereformeerde Kerken in Nederland voor de correspondentie met de Hooge Overheid” eene bepaling op aangaande het complimenteeren bij buitengewone gelegenheden, aldus: „3° in buitengewone gevallen van rouw of vreugde, het Koninklijke Huis betreffende,

Ten tweede bestond in een paar provinciën de bepaling, dat deputaten bij tusschentijds invallende spoedeisende zaken ongelast mochten handelen. Hierover is echter in § 42 reeds breder gehandeld en behoeft thans dus niets meer gezegd te worden.

Ten derde komt het een enkel maal voor, dat deputaten op last der overheid eene zaak doen, hoewel zij er geen last der synode toe hebben. Aldus was de kerkenorde, die op de Utrechtsche synode van 1612 in behandeling kwam, „bij de gedeputeerden deses synodi door expresse last ende bevel van hare Ed. Mog. gestelt”¹⁾. Dat het in dergelijke gevallen voor de deputaten bezwaarlijk zijn kon niet te gehoorzamen, blijkt wel uit hetgeen voorviel in 1675 tusschen den commissaris-politiek en de Zuid-Hollandsche deputaten²⁾. De commissaris wenschte, overeenkomstig den wil der Staten, dat de deputaten eene resolutie der Noord-Hollandsche synode zouden toezenden aan de classis synodaal, opdat deze haar tegelijk met de gravamina aan de classen zou rondzenden, zoodat de komende synode er over zou kunnen beraadslagen en besluiten. Hiertegen hadden deputaten echter vele bedenkingen en zwarigheden, wijl zij dit niet den geordenden weg oordeelden. De commissaris wilde echter reeds van deze eerstkomende synode eene resolutie hebben, wat alleen kon, wanneer het betrokken voorstel tegelijk met de gravamina rondgezonden werd. Als reden voor dezen spoed gaf hij op, dat hij de resolutie der synode bij de Staten wilde inbrengen „eerdad dezelve zonder daarna te vragen daarover een decreet van Staat mogten maken: om hetwelke voor te komen, zoo oordeelde zijne Edt. dat men eene klejne ordentelykheid behoorde over te stappen, dewijle de zaak geen ujtstel leed: ende indien de Gedeputeerden eenige swarigheid daarin maakten, zeyde zijn Edt. dat hij ordre had haar hiertoe niet alleen te verzoeken, maar ook te lasten: dog wilde Hij liever, dat het zonder zoodanigen last ende ordre geschiede, opdat de Kerken des te meerder hare vrijhejd mogten behouden: dog beloofde den Gedeputeerden daarover volkomentlijk te guaranderen met zoodanig

---

betuigingen van deelneming in naam der Kerken aan de Hooge Overheid te brengen”. Acta syn. Dordrecht 1893 art. 138.

1) Reitsma en van Veen VI 331.

2) Acta depp. van Mei 1675. In § 18 bl. 93 noot werd dit geval ook reeds gememoreerd. Voor het gemak van den lezer druk ik het citaat weder af.

eene Acte tot hare verzekering als zij zelve zouden willen ontwerpen ende instellen". De deputaten hebben toen dadelijk toegegeven, zelfs „zonder eene Acte van zijne Edt. af te vorderen, vertrouwende op zijn Edts. woord". Het is jammer, dat de deputaten zoo terstond het hoofd in den schoot gelegd hebben. Een krachtig verzet en een fier opkomen voor de rechten der kerk tegenover eene dergelijke inmenging der overheid in hare inwendige aangelegenheden waren meer in overeenstemming geweest met de waardigheid der kerken, ook al hadden deputaten het dan ten slotte tegenover dwang van overheidswege wellicht moeten afleggen. Tegen overmacht is natuurlijk niemand bestand, maar een dergelijk gedwee toegeven, voordat er nog eenige eigenlijke dwang gebruikt is, kan niet anders dan ten gevolge hebben, dat in de toekomst de kerk steeds meer geknecht wordt, terwijl een welbewust verzet allicht herhaling voor het vervolg voorkomt. De commissaris-politiek sprak wel van een toegeven, opdat de kerken des te meerder hare vrijheid zouden behouden, maar eene dergelijke vrijheid, die feitelijk alleen bestaat in een gehoorzamen op de wenken der overheid, is niet meer dan schijn en een caricatuur. Intusschen kunnen er gevallen zijn, dat de deputaten, wanneer de overheid hen er toe dwingt, gerechtigd zijn om ook zonder last der synode te handelen, echter alleen maar in gevallen van weinig gewicht en waarin hun handelen de kerken niet bindt. Anders moeten zij steeds tegenover den dwang der overheid een non possumus stellen.

Ten vierde is er een enkel geval, dat de synode vergeet aan deputaten eene opdracht te geven over eene zaak, die anders aan deputaten altijd in last gegeven wordt. Aldus lezen wij in de acta der synode van 's Gravenhage 1727 art. 13 over het jus ap- et improbandi: „D. D. Deputati waaren verwonderd, dat hun Eerw. op dit stuk niets in mandatis was gegeven: hadden egter hunnen plicht geweeten en volbragt en met zijn Wel-Edhd. den Raadpensionaris hierover gesproken, welke oordeelde zulks nu niet tijdig te zijn". De synode bedankt deputaten hartelijk en beveelt de zaak verder in hunne zorgen aan. Toch zou ik zeggen, dat deputaten in dit bericht toonen hunnen plicht niet geweten te hebben. Indien de synode eene zaak, die niet alleen gewoonlijk aan hunne zorgen werd toevertrouwd maar die ook haast had, vergeten had hun op te dragen, dan zou er wel iets voor te zeggen geweest zijn, dat zij eigener autoriteit die omissie der

synode herstelden. Hier gold het echter eene zaak, die klaarblijkelijk in het geheel geen haast had en best een jaar wachten kon. Maar dan was het ook de plicht der deputaten om zonder last in dezen niet te handelen en de zaak tot de volgende synode te laten liggen.

Ten vijfde is het herhaaldelijk geschied, dat deputaten zonder last der synode in nood verkeerenden op de eene of andere wijze hebben geholpen. Zoo staan deputaten in 1662 de Cleefsche en Guliksche kerken bij, „alhoewel de gedeput. van Zuit-Holl. daertoe niet gelast sijnde”, maar zij doen het „te meer alsoo dese sake in den syn. van 1660 nogh levendigh is geweest” ¹⁾. Ook vroegen zij over dergelijk ongelast handelen wel eens vooraf het advies van den raadpensionaris en den commissaris-politiek, zooals in 1684, toen zij op verzoek der Waalsche kerken requesteerden ten behoeve der vervolgte Hugenooten: „D. D. Deputati vindende haar van de Christelyke Synodo niet speciaal hiertoe gelast, hadden haar daarover besproken met syn Wel Edelheit den Heere Raad-Pensionaris gelyk mede met den Ed. Hoog Agtb. Heer de Commissaris van Niedek: welke Heeren beide geen swarigheid hadden gemaakt, waarom sulks niet soude werden ondernomen” ²⁾. Het is te begrijpen, dat deputaten in gevallen van nood gaarne hulp verleenden. Toch is het daarom nog niet goed te keuren, dat zij daartoe ongelast den naam der synode gebruikten en namens de synode requesten indienden. Veel correcter hadden zij gehandeld, wanneer zij degenen, die hun hulp inriepen, terwijl zij tot het verleenen van zulke hulp niet gemachtigd waren, hadden verwezen naar de classen, tot welke zij zich wenden konden, indien hun zaak ten minste niet tot de eerstvolgende synode wachten kon.

Ten zesde komen enkele gevallen, waarin zonder last der synode gehandeld werd, voort uit de gewoonte der beide Nederlandsche synoden om vele zaken aan hunne deputaten gemeenschappelijk op te dragen. Nu geschiedde het echter wel eens, dat de eene synode hare deputaten opdroeg om coniunctim met

1) Zie acta depp. van Sept. 1662. Voor verdere gevallen zie men onder meer acta depp. van April 1641; van Nov. 1674; van Sept. 1700; en van Juni 1743.

2) Zie acta depp. van Nov. 1684 en acta syn. Buren 1685 art. 14.

de deputaten der andere synode het een of ander te doen, maar dat de andere synode aan hare deputaten dienaangaande geene opdracht gaf. In deze omstandigheden kwam het dan een enkel maal voor, dat de deputaten, die niet gelast waren, zich toch voegden bij hunne collega's. Aldus in 1792, toen de Zuid-Hollanders de hun in last gegeven punten opgenoemd hadden: „Depp. Noord-Holl. gaven te kennen, dat wel geen en byzonderen last tot de gem. punten ontvangen hebbende maakten zij egter geene zwaarigheid zich met gem. punten te conformeeren” ¹⁾. Hierin nu hadden zij zeker ongelijk. Deputaten zijn geen zelfstandig college en mogen niet onafhankelijk overwegen of zij zich met bepaalde punten kunnen conformeeren of niet. Zij zijn gebonden aan hun lastbrief en als de synode hun geene opdracht gegeven heeft, dan mogen zij niet eigenmachtig gaan handelen, omdat de deputaten eener andere synode hun dat verzoeken en het hun wel goed toeschijnt. Volkomen juist is dan ook in 1801 het antwoord der Zuid-Hollandsche deputaten op een verzoek der Noord-Hollanders om mede te werken in zake een request aangaande de kerkelijke huwelijksvoltrekking: „Deput. van Z.-H. verklaarden op dit voorstel, dat zij daarvan niets geweeten hebbende, en daarover in Sijnodo niet gehandelt zijnde, zwaarigheid maakten om, zonder speciaalen last van de Zuid-holl. Sijnode, tot het maaken van zulk een adres aan 't vertegenwoordigend lichaam te concurreeren” ²⁾.

Ten slotte is het ook voorgekomen, dat deputaten geheel zonder reden eigenmachtig optraden. Dit geschiedde bijvoor-

1) Acta depp. extraord. van Aug. 1792 art. 37.

2) Acta depp. ord. van Sept. 1801. Desgelijks antwoordden de Zuid-Hollandsche deputaten in 1686 op een verzoek van de Noord-Hollandsche om mede te werken tot eene speciale begroeting van Zijne Hoogheit terecht het volgende: „Welk versook der Gedeputeerden des Synodi van Noord-Holland bij de Gedepp. des Syn. van Z.-H. overwogen synde, hebben de laatste verclaart van dese gedagten te wesen, dat (overmits de Christel. Synodus van Zuid-Holland hare Gedepp. desen aangaande geen commissie gegeven hadde, ende deselve synodus door een aansienelyke deputatie, syn Hoogheit tot Breda hadde begroet, ende denselven de sorge over de welstand van de Gereform. kerke seer ernstelyk hadde gerecommandeert) sy Gedepp. van de Synodus van Zuid-Holland niet gaarne ongelast den Naam van de Synodus van Zuid-Holland by syn Hoogheit souden gebruiken”. Een paar maanden later gaan zij echter, niettegenstaande dit juiste antwoord, toch mede. Zie acta depp. van Nov. 1686, Maart en Mei 1687 en acta syn. Dordrecht 1687.

beeld in 1802, toen deputaten, gelijk in § 38 reeds vermeld werd, werk maakten van het weder verkrijgen van de betaling der synodale onkosten door de overheid ¹⁾. Zonder eenig bezwaar hadden zij hier kunnen wachten, totdat de synode bijeenkwam en een zoo gewichtigen stap hadden zij niet op eigen gezag behooren te doen. Eene dergelijke handelwijze van deputaten, waarbij zij zonder eenige noodzaak ongelast op eigen gezag handelen, is natuurlijk onvoorwaardelijk af te keuren.

Op dezelfde lijn ligt, wat wij tegen het einde van het behandelde tijdvak zien gebeuren, wanneer deputaten zich ontwikkelen tot een soort van college van advies over kerkelijke zaken voor den minister van eeredienst. In vroeger tijd hadden deputaten terecht geweigerd zonder machtiging der synode officieel adviezen te geven. Zoo vraagt de classis Walcheren naar aanleiding van de zaak Röell aan deputaten: „Hoe particulier den Deputaten voorkomt die resolutie van de H. H. Staten 's Lands van Utrecht van den 9 Octob. des voorleden jaars bevelende aan Kerken en Kerks-Vergaderingen in die provincie een algemeen stilswijgen”, waarop deputaten antwoorden: „Seer wel besluiten U Eerw. dat de Sijnodus die bekende Resolutie der Heeren Staten 's Lands van Utrecht, dewijl in de wereld gekomen nae het geeindigde sijnodus niet heeft kunnen in eenige consideratie nemen. Ook sullen U Eerw. hierom seer wel begrijpen, dat wij in dit character als Sijnodi Depti met eenige schriftelijke uitinge van ons oordeel daarover niet kunnen vooruitloopen, maar wij sullen moeten afgagten, of, ende hoedanig de aanstaande sijnodus daarover eenige reflexien sal gelieven te maken” ²⁾. Een dergelijk antwoord gaven zij ook aan de overheid, gelijk blijkt uit het feit, dat zij in 1708 met den raadpensionaris over het jus ap- et improbandi spraken „en bij die gelegentheit hadde sijn Weledt. de consideratien van de heeren Deputati gevraagd over het bekende Berigt, dat de heer Ontfanger Slicher gegeven hadde, en of sij selve noch eenige andere consideratien mogten hebben; maar sij hadden haar selven daarover niet derven explicereen voor en aler de Christelijcke Sijnodus soude gehouden sijn” ³⁾. Dat het ook de opvatting der synoden

1) Zie acta depp. ord. van Maart 1802 en extraord. van Maart 1802.

2) Acta depp. van Maart 1705.

3) Acta syn. Breda 1708 art. 19.

Ook moeten deputaten bij de adviezen, die zij als particulieren geven,

was, dat deputaten op eigen gezag geene adviezen behoorden te geven, blijkt wel uit het feit, dat zij soms deputaten speciaal machtigden, om over de een of andere zaak advies te geven ¹⁾.

Met name over de jaren 1808—1810 vinden wij echter, dat de minister van eeredienst herhaaldelijk officieel aan deputaten advies vraagt over verschillende kerkelijke aangelegenheden en dat de deputaten zonder eenige bedenkingen deze adviezen geven en zich zeer verheugen als de minister hun raad opvolgt ²⁾. Hiermede nu waren deputaten geheel op den verkeerden weg. Zij hebben de bevoegdheid niet om namens de kerken een oordeel uit te spreken over zaken, waarin de synode nog niet is gekend. Op deze wijze zouden zij zich al spoedig gaan ontwikkelen tot een soort bestuurscollege en kon al zeer licht de gedachte post vatten, dat zij de synode en de kerken vertegenwoordigen gedurende den tijd, dat de synode niet bijeen is, welke meening in de paragrafen 40 en 41 reeds bestreden werd.

Samenvattende kunnen wij dus eindigen met dezelfde uitspraak, waarmede deze paragraaf aanving, dat deputaten op eigen gezag geene zaken behooren te beginnen. Zonder last der synode moeten zij niet handelen. Wij gingen na de verschillende gevallen,

---

bedenken, dat zij dubbel voorzichtig moeten zijn, daar door buitenstaanders aan hun woord anders licht officieel gezag wordt gehecht. Ter voorkoming, dat eenig zoodanig advies als officieel beschouwd wordt, behooren zij er duidelijk bij te verklaren, dat zij het als particulier persoon geven, en moeten zij ook liever niet gezamenlijk optreden. Hoe licht anders aan hun woorden of daden meer gezag wordt gehecht dan zij verdienen, bewijst de vraag der classis van Schieland op de synode van 's Gravenhage 1673 art. 46: „Seggen verders D.D. fratres van Schielant in last te hebben te vragen, wat bij Deputatos is gedaen in de beroepinge van D. Proffessor Maresius zal. tot de professie der Theologie tot Leyden, om deselve te faciliteren of contra? Of tot meerder elucidatie, so vraegt D. Tepelius voor hem selven, of D. D. Deputati haer ergens hadden geadresseert onder den naem van gedeputeerden des Synodi, en wanneer deselve daerop waren geadmitteert of dan niet aengaende dese beroepinge eenige besoignes waren gevallen? Seggen Deputati hierin als gedeputeerden niets te hebben gedaen, maar 't gene daerin van haer E. mogte syn getenteert, alleen geweest te syn voor haer particulier”.

1) Zie bv. acta syn. Schiedam 1631 art. 38: „en indijn de Gr. Mog. heren Staten ondertussen van de gedeputeerden des Synodi advijs hijrover souden begeren, zullen de gedeputeerde voorschreven met advijs Haer Eed. Gr. Mog. hijrin mogen dienen”. Knuttel, Acta I 386.

2) Zie bv. acta depp. extraord. van Januari, van Maart en van Juni 1809 en acta syn. Dordrecht 1809 art. 6,

waarin zij gedurende de republiek op eigen gezag hebben gehandeld, en zagen daarbij, dat er in vele dier gevallen wel iets voor hunne houding te zeggen was, maar dat zij toch bijna altijd beter gedaan hadden met tot de synode te wachten, terwijl zij zich soms aan machtsoverschrijding schuldig maakten. Uit dergelijke gevallen van aanmatiging mag men buitendien niet de conclusie trekken, dat dus deputaten bevoegd zijn om zonder last te handelen, want hier geldt Voetius' woord: „abusus non est ordo, nec factum particulare est lex ecclesiastica apud nos” ¹⁾. In gewone omstandigheden blijft van kracht de regel, dat de deputaten gebonden zijn aan hun last en daar niet buiten mogen gaan, zoodat zij zich dus ook niet mogen inlaten met zaken, waarover zij van de synode geen opdracht hebben gekregen,

AFDEELING III.

DE VERHOUDING VAN DEPUTATEN TOT DE CLASSEN.

§ 46. DEPUTATEN EN DE VERGADERINGEN DER CLASSEN.

De synodale deputaten ontleenen aan hunne qualiteit van deputaten zonder meer niet het recht om de vergaderingen der classen te gaan bijwonen. De verhouding, waarin zij tot deze vergaderingen stonden, omschrijft Voetius geheel juist aldus: 7. In Synodis aut Classibus nec Praesidium, nec Assessorum, nec Actuariorum munere funguntur. 8. Immo quà deputati, nullam earum partem faciunt, nec in iis comparent. Quod si in Hollandiâ Classibus nomine Synodi quid proponant, exeunt et ante fores expectant, dum deliberatio instituitur et suffragia colliguntur: quo facto, intromissis illis et revocatis significatur quid statutum sit” ²⁾.

Tot de vergaderingen der classen hadden zij slechts dan recht van toegang, wanneer zij er krachtens opdracht der synode iets te doen hadden, en dan alleen ³⁾ maar gedurende de behande-

1) Voetius, *Politica Ecclesiastica* IV 145.

2) Voetius, *Politica Ecclesiastica* I 111.

3) Aangaande Holland verklaart Voetius dit in het zoeven aangehaalde.

ling van de bepaalde zaak, waarvoor zij kwamen, en zoolang als hunne tegenwoordigheid bij die behandeling vereischt was ¹⁾. De zaken, welke een bijwonen door synodale deputaten van eene vergadering der classe noodzakelijk maakten, kunnen onder drieërlei rubriek gebracht worden.

Vooreerst moesten zij de preëmptoire examens bijwonen, welke door de classen afgenomen werden. Over dit punt is in § 28 reeds genoeg gezegd, zoodat daar hier niet meer aan toegevoegd behoeft te worden.

Ten tweede kan het voorkomen, dat hun door de synode opgedragen wordt aan eene classe het een of ander voor te stellen of dat zij in last krijgen om met eene classis te zamen de een of andere zaak te beeindigen. Hieronder vallen bv. de in § 31 gememoreerde gevallen, waarin aan de deputaten te zamen met een classis het toezicht op een gecensureerde wordt opgedragen. Desgelijks werd vaak de beeindiging van tuchtzaken aan de synodale deputaten met de betrokken classis opgedragen. Zoo de synode van Schiedam 1670 art. 39: „Maer so D. Mabuis hem ergerlijck aenstelt en in vuijle sonden hem wederom komt te verlopen, dat D.D. Deputati conjunctim cum Classe Bredana daerover sullen oordelen, en na bevindt van saken sullen dese bovengenoemde autoritate Synodali handelen, sooals se in goeder conscientie sullen oordelen te behooren.” Dezelfde synode besloot art. 37 over de zaak van Hendrik van Berlicum, oud-burgemeester van Breda: „en indien dese sake bij de E. Classe van Breda niet konde voor de voorss. tijdt afgedaen werden, dat dan sulx per Deputatos Synodi conjunctim cum classe Bredana synodali autoritate sal geschieden: Dat is dat de Classis van Breda den gedeputeerden des Synodi niet en sal connen overstemmen, maer

---

In andere provinciën had men ook wel bepalingen dienaangaande. Zie Zutphensch Classicael Register, ed. 1760 bl. 37: „Deputati Synodi, tot deeze Cl. Ordin. komende of behooren geadmitteert, zitting gegunt en gehooft te worden? De Cl. is wel te vreden voor zo veel alles geduerende de verhandelinge van de zaken, die zy den Cl. hebben voor te dragen, en verder niet. 1612.”

1) Ter voorkoming van misverstand zij hier opgemerkt, dat in deze paragrafen de verhouding van het groote college der Friesche deputaten tot de classen buiten beschouwing gelaten wordt, daar, gelijk op bl. 28 reeds gezegd werd, deze deputaten niet op één lijn staan met die der andere provinciën. Zie over hunne verhouding tot de classes o.a. Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771 bl. 35, 89, 108 en 109.

wel dat de gedeputeerde des Synodi haer sullen connen overstemmen." Het spreekt vanzelf, dat, als de deputaten aldus in bepaalde gevallen te zamen met de classis moeten optreden, zij dan ook de vergadering der classis, waarin over zoodanige zaak gehandeld wordt, mogen bijwonen. Wie, bij geschil tusschen beide, den doorslag geeft, wordt in den regel niet bepaald. Ten minste, het zooeven aangehaalde besluit van 1670 is het eenige, waarin ik dienaangaande iets vastgesteld vond. Trouwens, eene speciale bepaling daarover is gewoonlijk niet noodig, want, wanneer classis en deputaten het niet eens kunnen worden, dan kunnen zij de zaak altijd weder ter synode brengen, die alsdan de beslissing heeft.

Ten derde mogen deputaten in de vergadering eener classis verschijnen, wanneer hunne hulp ter beslechting van moeilijkheden wordt ingeroepen. Hierover is in de paragrafen 33 en 34 reeds gehandeld. Dat de deputaten, wanneer de classis zelve hen verzoekt, om bij eene voorvallende zwarigheid hulp te verleenen, dan ook gedurende de behandeling dier zaak de vergadering dier classe mogen bijwonen, spreekt wel van zelf en is bij mijn weten ook door niemand ontkend. Voorts blijkt wel uit het in de genoemde paragrafen aangevoerde, dat zij, gedurende den tijd dat zij zelfs zonder den wensch der classis op verzoek van een der partijen zich met hangende moeilijkheden mochten inlaten, ook in die gevallen recht van toegang tot de vergadering der classis hadden om hunne bemiddeling aan te bieden en te trachten de zwarigheden op te lossen.

Behalve in deze drie gevallen missen de deputaten het recht om in hunne qualiteit de vergaderingen der classen bij te wonen.

Ten slotte moet nog de vraag besproken worden, of de synodale deputaten het recht hebben op eigen gezag eene vergadering van eene classis bijeen te roepen. Immers, op de synode van Brielle 1623 artt. 7 en 40 kwam het volgende gravamen ter sprake: „Off het dien (nl. den deputaten der synode) oock vrijstaet den Classen te convoceren sonder weten van de gedeputeerden des-selven". Hierop antwoordde de synode: „Op het 20 gravamen, of de gedeputeerden mogen den Classen convoceren sonder voorweten der gedeputeerden des Classis, wordt wederom in thesi geantwoort alsvooren, dat den gedeputeerden sulx niet sal vrijstaan, ten sij dan dat de gewichticheyt der sake sulx vereyscht, ende Deputati Classium niet bij der hant en waren ofte weygerich be-

vonden werden, ofte partijdich, waarvan de gedeputeerden gehouden sullen zijn reden te geven in Synodo" ¹⁾. Het komt mij voor, dat de synode hiermede aan deputaten te groote macht schonk. Op deze wijze zouden deputaten worden tot een soort van bestuur, dat bevoegd is tot ingrijpen, in de zaken der mindere vergaderingen, wanneer het meent, dat dit noodig is. De classen behooren aangaande het bijeenroepen van buitengewone vergaderingen hare eigene regelingen te maken en wanneer er in eene classis over het een of ander ontevredenheid is, dan kan dit langs den gewonen wettigen weg van hooger beroep op de synode komen. Aan deputaten komt echter de bevoegdheid niet toe om op eigen gezag in de zaken der classen in te grijpen. Voorzoover mij bekend is, is trouwens deze bepaling der Brielsche synode nooit toegepast en hebben deputaten nimmer uit eigen beweging eene classis bijeengeroepen ²⁾.

---

1) Knuttel, Acta I 69, 85.

2) Wel komt er een geval voor, dat de deputaten bij de dimissie van een predikant de classis vervingen, maar dat was in zeer bijzondere omstandigheden, toen door den oorlog en den nood der tijden de classis onmogelijk bijeen kon komen. Zulk een buitengewoon noodgeval moet geheel op zichzelf beoordeeld, wijl daarvoor moeilijk regelen te maken zijn en eerst bij kennis van alle omstandigheden kan men beoordeelen of er juist gehandeld is. In het onderhavige geval keurde de synode de handelwijze van deputaten goed, gelijk wij zien uit de acta syn.'s Gravenhage 1673 art. 45: „Fratres Burani seggen in last te hebben van hare committenten om in dese vergadering bekend te maken, dat Deputati ordinarij hujus Synodi haren Classe in de dimissie van D. Beusecum predicant tot Benscop en beroepen na Gouda, hadden vervangen, en also hare zeijssen hadden geslagen in den ougst des Classis, meenen dat Deputati hierin hebben gedaen boven haer pouvoir, versoeken hierover satisfactie, en dat dese vergadering in 't toekomende daerin beliefe te voorsien. Is van Deputatis opening gedaen van hare besoignes in desen en voorgelesen een acte van versoek van den Magistraet en kerkenraed tot Gouda, uijt welke is gebleken, dat haer daerin niet hadden ingedrongen, maer behoorlijk daertoe waren versocht; vermits D. Larenus had geschreven, dat noch Classis, noch gedeputeerden des Classis van Buren, wegens de ongelegentheyte des tijdts conden bij malcandren comen, en D. Larenus self noch by de besoignes van de gedeputeerden synde gecompareert ook de dimissie voorn. had geaprobeert. De Christe-

§ 47. DE VERHOUDING VAN DE DEPUTATEN EN DE CLASSEN BIJ
DE BESLECHTING VAN GESCHILLEN.

Over dit punt is reeds vrij breedvoerig gehandeld in de paragrafen 33 en 34. Gelijk wij daar zagen, was het einde van den ontwikkelingsgang der desbetreffende bepalingen, dat deputaten bij voorvallende zwarigheden de behulpzame hand moesten bieden, wanneer zij daartoe door de classen verzocht werden, terwijl zij daarbij dan geenerlei beslissende macht hadden, maar alleen raadgevend en overredend mochten optreden. Nog afgezien van het feit, dat enkele synoden de classen ook uitdrukkelijk vermaand hebben geene moeilijkheden ter synode te brengen, waarin zij niet eerst de hulp van deputaten verzocht hebben, volgt natuurlijk uit het bestaan vaa zulk eene bepaling op zichzelf reeds, dat eene classis, die voor eene ernstige moeilijkheid staat, de deputaten behoort te verzoeken daarin de behulpzame hand te bieden.

De bevoegdheid van deputaten in dezen en hunne verhouding tot de classen blijkt uit het in die vorige paragrafen behandelde reeds voldoende, zoodat daarover hier verder kan gezwegen worden. Hier moet alleen nog een enkel woord gezegd worden over de vraag, of de deputaten niet een soort van hof van appel tusschen de classis en de synode behooren te vormen.

Hierover waren in enkele provinciën verschillende bepalingen. Friesland met zijn groot college van deputaten was hier natuurlijk weder in eene bijzondere positie en moet dus uitgeschakeld worden ¹⁾. De Groningsche synode van 1617 machtigde de synodale deputaten om in zekere omstandigheden bij appellen op te treden ²⁾. Zooals op bl. 171 reeds vermeld werd, hadden in

---

lycke Synodus neemt genoeg in de handeling der gedeputeerden bedanckende deselve voor hare devoiren: De aenwesende Broederen van Buren laten deselve haer ook welgevallen en versoeken copije van de acten der gedeputeerden des Synodi over dese besoigne gemaekt, 't welk haer E. is toegestaen”.

1) Die Friesche deputaten fungeerden ook als hof van appel. Zie bv. Reitsma en van Veen VI 164, 256; Kerkelijke Wetten van Vriesland, ed. 1771, bl. 106—108, 114—117.

2) „Daarbenevens tot naarder verclaringe des appels heft synodus hier geadjungeert end bijgedaen, dat namentlicj soo jemant van des classis resolutie ad synodum mucht appelleren, dat onder des classis resolutie sijn

Utrecht de deputaten in bepaalde gevallen bij appellen concludeerende stem ter synode. De gewone regel is echter, dat men appelleert van de classis tot de synode zonder dat de deputaten daarbij als tusschenstation dienst doen. Natuurlijk kan eene classis bij de behandeling eener zaak de hulp van deputaten inroepen, maar deze helpen dan alleen op verzoek en raadgevend, voordat de classis tot eene beslissing gekomen is, om haar bij het nemen daarvan te helpen, en dit is geheel iets anders dan wanneer zij als hof van appel in zekeren zin beslissend konden optreden, nadat de classis uitspraak gedaan had. Geheel juist is dan ook wat Voetius zegt: „nec ad eos provocatur in iisdem negotiis: in quibus pro re natâ, aut si requirantur, fraterna consilia suggerere possunt et provisionaliter tanquam arbitri in medium quid consulere: praeterea nihil”¹⁾.

Trouwens, Voetius keurt in het algemeen af het beeindigen van twistzaken door weinige gedelegeerden, voornamelijk onder verwijzing naar het spreukenwoord, „dat de behoudenis is in de veelheid der raadslieden”²⁾.

Ook afgezien daarvan is het echter ongewenscht om aan deputaten de bevoegdheden van een hof van appel te geven, want aldus worden zij een soort van kerkelijke vergadering tusschen classen en synoden en ontaarden zij in een bestuurscollege. Daarmede zouden zij echter het terrein van het gereformeerde kerkrecht verlaten en feitelijk ophouden deputaten te zijn.

---

voortgangh sal nemen und deselve geexcuteert worden. Ingevally averst synodus noch lange staet te verwachten, sollen alsdan de deputati synodi in loco et nomine ejusdem geautoriseert sijn om in sulcken sake na behoren te doen”. Reitsma en van Veen VII 302.

1) Voetius, *Politica Ecclesiastica* I 111.

2) Spreuken 11 : 14, Voetius, *Politica Ecclesiastica* IV 219.

HOOFDSTUK V.

De hedendaagsche deputaten.

---

§ 48. INLEIDING.

In de vorige hoofdstukken gingen wij na, hoe de kerken in vroeger eeuw er toe kwamen synodale deputaten te benoemen, welke regelingen er voor deze deputaten gemaakt werden, en welke hun werkring en bevoegdheid waren. Ook werd in § 1 reeds opgemerkt, dat de inrichting der Gereformeerde Kerken heden ten dage nog dezelfde is als in de zeventiende eeuw en dat er ook thans nog in het kerkelijk leven van deputaten een ruim gebruik gemaakt wordt, zoodat er bijna geen belangrijke zaak is, waarin niet op de een of andere wijze de een of andere groep van deputaten gemengd wordt. Trouwens, dit ligt nog al voor de hand. Ook in den tegenwoordigen tijd hebben de kerken nog in velerlei opzicht dezelfde zaken te verzorgen en voor dezelfde belangen te waken als in vroeger eeuw. Zij hebben nog te zorgen voor de correspondentie met de Hooge Overheid, voor het onderhouden van relaties met buitenlandsche kerken, voor het verzorgen van noodlijdenden, voor het bewaren der kerkelijke archieven, voor het afnemen van examina, voor het uit den weg ruimen van moeilijkheden, kortom voor bijna alle aangelegenheden, die, zooals wij zagen, tot den werkring der deputaten behoorden. Het behoeft ons dus niet te verwonderen, dat dezelfde overwegingen, die in vroeger tijd de synoden er toe brachten om de behartiging van al deze belangen aan deputaten op te dragen, ook onze hedendaagsche synoden geregeld tot het benoemen van deputaten doen overgaan.

Het tot dusver gezegde over den werkring en de bevoegdheid van deputaten geldt nu ook van de heden ten dage in functie zijnde, want wel is er in eenige opzichten verandering in hunne positie gekomen, maar deze verandering raakt alleen de uiterlijke omstandigheden, terwijl de beginselen der kerkinrichting, ook voor zoover zij van invloed zijn op de bevoegdheid van deputaten, geheel gelijk zijn gebleven.

De verandering in de positie van deputaten komt vooral uit tweeërlei oorzaak voort.

Vooreerst uit de veranderde tijdsomstandigheden. De kerken zijn bevrijd van den druk, dien vroeger de overheid telkens uitoefende. Er zijn geen commissarissen-politiek meer, noch ook tracht de overheid door meer of minder dwingend op te treden de deputaten te dringen tot het overschrijden van de grenzen hunner bevoegdheid. Ook is voor het houden der synoden geen consent van overheidswege meer noodig, zoodat niet alleen de particuliere synoden in volle vrijheid kunnen bijeenkomen, maar ook de generale synoden geregeld gehouden worden. Deze laatste omstandigheid maakt thans ook de benoeming van deputaten der generale synode mogelijk, welke benoeming ook wegens den veranderden politieken toestand gewenscht is, daar men nu niet meer te doen heeft met autonome provinciën, maar met de regeering des lands. Bovendien is voor de Gereformeerde Kerken de financieele band met den staat doorgesneden, zoodat het niet licht meer zal voorkomen, dat de belustheid op geldelijk voordeel vertroebelend inwerkt op de verkiezing van deputaten. Al deze veranderde omstandigheden maken, dat de kerken thans bij het maken van regelingen aangaande benoeming, werkring en bevoegdheid van deputaten geheel vrij en zuiver naar den eisch der beginselen kunnen handelen. Hierdoor kon menig punt thans geheel naar den eisch geregeld worden, waarover vroeger, blijkens de in de vorige paragrafen geoefende critiek, minder goede regelingen bestonden.

Eene tweede verandering in de positie van deputaten brachten de door de synode van Utrecht 1905 gemaakte wijzigingen in de kerkenorde. Hierdoor toch werd uitdrukkelijk gebroken met het gedurende de republiek gevolgde stelsel om alle voorkomende zaken zooveel mogelijk op te dragen aan eenzelfde groep deputaten, terwijl officieel geijkt werd het in den nieuweren tijd toch reeds gevolgde stelsel om voor de onderscheidene belangen zoo-

veel mogelijk verschillende groepen van deputaten aan te wijzen.

Op de veranderingen in de positie van deputaten, die van de eerstgenoemde oorzaak het gevolg zijn, behoeft hier niet nader ingegaan te worden, Bij de behandeling der verschillende paragrafen toch werd van ieder punt reeds aangewezen, wat minder juist geregeld scheen en in welke richting het gewenscht was de verbetering te zoeken, waarbij vaak verwezen werd naar de regelingen van den huidigen dag, wyl daarin die verbeteringen reeds aangebracht waren. Het zou dus in herhalingen doen vallen, wanneer thans dit punt nog eens opzettelijk behandeld werd.

Eenigszins anders staat het echter met de in de tweede plaats genoemde verandering. Immers, de Utrechtsche wijzigingen der kerkenorde werden nog niet behandeld. Daarom worden er thans een tweetal paragrafen aan gewijd. Eerst worden de wijzigingen zelf gememoreerd en hun inhoud uiteengezet. Hierop volgt eene uiteenzetting van de wijze, waarop al wat tot den werkkring van de vroegere synodale deputaten behoorde, thans over de verschillende groepen van deputaten verdeeld is.

Daarmede is dan tevens de taak, welke ik mij in § 1 stelde, afgewerkt.

§ 49. DE UTRECHTSCH E WIJZIGING DER KERKENORDE.

Voorzoover zij betrekking heeft op de synodale deputaten, betreft de op de synode van Utrecht 1905 gemaakte wijziging der kerkenorde in de eerste plaats art. 49. Ter gemakkelijke vergelijking van de beide lezingen worden hier het oude en het nieuwe artikel naast elkander afgedrukt:

„Jder Synodus sal oock eenige deputeeren, om alles wat de Sijnodus verordineert heeft te verrichten, zoo wel bij de Hoghe Overhey, als bij de respective Classen, onder

„Iedere Synode zal oock eenigen deputeeren, om alles wat de Synode geordonneert heeft, te verrichten en in voorvallende zwarigheden aan de Classen de hand te bieden,

haer sorterende; mede om te samen ofte in minder ghetal, over alle examina der aencomende predicanten te staen; ende voorts in alle voorvallende swaricheden den Classen de hant te bieden, op dat goede eenicheyt, ordre, ende suyverheyt der leere behouden ende ghestabilieert werden. Ende zullen dese van alle haer handelinghen goede notitie houden, om den Synodo daer van rapport te doen, ende, zoo het geëyscht wort, redenen te geven. Oock en zullen zij niet ontslaghen wezen van haren dienst voor ende aeler de Sijnodus selve haer daer van ontslaet" ¹⁾.

waarbij voor de onderscheidene belangen zooveel mogelijk afzonderlijke groepen van deputaten te benoemen zijn, en om, althans ten getale van twee of drie, over alle peremptoire examens der aankomende predikanten te staan. En alle deze deputaten zullen van alle hunne handelingen goede notitie houden, om de Synode rapport te doen, en zoo het geëischt wordt, redenen te geven. Ook zullen zij niet ontslagen wezen van hunnen dienst, voor en aeler de Synode zelve hen daarvan ontslaat" ²⁾.

Behoudens eene enkele kleine redactiewijziging gaan de veranderingen, gelijk men ziet, over de volgende vier punten.

Vooreerst werden de woorden „zoo wel bij de Hoghe Overheyt, als bij de respective Classen, onder haer sorterende" geschrapt, zodat er nu alleen staat, dat deputaten benoemd worden „om alles wat de Synode geordonneerd heeft, te verrichten". Deze laatste lezing is ongetwijfeld beter. Immers, de Dordtsche formulering van het artikel gaf van den uitgebreiden werkkring der deputaten, dien wij in het derde hoofdstuk nagingen, slechts enkele punten aan, die zeker wel tot het belangrijkste deel hunner werkzaamheden behoorden, maar toch niet alles omvatten. Wanneer men echter gaat specificeren, dan behoort men zoo volledig mogelijk te zijn, daar het anders den schijn geeft als wilde men de punten, die men niet vermeldt, uitsluiten. Is dit reeds een bezwaar tegen het noemen van slechts enkele punten, zooals Dordrecht deed, hier komt nog bij, dat eene kerkenorde liefst

1) Kuyper, Post-acta bl. 122.

2) Acta synode Utrecht 1905.

zoo algemeen mogelijk moet blijven en zoo min mogelijk in details regelen. Zij moet vatbaar zijn om zich aan te passen bij het leven en zij behoort er zich zeer voor te wachten, dat zij niet ontaardt in een het leven verstikkenden reglementenbundel. Daarom is het ook hier beter de bewoordingen algemeen te nemen en het noemen van detailpunten achterwege te laten.

Ten tweede zijn uitgelaten de woorden „op dat goede eenicheyt, ordre, ende suyverheyt der leere behouden ende ghestabilieert werden”. Deze woorden waren dan ook volmaakt overbodig. Het geheele doel van het kerkverband en van de kerkenorde is om de goede eenheid, orde en zuiverheid der leer te houden en te bevestigen, maar juist daarom is het onnoodig om dit bij een bepaald onderdeel nog eens expressis verbis te zeggen.

Ten derde werden in de bepaling over het bijwonen van examens twee veranderingen gemaakt. Vooreerst werd het woord *peremptoire* ingevoegd, waardoor nu ook in de kerkenorde uitgedrukt staat, dat de deputaten alleen de *peremptoire* en niet de *praeparatoire* examens bijwonen. En ten tweede werden de woorden „te samen ofte in minder ghetal” vervangen door de woorden „althans ten getale van twee of drie”. De bedoeling der Dordtsche synode zal ook wel geweest zijn, dat er minstens twee deputaten aanwezig moesten zijn. Wel spreekt zij in dit artikel van „minder ghetal”, wat dus desnoods één deputaat zou kunnen zijn, maar in art. 4 zegt zij, dat het examen moet afgenomen worden ten overstaan van de gedeputeerden der synode of eenige derzelve en „eenige” is toch zeker minstens twee. De Utrechtsche synode heeft nu ook in art. 49 de aanwezigheid van minstens twee deputaten als noodzakelijk gesteld. Wel niemand zal dit een onredelijken eisch achten en in onzen tijd van goede verkeersmiddelen is de bepaling ook zeer goed te handhaven. Alleen behooren de particuliere synoden door de benoeming van een voldoende aantal deputaten zorg te dragen, dat de classen door eventueel overlijden, vertrek of verhindering van eenige der deputaten niet in moeilijkheden komen en verhinderd worden *peremptoire* examens af te nemen, want zeker behoort niet meer voor te komen, wat, naar wij in § 28 zagen, in de achttiende eeuw telkens geschiedde, dat in lijnrechten strijd met de bepaling der kerkenorde de classen *peremptoire* examens afnemen, zonder dat er een enkele synodale deputaat tegenwoordig is. Enkele synoden schijnen daar niet genoeg op

te letten, wijl hun getal deputaten en secundi te zamen slechts vier bedraagt, wat zeker onvoldoende is. De meeste synoden hebben echter vier tot zes deputaten met gewoonlijk evenveel secundi, zoodat in deze provinciën niet licht moeilijkheid over dit punt zal ontstaan.

De vierde verandering is wel de belangrijkste en voegt aan het artikel toe de woorden: „waarbij voor de onderscheidene belangen zooveel mogelijk afzonderlijke groepen van deputaten te benoemen zijn”. Hiermede wordt ook in de kerkenorde gebroken met het vroegere systeem om zooveel mogelijk alles aan eenzelfde groep van deputaten op te dragen. Feitelijk had men dit in het kerkelijk leven al veel eerder gedaan, want reeds lang voor de Utrechtsche synode werden er door de verschillende synoden afzonderlijke groepen van deputaten benoemd. Te Utrecht werd deze toestand nu officieel gewettigd. De voordeelen dezer veranderde regeling springen in het oog. Vooreerst wordt door deze verdeeling van arbeid voorkomen, dat aan enkele predikanten door de synode eigenlijk veel te veel wordt opgedragen, waardoor hun hoofd-arbeid, het werk in hunne eigene gemeenten, noodzakelijk moet lijden. Ten tweede heeft dit verdeelen van de opdrachten der synode en van den meer algemeenen kerkelijken arbeid over zeer vele verschillende deputaten ten gevolge, dat veel grooter dan anders het geval zou geweest zijn wordt het aantal van hen, die in de kerkelijke zaken thuis raken en eene zekere routine in het behandelen ervan verkrijgen, wat weder aan het kerkelijk leven ten goede komt. En ten derde brengt het opdragen van bijna alle synodale zaken aan eenzelfde groep van deputaten het gevaar mede, dat deze zich op den duur gaan beschouwen als een soort van superintendenten, welk gevaar door het benoemen van velerlei soorten van deputaten tot een minimum gereduceerd wordt. In de volgende paragraaf zal nog uiteengezet worden, op welke wijze deze verdeeling van arbeid over verschillende groepen van deputaten tot stand gekomen is.

Behalve dat zij deze wijzigingen in art. 49 aanbracht, heeft de Utrechtsche synode ook in nog een tweetal andere artikelen der kerkenorde synodale deputaten ter sprake gebracht, namelijk in de artikelen 11 en 79. Beide artikelen behelzen bepalingen over het ontslag uit den dienst van Dienaren des Woords. De Dordtsche synode achtte in zulke gevallen het oordeel der classis voldoende, terwijl de Utrechtsche behalve de kennis en appro-

batie der classis ook die van deputaten der particuliere synode vorderde. Ter vergelijking worden hier weder de oude en de nieuwe lezing der beide artikelen naast elkander afgedrukt. Art. 11 luidt dan :

„Aan de ander zijde zal den Kerkenraad, als presenteerende de Gemeente, ook gehouden zijn haare Dienaars van behoorlijk onderhoud te verzorgen, en zonder kennis en oordeel des Classis niet te verlaaten, dewelke ook bij gebrek van onderhoud, zal oordeelen of de voorschreven Dienaars te verzetten zijn, of niet” ¹⁾.

„Aan de andere zijde zal de Kerkeraad, als representeerende de gemeente, ook gehouden zijn hare Dienaars van behoorlijk onderhoud te verzorgen, en hen niet uit hun dienst te ontslaan zonder kennis en approbatie van de Classe en van Deputaten der Particuliere Synode” ²⁾.

En van artikel 79 zijn de beide lezingen :

„Wanneer de Dienaars des Goddelijken Woords, Ouderlingen of Diakenen een openbare grove zonde bedrijven, die der Kerken schandelijk, ofte ook bij der Overheit strafwaardig is, zullen wel de Ouderlingen en Diakenen terstont door voorgaande oordeel des Kerkenraads der zelve en der naast gelegener Gemeente van haaren dienst afgezet, maar de Dienaars opgeschort worden. Maar of zij geheel van den dienst afzetten zijn, zal aan 't oordeel der Classe staan” ³⁾.

„Wanneer Dienaars des Goddelijken Woords, Ouderlingen of Diakenen eene openbare grove zonde bedrijven, die der Kerk schandelijk, of ook bij de Overheid strafwaardig is, zullen wel de Ouderlingen en Diakenen terstond door voorgaand oordeel des Kerkerads derzelve en der naastgelegene gemeente in hunnen dienst geschorst of daarvan afgezet worden, maar de Dienaars alleenlijk geschorst worden. Of deze geheel van den dienst afzetten zijn, zal aan het oordeel der Classe staan, met ad-

1) Hooijer, Oude Kerkordeningen bl. 451.

2) Acta synode Utrecht 1905.

3) Hooijer, Oude Kerkordeningen bl. 458.

vies van de in Art. 11 genoemde Deputaten der Particuliere Synode" ¹⁾).

In zekeren zin zou men kunnen zeggen, dat de in deze artikelen bedoelde gevallen eigenlijk behooren onder de „voorzvallende zwaarigheden”, waarvan art. 49 spreekt. Toch is het wel goed, dat hier nog eens uitdrukkelijk bepaald wordt, dat in zoo ernstige omstandigheden, als waarvan deze artikelen spreken, de classis het advies van deputaten der synode moet hooren. Eene gewichtige zaak als het ontslag of de afzetting van een predikant is iets, waarbij alle kerken belang hebben, en lichtvaardig moet er niet toe overgegaan worden. Zoowel om het belang dat de andere kerken er bij hebben, als om het profijt dat de classis in zulke moeilijke omstandigheden uit hun advies kan trekken, is het zeer gewenscht, dat er synodale deputaten in gekend worden.

---

§ 50. DE VERDEELING VAN DEN ARBEID OVER DE AFZONDERLIJKE GROEPEN VAN DEPUTATEN.

Verre de meeste punten van den in het derde hoofdstuk geschetsten werkkring van deputaten behooren ook thans nog tot het aan deputaten opgedragene. Echter zijn er in de wijze van behandeling dier punten in hoofdzaak twee veranderingen en wel eene ten gevolge der veranderde tijdsomstandigheden en eene ten gevolge der Utrechtsche wijziging der kerkenorde.

Ten gevolge der veranderde tijdsomstandigheden kunnen er generale synoden gehouden en ook deputaten dier synoden benoemd worden. Hierbij komt dat er thans eene vroeger niet gekende eenheid van land en van kerk bereikt is. Zoo kunnen dan nu verschillende zaken, welke vroeger de particuliere synoden ter behartiging aan hare deputaten opdroegen, door de generale synode behandeld worden, zoodat deze er ook deputaten voor aanwijst. Met name geldt dit de betrekkingen met de overheid en met de buitenlandsche kerken, alsmede de zending.

1) Acta synode Utrecht 1905.

De verandering tengevolge van de Utrechtsche wijziging der kerkenorde is, gelijk wij reeds zagen, voornamelijk de verdeeling van arbeid over verschillende groepen van deputaten, eene verdeeling die ook vroeger wel reeds plaats had, maar die eerst te Utrecht officieel in de kerkenorde werd opgenomen. Deze verdeeling is over het algemeen zoo ver mogelijk doorgevoerd, want voor bijna elke afdeeling van den in het derde hoofdstuk genoemden werkkring van deputaten heeft men thans eene afzonderlijke groep van deputaten, hetzij der generale, hetzij der particuliere, synode aangewezen. Om dit nader aan te toonen, zullen wij zeer in het kort die verschillende afdeelingen even nagaan. Daarbij volgen wij de nummers der afdeelingen van het derde hoofdstuk.

De zorg voor het in afdeeling II besproken verband met de overheid is thans opgedragen aan de door de generale synode benoemde deputaten voor de correspondentie met de Hooge Overheid.

Het in afdeeling III behandelde gedeelte van den arbeid van deputaten is zelfs weder over verschillende groepen van deputaten verdeeld. Men kan hier noemen de deputaten voor de correspondentie met Buitenlandsche Kerken; die voor de correspondentie met de Kerken van Gereformeerde Belijdenis, buiten ons Kerkverband levende; die voor de bijwoning van examina in Bentheim c.a.; die voor de geestelijke belangen van de Gereformeerden in Argentinië; en die voor de uitvoering van 't besluit der Synode inzake een schrijven aan de Free Church in Schotland. Deze allen werden laatstelijk benoemd door de generale synode van Amsterdam 1908 art. 134. Naar men ziet, is hier ten minste wel verdeeling van arbeid genoeg.

De in afdeeling IV genoemde zorg voor de synodale stukken en papieren is ook weder over onderscheidene personen verdeeld. Voor het bewaren van het kerkelijk archief werd door de generale synode de kerk van Amsterdam aangewezen. De uitgave van het Kerkblad is aan de zorg van curatoren der Theologische School toevertrouwd, terwijl de leden der synode, die haar moderamen hebben uitgemaakt, de acta der laatste zitting hebben vast te stellen, alsmede voor de uitgave der synodale acta hebben te zorgen.

Voor het bijwonen der in afdeeling V behandelde classicale examina worden nog telkens overeenkomstig art. 49 der kerkenorde door de particuliere synoden deputaten aangewezen.

Afdeeling VI handelde over de zorg voor de zuiverheid van leer en leven. In zekeren zin kan men zeggen, dat dit mede behoort tot de taak van de deputaten voor de oefening van het Verband van de Gereformeerde Kerken met de Theologische Faculteit der Vrije Universiteit; en ook van de Curatoren der Theologische School. Voorts worden door de synoden in den regel, wanneer er tuchtzaken door haar behandeld worden, waarvan de behandeling niet tijdens de zittingen der synode ten einde gebracht kan worden, voor zulke zaken bijzondere deputaten benoemd.

In afdeeling VII werd gesproken over de door deputaten aan de classen bij voorvallende zwaarigheden te verleenen hulp. Evenals vroeger worden hiervoor volgens art. 49 der kerkenorde nog deputaten benoemd, terwijl hier door de wijziging van art. 11 nog bijkomen de volgens dit artikel benoemde deputaten. Niet zelden wijzen de particuliere synoden echter voor art. 11 en 49 eenzelfde groep van deputaten aan.

En eindelijk berust de in afdeeling VIII behandelde zorg voor het uitschrijven der synode thans geheel bij de door de vorige synode aangewezen synodale kerk.

Zooals men ziet, is de arbeid, welke vroeger aan de ééne groep van synodale deputaten opgedragen was, thans wel zeer verdeeld. Hier komt nog bij, dat er ook verschillende belangen zijn, waarvoor in vroeger tijd de kerken niet te zorgen hadden, wijl de overheid dienaangaande maatregelen nam, en waarvoor thans ook deputaten benoemd worden. Zoo zijn er deputaten voor het uitschrijven van een bededag of bedestond; voor de Generale Kas tot steun der verzorging van Emeriti-Predikanten, Predikantsweduwen en weezen; en in de meeste provinciën ook voor een provinciaal studiefonds ter uitvoering van het bepaalde in art. 19 der kerkenorde.

Voorts zijn er nog de deputaten voor de zending onder Heidenen en Mohammedanen; en die voor de zending onder de Joden ¹⁾.

---

1) Indien het bekende „Handboek ten dienste van de Gereformeerde Kerken in Nederland”, uitgave van Oosterbaan en le Cointre te Goes, betrouwbaar is in zijne opgaven, dan wordt door verschillende particuliere synoden verzuimd deputaten te benoemen, welke zij toch volgens de kerkenorde aan moesten wijzen. In den 22sten jaargang voor het jaar 1910 ontbreken toch van de synoden van Groningen, Drente, Overijssel, Gelderland,

En ten slotte heeft men altijd wel eenige speciale deputaatschappen, die een meer tijdelijk karakter dragen, hetzij dat zij ingesteld worden voor eene zaak die een zeker aantal jaren achtereen aan de orde is, hetzij dat zij belast worden met de uitvoering van een bepaalde spoedig afgeloopen zaak. Van den eersten aard is bv. het deputaatschap voor hulp aan catechiseermeesters en oefenaars, die door de actie van 1886 in moeilijkheid zijn geraakt. Tot de tweede soort behooren de door de synode van Amsterdam 1908 benoemde deputaten voor het zenden van een schrijven aan de Kerken over de verbetering van de Predikants-tractementen.

Van al deze onderscheidene soorten van deputaten geldt nu *mutatis mutandis* hetzelfde wat in de vroegere hoofdstukken over de verschillende regelingen voor de deputaatschappen en over de bevoegdheden van deputaten gezegd is. Alleen kan er nog aan toegevoegd worden de opmerking, dat, waar iedere groep van deputaten zoo haar eigen terrein van werkzaamheid heeft, waarover zij speciaal gelast is, nu ook wel zorg gedragen moet worden, dat de eene groep zich niet bemoeit met zaken, die tot het terrein van de andere groep behooren. In vroeger tijd was daarvoor weinig gevaar, omdat toen de ééne groep bijna alles te doen had. Thans echter heeft de ervaring reeds geleerd, dat eene waarschuwing op dit punt niet overbodig is ¹⁾.

Noord-Holland, Zeeland en Brabant de deputaten naar art. 11 der kerkenorde. Wel hebben de meesten dezer synoden een of meer deputaten voor hulpbehoevende kerken, maar naar de gangbare beteekenis van deze uitdrukking ziet dit op financieele hulpbehoevendheid en voorziet dus niet in het art. 11 en 79 genoemde geval van afzetting van een predikant. Noord-Holland heeft nog deputaten voor art. 178 syn. Dordrecht 1893, maar dit artikel heeft alleen betrekking op de emeritusverklaring. Voorts worden voor Overijssel, Gelderland, beide gedeelten van Zuid-Holland, Zeeland en Brabant alleen genoemd deputaten voor peremptoir examen, waarbij dus het overige van art. 49 weggelaten wordt.

1) Men zie hierover de *Heraut* no. 1631 van 4 April 1909, waar er terecht aanmerking op gemaakt wordt, dat de deputaten voor de correspondentie met de Hooge Overheid een stuk, dat niet aan hen geadresseerd was en dat ook geen betrekking had op de aan hunne zorg toevertrouwde belangen, ter kennis van de kerken brachten.

BIJLAGE I.

DE ROOSTER VAN 1768 TER VERDEELING VAN DE SYNODALE COMMISSIËN.

Eindelijk was *die Classis zeer geergert aan de Schriften, nopens de begeevening der Synodale Commissien, zedert weinigen tijd van twee zijden uitgegeven* en waarin de Synodale Resolutie over deze zaak voorheen genomen, publiek gemaakt, en naar elks smaak behandelt worden: mitsgaders beschuldigingen tegen de handelingen van levendige en dode worden te boek gestelt: waardoor de eere der Synodus zeer gekwetst, en veele Leeraars onder deze Synodus resorterende voor de werelt geprostitueert worden, tot geen geringe smaad der Kerke.

Waarom *de Classis wenschte*, dat de Christ. Synodus geliefde op middelen bedacht te zijn, om zulk een ergerlijk schrijven voortaan te doen ophouden.

Hun Ed. Mo. deden bij deze gelegenheit, aan deze Hoge Kerkvergadering ene hartelijke en nadrukkelijke aanspraak, waarin hun Ed. Mo. voornoemt, *eensdeels* hunne verontwaardiging te kennen gaven over de malkanderen zoo zeer honende en veel en allesins ergerende geschriften, als men onlangs *wegens zeker Plan* (over weinige jaren ingevoert) had zien uitkomen: en *aan den anderen kant* het gansche Broederschap met allen ernst tot vrede en eendracht, allen Christenen, en zoo veel meer den Leeraren betamende, aanspoorden:

gevende teffens in bedenking. Of de E. E. Broederen niet zouden kunnen goedvinden, *om van weerskanten eenige gecommitteerden te benoemen, die stante Synodo met malkanderen in ene vriendelijke*

conferentie zouden treden, en enen weg zouden banen tot associatie.

Alle de Leden dezer vergaderinge, niets meer dan de vrede der Broederen beminnende, hebben, naa gedane omvrage, dit billijk en vredelievent voorstel, met dankzegging aan hun Ed. Mo. volvaardig toegestemt. En zijn daarop tot Commissarissen in deze zake door de Christ. Synodus bij meerderheit van stemmen, benoemt.

van den eenen kant D. D. van der Bell,, Staring, Muilman, Huigens en de la Fontaine.

van den anderen kant D. D. Kluit, van Stendel, van der Meij, Knock en van Spaan.

De genoemde Heeren hebben deze Hoge Vergadering met *het volgende Praeadvies* gelieven voor te lichten.

De *Gecommitteerde* hebben *vooraf ter weerszijde vastgesteld*, dat de *Deputatus-schappen* en *Correspondentien* in dezen jare zullen begeben worden aan dezelve Heeren, die daartoe bij het meerder gedeelte der Synodale Leden reets zijn gedispicieert geworden: doch met deze bepalinge dat in plaats der gedispicieerde *secundi* andere zullen aangesteld worden uit diegenen, die tot het minder gedeelte der Synodale Leden behoren.

Dit, als een *Praeliminaire* bepaalt zijnde, zijn gecomitteerde bedacht geweest, *om een Plan* uit te denken, hetwelk een soort van egaliteit tot sijnen grondslag had; en waarnaar voortaan de Synodale Commissien verdeelt en begeben zouden kunnen worden tusschen de Predikanten uit de stemhebbende steden, 's Hage en Breda daaronder begrepen, en de Predikanten uit de kleine steden en uit de dorpen.

Sij stellen zich daartoe voor *enen tijd van 22 jaren, te beginnen met het jaar 1769*, omdat het dan met de verdeling der Commissien effener uitkomt.

Ieder jaar worden ad Synodum gecomitteert 33 Predikanten, dus in 22 jaren 726 Predikanten.

Uit de stemhebbende steden, 's Hage en Breda daaronder gerekent, verschijnen jaarlijks 9 Predikanten, dus in 22 jaren 198 Predikanten.

Maar naadien uit *Gorinchem* slegs om het andere jaar een Stads Predikant komt, uit *den Brielle* slegs om het derde of vierde jaar, en uit *Gouda en Schoonhoven* ook om het vierde jaar een Predikant komt uit *Oudewater*: zoo zal het niet te bekrompen

zijn, dat men stelle, dat 's jaarlijks 8 Predikanten uit de stemhebbende steden op het Synode verschijnen.

Dus dan in 22 jaren 176 Stads Predikanten, die omtrent een vierde gedeelte zijn van 't geheele getal van 726.

Uit de kleine steden en van 't platte Land rekent men, volgens het bovengestelde, dat jaarlijks verschijnen 25 Predikanten, dus 550 Predikanten in 22 jaren.

Het Praesidium niet geconsidereert zijnde als ene bijzondere commissie, maar voor altoos geannexeert blijvende aan een *Deputatusschap*, zijn er ieder jaar te begeven 10 Commissien: dus 220 Commissien in 22 jaren.

Aan de Predikanten uit de stemhebbende steden, 's Hage en Breda daaronder gerekent, geeft men jaarlijks (hetzij er 9 of slegs 7 a 8 in de Synode tegenwoordig waren) een *Deputatusschap*, waaraan om het andere jaar een *Praesidium* zal geannexeert zijn; alsmede ene *Correspondentie*, welke steeds roullerende zal zijn, te beginnen met *de correspondentie na Gelderlant*, en eindigen met die naa *Stad en Lande*; en dan weer van vooren af, en zoo vervolgens.

Daarenboven geeft men Hun *het Assessoraat* om het andere jaar; zoodat men enen Stads Praeses hebbende enen *Assessor* zal hebben uit de kleine steden en dorpen; en uit die enen Praeses hebbende, *enen Assessor* zal hebben uit de stemhebbende steden.

Noch geeft men Hun *het Scribaatschap* om het derde jaar. Op deze wijze zullen de Stads Predikanten *in de 22 jaren* hebben 22 *Deputatusschappen*, en daaronder 11 *Praesidiums*, en 11 *assessoraten*, 7 *scribaatschappen*, 22 *Correspondentien*.

Dus *in 't geheel 62 Commissien*, welke slegs iets meer uitmaken, dan *het vierde* gedeelte der *Commissien*, die in 22 jaren begeven worden.

Eindelijk heeft men *daar noch bijgevoegt de Correspondentie na Utrecht*, welke niet roulleren, maar bestendig aan de Stads Predikanten blijven zal, *om ene rede*, en met ene zekere bepaling, welke strax zal gemelt worden.

Aan de Predikanten uit de kleine steden en Dorpen geeft men *insgelijks ieder jaar een Deputatusschap* met *het Praesidium* om het andere jaar daaraan vast.

Voorts *de Correspondentien*, die in hunnen tour volgen.

Om het andere jaar *het Assessoraat*; en

het *Scribaatschap* 2 jaren na den anderen ; maar het derde jaar stil zitten.

Dus zullen die hebben in 22 jaren 22 Deputatusschappen en daaronder elf Praesidioms, 11 Assessoraten, 15 Scribaatschappen, 88 Correspondentien. Dus in 't geheel 136 Commissien.

En daarenboven noch in 22 jaren 4 *Correspondentien na Utrecht*, naar ene strax te meldene schikking.

Uit aanmerking van de veelvuldige moeite, welke *het ministerie der Synodale Stad* zich geven moet ten behoeve der Synodale Leden, welke daar staan te verschijnen,

Zoo heeft men *de Correspondentie na Utrecht* niet onder den rang der roulerende Correspondentien gebracht, maar *als een honorarium* voor de aangewendde moeite toegewezen *aan den Predikant der Synodale Stad* :

Ten ware aan dien Predikant *een Deputatismus, Scribaatschap*, of *enige andere Correspondentie* te beurt viel, in welke gevallen *een ander Predikant* uit de meermaals genoemde steden na Utrecht zal worden gecommitteert.

Wanneer de Synode gehouden wort *te Woerden* of *in ene der 4 steden van de Classis van Buren*, zal de Predikant der Synodale stad, om dezelve rede, als voorschreven is, *de Correspondentie na Utrecht, tot een Honorarium* ontfangen,

doch als die Predikant *een Deputatismus, Scribaatschap, of Correspondentie* mocht hebben, zal *de voornoemde Correspondentie na Utrecht* voor dien tijd gegeven worden aan een *Predikant uit de kleine steden of dorpen*, en wel *aan eenen uit zoo eene Classis, die het langst stilgezeten of gene Synodale Commissie gehad heeft.*

Of indien er 2 of 3 Classen van dat soort mochten zijn, zal die Commissie ten deele vallen aan die Classe, welke 's jaars te voren de minste Commissie gehad heeft.

Men laat aan *de Predikanten uit de stemhebbende steden* in de tegenwoordige Commissie over, om *de touren der Synodale Commissien*, zooals die hun volgens *het bijliggend Plan* ten deele zouden vallen, *te reguleren* :

doch met dit expres beding, dat door hunne te makene schikking noch nu noch ooit eenigsins benaadeelt zullen worden zulke Stadspredicanten, die dusverre zich niet geconformeert hebben met die bovengemelte schikking, welke men zedert eenige jaaren gevolgt heeft.

Insgelijks laat men aan *de Predikanten der kleine steden en dorpen* over, om *de touren hunner Commissien te reguleren*.

doch ook met het expres beding, dat door hunne te makene schikking, noch nu, noch ooit eenigsins benadeelt zullen worden zulke hunner Mede Broederen, die zich dusverre niet geconformeert hebben met de bovengemelte schikking, welke men eenige jaren herwaarts gevolgt heeft.

Ten welken einde een *Plan ambulatoir* gemaakt zal worden, volgens welk hunne Commissien van de beste af tot de minste toe zullen rouleren door de resp. Classen :

en wel zoo, dat men in *dat te makene Plan*, zoo veel mogelijk is, zorg drage, dat die Classen, welke aan de tour zouden gelegen hebben, indien de voornoemde schikking had blijven stand houden, niet benadeelt worden.

Ook is vastgesteld, dat de Leden uit de kleine steden en dorpen een even gelijk recht zullen hebben tot *de Commissien die in den tour van hunne Classen valle* ; zoodat die zich daarover onderling zullen moeten verstaan, hetzij bij loting of vriendelijke schikking ; welke schikking gemaakt zijnde, zoo zal de medegecommitteerde uit die Classis altijd de secunde zijn.

doch, indien een van die Leden de Synodale intree of afscheids-predikatie zou moeten doen, zal de Commissie voor den Prediker zijn.

doch dit heeft geen plaats, indien het prediken door loting of schikking mocht te beurt vallen aan *enen Predikant uit de stemhebbende steden, 's Hage en Breda* daaronder gerekent.

De Predikanten uit de stemhebbende steden zullen zich in 't geheel niet bemoeijen met de schikking der andere: gelijk die zich ook niet mogen bemoeijen met hun schikking. maar zullen zich over en weer de gedispicieerde Personen tot de resp. Commissien moeten laten welgevallen, zonder daarop eenig captien te mogen maken.

Dewijl het zoude kunnen gebeuren, dat aan iemant, hetzij van de Stads Predikanten, hetzij van de andere, ene Commissie te beurt viel, die hij wel tegen ene andere zou willen verruilen, hetwelk over en weer zal vrij staan; zoo zal men of aan den Stads- of Dorps Deputatus, of aan twee Leden jaarlijks op de Synode te verkiesen, van weerszijden eenen, in mandatis geven, om daarover, als het nodig is, vriendelijk te corresponderen. dat is, aan die, ieder aan den sijnen kennis geven, dat men sijne

Commissie verruult heeft, indien zulx reets geschiet is. Of indien iemand genegen mocht zijn, sijne Commissie te willen verruilen, daarvan kennis te geven aan sijnen *Mandataris*, opdat die bij den anderen *Mandataris* verneme, of iemand onder de sijne zij, die zulk eene ruiling zou willen aangaan.

Ook zal het den Stads Predikanten vrijstaan, om onder zich hunne Commissien te mogen verruilen.

gelijk ook de Predikanten van de andere zijde die zelve vrijheit zullen hebben.

In welke gevallen sij niet nodig zullen hebben, om daarvan kennis te geven aan, of te corresponderen met de resp. Depp. of Mandatarissen.

Men zal *jaarlijks daags voor het Synode te zamen komen* in de Consistorie van de Synodale Stad, om daar aan malkander te communiceren welke Leden tot de resp. Commissien gedispicieert zijn, die men van malkanderen, zonder eenige tegenpraak, zal overnemen, en vervolgens eenparig verkiezen in Synodo: Waardoor dan het houden van ene maaltijd of collation in het zoogenaamt *Conclave* vervalt, en voor altoos voor afgeschafft wort gehouden.

Men zal *aan 't Ministerie in 's Hage* kennis geven, wie tot *Moderatores* van de te houdene Synode gedispicieert zijn, ten einde hetzelfde zulks ten minsten 6 weeken voor het te houdene Synode, uit name der Broederen aan Sijn Ed. Mo. te communiceren.

Indien *dit Plan* door de Synode mocht *geaggreeert* worden, zal hetzelfde benevens het ontwerp van verdeling of rangschikking *in actis Synodi geinsereert* worden.

En indien het Synode hetzelfde geliefde te maken *tot ene altoos durende Wet* van rangschikking, zullen de resp. Classen hetzelfde doen schrijven in hun Synodale Repertorium, of eenig ander boek, om zich daarna voor altoos te kunnen reguleren.

Ten welken einde het nodig zal zijn, dat naa verloop van 22 jaaren wederom *een nieuwe* legger of Plan van Verdeling, doch even op denzelven voet, gemaakt en geinsereert worde.

De Gecommitteerde van de zijde der Predikanten uit de kleine steden en dorpen bekennen, dat sij binnen den tijd van deze Commissie *geen Plan* hebben kunnen ontwerpen, waarin de vereischte juistheit wiert gevonden, niet zoozeer ten aanzien van

de egaliteit in het verdeelen der Commissien, als wel in de egaliteit van den tijd, dat dan de eene, dan de andere Classis zou moeten stil zitten.

en verzoeken daarom, indien men dit ontwerp tot enen algemeen grond geliefde te leggen, de nadere rang en tijdschikking mocht worden gedemandeert aan den Heer Praeses, die dat noch wel in gereedheit zal kunnen brengen, om door den Scriba in actis te kunnen gebracht worden.

Ten welken einde wij bij dezen overleggen het volgende *Algemeen Plan*, waaruit in het algemeen zal kunnen gezien worden welke Commissien in enen tijd van 22 jaren aan de zijde der stemhebbende steden, en welke aan de andere zijde zullen moeten vallen.

Ziet het Plan, hiernevens ingelascht.

Hun Ed. Mo. dit Praeadvies hebbende hooren voorlezen en daarbij vernemende hoe de Heeren Gecommitteerde van weerskanten de handen hadden ineen geslagen, en op de allerbroederlijkste wijze, zonder den minsten tegenstand van de eene of de andere zijde, met malkanderen waren overeengekomen, bevestigden hunne hartelijke blijdschap wegens het gewenscht einde van derzelve gedane Propositie; en konden derhalven niet naalaten, *het voorgestelde Plan* als allesins equitabel en de egaliteit op alle wijze betrachtende te *approberen*: mogende wel lijden, dat hetzelfde, prout jacet, bij deze Christ. Synode werd *gearresteert*.

De H. E. W. Heeren Correspp. Depp. en alle de resp. Leden dezer hoge Kerkvergaderinge laudeerden de voorgeschreve schikking: niet twijfelende of elk, die den yreede en de billijkheit bemint, zal daaraan volvaerdig sijne toestemming geven.

En is hetzelfde ook, naa gedane omvraag, bij pluraliteit, om gewichtige redenen *volgens 't Praeadvies van hun Ed. Mo. den Classen niet ad referendum gegeven maar als een extraordinair geval en zonder consequentie voor 't toekomstige aanstonts in ene Synodale Resolutie geconverteert*, om voortaan tot ene vaste wet te dienen, waarnaar de Synodale Commissien zullen worden gereguleert.

Zijnde hun Ed. Mo. voor derzelve vredelievende pogingen omtrent deze zaak in het werk gestelt, en de Heeren Gecommitteerden voor hunne veelvuldige moeite door D. Praeses vriendelijk bedankt.

N. B. *de byzondere schikking*, waarvan in 't *Praeadvies* gemelt wort, zoo van de eene als van de andere zijde, bij het schrijven der Acten in de juiste order noch niet hebbende kunnen inkomen : is ene *Copie van dat der Dorps-Predikanten aan ieder der Scribenten door den Heer Scriba medegegeven, om hetzelve aan de Classen te communiceren* ¹⁾.

---

1) Dit stuk is te vinden in de acta der synode van Rotterdam 1768 art. 19. Zie verder over deze roosters van verdeeling hiervoor § 10, bl. 53—64.

BIJLAGE II.

HET PLAN VAN 1769 TER VERDEELING VAN DE VOLGENS DEN ROOSTER VAN 1768 AAN DE STADSPREDIKANTEN TOEKOMENDE SYNODALE COMMISSIËN.

Gecommitteerden van de Ministerien der steeden, die stem in
staat hebben, 's Hage en Breda daeronder gerekent, zijn op den
12^{en} Julij 1769 overeengekomen :

ART. 1.

Dat de Commissien, den ministerien toegelegd, zo zullen ver-
deelt worden, dat in het gemeen, in den tijd van 26 jaren, te
reekenen van A^o. 1769 tot 1794 inclusive van de 73 *commissien*,
die den 73 *Predikanten* der voornoemde Ministerien, in dien
tijd, toekoomen, zullen gegeven worden :

Aan 12 Predikanten	van Leiden	11 commissien.
— 12 —————	van Rotterdam	11 —————
— 10 —————	van 's Hage	9 —————
— 8 —————	van Dordrecht	7 —————
— 7 —————	van Delft	7 —————
— 5 —————	van Gouda	5 —————
— 5 —————	van Breda	5 —————
— 4 —————	van Gorinchem	5 —————
— 4 —————	van Schiedam	5 —————
— 3 —————	van den Briel	4 —————
— 3 —————	van Schoonhoven	4 —————
Te saemen 73 Predikanten		en 73 Commissien.

ART. 2.

In het bijzonder zullen deze commissien dus begeeven worden, dat dezelve vallen :

- A^o. 1769 op Leiden en Rotterdam.
 1770 's Hage, Dorth en Delft.
 1771 Gouda, Breda, Schiedam.
 1772 Gorinchem, Schoonhoven, Brielle.
 1773 Leiden, Rotterdam.
 1774 's Hage, Dorth, Delft, Gouda.
 1775 Breda, Leiden.
 1776 Gorinchem, Schiedam, Rotterdam.
 1777 Brielle, Schoonhoven, Leiden.
 1778 's Hage, Rotterdam, Dorth.
 1779 Delft, Leiden.
 1780 's Hage, Rotterdam, Dorth, Gouda.
 1781 Breda, Leiden.
 1782 Delft, Rotterdam, Gorinchem.
 1783 Schiedam, 's Hage, Leiden.
 1784 Rotterdam, Dorth, Schoonhoven.
 1785 Brielle, Leiden.
 1786 Delft, 's Hage, Rotterdam, Gouda.
 1787 Breda, Leiden.
 1788 's Hage, Gorinchem, Rotterdam.
 1789 Schiedam, Dorth, Leiden.
 1790 Delft, Rotterdam, 's Hage.
 1791 Schoonhoven, Dordrecht.
 1792 Gouda, Leiden, Rotterdam, 's Hage.
 1793 Delft, Brielle.
 1794 Schiedam, Gorinchem, Breda.

ART. 3.

Wanneer eene stadt in dat jaer niet op de synodus komt, als het haere Toer is om een sijnodale commissie te bekleeden, dan moeten de naestvolgende invallen, mits dat de Toer van die stadt, welker plaets vervult is, zo lange voor haer openblijve, totdat zij op de Sijnodus komt: Bijvoorb: de Toer van *Schiedam* valt in 1771: komt nu *Schiedam* dat jaer niet op de sijnodus dan

moeten de volgende Ministerien, *Gorinchem*, *Schoonhoven*, etc. zo lange opklimmen ten tijde toe, dat *Schiedam* op de sijnodus komt.

ART. 4.

Wanneer een commissie valt op een *sijnodale stadt*, dan zal de *correspondentie naer Utrecht*, aen die stadt, volgens het sijnodale Plan toegewezen, gegeven worden aen alle de ministerien, bij den Reij af, in welken de Ministerien in dit Plan eerst (te weeten 1769 tot 1772) voorkoomen, en zo die stadt, die in zulk een geval de correspondentie naer Utrecht, ex ordine moest waarnemen een andere commissie heeft, of niet op de synodus is, dan zal die correspondentie aen de eerstvolgende gegeven worden, en die ministerien, die voorbijgegaen zijn, de eerste reis aan de Beurt leggen.

ART. 5.

Men zal aen de Heeren, op welken de commissien vallen *de vrijheid laeten*, om de commissien van dat jaer onder malkanderen, of door eene vriendelijke schikkinge of anders bij lootinge te verdeelen.

ART. 6.

Als *secundi* zullen gecommitteert worden die ministerien, die volgens den geheelen Lijst in het volgende jaer *Primi* zijn moeten, mits dezelve zijn in sijnodo en zulks met den Reij af, naer den Rang, in welken de commissien moeten gestelt worden: Bijvoorb: in het jaer 1771 moeten er *secundi* benoemt worden tot het *Deputatusschap*, de correspondentie naer *Utrecht* en de correspondentie naer *Friesland*: Van de eerste commissie moet *secundus* zijn *Gorinchem*: van de tweede *Schoonhoven* en van de derde *Brielle*, etc. ¹⁾.

---

1) Dit stuk is te vinden achter de acta der synode van Gorinchem 1769, Oud Synodaal Archief 20 XII bl. 231.

BIJLAGE III.

DE ROOSTER VAN 1790 TER VERDEELING VAN DE SYNODALE COMMISSIËN.

„Il wat aangaet de saak van het *in orde brengen van den Rooster der Sijnodale Commissien voor 't vervolg*, dese is in commissie gesteld geworden, en daartoe benoemd door D. Praeses

Ex *depp.* D. van Rhijn.

Classib. Kuiperi, van Tricht, Noothoven, Muilman, Bussing, en van Kempen.

welke Heeren dit Rapport hebben ingebracht.

Rapport van de gecommitt. tot het examineren van de vota Classium, ontrend het rondgesonden berigt, en Praeadvies van *depp.* Syn. aangaande *den Synodalen Rooster.*

Gecommitt. ad hanc causam hebben de eer aan dese vergadering te berigten, dat sy de bysondere advysen van alle de classen met verschuldigden aandagt hebben gelesen en rypelyk overwogen, waaruit sij tot hunne blijdschap vernomen hebben, niet alleen, dat ten aansien van van 't hooftsakelijke, begrepen 't berigt en Praeadvies van H. H. *Depp. Sijn.*, uit en volgens de meerderheid der responsa ontworpen, de classen nu genoegsaam eenparig overeenkwamen, hebbende *vier* van *de elf classen* sig gevoegd bij de *ses* die reeds in 't voorleden jaar ontrend de *hooftpointen*

waren overeengekomen, blijvende *Leiden* wel bij haar begrip in 't voorleden jaar opgegeven, maar declareerde echter, sig tegen de meerderheid niet te willen versetten. Maar ook selfs, wat de bijzonderheden aangaet door H. H. *depp.* gepraeadviseert, en die op de invoering en continuatie van dit plan, pro ut jacet, approberende, ook de gemelde bijzonderheden consenteerde en deselven overnamen, alleen droegen dese en geene classis een en ander bedenking voor, die ter gelukkiger invoering en instandhouding van 't nieuwe Plan dienstbaer sijn en van welken gecommitt. even daerom besloten gebruik te maken. Sodanig is

A. Vooreerst de bedenking van *Delft*, of niet om de Egaliteit te houden, zo volkomen als mogelijk is, nodig zij, daarop te letten, dat indien de Rooster zo vastgesteld word, dat deselve de elf jaren afgelopen synde, wederom van voren af aan beginne alsdan de difficulteiten, waarvan *depp.* sub II : C : z : 7. gewagen, altijd op deselve classen vallen, waarop gecommitt. na een behoorlijke overweging nodig gevonden hebben, te besluiten, dat er alle elf jaren, even gelyk nu voor 't eerste jaar in 't jaar 1801 opnieuw geloot worde, en eenen nieuwen Rooster gemaakt maer die echter ook dan naer dit nu gearresteerde Plan moet worden ingericht.

B. Op voorstel van *Buren* heeft men ook nodig geoordeeld te bepalen, dat *wel* de ruijling en overgeving van de Commissien onder de Leden, die op de Sijnode sijn vrij staat, maar dat de Corresp. naer *Noord-Holl. deputatismus, praesidium, 't Adsesoraet* en *Scribaet* niet mag worden overgegeven aan een Synodael lid, welks classis dat jaar soortgelijke commissie heeft. opdat er geen twee correspp. naer *N. Holl.* uit eene classis sijn mogen, geen twee deputaten, of geen twee moderatoren, uit eene classis sijn mogen. nog is op advijs van de meerderheid der classen besloten, dat de *pastor loci* even gelyk 't vorig Plan mede bragt wegens menigvuldigen moeyten, welke hem bij gelegenheid van de Sijnodus in sijne stad te beurt vald, dat jaar, en wel dat jaar alleen, de commissie sal hebben, welke dat jaar op zijne classis vald, sonder dat de andere leden daarover voor die reijs enige bestelling sullen hebben, of mogen vorderen.

III en zo word dan nu op eene legale wys tot een voortduerende Plan dit volgende gearresteert.

A. dat nu met 't jaar 1791 't *nieuwe Plan* sal werken en volgens 't selve de Commissien begeben worden, dat

B. nu en vervolgens de *Corresp.* naar *Noord-Holland* in tweeën sal gesplitst worden, zo dat elk jaar twee leden van twee onderscheiden classen naer die sijnode maar voor een jaar gecommitteert worden even gelijk na alle de andere sijnoden, opdat aldus alle jaren elf commissien en dus voor yder der elf classen eene te begeven sij.

C. dat over dese elf Commissien, nu en in 't vervolg, sulk eene schikking gemaakt worde, dat deselve jaarlijks volgens eene sekere route door de Elf Classen sullen rondgaan, terwijl yder van die elf commissien ook een secundusschap sal hebben, uitgesondert de drie moderamina, 't geen nooit in gebruik was en ook onnodig is.

D. dat de drie gecommitt. uit elke classis, een gelijk regt hebbende op die commissie, welke op hunne classis vald, tydig, 't sy bij vrindelijke overeenkomst, 't sy bij loting, eene bepaling moeten maken, wie van hun als Primus de Commissie hebben, en wie Secundus sal syn.

E. dat evenwel die Sijnodale commissie, welke dat jaar aan die classis behoord, welke de synodus moet openen of sluiten, altijd sal sijn voor dat lid, 't welk die predikbeurt waarneemd, gelijk ook

F. voor de *Pastor loci*, dat jaar en wel dat jaar alleen wanneer de Sijnodus in sijne stad gehouden word, die commissie syn sal, welke dat jaar op sijne classis vald sonder dat de twee andere classicale leden daarover voor die reijs enige bestelling sullen hebben of mogen vorderen, kunnende dat lid, in dat geval, zo wel als andere Sijnodale leden met hunne commissien, ook met sijne commissie na verkiesing handelen.

G. en opdat 't *Praesidium* niet valle op een lid, 't welk de Synode moet openen of sluiten, en 't *Scribaet* niet op een lid, 't geen de Sijnode moet sluiten, tegen den sin en 't genoeg van sulk een predikant lid, zo word dan nu ook bij dese bepaald

a. in 't eerste geval, wanneer die classis welke dat jaar de Synode moet openen of sluiten een Praesidium met een deputatismus heeft, dat dan sulk een lid, aan welk 't prediken te beurt vald, voor dat jaar sal kunnen en mogen verkiesen, indien sulks begeert, een deputatismus absque praesidio, waertegen die classis, welke het deputatismus absque praesidio heeft, daarvoor, alleen dat jaar en in dat geval, het deputatismus cum praesidio sal moeten nemen, mits, dat sulck een lid uiterlyk op de

Paaschclassis voor de toekomstende Sijnode aan die classis be hoorlijk kennis geve, van welke hij sulc eene ruijling begeert, en anders bij versuim daarvan zyn Praesidium moeten houden, of selfs daarover op eene andere wijs disponeren.

b. en in 't *ttweede geval* wanneer een *scribaet vald* op eene classis, welke in dat jaar ex ordine de Synode moet sluiten, en ook alleen in dat geval, sal dat lid, waerop de slotpredikatie komt, de vrijheid hebben, indien sulks verkiest, syn scribaet tegen de *corresp. naer Utrecht*, te mogen verruijlen, mits, dat hy ten uitersten op de Paaschclassis, voor de aanstaande Synode, kennis geve van syne keuse aan die classis, van welke hij die ruyling begeert en anders bij versuim daarvan gerekend worde syn scribaet te willen houden of op eene andere wyse daerover te willen disponeren.

H. Voorts word bij desen nog vastgesteld, dat het volkomen sal vrij staan aan de synodale leden, die op de synodus present syn, hunne bekomene commissien en secundusschappen met elkander te verruijlen of daeromtrent sulke schikkingen, te weten met andere synodale leden, te maken, als sij op billyke wijse sullen verkiesen, mits dat door die verruijling volgens de billyke begeerte van *Buren* vermeid worde, dat in een en 't selfde jaar de beide correspondenten *naer N.Holland* in een en deselve classis niet vallen gelijk ook met de twee of drie moderamina in een en deselfde classis.

I. en om nu volgens dit Plan *eenen Rooster* te formeren word bij desen gearresteert.

a. dat de *volgorde* der classen blijve, zooals die is namentlyk 1791.

Zuid Holland, Delft, Leiden, Gouda, Schieland, Gorinchem, Voorne, 's Haege, Woerden, Buren, Breda. 1792 bij opschuiving Delft eerst Zuid Holland in 't laeste, 1793 Leiden, Delft —.

b. dat de route der commissien voortaan sijn sal aldus. 1. Praesidium en deputatismus. 2. adссораet. 3. scribaet. 4. deputatismus sonder Praesidium. 5. correspondentie naer Gelderland. 6. Noord Holland. 7. Noord Holland, N.B. hebbende de oudste classis van de twee, waerin eigentlijk de toerbeurt is, den voorrang, welken door eene verschikking niet weggenomen wordt. 8. Utrecht. 9. Friesland. 10. Overijssel. 11. Stad en Landen.

c. en gelyk nu door 't lot voor den tyd *van elf jaren* bepaald

is, dat de cl. *van Zuid-Holland*, volgens bovengemelde orde, met de correspondentie naer Gelderland sal beginnen, zo word nu gearresteert, opdat de Egaliteit onder de classen, zo veel mogelyk, bewaard blijve, dat by den afloop van 't eerste elftal van jaren en dus in 't jaar 1801 opnieuw geloot worde en volgens die beslissing van 't lot een nieuwen Rooster gemaakt, maer die echter, ook dan naer dit nu gearresteerde Plan moet sijn en blijven ingerigt.

d. en dus heeft men dan nu volgens al het voorschrevene de volgende Rooster voor de elf eerstkomende jaren ontworpen.

K. Eindelijk is nog besloten en vastgesteld, dat ten minsten ses weeken voor den aanvang der Sijnode even gelyk van ouds aan Syn Ed. Mog. d. Hr. Commiss. Politicq sal worden kennis gegeven, wie op de aanstaande Synode sullen Praeses, adsector en scriba sijn, waervan ijder der drie Moderatoren sal moeten sorgen dat binnen dien tijd behoorlijk kennis aan Syn Ed. Mog. gegeven word.

En hiermede oordelen gecommitt. aan den hun opgelegden last voldaan te hebben, wenshende hunne medebroederen met dit alsins billik en regtmatig Plan van harten geluk.

De vergadering bedankte hartelijk de Heeren Gecommitt. bysonder den Heer Scriba voor dien aangenamen dienst aan de Sijnode gedaan en verlangde dat dit Plan altijd stand grijpen mogt.

N. B. was getekend,

Uit aller naam,

N. VAN RHIJN" 1).

---

1) Dit stuk met den volgenden rooster is te vinden in de acta der synode van Rotterdam 1790, art. 9.

Lijst der Synodale Commissien voor

Jaaren	1791	1792	1793	1794	1795
Steden	Gorinchem	Brielle	's Hage	Woerden	Leerdam
Prediker	Leyden en Gouda	Schieland en Gorinchem	Voorne en 's Hage	Woerden en Buuren	Breda en Zuidholland
Correspond. naar Gelderland	Zuidholland	Delft	Leyden	Gouda	Schieland
N.-Holland	Delft	Leyden	Gouda	Schieland	Gorinchem
N.-Holland	Leyden	Gouda	Schieland	Gorinchem	Voorne
Utrecht	Gouda	Schieland	Gorinchem	Voorne	's Hage
Friesland	Schieland	Gorinchem	Voorne	's Hage	Woerden
Overijssel	Gorinchem	Voorne	's Hage	Woerden	Buuren
Stad en Lande	Voorne	's Hage	Woerden	Buuren	Breda
Praesidium et Deputat.	's Hage	Woerden	Buuren	Breda	Zuidholland
Assessoraat	Woerden	Buuren	Breda	Zuidholland	Delft
Scribaat	Buuren	Breda	Zuidholland	Delft	Leyden
Deputat.	Breda	Zuidholland	Delft	Leyden	Gouda

Steden en Dorpen voor elf jaren.

1796	1797	1798	1799	1800	1801
Breda	Dordrecht	Delft	Leyden	Schoonhoven	Schiedam
Delft en Leyden	Gouda en Schieland	Gorinchem en Voorne	's Hage en Woerden	Buuren en Breda	Zuidholland en Delft
Gorinchem	Voorne	's Hage	Woerden	Buuren	Breda
Voorne	's Hage	Woerden	Buuren	Breda	Zuidholland
's Hage	Woerden	Buuren	Breda	Zuidholland	Delft
Woerden	Buuren	Breda	Zuidholland	Delft	Leyden
Buuren	Breda	Zuidholland	Delft	Leyden	Gouda
Breda	Zuidholland	Delft	Leyden	Gouda	Schieland
Zuidholland	Delft	Leyden	Gouda	Schieland	Gorinchem
Delft	Leyden	Gouda	Schieland	Gorinchem	Voorne
Leyden	Gouda	Schieland	Gorinchem	Voorne	's Hage
Gouda	Schieland	Gorinchem	Voorne	's Hage	Woerden
Schieland	Gorinchem	Voorne	's Hage	Woerden	Buuren

INHOUD.

HOOFDSTUK I.

INLEIDING.

	Bladz.
§ 1. Bepaling van het onderwerp	9
Reden, waarom dit onderwerp gekozen werd; beperking van het onderwerp tot de groep der synodale deputaten; en wel tot die der synode van Zuid-Holland; indeeling der hoofdstukken.	
§ 2. Omschrijving van bronnen en literatuur	12
Uitgegeven acta van synoden; archiefstukken; kerkelijke handboekjes, enz.	

HOOFDSTUK II.

DE VOOR DEPUTATEN GEMAAKTE FORMEELE REGELINGEN.

§ 3. Eerste regeling van het deputaatschap	17
Oorspronkelijk voor elke zaak afzonderlijke deputaten; de eerste benoemingen tot deputaten in Holland; de opneming van het deputaatschap in de kerkenorde.	
§ 4. Deputaten der generale synode	23
Werden in vroeger tijd niet benoemd.	
§ 5. De naam „Deputaten”	24
Oorspronkelijk verschillende namen; later al meer de naam deputaten in gebruik; niet gewenscht dezen door een anderen te vervangen.	
§ 6. Aantal deputaten in de verschillende provinciën . .	26
Achtereenvolgens worden nagegaan Gelderland; Zuid-Holland; Noord-Holland; Zeeland; Utrecht; Friesland; Overijssel; Groningen; Drenthe; Waalsche kerken.	

- § 7. Wie als deputaat verkiesbaar zijn 32
 Als regel ambtsdragers, en wel predikanten; in Friesland ook ouderlingen; in verschillende provinciën enkele beperkingen: niet-benoembaarverklaring als tuchtmiddel; geen twee tegelijk uit één classis; ieder jaar de helft aftreden; in Friesland keuze buiten de synodeleden om; enz.
- § 8. Het tractement van deputaten 39
 In Holland oorspronkelijk de bepaling dat de kerken gezamenlijk de kosten moesten dragen; al zeer spoedig echter tractement van wege de Staten; opgaaf van de grootte van tractement en emolumenten; de bezwaren tegen deze tractementsregeling.
- § 9. Begeerte naar het deputaatschap 46
 Voetius' meening hierover; enkele feiten waaruit het bestaan van deze begeerte en van kuiperij blijkt; de oorzaken ervan.
- § 10. Wijze van verkiezing van deputaten 53
 Oorspronkelijk met gewone meerderheid van stemmen; in 1761 en volgende jaren naar vooraf vastgesteld plan verdeeling onder degenen, die aan zulke afspraken mede wilden doen; de nadeelen van deze wijze van doen; sedert 1768 verdeeling naar vasten door de synode vastgestelden rooster volgens vaste toerbeurt; de nadeelen van zulke benoeming naar toerbeurt; deputaten mogen niet op eigen gezag anderen aan hun getal toevoegen.
- § 11. Regeling voor de secundi van deputaten 65
 In het begin geene secundi; de latere regelingen voor den tijd en de wijze van invallen.
- § 12. Duur van den dienst van deputaten 68
 In Holland ieder jaar de helft aftreden; indien synode eens niet vergadert, dan blijven deputaten in functie, totdat de synode weder bijeenkomt.
- § 13. Het moderamen van deputaten 70
 In Holland oudste deputaat van het tweede jaar praeses en jongste van het eerste jaar scriba; beter is dat de synode bij de benoeming tevens praeses aanwijst.

- Bladz.
- § 14. Wijze van vergaderen van deputaten 71
 De gewone coetus is den regel tegelijk met de vergadering der Staten ; enkele regelingen aangaande de wijze van vergaderen ; de acta van deputaten.
- § 15. Coetus van alle deputaten 74
 In den eersten tijd na 1619 beproeft men hierdoor te voorzien in het gemis eener generale synode ; zoo met name genoemd de coetus van 1623, van 1630, van 1631, van 1632, van 1642, en van 1651 ; de Staten ertegen, verbieden de Hollandsche deputaten zich tot eenig ander college dan de Staten van Holland te wenden ; de coetus van 1682 ; de pogingen blijkbaar opgegeven.
- § 16. De visie der autographa 80
 De coetus hiertoe werd iedere drie jaar gehouden ; de Hollandsche deputaten waren met de voorbereiding belast ; aantal deelnemers ; pogingen om op dezen coetus ook andere zaken te behandelen ; besluit van den coetus om dit niet meer te doen ; houding van den coetus in de zaak van van Leenhof ; einde der bijeenkomsten ; overgave der autographa door de overheid aan de kerken ; geborgen in de Kloosterkerk.

HOOFDSTUK III.

DE WERKKRING VAN DEPUTATEN.

AFDEELING I.

Algemeene omschrijving van den werkkring.

- § 17. Algemeene omschrijving van den werkkring 87
 In den regel door synoden korte omschrijvingen gegeven, een enkele maal langere ; korte uiteenzetting van den omvang van den werkkring.

AFDEELING II.

Deputaten en de overheid.

- § 18. Audienties bij overheidspersonen 91
 Geregelde audienties bij den stadhouder, den raadpensionaris, den commissaris-politiek, en enkele andere overheidspersonen.

- § 19. Het indienen van requesten bij de Staten 95
 Verschillende zaken waarover geresquestreerd werd; on-
 aangenaamheid van dit werk; de vruchteloosheid ervan.

AFDEELING III.

Deputaten en de kerken buiten de provincie.

- § 20. Het binnenlandsch kerkverband. 100
 Meestal onderhouden door correspondenten; bemoeienis-
 sen van deputaten hiermede; de ongewenschtheid van het
 door deputaten laten benoemen van afgevaardigden der kerken.
- § 21. De noodlijdende kerken 102
 Vroeger door oprichting van een „fons charitatis” ge-
 tracht eenige centralisatie in het verleenen van steun te
 brengen; dit is mislukt; deputaten hadden vaak de zorg
 voor de verzending der giften en ook het beheer der spe-
 ciale fondsen.
- § 22. Pennsylvanië 106
 Deputaten hadden goeddeels de zorg voor den voorname-
 lijk door het zenden van predikanten en van geld aan de
 Pennsylvanische kerken verleenden steun; daaraan trachten
 zij een soort recht van toezicht op die kerken te ontleenen,
 wat deze op den duur echter kwalijk verdragen; in 1795
 houdt de correspondentie op.
- § 23. Indië 109
 Oorspronkelijk wel opdrachten in betrekking hiermede,
 maar al spoedig de afzonderlijke deputati ad res Indicas;
 daarna de gewone deputaten alleen de zorg voor het over-
 zenden der synodale acta.
- § 24. Leger- en gezantschapspredikanten 110
 In oorlogstijd had iedere provincie haar getal legerpre-
 dikanten te leveren; deputaten hadden met de regeling
 hiervan nog al een en ander te doen; vaak hadden zij ge-
 zantschapspredikanten te examineeren; ook trachten zij wel
 eens eenig recht van toezicht over deze te verkrijgen.
- § 25. De Olijfberg 113
 Deputaten hielden toezicht op den Olijfberg; zorgden
 voor beroepen en bevestigen van den predikant en voor
 het van de Staten verkrijgen van zijn tractement; in de
 achttiende eeuw is de geschiedenis van deze kerk vrij treurig.

AFDEELING IV.

Deputaten en de zorg voor de synodale stukken en papieren.

- § 26. Het bewaren der synodale papieren 118
 Reeds zeer vroeg kregen deputaten opdrachten dienaangaande; echter duurde het nog eenigen tijd voor de zaak behoorlijk geregeld was; het reglement voor het uitleenen van stukken; de moeilijkheid van het raadplegen van stukken; de verrijking van het archief door het terugvinden van stukken en door aankoop.
- § 27. Het zorg dragen voor een zuiveren tekst 124
 Verschillende acta moesten door deputaten gecollationeerd worden; voorbeeld van de wijze waarop zij gevonden fouten herstelden; zij moesten ook waken tegen drukfouten in bijbels en liturgieën.

AFDEELING V.

Deputaten en examina.

- § 28. Het bijwonen van classicale examina. 128
 Dit werd reeds spoedig voorgeschreven en te Dordrecht in de kerkenorde opgenomen; doel van dit bijwonen en regelingen dienaangaande; bespreking van de vraag of de tegenwoordigheid van deputaten bij het examen absoluut vereischt is; en van de vraag of bij verschil van meening de beslissing ligt bij deputaten dan wel bij de classis.
- § 29. Het afnemen van examens door deputaten. 134
 Naar het buitenland vertrekkende predikanten vaak door deputaten geëxamineerd en bevestigd; twisten daarover; ruime betaling dezer examens; deze examens gaven gelijke bevoegdheid als die der classen; ongewenschtheid van het aldus door deputaten laten examineeren en bevestigen.

AFDEELING VI.

Deputaten en de zorg voor de zuiverheid van leer of leven.

- § 30. Het waken tegen verkeerde leeringen. 141
 Soms algemeene opdracht; meestal bij speciale gevallen bijzonderlijk gelast; het te Dordrecht vastgestelde onderteekeningsformulier voor theologische hoogleeraren.

- Bladz.
- § 31. Het toezicht op het leven 142
- Vaak aan deputaten opdrachten over tuchtzaken, die tijdens de synode niet afgehandeld konden worden; ook werden zij dikwijls gebruikt bij de verplaatsingen van predikanten; soms hadden zij een zekere mate van toezicht op predikanten en studenten en zelfs ook wel op kerken.

- § 32. De boekencensuur 145
- In het begin wel neiging om deze aan de deputaten op te dragen; de Dordtsche kerkenorde belastte er echter de classen mede; daarna hadden deputaten er niet meer mede van doen; wel vaak opdrachten tot requestreeren tegen het licentieus boekdrukken.

AFDEELING VII.

Deputaten en de aan de classen bij voorvallende zwarigheden te verleenen hulp.

- § 33. Oorsprong en geschiedenis der bepaling 148
- Dit vroeger aan de synodale classis opgedragen en later aan deputaten; in 1619 in kerkenorde; behandeling der vragen, of deputaten bij die zwarigheden zouden mogen beslissen dan wel alleen raadgeven; en of zij zich eigener beweging mochten inlaten met zaken die bij de classis nog in behandeling waren.

- § 34. De werking der bepaling in de practijk. 157
- In den regel lieten deputaten zich slechts met zaken in op verzoek der classis zelve; de classen waren blijkbaar op inmenging zonder verzoek niet zeer gesteld.

AFDEELING VIII.

Deputaten en de vergaderingen der synode.

- § 35. Het uitschrijven der synode 160
- Oorspronkelijk hadden deputaten hiermede niet van doen; later echter enkele werkzaamheden in verband met het aanvragen en uitschrijven der synode.
- § 36. Het deelnemen der deputaten aan de synoden . . . 163
- Zij verschenen er al spoedig om rapport te doen; deputaten als zoodanig zijn geen leden der synode; kunnen echter uitgenoodigd worden de synode met adviseerende stem bij te wonen; zoo woonden zij vroeger geregeld de synoden bij.

AFDEELING IX.

Deputaten in den overgangstijd.

- § 37. 1795—1802 172
 In 1795 stilstand in den arbeid; op de synode van 1796 eene voorloopige nieuwe regeling; alles zooveel mogelijk op den ouden voet.
- § 38. 1802—1810 175
 In 1802 weder staatstoclage; nu alles weder ingericht als onder de republiek; de mislukte poging tot reorganisatie van 1809.
- § 39. 1810—1816 177
 Na 1810 geene synode meer gehouden; de arbeid van deputaten in de volgende jaren; de omwenteling van 1813; in 1816 overdracht van alles aan het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland.

HOOFDSTUK IV.

DE BEVOEGDHEID VAN DEPUTATEN.

AFDEELING I.

Het karakter van het deputaatschap.

- § 40. De positie van deputaten 182
 Deputaten vormen geen afzonderlijk kerkelijk college; bij instelling van deputaatschap de vrees uitgesproken, dat het tot superintendentschap zou leiden; ook de stelling wel verdedigd dat de deputaten eigenlijk een soort bischoppen waren; zij zijn echter feitelijk niet anders dan uitvoerders van besluiten.
- § 41. De macht van deputaten 186
 Zij kunnen geene macht ontvangen, welke de synode zelve niet heeft; ook kan niet elke bevoegdheid der synode door haar aan deputaten overgedragen worden; zij kunnen niet blijvend de macht eener kerkelijke vergadering ontvangen; gedurende den tijd, dat de synode niet zit, hebben zij niet de synodale macht en representeren zij de synode niet; in bepaalde gevallen kan de synode hun echter de bevoegdheid schenken om met synodale macht te handelen; soms aan deputaten wel eens te veel macht geschonken, met name door de Remonstrantsch gezinde Utrechtsche synode van 1612.

AFDEELING II.

De verhouding van deputaten tot hun last.

- § 42. De committente van deputaten 195

De committente van deputaten is het college, waardoor zij benoemd zijn; behandeling van de vraag, wat er gebeuren moet bij tusschentijds invallende spoedeisende zaken, die niet tot de synode kunnen wachten; en van de vraag, wat er gedaan moet worden als de synode door buitengewone omstandigheden eens een aantal jaren niet vergaderen kan.

- § 43. De vorm van den aan deputaten gegeven last . . . 200

Gewoonlijk vinden zij hun last in de acta synodi omschreven; soms ook geheime mondelinge of schriftelijke opdracht buiten de acta om.

- § 44. De mate van gebondenheid van deputaten aan hunnen last 204

Deputaten mogen in het algemeen van hunnen last niet afwijken; toch soms gevallen van uitstellen van de uitvoering eener opdracht; ook opdrachten wel eens niet uitgevoerd; uiteenzetting van de oorzaken van dit laatste; in sommige gevallen deze handelwijze van deputaten gewettigd.

- § 45. Het zonder last handelen van deputaten 213

Op eigen gezag behooren zij geene zaken te beginnen; toch hebben zij nu en dan zonder last gehandeld; overzicht van de gevallen, waarin zij dit deden, en van de redenen, die hen daartoe geleid hebben.

AFDEELING III.

De verhouding van deputaten tot de classen.

- § 46. Deputaten en de vergaderingen der classen 221

Deputaten hebben niet als zoodanig recht van toegang tot de vergaderingen der classen; slechts dan hebben zij recht er te verschijnen, wanneer zij er krachtens opdracht der synode iets te doen hebben; uiteenzetting der verschillende gevallen, waarin dit voorkwam; zij mogen niet op eigen gezag in de zaken der classen ingrijpen.

- § 47. De verhouding van de deputaten en de classen bij de beslechting van geschillen 225

Bladz.

De classen behooren bij moeilijkheden de hulp van deputaten te verzoeken; deputaten behooren geen hof van appel tusschen classis en synode te vormen.

HOOFDSTUK V.

DE HEDENDAAGSCHE DEPUTATEN.

- § 48. Inleiding 227

In de positie der deputaten kwam verandering door de tijdsomstandigheden en door de Utrechtsche wijziging der kerkenorde.

- § 49. De Utrechtsche wijziging der kerkenorde 229

De vier wijzigingen in art. 49; de wijziging van art. 11 en art. 79.

- § 50. De verdeeling van den arbeid over de afzonderlijke groepen van deputaten. 234

Thans ook deputaten der generale synode; achtereenvolgens worden de verschillende afdeelingen van hoofdstuk III nagegaan en aangewezen hoe de daar geschetste werkring thans over verschillende groepen van deputaten verdeeld is; de eene groep behoort zich niet op het terrein der andere te begeven.

- Bijlage I: De rooster van 1768 ter verdeeling van de synodale commissiën 238

- Bijlage II: Het plan van 1769 ter verdeeling van de volgens den rooster van 1768 aan de stadspre-dikanten toekomende synodale commissiën. 246

- Bijlage III: De rooster van 1790 ter verdeeling van de synodale commissiën 249

